శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౭ | బహుధాన్యనామసంవత్సరము. చైత్రవైశాఖమాసములు. | సంచిక ౧

కాకినాడ.

[illegible]

ప్రకటింపఁబడినది.

చందా, [illegible]

[illegible]

1938 [illegible]

విషయసూచిక.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము. ౨౭	బహుధాన్యనామసంవత్సరము. చైత్రవైశాఖమాసములు.	సంచిక ౧.

మనవి.

ఈసంచికతోఁ బరిషత్పత్రిక కిరువదియేఁడవవత్సరము ప్రారంభించినది. స్థాపించినది మొదలు సలక్షణ మగునాంధ్రభాషకై తనశక్తికిఁ దగినటులు పాటుపడుచున్నది. పరిషద్భవనమున నమూల్యమగు పుస్తకభాండాగార మొకటి సమకూర్పఁబడినది. అముద్రితములగు గ్రంథములు కొన్ని ప్రకటింపఁబడినవి. ఇంకను బెక్కింటిని బ్రకటింపఁ బ్రయత్నము చేయఁబడుచున్నది. భాషాభిమానులు నెప్పటియట్లు తమ యాదరమును జూపఁగోరుచున్నారము. ఈశతాబ్దమునఁ బాశ్చాత్యవ్యామోహముననేమి, యితర కారణములచేనైననేమి మనసారస్వతము భిన్నమార్గములను జనుచున్నది. కేవలము నూతనత్వమే ప్రధానముకాదు. కవులు, గ్రంథకర్తలు, వ్యాసరచయితలుఁ దమబాధ్యతను దాము గుర్తెఱుంగవలసియున్నది. నేఁటి గ్రంథములలోఁ బెక్కు లనుకరణములు. వానిలోఁ జాలభాగ మనుకరణ మని తెలియకుండునటులు గూడ రచింపఁబడుచున్నవి. పాశ్చాత్య సారస్వత పద్ధతుల నెంతవఱకు మనము గైకొనవలయునో, యవి యెంతవఱకు మనవాఙ్మయాభివృద్ధికిఁ దోడ్పడునో మనము విమర్శింపవలసియున్నది. పాశ్చాత్యదేశములఁ గల సాంఘికాదిపరిస్థితులు వేఱు. వానిననుసరించి రచియింపఁబడిన కావ్యములు కొన్ని సహృదయరంజకములు

నేఁటివిద్యావిధానము—మాతృభాష. *

తనస్నేహితుని కొక గొప్ప భవనమును నిర్మించుటకుఁ బూను
నిన యొకమనుష్యుని నే నెఱుఁగుదును. మంచిపనివాండ్రను, నిర్మా
సామగ్రిని సమకూర్చి భవననిర్మాణమును బూర్తిచేసెను. కాని యంత,
క్రింది భాగమునుండి పైయంతస్తునకుఁ బోవుటకు మెట్లను నిర్మించుట
మఱచెను. మనవిద్యావిధానముగూడఁ బ్రథమమునుండియు నారీతిగనే
యున్నది. కావున మనయున్నతవిద్యాభ్యాసవమున కగువ్యయమును భరిం
చుచున్నను, ప్రజాసామాన్య మావిద్యల నుపయోగింపలేకున్నది.

పాశ్చాత్యదేశములలో భోజనపదార్థములు సరిపోవునవి, లేక
పోవుటచే, వారిలో నాందోళన మెక్కువయగుచున్నది. దేశములో బుద్ధి
మంతులు, ప్రభుత్వమువారు సందులకుఁ దగినప్రయత్నము లన్నియుఁ
జేయుచున్నారు. తమదాతృత్వమును బుద్ధి నందుల కుపయోగించుచు
న్నారు. మనదేశమం దన్ననో చాలమంది ప్రజలకు రెండుపూఁటలును
దినుటకుఁ దిండి లేదు. అట్టిదుర్దశలో నున్నను మిగిలినవా రది వారిపూ
ర్వజన్మదుష్కృతఫలముగ భావించి వారికిఁ దగినసహాయమును జేయుట
లేదు. మనదేశమునఁ గలదౌర్భాగ్యము, దైన్యము, నిరుత్సాహమును
బోచించు యంత్రము లున్నచో, మనదేశముయొక్క దుఃస్థితి మనకు గో
చరింపఁగలదు. ఏస్వతంత్రదేశమును నట్టివిషయములఁ గాంచి యూరకుం
డఁ జాలదు.

విద్యావిషయమునఁగూడ మనదేశముయొక్క దౌర్భాగ్య మట్లే
యున్నది. నాగరకుల మనుకొనువా రెవ్వరును దమదేశములోఁ దక్కువ
మందికి మాత్రమే యుపకరించుచున్న విద్యావిధానమును జూచి యొప్పు
కొంచి యుండఁజాలరు అట్టిదుఃస్థితిని గనులారఁ గాంచియు నేమి యుఁ జే
యఁజాలని మనదేశమును జూచిన నాకు సిగ్గగుచున్నది.

కొన్నిగ్రహములు సూర్యునివైపు తమతమగోళముల నొకభాగ
మునుమాత్రమే చూపుచుందు వని శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుదురు. ఆయాగోళ

---

*రవీంద్రనాథటాగూరుగారి యుపన్యాసమునకు స్వేచ్ఛానువాదము.

ముల నొకభాగ మెల్లపుడును గాంతియుతముగను మిగిలినభాగము తమోవృతముగ నుండును. ఆప్రకారముగనే మనసంఘమున నొకభాగము మాత్రమే విద్యవలనిలాభమును బొందఁజాలి యున్నది. జాతికిని జాతికిని నెట్టిభేదముకలదో యట్టిభేదముఁ బ్రజాసామాన్యమునకును విద్య నేర్చినవారికిని గలుగుచున్నది. నేఁటికాలమున ప్రజాసామాన్యమునకు విద్య నందఁజేయఁజాలని దేశము లధమస్థితిని గాంచుచున్నవి. అందులకు వలసిన ధనము లేదని యేనాగరకదేశమును నూరకుండఁజాలదు. ఆసియాఖండమున మిగిలినదేశములలోఁ గొన్నిటియందు విద్య యెంత త్వరితముగ వ్యాపించుచున్నదో మనకుఁ దెలియును. విప్లవకాల మైనను రషియాదేశ మెనిమిదిసంవత్సరములలో నెటులు విద్యావ్యాప్తికై పాటుపడినదో చూచిన మన కది యైంద్రజాలికుని మాయ యనిపింపకమానదు. ప్రజల కందఱకును విద్య సమానముగ నేర్పఁగలిగినపుడు మనదేశమున కభ్యుదయము, సంఘీభావము చేకూరఁగలదు. మహనీయుఁ డగు గోక్లే నిర్బంధవిద్యావిధానమును గూర్చి ప్రయత్నించినపుడు, హైందవసంఘాభ్యుదయమును గూర్చియు సంఘీభావమును గూర్చియు ఘోషించుచున్న వంగదేశీయులే యతనిప్రయత్నములను బ్రతిఘటించిరి.

ప్రాచీనకాలములందును బ్రజలలోఁ గొందఱు విద్యావంతులును గొందఱు విద్యావిహీనులును గలరని మీరనవచ్చును. తర్కవ్యాకరణసిద్ధాంతములను గూర్చి పండితులు మాత్రమే చర్చలను సలుపుచుండిరని నాకుఁ దెలియును. కాని పర్వతశిఖరములయం దుద్భవించి నిమ్నప్రదేశములఁ బ్రవహించు నదీజలములవలె విద్యావంతులశాస్త్రజ్ఞానము సాధారణప్రజలహృదయములఁ బ్రవేశించి వానిని ఫలవంతముగఁ జేయుచుండెను. గొప్పవిద్యాలయములు లేకున్నను, శరీరమునఁ బ్రవహించురక్తమువలె విద్య సామాన్యులను గూడఁ జేరుచుండెను. కొన్ని రక్తనాళములు పెద్దవిగను, గొన్ని చిన్నవిగ నున్నను రక్తము ప్రతిభాగమున నెటులు ప్రవహించుచున్నదో యటులే విజ్ఞానము దేశ మంతయు వ్యాపించుచుండెను.

అరణ్యప్రదేశములఁ బెరుఁగువృక్షములు భూమినుండి సారమును గ్రహించి తమశాఖలయందుండు ఫలముల కందిచ్చి, తిరుగ నాసారమునే భూమి కిచ్చుచున్నవి. అందుచనే యాప్రదేశములలో నెల్లపుడు నరణ్యము లభివృద్ధిని గాంచుచున్నవి. అట్లె విద్యావంతులు తమవిద్యను సామాన్యుల కందఁజేసి వారిని గూడ విద్యావంతులనుగఁ జేయుచుండిరి. నేఁటిపాశ్చాత్యవిద్యావిధానమున నిది కొఱవడినది.

ప్రాచీనకాలమున మనపండితులకును బ్రజాసామాన్యమునకును బుద్ధివికాసమున గొప్ప యంతరము లేకుండెను. పండితులశాస్త్రజ్ఞానమును బాండిత్యమును సామాన్యులుకూడ గ్రహించి తమశక్త్యనుసారము జ్ఞానలాభమును బొందుచుండిరి. నేఁటినాగరకదేశములలో మనదేశమున నూటి కెనిమిది, పదిమంది మాత్రమే యక్షరాస్యులు గలరు...

ఇట్టిపరిస్థితులకుఁ గారణము మాతృభాషలో విద్యను నేర్పకుండుటయే. ఆంగ్లాదిభాషలయందు విద్యను గ్రహించుచు నది మనసొమ్మైనదని యనుకొనుచు 'దివాలా' తీసిన వర్తకుఁడు బకీలు తెచ్చిన ధనమును లాభ మనుకొనునట్లు మనము మురిసిపడుచున్నాము.

విద్యార్థులకు మాతృభాష తల్లిపాలవంటిది. కొంతమందివిద్యార్థులు పెక్కుభాషలను నేర్చికొనఁజాలరని యుపాధ్యాయులకుఁదెలియును. వచ్చియు రాని యాంగ్లభాషతో నెటులో 'మెట్రిక్యులేషను' పరీక్షయందుత్తీర్ణులై, యున్నతవిద్యాభ్యాసమును జేయలేకున్నారు. ఇందులకుఁ గారణములు చాలఁగలవు. వంగదేశీయుల కాంగ్లమున విద్య నేర్పుట కంటె హీనస్థితి మఱియొకటియుండదు. మంచియుపాధ్యాయులయొద్దనాంగ్లము నభ్యసించుట కష్టము. అది బీదవారి కసలే లభింపదు. అట్టివారి కున్నతవిద్యలను నిరసించుట మనకు ధర్మమా? పూర్వ మింగ్లండులో దొంగతనము చేసినవారి నురి దీయుట యాచారము. దొంగతనము చేయలేనివారిని దండించుట విశ్వవిద్యాలయాధికారుల దండనసూత్రముగఁ గన్పడుచున్నది. గ్రంథములందలి విషయములను సరిగ నర్థముఁ జేసికొనక, యెటులో జ్ఞాపకశక్తిపై నాధారపడి పరీక్షాసమయముల

నొప్పగించుట దొంగతనము గాక మఱి యేమి కాఁగలదు? ఆగ్రంథములనే తమదుస్తులయందు దాఁచికొని పరీక్షలకుఁ బోవుటకంటె నది యెటులుమంచిది? పరీక్షలయం దుత్తీర్ణు లైనవారిని గూర్చి నాకెట్టివిచారమును లేదు. విఫలు లైనవారిని గూర్చియే నావిచారము. వారిజ్ఞానమును బరీక్షించుట కింక మార్గములు లేవా? హౌరావంతెనమార్గమును మూసివేసినచో గంగానదిని బడవలలోఁగాని బల్లకట్టుపైఁ గాని దాఁటఁగూడదా?

మనకును బాశ్చాత్యదేశములకు నొకభేదము కలదు. ఆయాదేశములందుఁ దమవిద్యను సంపూర్ణము గావించుట కొఱకే వారు విదేశీయభాషల నభ్యసించుచున్నారు. అది వారి దినచర్య కుపకరించును. మనదేశమం దన్ననో యాంగ్లముననే యన్నివిషయములును నడుపఁబడుచున్నవి. మనవారిని మనపరిపాలకులను మెప్పించుటకై మన మాంగ్లవిద్య నభ్యసించుటయే గాక యందుఁ బ్రావీణ్యమును బొందవలసి వచ్చుచున్నది. నే నొకసారి జర్మనీదేశీయుఁడును, దత్త్వశాస్త్రజ్ఞుఁడు నగు 'యూకెను' ఆంగ్లమున మాటలాడుట వింటిని అతనిభాష నాకుఁ జాల వింతగ నుండెను. అట్టిభాషయే నేను మాటలాడిన నాగతి యేమై యుండునో యని నాలో నేను దర్కించుకొంటిని.

విదేశీయుల పరిపాలనయం దుండునంతకాలము మన మాంగ్లమును నేర్చుకొనవలసి వచ్చుటయే గాక యందుఁ బ్రావీణ్యమును గూడ సంపాదింపవలసి యుండును. కాని యాకాల మంతయు మనకు నష్టమగుచున్న దని మనము గ్రహింపవలెను. మన స్వభాషను మనము సరిగ నభ్యసించినచో విదేశభాషలను గూడఁ ద్వరలో నేర్చుకొనవచ్చును. మనవిశ్వవిద్యాలయము బంగాళీభాషనే విద్య నేర్పవలయు నని నేననుట సాహసము కావచ్చును. కాని మనము వెంటనే శ్రద్ధనువహింపనియెడల, మనజాతీయవిద్యావిధాన మడుగంటఁగలదు.

ఆంగ్లముననే యున్నతవిద్యలను నేర్పవలయు ననుటకు హైందవభాషలలోఁ దగిన గ్రంథములు లేకపోవుటయే కారణ మని కొంద ఱందురు. చాలకాల మీది వాగ్వాదము క్రిందఁ బరిణమించినది, ఆయడ్డంకు లిప్పు

డు లేవు. హైదరాబాదు విశ్వవిద్యాలయము నిన్న మొన్నఁటి దయ్యు, నుర్దూభాషనే ప్రధానభాషగ నంగీకరించినది. అందులకు దానిస్వాతంత్ర్యమే కారణము. ఈసందర్భమున మనము సర్ అక్బరుహైదరీగారి కార్యదీక్షను బ్రశంసింపవలసి యున్నది. ఉర్దూభాషయే ప్రధానభాషగ నుండుటచే, నున్నతవిద్యకును, సాధారణ విద్యకును సోపానము లేర్పడినవి. మాతృభాషయందే విద్యను బోధింపవలయు ననువాదము నా యనుభవముపై నాధారపడి యున్నది. నా చిన్నతనమునఁ బెక్కు విద్యాసంస్థలలో నాంగ్లముననే విద్య నేర్పఁబడుచుండెను. కాని నేను జదివిన నార్మలు పాఠశాలలో బంగాళీభాషలోనే విద్యను జెప్పుచుండిరి. ఆభాషయందే గణితము, భూగోళశాస్త్రము, దేశచరిత్రము నేర్పఁబడుచుండెను. ఆంగ్లభాషాసంపర్కము లేని యాపాఠశాలలోఁ బండ్రెండవ సంవత్సరము వఱకుఁ జదివి తరువాత నాంగ్లపాఠశాలకుఁ బోయితిని. మాతృభాషయందు నేను నేర్చినవిద్య నామనోవికాసమునకుఁ దోడ్పడినది. విదేశభాషలలోఁ గష్టపడి కుంటినడకల నేర్చుకొను గండము తప్పినది.

విద్యవలని ప్రధానోపయోగము భాషారూపకముగ మన యూహలను, భావములను, బైకి వెలిపుచ్చుటయే. ఆప్రకార మితరులభావములను మనము గ్రహించుచు మనభావముల నితరులకుఁ దెలియఁజెప్పుటయే నిరామయమానసికజీవనమున కవసరము. అట్టి భావసంచలన మన్యభాషల జరుగవలయు నన్నచోఁ, బుట్టబొమ్మలను ధరించి నాటక మాడఁబోవునటు లుండును. వాఙ్మయాభివృద్ధి నొందించుటయే కష్టసాధ్య మగుచుండ నందు విదేశభాషలలో రచించుట మనశక్తిసామర్థ్యములను మఱియు సంకుచిత మొనర్చుచున్నది. ప్రథమమున మాతృభాషయందే విద్యను నేర్చి యుండుటచే నాంగ్లమునఁ గూడఁ గొంతప్రావీణ్యమును బొందఁగలిగితిని. ఏ భగీరథుఁడైనను వంగభాషామూలకముగ విద్యాస్రవంతిని నడపి సర్వమానవవిజ్ఞాన మహోదధియందుఁ జేర్చి నిర్జీవములై తమోవృతము లగు మనమానసములను వికసింపఁ జేసి, మనమాతృభాషను గూడఁ బ్రపంచమున ముఖ్యభాషలతో సమముగఁ దలయెత్తుకొనునట్లు చేయుఁగాక యని కోరుచున్నాను.

మహతి.

ఇది తెనాలిపట్టణమునఁ గ్రొత్తగా బైలువెడలుచున్న యాంధ్ర మాసపత్రిక. శ్రీయుత వాసిరెడ్డి వేంకటసుబ్బయ్యగారు సంపాదకులు. మాకు మొదటిరెండుసంచికలందినవి. శ్రీ బోడేపూఁడి వేంకటరావుగారు, వడ్లమూడి వేంకటరత్నముగారు, వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు, తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు, జమ్మలమడక మాధవరామశర్మగారు, కొడవటిగంటి కుటుంబరావుగారు మొదలగువారి గద్యపద్యవ్యాసములుగలవు. విశేషించి పత్రికాసంపాదకులగు శ్రీ వాసిరెడ్డి వేంకటసుబ్బయ్యగారాంధ్రభాషాభిమానులు—

శా. "కింపాకుల్ కుసుముల్ పదార్థహరణాగ్రీయుల్ గిరాందేవతా
సంపల్లంటక సాంపరాయకలనాసన్నద్ధులౌచో నిఁకన్
ఝుంపాతాండవమాడుఁ బత్తులు ఫణీంద్రశ్రీఫణామండలిం
జంపున్ సింహములన్ సృగాలములు నాశాదంతులన్ ముంగిసల్.

మ. "ఘనుఁడీ తేఁటి సురేంద్రనందనవనీకల్పప్రసూనైకవా
సన స్వర్వాసులకన్న మొట్టమొద లాస్వాదించి వర్జించె యా
చనకై నేఁ డిటు చేయిసాఁచె దురదృష్టప్రేరణన్ దేని బో
ట్టునకై; నీ వది దాఁచుకొన్న నెఱులుండుం జెప్పుమా పద్మినీ."

అను నీరెండుప్రాస్తావికపద్యములం దిలకించినఁ బాఠకులకు వేంకటసుబ్బయ్యగారి యుభయభాషా పరిశ్రమము తెలియకపోదు. అట్టివారిచే నడుపఁబడుచున్న యీమహతి సార్థకనామమై హృదయాహ్లాదములు శ్రుతిరంజనములు నగువ్యాసరాగములతో సభారంజనముచేయుఁగాత. ప్రతి ౧కి రెండణాలు. సం॥రముచందా రు. ౨.

దమయంతీద్రౌపదులు.

—కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు - కాకినాడ.—

"పురాణ మి త్యేవ న సాధు సర్వం న చా పి కావ్యం నవ మి త్యవద్యమ్
సన్తః పరీ క్ష్యాన్యతర ద్భజన్తే మూఢః పర ప్రత్యయ నేయబుద్ధిః"

మహాశయులారా! దమయంతీద్రౌపదులు నిస్తులరాజ్యవైభవములఁ గోల్పోవుటయే గాక, తుదకుఁ బరులకడఁ బరిచారికావృత్తిలోఁ జేరి, కాలము గడపవలసినయవస్థకు వచ్చిరి. అట్టి దుర్భరావమానసమయమున నాయుదార లగురాజదారలు పరనరపాలపురములఁ జేరినదారుల నన్నయతిక్కన లెట్లు వర్ణించిరో యీవ్యాసమునందుఁ బ్రకటింప నెంచితిని.

కావున సహృదయు లగుసోదరీసోదరులు సహనభావముతో సాంతముగా నీవ్యాసమును జదివి, నాస్వాంత మెట్టిదో కనిపెట్టుట న్యాయము కాని, త్వరపడి నాపై వేఁడిచుడుల విడుచుట పాడి కాదు, వినుఁడు, సుమతిమోహనగానమును—: "క. వినఁదగు నెవ్వరుసెప్పిన, వినినంత నె వేగపడక వివరింపఁ దగుం, గని కల్ల నిజముఁ దెలిసిన, మనుజుఁడె పో నీతిపరుఁడు మహిలో సుమతీ."

— దమయంతి —

నలుఁడు నడిరేయిఁ దన్నడవిని విడనాడి, వెడలిపోయినతోడనే మేలుకొని తనయొడయనికై యాకాన నలుగడలఁ గలయఁ దిరిగి, ప్రాణేశునిఁ గాననేరక, దీనాతిదీనము లగునిజపతిసంబోధనపదనాదతరంగసంచారములచే నెంతు మోడులును, బండఱాలును గూడఁ గరఁగఁ గనుఁగొనలనుండి దుఃఖవారిపూరములు కాల్వలై పాఱఁ బడరానియిడుమలఁ బడి, యాయండజయాన యాకాన దాఁటి, చేదినృపాలరాజధానిం జేరి, రాజమార్గమున జాలిగొల్పుచూపులతో నధోముఖియై నడువఁ దొడఁగెను.

అపు డాచేదిరాజమాత నలునియిల్లాలిని గాంచి, తల్లడిల్లి దాదితో నిట్లు పలికెను. "జీర్ణమైన కడు మాపుచీర కట్టి ధూళిధూసరకములు దూలుచుండ, నబల యున్మత్తవేషిణి యైనలచ్చికరణి వచ్చుచున్నది కంటే, అక్కోమలియందు నా కతిస్నేహం బై యున్నయది దానిం దోడ్కొనిరమ్ము." అనిన నదియు దమయంతిం దోడ్కొని రాజమాతయొద్దకుం జనిన రాజజననియు దానిం జూచి-

"నీ వెవ్వరిదాన వి ట్లేల దుఃఖావేశవివశ వై యున్నదానవు? చెప్పు" మన దమయంతి తనదీనావస్థను వివరింప నారాజమాత "నీ వుండుము మాకడ నీపతి నరయ భూదేవోత్తములం బంపెద" ననిన దమయంతి యిట్లు పలికెను. "నేను సైరంధ్రి నై యుండియు నుచ్ఛిష్టంబు ముట్టను, పదధావనంబు సేయను, పరపురుషులతోం బలుక నోపం, బతి నన్వేషించుపొంటె నరిగెడుబ్రాహ్మణులతోం బలుకుదును. అట్లయిన నీయొద్ద నుండు నొండువిధంబయిన నుండ నేరను" అన నాఱేనితల్లి యందుల కంగీకరింప నలకాంత యాపె చెంత నుండెను. ఈరీతిగా నన్నపార్యుండు దమయంతి చేదిరాజమాతయంతఃపురంబునం జేరినట్లు వర్ణించియున్నాండు.

— ద్రౌపది —

యాజ్ఞసేని పతులు మున్ను తన్ను విడిచి, మాఱువేసములతో విరటునివీటి కేంగి యటం గొలు వమరి యుండం దా సైరంధ్రీవేషధారిణియై విరటుని కోటకుం బోయి, రాజవీథిని రాందొడంగె. అపుడు విరాటభార్య యగుసుదేష్ణ యాయంచయానసంచారమును బరికించి, ప్రణయసఖులతో నిట్లు తెలిపెను. "ఎక్కడనుండి యెక్కడకు నేంగెడినో! యిది యొక్క కాంత యౌ, వెక్కుడు పెంపు సొంపు మన కేర్పడుచున్నది దావినీతయై, స్రుక్కుచు నీచభామినులచొప్పునం బల్లెడుం బౌరులుం గడున్, వెక్కసమంది చూచెదరు వేగమ తోడ్కొని రండు నెమ్మితోన్" అని పలికి పనుపం బ్రౌఢాంగన లిరువురు వోయి, ద్రుపదకన్యకతో నిట్లనిరి. "విరాటమహిషి నినుం దనపాలికిం బిలువ నంపె దయ పెంపెసగన్." అనవుడుం-దనతలంపు నెరసె నని యువ్వనితారత్నంబు వినయవైభవము నతీ, తను

పొందినచందంబునఁ, జనియెం గేకయసుతానుచారికలబసిన్. అట్లు తన కడ కేతెంచినపాంచాలిం గాంచి సుదేష్ణ—

"ఏది కులము నామ మెయ్యది యెవ్వరిదాన వేమిపనికిం బూని యిప్పుఁ డెచట బుద్ధి దలంచి యేఁగెద వింతయు నెఱుఁగఁ జెప్పు మాకు మెఱుఁగుఁబోడీ" అన ద్రౌపది తనగాథను వివరించి, యిట్లు నుడివెను. "నీచము లయ్యెడుపనులకు, నాచాలమి యెఱిఁగి యున్ననకుఁ బాత్రము గా, నీచిత్తంబునఁ గైకొని, యాచారము దప్పకుండ నరయుము నన్నున్." అని తెలుప నావిరటుభార్య యామెల కంగీకరింప ద్రౌపది విరాటరా జాంతఃపురమునఁ జేరెను. అని తిక్కన వర్ణించెను.

ఈఘట్టముల రెంటను దమయంతీద్రౌపదులు సైరంధ్రీవేషధారిణులై, పరుల సేవించి, జీవింప నలసినదశకు నచ్చట సదృశమైనను నీ రాజకాంతలకుఁ గలయవస్త్రమాత్రము విసదృశముగా నున్నయది. దమయంతి నిజపతిగతి యేమయ్యెనో యనుమనోవ్యాకులతచేఁ గృశించుచున్నమానిని. ఇఁక ద్రౌపదియన్ననో పాత్రధారులై నాటకరంగమున నున్నపతులఁ గలయు వేషధారిణియై వారిం జేరఁబోవు నటివంటిప్రౌఢ కామిని. ఇట వేషభేదమే కాని వియోగఖేదము లేదు. కావుననే యట నన్నపార్యుఁడు- "జీర్ణమై కఱుమాసినచీరకట్టి ధూళిధూసరాలకమ్ములు దూలుచుండ" అని నలకాంతయొక్క శోచనీయావస్థను వర్ణించియున్నాఁడు. ఇటఁ దిక్కనార్యుఁడు "పదతలముల కెంపు పరఁగినతలము కుంకుమలిప్తమైనచందము వహింప" అని ద్రౌపదినడయాడినవిన్నాణమును వినుతించియున్నాఁడు.

మఱియు నిట వర్ణింపఁ బడినదమయంతీమలినరూపము సహజము కాని, ద్రౌపదిధరించినమాలినీవేషమువలెఁ గృత్రిమము కాదు. అఁగా నన్నయ దమయంతీరూపమును జిత్రించుటలో దైన్యభావమును బ్రకటించియుండఁ, దిక్కన ద్రౌపదీసౌభాగ్యమును వర్ణించుటలో జాణతనమును వెల్లడించెను. నన్నపార్యుఁ డవతరింపఁజేసినదమయంతియందు విచారకళయు, తిక్కనమంత్రి దింపినద్రౌపదియందు విలాసకళయు స్పష్టముగఁ గన్పట్టుచున్నవి.

మఱియుఁ గిరాతుఁడు దమయంతిసౌందర్యమును బరికించి, మోహితుఁడైనరీతిని నన్నపార్యుఁడును, కీచకుఁడు ద్రౌపదిహొయలుఁ గాంచి, పరవశుఁ డగుటను తిక్కనార్యుఁడును మనోహరముగా వర్ణించి యున్నారు. పరికింపుఁ డాపద్యహృద్యనిర్మాణనైపుణ్యమును- "రజనికరాననఁ బీనపయోధర రాజితరాజసుతన్ విలసద్గజపతిగామినిఁ జందనగంధిఁ బ్రకాశితకాంతిసమన్వితఁ బంకజదళలోచనఁ జూచి కిరాతుఁడు కామనిశాతశరాహతుఁడై, నిజహృదయం బెఱిఁగించె లతాంగి కనింద్యచరిత్రకు వేడుకతోఁ". వ్యాధుఁడు—"అక్కజ మైనరూపమున నాత్మకు వ్రేఁగయిపొల్చుపొల్లిపై, నెక్కొనుచూడ్కిఁ గ్రమ్మఱువనేరక నిల్చెఁ గామచేఁ జిక్కిననెమ్మనంబు గడుఁ జేడ్పడమానముఁ జేష్టితంబులం, దక్కినయంగముం దలఁకుధైర్యము నై యతఁ డప్పు డయ్యెడన్." కీచకుఁడు.—

నన్నయభట్టారకుఁడు సార్థవాహసమూహము దమయంతినిఁ జూచినవైఖరిని, తిక్కనార్యుఁడు పౌరజనబృందము ద్రౌపది నీక్షించినచందమును, నందముగాఁ జిత్రించి యున్నారు. వినుఁడు- "పాంసుజాలములు పైఁ బ్రాఁకినఁ గరమురూక్షము లగునూర్ధ్వాలకములదాని, నతిమలినంబై నయర్ధవస్త్రంబుచే నావృతంబగుదేహయష్టిదాని, నాఁకలి తృష నిద్రల నుపేని నెఱుఁగక యున్మాదినియుఁ బోలె నున్నదాని, దమయంతిఁ జూచి కొందఱు పిశాచం బనిపఱచిరి, కొందఱు భయము వొంది,రందు గొందఱధికహాస్యంబు సేసిరి, యడవి నేమిరోసె ననిరి కొంద, అవ్వ నీవు వేల్పవగుదనిరి కొందఱు, మొగినకేలు మొగిచి మ్రొక్కిరంత."—సార్థవాహులు-

"పఱమొయిలు గ్గప్పినఁ బాడఱినునుఁగాంతి గదలినయమృతాంశుకళ యనంగఁ, బెనుమంచు మీఁదఁ బర్విన వికాసము దప్పి చెలువు గుందినసరోజినివిధమున, ధూమంబు వొదలినయంగలిమెఱుఁగులు నలఁగి మాసినదీపకళిక భంగి, ధూళి పైఁ బొరసినఁ బొంగలించుట మాని లావణ్య మెడలినలతికమాడ్కి, గంధకారివేషంబుకతన మూర్తి, యుజ్జ్వలత్వంబు మఱువడియుండఁ బొందు, తనయమహిమ యంచితగతిఁ జనంగ వీథిఁ బౌరజనంబు లవ్వేలఁది గాంచి."—పౌరులు.

ఈరీతిగాఁ గవిపుంగవులు వీరు లుభయులును సురూపములు నడలి విరూపములతో నడయాడు రాజకాంతలరూపముల నించుమించుగా నొక్కపోలికను వర్ణించియున్నారు. ఇట్టికవిద్వయకవితలకును సాహచర్యము చూపఁబూనుచుఁ గొందఱు విమర్శకపుంగవులు తిక్కన, నన్నయభారతమును జదివి యెఱుంగఁ డనియు, విరాటాదిపర్వములఁ బదునైదింటిని స్వప్రతిభావైభవము నాధారముగాఁ జేసికొని, వ్రాసె ననియు, సాహసోక్తులఁ బలుకుచున్నారు. కాని యందుకుఁ దగుకారణములను మాత్రము చూపనేరకున్నారు.

తిక్కనార్యుఁడు, నన్నపార్యుఁ డాంధ్రభాషాదధిమహోదధిని దరచి, సమకూర్చిన భారతనవనీతమాధుర్యమును జవిఁజూచి యున్నాఁడన్నఁ దిక్కనయజ్వ యెన్నికకు వన్నె తగ్గు నని వీరియూహ. ఇది వట్టి పిచ్చిముచ్చట. అసమానరససుధాసారపూరితము లగుసత్కావ్యములఁ బఠించుటచేఁ గవులు ధీసంపన్ను లగుదురు కాని, బుద్ధిమాలినవారు కాఁజాలరు. దురభిమానదూషితస్వాంతుల కీసారస్యము కానరాదు.

వివేకనిధు లగుకవివరేణ్యు లన్నవో పూర్వకవివరనిర్మితము లగు సత్కృతులఁ బఠించి, సరసవిజ్ఞానసంపన్ను లై, యాపెద్దలకుఁ గృతజ్ఞతాభివందనముల నందఁజేసి, స్వకీయవినయసంపదల వెల్లడింతురు, కాని, మూఁగవారివలె నూరకుండరు. కావుననే వివేకనిధి యగుతిక్కనమంత్రి నిజకావ్యారంభమున నన్నయభట్టారకునిఁ బ్రస్తుతించి యుండెను. కాని నాఁడెగాఁ డానెమ్ముత్యమునుచుండఁ బోసఁగుఁడుగాఁడు గుల్లముత్తె మనునట్లు తిక్కయజ్వ నన్నయకవితాప్రాభవమును బ్రస్తుతించియుండ నవ్యప్రబుద్ధులు నన్నయకావ్యమును సోమయాజి చూచియే యెఱుంగఁ డని, వ్రాయుచున్నారు. ఇంతటితో నీకవిద్వయకవితలకుఁ గలసామ్యవాదమును ముగించి, తిక్కనసోమయాజి వ్యాసభారతము ననుసరింపక, క్రొత్తదారిని సంచరింపఁ జేసినభాగములఁ గొంచెము విమర్శించెదను. తిక్కనమంత్రివరుఁడు మొదట ద్రౌపదిని మలీమసవేషముతో విరాటరాజపీఠిని నడపించి, పిమ్మట నాయాజ్ఞసేని నసమానసౌభాగ్యసంపన్నునుగా దిద్ది,

సుదేష్ణమేడను నడయాడఁ జేసెను. రాజవీథిని రూపురేఖలు లేక, మలి
నాకృతితో సంచరించినపాంచాలి యంతిపురమున సౌభాగ్యకాంతికలితగా
మాఱు టెట్లు పొసఁగును? ఇది పూర్వాపరవిరుద్ధ మగువర్ణనము కాదా?
ఏకరసాశ్రయ మగుప్రకరణమున నవతారింపఁ జేయఁబడినపాత్రము నా
ఘట్టముననే పూర్వరసవిరుద్ధముగాఁ జిత్రించుట రసాభాస మగును గదా!
దర్శింపుఁడు, రాజవీథి నేఁగుద్రౌపదిని "పఱమొఱు ల్గప్పిన" అను మున్ను
దహరించినపద్యభావమును—

మేఘచ్ఛన్న మగుచంద్రరేఖవలెఁ గాంతిహీన యై, మంచుచే
ముంచఁబడినసరోజినిచాడ్పున సొంపు దూలి, పొగచేఁ జుట్టఁబడినదీప
శిఖవలెఁ గళాహీనయై, దుమ్ములోఁ బొరలినతీఁగచాడ్పున లావణ్యవిరహిత
యై, యాయగ్గిపుట్టువు గట్టివాలువేసముచే సొంపు మాపు నొంద రా
దారిని నడువఁదొడఁగె నని భావము. ఇఁక నంతఃపురసంచారిణిం గనుఁడు–

ఈపద్యము పాంచాలీసంచారబోధకము–"పదతలంబుల కెంపు పరఁగి
నతలను కుంకుమలిప్తమైనచందమువహింప, నంగంబునునుఁగాంతి యడ
రినగోడలు వేదులు మణిమయవిధము నొందఁ, గనుఁగవమెఱుఁగులు గది
రినముందఱఁబుష్పోపహారంబుపోలుపుఁదాల్ప, వేనలికప్పుపర్వ మీఁదు నీ
లదుకూలంబు మేల్కట్టుకొమరువడయఁ, దాను జొచ్చినకతన మత్స్యక్షితీశు,
నింట నిమ్మెయిఁ గ్రొత్తయొ ప్పెసకమెసఁగ, నమ్మహాదేవి యున్నెడ కల్లన
ల్లఁ, బాండురాజతనూభవపత్ని యరిగె". అనఁగా ద్రౌపదీపదవిన్యాసలసిత
మగుకుట్టిమతలము కుంకుమలిప్త మైనట్లు చెన్నువహింప, పాండవపత్నిశరీ
రకాంతి ప్రసరించినగోడలు తిన్నెలు రత్నస్థగితములట్లు తేజరిల్లఁ, బాంచా
లిచూపు లోలికిన నేలలు సుమవ్యాప్తసీమలవలె సొంపువహింప, నాకృ
ష్ణయొక్క కొప్పునలుపు పర్వినమిన్ను నల్లపట్టు మేల్కట్టుచందంబున నందము
వహింపఁ, దనసంచారమువలన మత్స్యభూపాలాంతఃపుర మంతయుఁ గ్రొ
త్తవిన్నాణముతో నలరుచుండ, ద్రౌపది సుదేష్ణకడ కేఁగె నని భావము.

చూచితిరా ! వీథిద్రౌపదికిని సౌధద్రౌపదికిని గలవిపరీతభేదమును–
గంధకారివేషంబుకతన మూర్తియుజ్జ్వలత్వంబు మఱుఁగుపడియుండ" అని

రాజవీథి ద్రౌపదీరూపమును గళావిహీన మైనదానినిఁగాఁ జిత్రించి యామెం టనే యాబిడను మేడపై నెక్కించి "తాను జొచ్చినకతన మత్స్యక్షితీశు నింటఁ గ్రొత్తయొప్పెసకమెసఁగ" నని, పాంచాలి ప్రవేశించినతోడనే విరాటునిమేడలోనిగోడగొందులు మెఱుపు మెఱసినట్లు తళుకొత్తె నని వర్ణించుటఁ జూడఁ దిక్కన కేవలకవి యగుఁడే కాక, గొప్పగారడీఁడు గాఁ గూడఁ జూపట్టుచున్నాఁడు. లేకున్న మలినవస్తువును గాంతికలితమును గా మార్పఁ జాలునా ?

రామాయణమున రాక్షసీరూపముతోఁ బంచవటినిఁ బ్రవేశించిన చుప్పనాతి సీతాపతిసోయగమును జూచి, తోడనే సొగసుకత్తెగా మాఱి, శ్రీరాముని సమీపించినట్లు, ద్రౌపది మలినాకృతితో రాజవీథిఁ జేరి, విరటురాణివాసమునఁ గాలిడినతోడనే రాజ్యలక్ష్మీవిలాసశోభిత యై సుదేష్ణను సమీపించెను.

కాని యాశూర్పణఖవలె నీపాంచాలి కామరూపిణి యగునిశాచరకామిని కాదు, మానవమానిని; యట్టిచో నిట్టిరూపభేద మెట్లు సమకూరును ? ఊసరవెల్లి తనతనువల్లిరంగుల మార్చునట్లీ పాండుకుమారమహిషీమతల్లి నిజదేహకాంతులఁ దాఱుమాఱు సేయ నేర్చిన నేర్పుకత్తె యై యుండునా ?

ఈతబ్బిబ్బుసోయగము వ్యాసుల వారిభారతమునఁ గానరాదు. అటఁ బురజనులు రాజవీథి నేగుచున్న పాంచాలిం గాంచి, నీ వెవ్వ తెవని యడుగ, నేను సైరంధ్రి నని యామె తెలుపును. అప్పుడు పౌరులా ద్రౌపదిని బరులఁ జేరి జీవింప నగుపరిచారికనుగాఁ దలంప రైరని, తెలుపఁబడినది. వినుఁ డా వ్యాసవచనములను—

"తస్యా వేషేణ రూపేణ శ్లక్ష్ణయా చ గిరా తథా ।
న శ్రద్దధాతి తాం దాసీం అన్నహేతో రుపస్థితామ్"

ఇందుచేఁ దిక్కనార్యుఁడు మూలమున లేని ద్రౌపదీరూపవర్ణనములఁ గ్రొత్తగాఁ దెచ్చిపెట్టెను, కాని, యీముస్తాబునకుఁ దగిన ప్రస్తావము కానరాకున్నది. దీని నటుంచి వేఱొకవిషయమును గమనింపుఁడు.

అసలు నిజసౌభాగ్యలావణ్యగరిమల వెల్లడి కాకుండ గోప్య మొనర్చి, సైరంధ్రీవృత్తిని రహస్యముగా రాణివాసమునఁ గాలము గడుప సంకల్పించుకొన్న యీ నెఱజాణమిన్న రాజాణినిఁ బేదరాలిచందమునను, రాజమందిరమున రాజ్యలక్ష్మివఱువునను సంచరించునా! వ్యాసుఁడు పాంచాలిని యుక్తాయుక్తవివేకనిపుణ యగువిదుషీలలామనుగా భారతమున నవతరింపఁజేసి యున్నాఁడు. కాని, మంచిసెడ్డల నెఱుంగని వెంగలినిగాఁ బ్రకటించి యుండలేదు.

నిజముగా మత్స్యరాజాంతఃపురమునఁ బాంచాలి సంచరించిన విన్నాణముం జూడ దేవేంద్రమందిరమున నాట్యమాడ నవతరించిన యచ్చరలేమముచ్చట కానవచ్చుచున్నది కాని, పరులకడఁ బరిచారికావృత్తిని జీవింపవచ్చిన సైరంధ్రీచిహ్నము గోచర మగుట లేదు. నిపుణాతినిపుణ యగునావిరటుని రాణి యీయలివేణివిలాసవైభవములఁదిలకించినతోడనే యేమహారాజుభార్యనుగానో భావించును గాని సామాన్యసేవకురాలినిగాఁ దలంపదు. ఒకచో ద్రౌపది నిజోక్తులచేఁ దనతళుకు బెళుకులఁ గప్పిపుచ్చఁ బ్రయత్నించినను ఆయాజ్ఞసేనిసౌభాగ్యవైభవములఁ గన్నులారఁ గాంచిన మత్స్యరాజకాంత యీద్రౌపదిని మోసకత్తెయనుగా భావించునే కాని సత్యవాదినిఁగాఁ దలంపదు. ఈద్రౌపదీసౌభాగ్యాభివర్ణనము కవిరుచికి ననువుగా నున్నది కాని కావ్యౌచిత్యమున కనుకూలించి యుండలేదు.

—జడ విప్పి కొప్పుగాఁ దుఱుముట.—

తిక్కనమంత్రివరుఁడు ద్రౌపది సైరంధ్రివేషముతో విరాటకటకమునఁ జేరె ననుసందర్భమున నిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

క. "గారవమున నిజదేశా, చారముమై నల్లియున్న జడ యగు కబరీ
భారమును విచ్చి తుఱుముగ, సైరంధ్రీవేషమునను సముచితభంగిన్.

క. వలపలిదిక్కున కించుక, మలగంగాఁ దుఱిమి కుఱుచమాపుఁడుపుట్టం
బలవడఁ గట్టి జటావ, ల్కలమున నప్పేఁగుఁజన్నుఁగవ గప్పి తగన్.

క. పరిచారికాత్వరేఖా, పరిణతి తనమేన నచ్చుపడ భావనకుం
దిరమై తలకొనునంతః, కరణముతోఁబురము ద్రుపదకన్యక సొచ్చెన్".

సోమయాజిగా రిట్లు ద్రౌపదిజడను విప్పి కొప్పుగా నొప్పఁజేయుటకుఁ గారణమేమి? వేణీధారణము మత్స్యదేశాచారవిరుద్ధమా ? కొప్పు పెట్టుకొనుట విరాటవిషయమర్యాదయా ? నిజదేశాచార మన, ద్రౌపది పుట్టి పెరిఁగిన పాంచాలదేశాచారమా? లేక కాలుపెట్టిన యత్తింటివారి దేశాచారమా ? ద్రౌపది సైరంధ్రిగా జీవింపఁదలంచిన మత్స్యదేశమున స్త్రీలు జడవేయక కొప్పుపెట్టికొనుట యాచారము కాదే ! మత్స్యదేశము వింధ్యనగాళి కుత్తరదిగ్భాగమున నుండుటచే నుత్తరదేశాచారము ననుసరించి, మత్స్యదేశకాంతలు వేణీబంధముల ధరింతురు కాని కొప్పులఁ బెట్టరు. కొప్పుపెట్టుకొను నలవాటు వింధ్యగిరిసరణికి దక్షిణభాగమున నున్నదేశముల నివసించు స్త్రీలయాచారము. అందుచేఁ బాండవులరాణి వేణీబంధమును విప్పి కొప్పుగాఁ బెట్టె నని చెప్పుట తప్పుగాఁ గన్పట్టుచున్నది గాని యొప్పుగాఁ జూపట్టుట లేదు.

ద్రౌపది పుట్టిన దేశమును గాలువెట్టిన నాఁడును బరిచారికగాఁ బ్రవేశించినవీడును గూడ స్త్రీలు శిరోజముల జడలనుగా ధరించునాచారము కల విషయములే కాని, కొప్పులుగా నవరించు తావులు కావు. ప్రాజ్ఞు లీరీతిని మత్స్యదేశమర్యాదను వివరించియున్నారు.

టి. ఆర్. కృష్ణమాచార్యులవారిచే వ్రాయఁబడిన మహాభారత విషయానుక్రమణికలో నిట్లు తెలుపఁబడియున్నది:—విరాటరాజధాని ఢిల్లీకి నైరృతిదిక్కున ౧౦౫ మైళ్లదూరమునను, జయపూరున కుత్తరమున ౪౧ మైళ్లదూరమునను, నున్నదనియు శూరసేనదేశమునకుఁ బశ్చిమమున జయపూరును జుట్టియున్న ఆల్వారురాజ్య మిందులోనిదే యనియు వ్రాయఁబడినది.

ఆప్తేపండితుఁడు-సంస్కృతనిఘంటువులో మత్స్యదేశము ఢోల్పూరునకుఁ బశ్చిమముగా నున్న దనియుఁ, బాండవు లజ్ఞాతవాసకాలమున యమునానదీతీరము నంటి పోయి, రోహితక, శూరసేనదేశముల దాఁటి, దశార్ణదేశమున కుత్తరముగా నేఁగి, విరాటదేశమును బ్రవేశించి రనియు,

మత్స్యదేశమునకు రాజధాని యిప్పటి బైరట్ అనియు, నిది జయపూరున కుత్తరమున నిరువదిక్రోశముల దూరములో నున్న దనియు వ్రాసెను.

మెక్డనల్ మహాశయుఁడు సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్రమున మత్స్యదేశము యమునానదీపశ్చిమతీరము నంటి యున్న దని వ్రాసెను. రైస్ పండితుఁడు మైసూరు కూర్గుదేశములను గూర్చి వ్రాయుచుఁ, బ్రస్తుతము మైసూరు రాజ్యమునకు వాయవ్యదిక్కునకుఁ గొంచెము పైఁగా ధార్వాడ జిల్లాయం దున్న 'పానుగల్' అనిపిలువఁబడు పట్టణమే పాండవు లజ్ఞాతవాసమును గడపిన విరాటరాజధాని యని తెలిపియున్నాఁడు.

కాని యిది సరియగు నిర్ణయముగాఁ గన్పట్టదు. కారణ మేమన- మహాభారతములో మత్స్యదేశము కురుదేశమునంటియున్నట్లు స్పష్టముగా వివరింపఁబడి యున్నది. అందుచే మైసూరురాజ్యమునకు వాయవ్యమున విరాటరాజధాని యుండుట పొసఁగదు. కనుఁడు భారత మేమి తెల్పుచున్నదో-"సన్తి రమ్యా జనపదా బహ్వన్నాః పరితః కురూన్ । పాఞ్చాలాశ్చేదిమత్స్యాశ్చ" అని తెలుపఁబడినది.

'విల్సన్' పండితుఁడు సంస్కృతకోశమునందు మత్స్యదేశము హిందూదేశమునకు మధ్యభాగమున నుండె ననియు, నాప్రదేశ మిపుడు దినజపూర్, రంగపూర్ అని పిలువఁబడు ప్రదేశ మనియు వ్రాసెను.

వ్యాసుఁడు విరాటపర్వమునందుఁ బాండవు లజ్ఞాతవాసమున దశార్ణదేశమున కుత్తరమును బాంచాలదేశమునకు దక్షిణమునను శూరసేనదేశమధ్యమున నడచి, మత్స్యదేశమును జేరినట్లు తెలిపియున్నాఁడు. కనుఁడు—"ఉత్తరేణ దశార్ణాంస్తే పాఞ్చాలాన్ దక్షిణేన చ। ఉత్తరేణ యకృల్లోమాన్ శూరసేనాంశ్చ పాణ్డవాః॥ లుబ్ధా బ్రువాణా మత్స్యస్య విషయం ప్రావిశన్ వనాత్" అనియు నవే శ్లోకతావున "కాళిందీ మభితో యయుః" "కాళిందీ దక్షిణం తీర మన్వగచ్ఛన్" అనియుఁ దెలుపఁబడినది.

ఈపైని వివరింపఁబడిన నిర్ణయములను బట్టి చూడ మత్స్యదేశము వింధ్యపర్వతపంక్తికిఁ బశ్చిమోత్తరదిగ్భాగమున జయపూరున కుత్తరమున

రం మైళ్లదూరములో నున్నట్లు విదిత మగుచున్నది. అందుచే మత్స్య రాజధాని యుత్తరదేశములోని దగుట సిద్ధవాదాంశము. ఉత్తరదేశ స్త్రీలు కురుల జడగా నల్లుదురే కాని యెప్పుడును గొప్పుగాఁ దుఱుము రు. కొప్పు పెట్టుకొనుట దాక్షిణాత్యవనితల ముచ్చట.

కావునఁ ద్రిక్షముఖి పాంచాలి వేసియున్న జడయల్లికను విప్పి కొ ప్పుగాఁ జేయుట సంగతము గాదు. ఇదియుం గాక ద్రౌపది తాను లోఁగ డఁ బాంచాలికడఁ బరిచారికను గా నుంటి నని విరాటకాంతతో స్పష్ట ముగాఁ జెప్పునే! ఇఁక నీస్వదేశాచారత్యాగమును, బరదేశాచారస్వీ కారమును నేమిటికి?

అసలు వ్యాసభారతమున జడ విప్పి కొప్పుగా దిద్దినట్లు వ్రాయఁ బడి యుండలేదు, సరియకదా! విడఁబారి యున్న కురులఁ జేరఁ దీసి జడ గా నల్లి కుడిభాగమునఁ గనఁబడకుండఁ బైఁటచేఁ గప్పి యుంచె నని తెలుపఁబడినది. "తతః కేశాన్ సముత్క్షిప్య వేల్లితాగ్రా ననిందితాన్। కృష్ణాన్ సూక్ష్మాన్ మృదూన్ దీర్ఘాన్‌సముద్గ్రథ్య శుచిస్మితా॥ జుగూ హే దక్షిణే పార్శ్వే మృదూ నసితలోచనా। వాసశ్చ పరిధా యైకం కృష్ణా సుమలినం మహత్॥ కృత్వా వేషం చ సైరంధ్ర్యా స్తతో వ్య చర దార్తవత్" ఈశ్లోకములకు వ్యాఖ్యానముల వ్రాసిన నీలకంఠ, చతుర్భుజ, సర్వజ్ఞనారాయణ, వాదిరాజ, విరోధభంజనీకారాదిపండి తులు "సముత్క్షిప్య" అనుపదమునకు "వేణీకృత్య" (అనఁగా జడగా నల్లి) యనునర్థము వివరించియున్నారు. శ్రీకృష్ణభారతమున జడగొప్పు లమాట లేదు. కాని యచటి వర్ణనమును బట్టి చూడ, జడగా నల్లినట్లే తోఁచెడిని. "శిరోజము ల్దులిపి యన్నియుఁ జేరిచి కట్టి బెట్టుగా వలపలి చక్కి రాఁ దఱిమి" అని యున్నది. ఇట—కట్టి యన జడగాఁ జుట్టి యని యర్థము చెప్పనగును.

పరిశీలింపఁ గురుల జడగా నల్లిన దనుటయే సమంజసము- ఏ మందురా? ఆనాఁడు కురురాజసభలో దుశ్శాసనస్పర్శన దూషితము

లగుకురుల నాసించుఁ డీల్గువఱకు ముడువ నని యాజ్ఞసేని ప్రతిన చేసినట్లు లోకప్రసిద్ధి కలదు. అందుచే విడువడియున్న శిరోజములను వేణిగా నల్లకున్నఁ, బ్రాజ్ఞ యగుసుదేష్ణ తన్నుఁ బాండవమహిషినిగాఁ గ్రహించు నని తలంచి, పాంచాలి యాపద్ధర్మముగాఁ గురుల జడగా నల్లిన దనితెలుపుటయే ప్రకరణోచిత మగువర్ణనము.

మహాభారతమున ద్రౌపది కురుల ముడువ నని ప్రతిన చేసినట్లు కానరా దంతురా! శపథము చేసినట్లు కంఠోక్తిగా నటఁ దెలుపఁబడకున్నను సందర్భానుసారముగా ద్రౌపది కురుల ముడువక జాఱవిడిచి యుంచినట్లు వర్ణింపఁబడినది, కనుఁడు - సభాపర్వములో ౭౮ అధ్యాయమున "తథేత్యుక్త్వా తు సా దేవీ ప్రవన్నేత్రజలావిలా। శోణితాక్తైకవసనా ముక్తకేశీ వినిర్యయౌ" అని ద్రౌపది కేశముల సంస్కరింపక వీడఁజేసి యుంచినట్లు స్పష్టము చేయఁబడినది.

నన్నపార్యుని యాంధ్రీకరణమునఁ గూడ నిట్లే తెలుపఁబడినది. "పతులపిఱుంద మందగతి ముక్తకేశయై పోవుదాని ద్రుపదపుత్త్రిఁ జూచి." మఱియు భారవికవి కిరాతార్జునీయమున నీభావమునే తెల్పియున్నాఁడు. "దుశ్శాసనాకర్షరజోవికీర్ణై రేభి ర్వినాథైరివ భాగ్యనాథైః। కేశైః కదర్థీకృత వీర్యసారః కచ్చి త్స ఏవాసి ధనంజయ స్త్వమ్॥

భట్టనారాయణుఁడు వేణీసంహారనాటకమున ద్రౌపది కురులు విడఁబాఱియున్నట్లు తెలిపియున్నాఁడు, కనుఁడు—"భానుమతి—అయి యాజ్ఞసేని! కస్మా దుప్మాక మద్యాపి కేశా నసంయమ్యంతే" ఈరీతిగా ద్రుపదాత్మజ నిజశిరోజముల ముడువక దిగజాఱవిడిచి యుంచినట్లు తెలుపఁబడియున్నది.

పరిశీలింపఁ గురుల ముడువ ననుశపథమును జేసియున్నది కావున నే పాండవమహిషి శిరోజముల దట్టముగ జాఱవిడిచినది. లేకున్న సువాసినులు ముక్తకేశినులుగా నుండుట మంగళావహము కానేరదు.

ద్రౌపది సైరంధ్రీవేషముతో విరటుపట్టణమునఁ బ్రవేశించునపుడు విడఁబారి యున్నకురులఁ జేరఁదీసి, జడగా నల్లె నను విషయ మీక్రింది

గ్రంథములయందుఁ గానవచ్చుచున్నది. చంపూభారతమున, అనంతకవి యిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు కీచకుఁడు పాంచాలిని వర్ణించుటలో— "త్రేధావిభజ్య రచితాం వహ సేద్య వేణీం..." అని ద్రౌపదిజడను మూఁడు పేటలు గలదానినిగా వర్ణించి యున్నాఁడు. అగస్త్యముని సంస్కృతమున విరచించిన బాలభారతమున "కీచకేన పదాక్రాన్తాం క్లిష్టాం వేణీంచబిభ్రతీ" అని యున్నది. దీని నాంధ్రీకరించిన శ్రీకొత్తపల్లి సూర్యరావుగా రిట్లు వ్రాసియున్నారు. కీచకావమానిత యగుద్రౌపది విరాటసభనుండి యేఁగుచు "కీచకుఁడు ద్రొక్కిన వేణి నాడించుచు......" అని వేణీబంధము తెలుపఁబడియున్నది.

ఇంతయె కాదు. ఉద్యోగపర్వమున "ఈవెండ్రుకలు వట్టి యీడ్చిన యాచెయి, దోలుతగాఁ బోరిలో దుస్ససేను తను వింతలింతలు తునియలై చెదరి రూపఱి యున్నఁ గని యుడు కాఱుఁగాక" అని యాజ్ఞసేని శ్రీకృష్ణునితోఁ దెలిపెను. ఈసంగతులను బట్టి చూడ ద్రౌపది కురురాజసభనుండి ముక్తశిరోజయై పతులవెంట నరణ్యమున కేఁగి, యాజ్ఞాతవాససమయమునఁ గురుల జడగా నల్లి యీయజ్ఞాతవత్సరము ముగిసినతోడనే జడను విప్పి తిరుగ శిరోజముల వ్రేలాడఁజేసినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. మఱియుఁ బైనిఁ దెలుపఁబడిన ద్రౌపదీప్రలాపములనుబట్టి చూడ దుఃశాసనమరణాంతమువఱకును గురుల ముడువనని ద్రౌపది శపథముచేసినట్లు ధ్వనించుచున్నది.

తిక్కనార్యుఁడు, వ్యాసభారతమున ద్రౌపది జడను గుడివైపునఁ గొంగుచేఁ గప్పె నని తెలుపఁబడియుండ, నందులకు విరుద్ధముగా "జడకవల్లలమున నప్పిఁగుఁజన్నుగవ గప్పి తగన్" అని పయోధరగూహనమును వర్ణించెను. ఇదిసరి యగువివరణము కాదు. ఏమన, ద్రౌపది సుదేష్ణకడకుఁ బోవునపుడు జడను గనఁబడకుండ దాఁచుట యవసరము గాని పాలిండ్లఁ దెలియరాకుండఁ జేయుట యగత్యము కాదు. కావుననే వాదిరాజను వ్యాఖ్యాత "జుగూహే దక్షిణే పార్శ్వే" అనుశ్లోకభాగమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాయుచు "కచభార మంతః ప్రవేశ్య ఆచ్ఛాదితవతీ"

అని స్పష్టముగా వేణీగూహనమును వివరించియున్నాఁడు. పోనిండు, తిక్క నార్యుఁడు తలఁచినట్లు సైరంధ్రి కొప్పుపెట్టుకొనుట ముఖ్యధర్మ మని తలంతుమా! సైరంధ్రీలక్షణములలో నట్టివివరణము కానరాదే! "చతుః షష్టిక లాభిజ్ఞా శీలరూపాదిసేవినీ । ప్రసాధనోపచారజ్ఞా సైరంధ్రీ పరికీర్తితా"॥ అని కాత్యాయనుఁడు తెలిపెను. "సైరన్ధ్రీ పరవేశ్మస్థా స్వవశా శిల్పకారికా" అని యమరుఁడు తెలిపెను. ఈపై లక్షణములయందు సైరంధ్రి కొప్పుపెట్టవలయు నను నియమము కానరాదు.

వేఱొకవిషయము- వ్యాసభారతమున సుదేష్ణ ద్రౌపదినిఁ దనయొద్దకుఁ దోడ్కొనిరం డని వృద్ధాంగనలఁ బంపె నని యుండఁ దిక్కన సుదేష్ణ యాజ్ఞచే నిరువురు ప్రౌఢాంగనలు యాజ్ఞసేనిని గొనివచ్చుటకు వెడలి నట్లు వర్ణించియున్నాఁడు. అట మూలమున నున్న వృద్ధపదమునకు విరుద్ధముగా నిటఁ బ్రౌఢపదమును, అక్కడ బహువచన ముండ నిక్కడ ద్వివచనమును వాడి, యీరీతిగా వ్యాసునియూహలఁ దాఱుమాఱుఁ జేయుటఁ జూడ మంత్రివరుఁ డేదియో యపూర్వ కావ్యకలను దళుకొత్తింపఁ దలంచియుండును. లేకున్న నిట్లు మూలానుకూలములు కానిరచనలఁ జిత్రింప సాహసింపఁడు.

ఇఁక నొకవిషయము—వ్యాసుఁడు ద్రౌపదికి వేణీగూహన మొనర్చుటకుఁ దగిన పొడుగునుడుపును గట్టఁబెట్టియుండ మనతిక్కనమంత్రి యాయగ్నిపుట్టువునకుఁ బొట్టిబట్టను జుట్టఁబెట్టినాఁడు. కాని యీకుఱుచచీర జడనుఁ గొప్పుగాఁ గప్పుట కనుకూలింపదు. వినుఁడు మూలమును— "వాసశ్చ పరిధా యైకం కృష్ణా సుమలినం మహాత్" "మహద్వాసః= పెద్దకోకను" అని యుండ- తిక్కనభారతమున "కుఱుచమాపుమపుట్టం బలవడఁగట్టి" అని వర్ణించుటచే నీకుఱుచచీర వేణీగూహనమునకు ననుకూలింపదు.

ఈరీతిగాఁ దిక్కనార్యుఁడు మూలవిరుద్ధము లగు నిద్దుఁబాట్లను సమకూర్చుటచేఁ బ్రకరణౌచిత్యము సడలుట తటస్థించినది. తిక్కన వ్రాసినదంతయుఁ గావ్యకలావిలసితమే యను పిచ్చినమ్మిక కలవా రెట్లు తలం

చినను గుణగ్రహణాసక్తచిత్తులు మాత్రము యుక్తాయుక్తములఁ బరిగణింపక మానరు.

—సంస్కృతాంధ్రపదప్రయోగములు.—

కొందఱు ధీమంతులు నన్నపార్యుని కవితను సంస్కృతపదము లధికముగా నుపయోగింపఁబడిన వనియుఁ, దిక్కప్రెగ్గడ కైతను దెలుఁగు నుడులు విరివిగా వాడఁబడిన వనియు, నందుచేఁ దిక్కమఖి కవిత నన్నపార్యునికవిత్వమువలె సంస్కృతపదసముదయజటిలము గాక, తెనుంగు నుడికారంపుసొంపు వహించి యుండుటచే నింపు గొల్పుచుండు ననియు, వాదించుచున్నారు. పరిశీలింప నీవాదము యుక్తముగాఁ గానరాదు. నన్నపార్యుఁడు భారతమునఁ బ్రస్తరించిన సంస్కృతపదకదంబములు ద్రాక్షాఫలగుచ్ఛములవలె ననాయాసముగా రసమాధుర్యముల నందఁజేయుచుండును. ఇఁక, తిక్కనకవి భారతమున నిడిన తెలుఁగునుడు లన్ననో కఱకుటాలవలెఁ గొఱుకుపడవు. ఈసంగతిని శ్రీ బుఱ్ఱా శేషగిరిరావు పంతులు ఎం. ఏ. గారు స్థిరపఱిచి యున్నారు.

“శుద్ధాంధ్ర గ్రంథములుచేసిన పాండితీధనులు కలరు... కాని వారి కవనము లంతసులువుగా సాహిత్యపరులకె అన్వయము కా వని అంగీకరింపక తప్పదు.” (ప్రతిభ—ఏప్రిల్ 1938)

మఱి యొకసొగసు, నన్నయ వర్ణ్యానుకూలము లగుపదములనే వాడును గాని తిక్కనవలె ననవసరపదసముదయములఁ గుప్పింపఁడు.

పరమార్థదృష్టితోఁ బరికించినఁ దేలువిషయ మేమనఁ- దెలుఁగుపలుకులు సంస్కృతపదముల సన్నిధిని సుధానిధికడఁ జుక్కలవలె వెలవెలఁ బాఱి యుండును. సంస్కృతపదసాహచర్యము లేకున్నచోఁ దెలుఁగునుడులు చీఁకటి నుడులవలెఁ దళుకొత్తును. పరికింపుఁడీ క్రిందిపద్యమును—

“పఱమొయి ల్గప్పినఁ బాడఱి నునుఁగాంతిఁ
గదలిన యమృతాంశుకళయుఁబోలెఁ
బెనుమంచు మీఁదఁ బర్వెన వికాసము దప్పి
చెలువుగుందిన సరోజినివిధమున

ధూమంబు వోదివిన దుఱఁగలిమెఱుఁగులు
నలఁగిమాసినదీపకళిక పగిది
ధూళి పైఁ బొరసినఁ దొంగలించుట మాని
లావణ్య మెడలిన లతికభంగి."

ఇట మకుటాయమానములుగాఁ బాదాంతముల నున్న-అమృతాంశుకళ, సరోజిని, దీపకళిక, లతిక, అనుసంస్కృతపదము లెట్లు శ్రుతిసుఖదములై వెలయుచున్నవియో! మిగిలిన తెలుఁగుమాట లెట్లు చెవులకు జవులు పుట్టించుచున్నవియో! నాదసుధామాధుర్యవేత్త లెఱుంగఁగలరు.

ఇట్లాంధ్రకవితను నోజఃప్రదము లగుసంస్కృతవాక్కుల వాడుట కావ్యమునకు శోభావహ మగుటచే నన్నయభట్టారకుఁడు గీర్వాణవాణీపదసరసిజములఁ దనరచనలయందుఁ బొందుపఱచెను. ఈసంగతి నెఱుంగని తెలుంగులు కొందఱు నన్నయకవితను గేలిసేయఁ దొడఁగుచున్నారు. కాని సంస్కృతపదముల వాడుటలోఁ దిక్కన నన్నయను మించినాఁడను సంగతిని గమనింపనేరక, గతానుగతికముగాఁ బాడినదే పాడుచున్నారు.

భారతము పదునెనిమిది పర్వములు గలప్రబంధము. అందాది మూఁడుపర్వములను నన్నపార్యుఁడు విరచించెను. శేషించిన పర్వములఁ దిక్కనార్యుఁడు సమకూర్చెను. మొత్త మీపదునెనిమిదిభాగములయందును గలసంస్కృతపదముల నేర్చి పర్వక్రమముగాఁ బంచినచో నన్నపార్యుని భాగమునకుఁ గొలఁదిగాను, తిక్కనవాటాకు మిక్కుటముగను వచ్చు నని నావిశ్వాసము.

వేఱొక ముచ్చట—నన్నపార్యుఁడు సమకూర్చిన సంస్కృతసమాసములకును, దిక్కనార్యుఁ డమర్చిన సంస్కృతసమాసములకును సర్థనిర్ణయముచేసి చూచినచో మొదటివాని కుండువర్ణ్యానుకూలత రెండవవానికిఁ జూపట్టదు. మంత్రివరుని కైతయందుఁ బదబాహుళ్యమును, సమాసదైర్ఘ్యమును విరివిగాఁ బొడకట్టుచుండును. అంతయె విశేషము.

కానిండు, నన్నపార్యుఁడు తెలుఁగుభాషయందుఁ గలమాధుర్యగాంభీర్యాదికావ్యగుణముల నంతగా నెఱుఁగనివాఁ డగుటచేఁ దెలుఁగుమాటలఁ బాటింపక సంస్కృతపదముల బహుళముగాఁ దనభారతకవిత్వమున వెదచల్లె ననుకొందము. అందుచే నాతనిభారతము రసవిరహితమైయున్న దనువాదమునకు నొప్పుకొందము. ఇఁకఁ దెలుఁగుబాసయందలి నుడికారపుపసందుల బాగుగా నెఱింగి, సంస్కృతపదముల నంతగా దరికి రానీక, తేనె లొలుకు తెలుఁగునాఁటిమాటలతో నీటుగాఁ గైతను బుట్టించిన తిక్కనార్యుని కబ్బములందలి తెలుఁగుమాటల సొయగమును గన్నులారఁ గాంచి, కవితల నల్లిన కేతనమారనాదికవిపుంగవులు, తమ కృతులయందు సంస్కృతపదముల విడనాడకుండుటకుఁ గారణ మేమి? ఇప్పటి ధీశాలుర కున్న తెలుఁగుపదవిజ్ఞానము గాని, యాంధ్రభాషాభిమానము గాని, వారికి లేకయా?

తెనుఁగునుడికారపుఁ దీఁగ సంస్కృతపదరసాలసాలము నాశ్రయించుటచేతనే యౌన్నత్యాభివృద్ధుల నంది, నిజకవితాసుమమంజరీసౌరభసంచారములచే మానవలోకము నానందింపఁజేయఁగలుగుచున్నయది. అట్టి మాకందపు ప్రాపు లేకున్న నీతెలుఁగుతీవ పైకెగఁగ నేరక నేలఁ బ్రాఁకులాడుచుండెడిది.

నిజముగా నాంధ్రభాషకు శ్రుతిసుఖద మగునాదమును, రసవిలసిత మగు భావమును, సమకూర్చినది గీర్వాణవాణీపదసరసిజసాహచర్యమే యని, కవిపండితు లనేకులు ప్రకటించియున్నారు. సనాతనపండితాభిప్రాయముల మాట యటుంచి, యధునాతననాగరకవిద్వాంసులభావములఁ బరికించినను దెనుఁగుకైతకు సౌభాగ్యమును సంఘటింపఁజేసినది సంస్కృతపదసమ్మేళనమే యని విదిత మగుచున్నది.

ఈనడుమ నవీనముగా శ్రీపిఠాపురము మహారాజావారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన చింతలపూఁడి యెల్లనార్యకృత మైన విష్ణుమాయానాటకమను తెనుంగుప్రబంధరాజమునకు నతివిపుల మగు పీఠికను వ్రాసిన మ. రా. రా. ఉకుమళ్ల అచ్యుతరావు ఎం. ఏ., ఎల్. టి., గా రేమి తెలిపినారో పరికింపుఁడు.

"సుపర్వవాణి యగు సంస్కృతవాణి తనమంజులభాషానిధి నంతయు నీకవివరుని కైవసముఁ జేసెనో యనునట్లు సంస్కృతశబ్దమాధుర్యమమృతవర్షమువలెఁ గురియుచున్నది."

ఈపీఠికను వ్రాసినవారు కేవల ప్రాచ్యభాషాభిజ్ఞులే కారు. ఆఙ్గ్లభాష నాచార్యపీఠ మధిష్ఠించిననాగరకులు. వీరు స్పష్టముగాఁ దెలుఁగునకు మంజులతను సమకూర్చినది సంస్కృత మని తెలిపియున్నారు. శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య ఎం. ఏ. గా రిట్లు సెలవిచ్చియున్నారు. "గీర్వాణ సారస్వతమహావృక్షశాఖకెఁ గట్టిన యంటుగా బయలుదేఱి, విజృంభించిన యాంధ్రసారస్వతమునందు"—(ఆంధ్రభారతరచనావిమర్శనము.)

శ్రీ జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి ఎం. ఏ., బి. యల్ గారు, ఈరీతిని సంస్కృతమును బ్రశంసించియున్నారు. "సంస్కృతమున కెన యైన భాష పృథ్వియందు లేదు. దీనియందలి ప్రత్యక్షరము......భావబంధుర మైనది."—(సాహిత్యతత్త్వవిమర్శనము.)

ఈరీతిగా నాంగ్లాంధ్రసంస్కృతభాషాకోవిదులు వక్కాణించుచున్నారు. ప్రాజ్ఞు లగు నాంధ్రకవివరేణ్యు లెల్లరు సంస్కృతపదములఁ గృతులయందుఁ బొందుపఱచి, నిజకవితాసుధాధారలచే లోకము నానందింపఁ జేయుచున్నారు. ఇట్లుండ దీని నంతను ద్రోసిపుచ్చి, కొందఱు బుద్ధిమంతులు సంస్కృతము తెలుఁగుకైతను రూపుమాపుచున్న దని ఘోషించుచున్నారు. ఇంతకు మించిన వింత యేమున్నది! ఇంతకంటె వితండవాద మేది కలదు!

—: విరాటపర్వకవితాప్రశంస :—

న్యాయముచేఁ గావ్యమునందుఁ దుమ్మెదలవంటి ముంగురులు, చందమామవంటి మోము, తామరఱేకులవంటి కన్నులు, దొండపండువంటి పెదవి, సంపెంగమొగ్గవంటి ముక్కు, అరఁటికంబములవంటి తొడలు, కోకిలకూజితములవంటి మాటలు, చెఱకువిలుకానితూపులవంటి చూపులు, నని యీరీతిగా నుపమానోపమేయపట్టికల వ్రాయుటచేఁ గవివరుని ప్రతిభ యంతగా గోచరింపదు. రసానుకూలము లగునవయవ

విలాసప్రకటనములచేతను, అందు కనువు లగుపదములపొందికలచేతను, అందముగాఁబాఠకహృదయపటములపై భావరూపములఁ జిత్రించినవాఁడే ప్రతిభాశాలి యనఁదగు కవిచంద్రుఁడు.

కాళిదాసకవికులతిలకునిచే శాకుంతలనాటకమునఁ గణ్వశిష్యులు శకుంతలను దుష్యంతునికడకుఁ దోడ్కొనివచ్చి "రాజేంద్రా! ఈసుదతి నీవు పరిగ్రహించిన యిల్లాలు, శకుంతలాభిధాన, కణ్వమునీంద్రుని నందన కావున నీ వీపెను జేకొని గారవింపుము" అని తెలుప నానృపాలుఁడు శాపదోషమున జరిగినవిషయము నంతను మఱచి, యాపటులమాటలకు వెఱఁగంది "తాపసకుమారులారా! మీపలుకులు వింతగొల్పుచున్నవి. ఈమదవతిని నేను జూచియెఱుంగను. ఈరమణిని నేఁ బాణిగ్రహణ మొనర్పలేదు. కావున నీటక్కులాఁడిని నాయింట విడువక మీవెంటఁ గొని పొండు" అని తెల్పెను.

అప్పు డాయమాయకురా లగుమునితనయ మహారాజు తన్నవమానించి పొమ్మనుటచే నట నిలువ వెఱచి, సోదరసము లగుమునిబాలురతోఁ బుట్టినింటికిఁ బోవ నుద్యమింప, నాకణ్వశిష్యులు కన్ను లెఱ్ఱఁజేసి "శకుంతలా! గురువరులు నిన్నీరాజమందిరమున దిగవిడిచి రమ్మనిరే కాని తోడ్కొని రమ్మన లేదు—కావున మావెంట రావలదు. ఆఁగు మిట" - అని నిరోధించిరి. అపు డాతపస్విని "ఈదుర్భరావమానమున కంతకును నీమోసము కదా కారణము" అని తెలియునట్లు వెనుదిరిగి రాజుపైఁ బ్రసరింపఁజేసిన చూపులు బహురమ్యముగా వర్ణింపఁబడినవి. నిజముగా నీపద్యము శాకుంతలనాటకమునకు మకుట మనఁదగి యున్నది. వినుఁడు—

శ్లో॥ ఇతః ప్రత్యాదేశా త్స్వజనమనుగన్తుం వ్యవసితా
తత స్తిష్ఠే త్యుచ్చై ర్వదతి గురుశిష్యే గురుసమే
పున ర్దృష్టిం బాష్పప్రసరకలుషా మర్పితవతీ
మయి క్రూరే యత్త త్సవిష మివ శల్యం దహతి మామ్॥

అనఁగా "ఆశకుంతల నావలనఁ గల్గినపరాభవమును భరింపనే రక స్వజనులతోఁ బోవనెంచ, వా రాఁగుము రావలదనుచు గద్దింప, గురుకులముఖి వై యున్న యామునికన్నియ వెనుదిరిగి బాష్పవారిదిగ్ధ మగు చూపును నాపైఁ బ్రసరింపఁజేసినది, అబ్బా! ఆయవలోకనము విషలిప్త మగునలుగువలె నన్ను బాధించుచున్నది" అని భావము.

దుష్యంతుఁ డీపద్యము నుంగరమును గాంచిన తోడనే శకుంతలావివాహవృత్తాంత మంతయుఁ గన్నులకుఁ బొడకట్టఁ బట్టరాని దుఃఖావేశముతో విదూషకునికడఁ దనహృదయకాఠిన్యమును దెలుపుపట్టునఁ జిత్రింపఁబడినది. ఇట శకుంతల దుష్యంతునిపైఁ బ్రసరింపఁజేసిన కోరచూపులో "మోసగాఁడా! తేఁడా! నన్నంతటి మోహపరవశనుగాఁ జేసి, చేపట్టి యిపు డింతటి యసహ్యావమానము పాల్సేసితివి! నీమూలమున నాజీవితసుమము రూపుమాసి నేల రాలినది. న న్నింత యుసురుపెట్టఁ దగునా? ధర్మాధికారి కీచేఁత తగునా"—అనుభావము వ్యక్తము సేయఁబడినది. ఇట్టిదియే మిగుల వెలగలకైత. ఈరీతిభావవివరణములే కవివరుల విజ్ఞానమునకుఁ దగినయుదాహరణములు.

తిక్కనార్యుఁడు, కీచకుఁడు పాంచాలిని బలాత్కరింప నున్నప్పుడా యాజ్ఞసేని యసహాయభయాభినయచేష్టలఁ జక్కఁగాఁ జిత్రించియున్నాఁడు. వినుఁడు—

సీ. దైన్యంబు తలపోఁత దలకొన్నఁ జెలువ కా
	ననమున వెల్లఁదనంబు గదిరె
భయరసవేగంబు పైకొని ముట్టినఁ
	గాంతకుఁ దనులత కంప మొందె
బెగ డంతకంతకు మిగిలిన నింతికిఁ
	బదముల నట దొట్రుపాటు పెరసెఁ
దల్లడం బొందినఁ దన్వికి నవయవం
	బుల నెల్ల ఘర్మాంబుకళిక లెసఁగెఁ

దలఁకుపుట్టె గొంకు గొలఁదికిమీఱె వె
న్నాటు దోఁచె ముట్టుపాటు దొడరె
వెఱఁగుపాటు దనికె నెఱనాడె నొవ్వు నె
వ్వగలు వగలసీనె డిగులు వొదివె.

తిక్కనార్యుఁ డీపద్యరాజమునఁ దనకు మానభంగము సంభవమగు నను భయంబుచేఁ దల్లడ మందుచున్న పాంచాలి యవయవచేష్టల నింపుగా వర్ణించి యాయిల్లాలి భయస్వభావమును బాఠకులకుఁ బ్రత్యక్ష మొనర్చెను.

మఱియుఁ, గీచకుఁడు యాజ్ఞసేనిం గామించుట ను గాంచి సుదేష్ణ యాతనికిఁ జేసిన హితబోధ మనోహరముగాఁ జూపట్టుచున్నది.

"ఆయురైశ్వర్యకీర్తుల నపహరించుఁ
బరసతీసంగమము ధర్మపథమునందుఁ
బరఁగువారలు పరిహరింపంగఁ గనియు
వినియుఁ దెలియవె యిది దుర్వివేక మగుట."

ఈపద్యమున వివేకకలిత లగుసతుల హితబోధలయందలి లాలిత్యపు నిగ్గగలమై వెలయుచున్నది.

వాల్మీకిరామాయణమున సీత కామాంధుఁ డగురావణుని బాగుసేయ నెంచి మొదట శాంతము లగుసాంత్వనములచేతను, అనంతరము ప్రాభవము లగుసంభాషణములచేతను, బోధించిన రీతిని తిక్కనార్యుఁడు యాజ్ఞసేని కామమోహితుఁడగుకీచకుని బోధించినట్లు వర్ణించియున్నాఁడు. పరికింపుఁడు——

"నాయున్న బాము దలఁపవ, యీయొడ లీచీరయిట్టియేవపుఁజందం
బోయన్న మదనవికృతిం, జేయుననుట యెంతయును నిషిద్ధము కాదే".

"చనునె యిమ్మాట లాడ సజ్జనుల కాఁడుఁ
బుట్టువులతోడ నీవును బుట్టినాఁడ
వట్లు గాకయు హీనవంశాభిజాత
నైన పతివత్ని నగు నన్ను నడుగనగునె".

అని యిట్లు సాత్త్వికమార్గమున బాగుసేయఁ బలికి, వాఁడుడుగక పొగరులాడుచుండుటచేఁగినిసి నిజప్రాభవతేజముమెఱయ నిట్లుపలికెను.

"దుర్వారోద్యమబాహువిక్రమరసాస్తోకప్రతాపస్ఫుర
ద్గర్వాంధప్రతివీరనిర్మథనవిద్యాపారగుల్ మత్పతుల్
గీర్వాణాకృతు లేవు రిప్డు నిను దోర్లీలన్ వెసం గిట్టి గంధ
ర్వుల్ మానముఁ బ్రాణముం గొనుట తథ్యం బెమ్మెయిం గీచకా".

ఈరీతి హృద్యభావములతోఁ జోద్యముగా నున్నపద్యము లివ్వి రాటపర్వమునఁ గలవు. స్థాలీపులాకన్యాయముగాఁ గొన్నింటి నుదాహరించితిని.

మహాశయు లగుపాఠకులు నేవ్రాసిన విషయముల నోర్పుతోఁ బరిశీలింపఁ దగినవి కాని, యుడుకుపాటుతోఁ దొందరగాఁ బరికింపఁ దగినవి కావు. "ప్రమాదో ధీమతా మపి" యనెడు నార్యోక్తి ననుసరించి, యెంతటివారికిని భ్రమప్రమాదము లుండుట తప్పదు. పఠింపుఁడు——శ్రీ జొ. సత్యనారాయణమూర్తి ఎం. ఏ., బి. యల్గారిమాటలు.——"తనప్రతిభాపాణిధమముచే అజాండమునుమాఱుమ్రోగించినమహాకవియే,ఒక్కొక్కప్పుడు పప్పులో కాలువేయవచ్చును". (21 5-38 ఆంధ్రపత్రిక.)

తిక్కన మంత్రిపుంగవుఁడు విరాటపర్వమును విరచించుటలోఁ గొన్నికొన్ని తావులఁ దనప్రతిభకుఁ దగినరీతిని బొందికగా గ్రంథమునుఁ గూర్పలే దని తెలుపుట తటస్థించినది.

గ్రంథవిమర్శన మనఁగాఁ గావ్యమునందలి యౌచిత్యానౌచిత్యములఁ జర్చించుట కాని, మహాకవుల నధఃకరించుట కా దని, తెలియనేరక, దురహంభావపూర్వహృదులై, కొఱగాని వ్రాఁతలకుఁ దొరకొను సోదరుల పలుకులకు మాదహాస మొనర్పుటయే మర్యాద——చందనతరువు మలయగిరి నుదయించును గాని, కంకరగుట్టను బుట్టనట్లు సుబోధము శాంతస్వాంతము నుండి వెలువడును గాని, తామసమానసమునుండి వెలువడదు.

ఈర్ష్యాసూయాదిదోషములం దరికిఁ జేరనీక, ప్రసన్నహృదయముతో నావిమర్శనములకు సరసముగా సమాధానముల నొసంగు మహాత్ములకు వినయాభివందనముల నందఁజేయుదును.

న్యాయముచే విమర్శనమును సారస్వతమునకుఁ గళనుగాఁ దలంపవలయును గాని, కాళిమనుగా భావింపరాదు. పూర్వకవివరులకవితల జిగీషతో నిరసింపఁ దగదు గాని, జిజ్ఞాసతో విమర్శింపఁ దగును. సాహిత్యవీథి నాక్షేపసమాధానములు సాగుచుండుట యార్యాభిరుచికనుకూలమగుకార్యము కాని ప్రతికూల మగుకృత్యము కాదు.

విద్యావివాదము ద్యూతాదులవలె నవినీతిద మగుకృత్యము కాదు. దధిమథనమువలె నవనీతప్రద మగుకార్యము. కాని దీనిం దరుచునపుడు కవ్వమునకు వలెఁ గలమునకు నడుమ నడుమ వేఁడి జనించుట సహజము. సారజ్ఞు లగుసజ్జను లందులకు సంతసింతురు కాని విరసుల వలెఁ దూమసింపరు. ఇంతటితో నీవిరాటపర్వవిమర్శనమును ముగించుచున్నాను.

తిక్కనార్యుని సంస్కృతాభిమానము.

(ఆంధ్రకవితాసార్వభౌముఁడగు తిక్కనసోమయాజికి సంస్కృతభాషయందుఁ గలగౌరవాతిశయము:-)

వ్యాసకర్త— విమర్శకాగ్రేసరాదిబిరుదావళీవిరాజిత
బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.

ఆంధ్రపదములనే హెచ్చుగా వాడుచుఁ జక్కఁగాఁ గవిత్వము చెప్పిన కవికులతిలకుఁడగు తిక్కనసోమయాజి కూడ మనయితరనన్నయభట్టాద్యాదికవిపుంగవులవలెనే సంస్కృతమునే హెచ్చుగా వాడుచుఁ దన కవిత్వములో గీర్వాణవాణినే పోషించి మిగుల నాదరించియున్నాఁడు. మన కవుల కందఱకును సంస్కృతమునందు గౌరవాతిశయమున్నట్లే యతనికిని గలదు. కనుఁడు:— ఈతఁడు తన ప్రథమకావ్యమగునుత్తరరామాయణమునకు మొదట-

శ్లో. శ్రీ రాస్తాం మనుమక్షితీశ్వరభుజాస్తంభే జగన్మండల
ప్రాసాదస్థిరభారభాజి దధతీ సా సాలభంజీశ్రియమ్
శుండాలోత్తమగండభిత్తిషు మదవ్యాసంగవశ్యాత్మనాం
యా ముత్తేజయతే తరాం మధులిహా మానందసాంద్రా స్థితిః॥

అని తన తెలుఁగుపుస్తకమునకు నొకప్రౌఢమగుసంస్కృతశ్లోకమును మొదట వేసియున్నాఁడు. ఎందుచేత ననఁగా, సమస్తభాషలకు మాతృభాషయని తా నితరులవలెనే సంస్కృతమును మాతృభాషయని నమ్ముచున్నాఁడు, కావునఁ, దాను మొదట గౌరవింపఁగలందులకై యట్లొనరించియున్నాఁడు.

తిక్కనసోమయాజి ప్రప్రథమమునఁ దా నంతగాఁ గవిత్వములో నంతప్రౌఢముగా లేనిదినములలో వ్రాసినయుత్తరరామాయణము నుదాహరణమునకుఁ బనికిరా దందురా? కవిబ్రహ్మ యగుసోమయాజి తన యుత్తరరామాయణములో మొదటనే, తా నుభయభాషలఁ బాటించు

శిల్పమునఁ బారగుఁడన్ గళావిదుఁడ ననియును వ్రాసికొనియున్నాఁడు. ఇట్లుండ నామహాకవివాక్యములను బాటింపక యుత్తరరామాయణము వ్రాయునప్పటి కంతగాఁ బ్రౌఢుఁడు కాఁడని మనము చెప్పవచ్చునా? ఇదియా! కవిబ్రహ్మయందుఁ జూపు గౌరవము? పోనిండు. తిక్కనార్యుఁ డప్పటి కంతగాఁ బ్రౌఢుఁడు కాఁడనియు, భారతము వ్రాయునప్పటికిఁ బరిపూర్ణప్రౌఢుఁ డాయె ననియు, భావింతము. అయినను నది (భారతము) వ్రాయునప్పుడు కూడఁ దెలుఁగునందుకంటె సంస్కృతమునందే యెక్కువ గౌరవము చూపెను. భారతములోని యొకటిపద్య ముత్తరరామాయణ మునందువలె సంస్కృతశ్లోకము కాకపోయినను సంస్కృతపదభూయిష్ఠ మై యున్నది. కనుఁడు:—

ఉ. శ్రీ యన గౌరి నాఁ బరఁగుచెల్వకుఁ జిత్తము పల్లవింప భ
ద్రాయితమూర్తి యై హరిహరం బగురూపము దాల్చి విష్ణురూ
పాయ నమశ్శివాయ యని పల్కెడుభక్తజనంబు వైదిక
ధ్యాయిత కిచ్చు మెచ్చు పరతత్త్వముఁ గొల్తు నభీష్టసిద్ధికిన్.

ఇది కేవలసంస్కృతశ్లోకము కాకపోయినను, సంస్కృతపదబహుళ మై గీర్వాణశ్లోకతుల్య మై తిక్కనార్యునకుఁ గలదేవభాషా గౌరవమునే సూచించుచున్నది. అది వదలివేయుఁడు. అది గాక విరాటపర్వముకూడఁ దిక్కనార్యునకుఁ గలసంస్కృతభాషాగౌరవమునే యీ క్రిందికీతి వేనోళ్లఁ జాటుచున్నది. తిక్కనార్యుఁడు తనకృతిపతి యగుహరిహరనాథుఁడు, తన యొక్క తెలుఁగుపద్యముల నన్నింటిని నటుంచి యీ క్రిందితనయొక్క సంస్కృతశ్లోకము నాధారముగాఁ గొని, యాతఁ డొనరించిన తెలుఁగుభారతమునకుఁ, గృతిపతిత్వము నర్థించి వచ్చిన ట్లాతఁడు తనభారతములో మొదటనే వ్రాసికొనినాఁడు. తా నెప్పుడో రచించిన యీ క్రిందిసంస్కృతశ్లోక మొకటి కల దఁట. అది యేది యన-

కిమస్థిమాలాం కిము కౌస్తుభం వా పరిష్క్రియాయాం బహుమన్యసే త్వమ్
కిం కాలకూటః కిము వా యశోదాస్తన్యం తవ స్వాదు వద ప్రభో మే.

అనుశ్లోకము నెంతయో యాదరించెను. దీనిం బట్టి హరిహరనాథుఁడు తెలుఁగుభారతమునకుఁ గృతిపతిత్వము నర్థించె నఁట. తిక్కన ర

చించిన వందలు వేలు తెలుఁగుపద్యము లుండఁగా వానిని వేనిని బాటింపక, యెప్పుడో రచించిన సంస్కృతశ్లోకము నింతగాఁ బాటింప నేల? ఇది గీర్వాణము నందలి గౌరవవిశేషముచేతనే కదా! ఇఁక భారతములోనికిఁ బోవుదము. తిక్కన యొనర్చిన విరాటపర్వములో నతిదీర్ఘసంస్కృతసమాసను లు వేసినపద్యము లనేకములు గలవు. అతఁడు తెలుఁగునందే యిట్లు గౌరవము కలవాఁడు మాత్ర మెట్లగును? బ్రహ్మశ్రీ గుఱ్ఱం సుబ్బరామయ్య ఎం. ఏ. గారు తమకవిత్వవిమర్శనములో నన్నపార్యుఁడు హెచ్చుగ సంస్కృతాభిమానియగుటచేఁ, దనభారతములో హెచ్చుగా నెక్కుడైనసంస్కృతదీర్ఘసమాసములను వేసె ననియుఁ, దిక్కనార్యుఁడు సంస్కృతమునం దెచ్చుగుగౌరవము లేనివాఁ డగుటచేఁ దెలుఁగువాక్యముల నెచ్చుగా వేసె ననియు, శాసించి వ్రాసిరి. కాని యీయనవ్రాఁతలో సత్యము లేదు. తిక్కనయే తనపద్యములలో నతిదీర్ఘము లగుసంస్కృతసమాసములను వాడియున్నాఁడు, కనుఁడు:—

"మౌళిస్రక్సంగరంగన్మధుకరపటలీమానసాకృష్టవిద్యా
శాలిస్ఫారాబ్జరేఖాంజలిపుటఘటనాచారుఫాలస్థలస్థా
పాలశ్రేణీవిశాలాంబరకుముదవనీబాంధవాయత్తచంద్ర
శ్రీలీలాగాఢకాంతిస్మితవదనరుచిస్ఫీతు నాగేంద్రకేతున్.

ఇది యొక్కటేసమాసము. అతిదీర్ఘము. సంస్కృతపదభూయిష్ఠము. ఇంత దీర్ఘసమాసములు గలపద్యములు నన్నయభట్టు కూడ రచియించి యుండలేదు. అతఁడు మృదుమధురసమాసములు చదువరులకు సులభముగా బోధలోనికి వచ్చురీతిగా వ్రాయుచుండెడివాఁడు. కాని తిక్కనవలెఁ గవిత్వములోఁ దనప్రౌఢత్వాతిశయమును జూపుటకుఁ బ్రయత్నించెడు వాఁడు కాఁడు. తిక్కన నాగేంద్రకేతుని వర్ణించి యుండఁగా, నన్నయసభాపర్వములో ధర్మరాజు నీక్రిందిరీతిగా వర్ణించెను.

మ. మదమాతంగతురంగకాంచనలసన్మాణిక్యగాణిక్యసం
పద లోలిం గొనితెచ్చి యిచ్చి ముద మొప్పం గాంచి సేవించి ర
య్యుదయాస్తాచలసేతుశీతనగమధ్యోర్వీపతుల్ సంతతా
భ్యుదయున్ ధర్మజుఁ దత్సభాస్థితు జగత్పూర్ణప్రతాపోదయున్.

ఈపద్య మైనను దిక్కనార్యునిపద్యమంత దీర్ఘమైనది కాదు. తిక్కనార్యుఁడు వాడినపద్యాంతములు:—

పద్యాంతములలోనికిఁ దెలుఁగుపదములు తిక్కనార్యుఁడు చేరనైనఁ జేరనీయలేదు. తిలకింపుఁడు:—

క. ఓంకారవాచ్యునకు నమ, హుంకారనిరూఢభావనారాధ్యునకున్
హ్రీంకారమయమనోజ్ఞా,లంకారోల్లాసనిత్యలాలిత్యునకున్.

క. హరిహరనాథునకు మరు, త్సరిదాకల్పితమనోజ్ఞచరణశిరస్సుం
దరమూర్తికి భావనత,త్పరచేతోయుక్తభక్తపరతంత్రునకున్.

(విరాట- ప్రథ- 31-35)

ఏమి యిట్టితావులఁ దెలుఁగుండదా ? ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములలోఁ గూడఁ దెలుఁగుపదముల రానీయలేదు. తిలకింపుఁడు:—

క. శ్రీమదపాంగాలోకన, దామసకృత్సంగరూఢతాదృశవిభవో
ద్దామాశ్రితలోకాలో,కామయనిర్హరణనిపుణ హరిహరనాథా.

(విరా. ద్వితీయాశ్వాసము. 1)

మాలిని సురపతిదృఢచూడాశోభిరత్నాంశువీచి
స్ఫురణసుభగపాదాంభోజసంచారకేళీ
పరిచయకలనాలబ్ధవ్యయాతీతసౌఖ్యో
త్తరమునిజనహృన్మాద్యన్మరాళప్రసన్నా.

(విరా. ఆశ్వాసము 2. 365)

క. శ్రీతత్త్వశివతత్త్వాలంబన, తత్త్వాశ్లేషాత్తశబలతాసంగతక
ర్తృత్వాదికలీలాత్తమ,హత్త్వాలంకారభావహరిహరనాథా. విరా-3ఆ.

తనకృతినాథుఁడైనహరిహరనాథునిగూర్చి ముచ్చటించుటయుఁ దనయందనుగ్రహముచేఁ గృతిపతిత్వమునఁ గీకరించుట లోనగు విషయములను సంస్కృతపదములతోనే చెప్పెను. నడుమనడుమ నేదేనియొక చిన్నతెనుఁగుపదము పడినఁ బడునుగాక ! తనకుఁ గొల్లలుగాఁ దెలుఁగుపదము లుండ వానిని వదలి దేవభాష నాశ్రయింప నేల? కనుఁడు.

క. భూరిభవత్కారుణ్యా, క్షీరాంబుధి నాదుతుచ్ఛచిత్తంబును వి
స్తారమహితముగ నొనిచితి, వారయ నచ్చెరువుగాదె యఖిలాండపతీ.

(విరాట ఆ. 1. పద్యము 19)

ఇట్టితావులఁ బ్రయోగార్హత సంస్కృతమునకే కల దని తిక్కన తలఁచి యుండవచ్చును. స్త్రీరత్న మగుపాంచాలి కీచకునితోఁ బల్కిన పల్కులలో గీర్వాణవాణి యాక్రందికీతి నవతరించినది. చిత్తగింపుఁడు:—

శా. దుర్వారోద్యమబాహువిక్రమరసాస్తోక ప్రతాపస్ఫుర
ద్గర్వాంధప్రతివీరనిర్మథనవిద్యాపారగుల్ మత్పతుల్
శర్వాణీకృతు లేవు రిప్డు నిను దోర్లీలన్ వెసం గిట్టి గం
ధర్వుల్ మానముఁ బ్రాణముం గొనుట తథ్యం బెమ్మెయిం గీచకా.

తరువాతను ద్రౌపది కోపించి మాటలాడు మాటలలోఁ దిక్కన హెచ్చుసంస్కృతవాక్యముల వాడెను. ఈవిధముగా గీర్వాణమును వాడినతిక్కన దేవభాషయం దెంతగౌరవము కలవాఁడో వేఱుగాఁ జెప్ప నేల? ఆతఁడు తెలుఁగుపదముల హెచ్చుగా వాడెను గాదా? యందు లేనిఁ బలుతావుల శుద్ధాంధ్రపదములఁ బెట్టుచు వచ్చినమాటయు నిజ మే. మఱికొన్నితావుల సంస్కృతము హెచ్చుగా వాడెను. అసలు సోమయాజి జాను తెలుఁగుకాలములోనివాఁడు. కావునఁ దెలుఁగుపద ములు హెచ్చుగా నుండిన నుండవచ్చును. ఏ మైన నేమి గీర్వాణమునం దు ననంత మగుగౌరవాతిశయము గలవాఁ డని భారతమువలన స్పష్ట మగుచున్నది.

కురుసేనను జూచి భయపడి యుద్ధభూమినుండి పాఱిపోయిన నేహఁశూరుఁ డగుభూమింజయుఁ డర్జునునితోఁ బల్కినపల్కు లె ట్లున్నవో చూడుఁడు:—

ఉ. బాహుసమగ్రశత్రుమదభంజనశౌర్య సమస్తలోకచే
తోహరమూర్తి ని విటులు దోఁచుట నాకుఁ బ్రసన్నవిస్ఫుర
ద్దేహము తోడ భాగ్యమయదేవత సన్నిధిసేత గాదె స
మ్మోహమువాసెఁ జిత్తము ప్రమోదరసత్వముఁ బొంది పొంగెడున్.
విరా. ౪ ర. ప ౧౫౦.

ఈరీతిగాఁ బతిసామాన్యుచేతను గీర్వాణవాక్యముల జోరుగాఁ బలికింపఁబడి యున్నవి.

అతివిస్తార మేల? గ్రంథవిస్తరభీతిచే దీని నింతటితోఁ గట్టిపెట్టుదము.

కీ. శే. కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునకు యావజ్జీవసభ్యులు, దేశోద్ధారక, విశ్వదాతృ కళాప్రపూర్ణాదిబిరుదాంచితులు, శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు శివసాయుజ్యమును బొందిరని వ్రాయుట కెంతయుఁ జింతిల్లుచున్నారము. దేశముమీఁదను పరిషత్తుమీఁదను వీరికిఁ జాల నభిమానము కలుగుటచే నాంధ్రదినపత్రికను, భారతిని, ఆంధ్రపత్రికా ప్రచురణము లగు ననేకగ్రంథములను నుచితముగాఁ బరిషత్తున కొసంగుచుండిరి. వీరికిఁ గళాప్రపూర్ణబిరుదము చిరకాలము క్రిందటనే రావలసినది. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారు మొనమొన్న గుర్తించి యీబిరుదము నొసంగిరి. విశ్వదాతృ దేశోద్ధారక బిరుదములు పంతులుగారి స్వార్జితములు. లోకము మహార్థములను బంతులుగారివలనఁ గైకొని యల్పార్థము లగు బిరుదముల నొసఁగినది. "ఇద్ధపుణ్యు నింద్రు గావ్యమ్ము నెఱుఁగుదయ్య" యన్న ట్లీపంతులుగారింగూర్చి యెన్నియుగములు గతించినను లోకమునకుఁ బరాకుండకుండునట్లు వీరే తమ యశస్సును స్థిరముగాఁ జేసికొని చన్నారు. కావుననే లోకము వీరికిటీవలఁ గీర్తిశేషబిరుదమును శాశ్వతము చేసినది. ఈబిరుదము మెప్పుడు నెన్నిజ్ఞాపకచిహ్నములను నెలకొల్పినను నిలువదు. వీరియౌదార్యమును గూర్చి వర్ణించుట సాహసము. కవులు, పండితులు, వ్యాసకర్తలలోఁ బెక్కండ్రు వీరిచేఁ బారితోషికములను బడసి రనుట నిర్వివాదాంశము. ఆంధ్రభాషయందు దినపత్రికను స్థాపించి వీరు మన భాషకును మనకును మహోపకారమును గావించియున్నారు. భాషావిషయకము లగు వ్యాసములను నాంధ్రపత్రిక సారస్వతానుబంధమునఁ బ్రకటించుచుండిరి. మాతృభాషయం దాంధ్రు లెంత యభిమానమును జూపవలయునో, దానియభివృద్ధికై యెటులు పాటుపడవలయునో వీరి ధన్యజీవితము మనకుద్బోధించుచున్నది. వీరియుత్సాహము, కార్యదీక్ష, త్యాగము సర్వజనవిదితములు. ఆంధ్రగ్రంథమాలను స్థాపించి యందు

బసవపురాణము మొదలగు మంచి గ్రంథములను బెక్కింటిని బ్రకటించి యున్నారు. కీ. శే. కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారిచేఁ బ్రారంభింపఁబడిన యాంధ్రవిజ్ఞానసర్వస్వమును దిరిగి నూతనముగఁ బ్రకటింపఁగోరి రెండు సంపుటములను బ్రకటించిరి. మిగిలినసంపుటములఁ గూడఁ బ్రకటింపవలయు నని యుత్సాహముతో నుండఁగనే కాలధర్మమును జెందిరి. ఆంధ్రపత్త్రికాకార్యాలయమువారు మిగిలినసంపుటములను గూడఁ ద్వరలోఁ బ్రకటించినచో వీరియాశయము సఫలము కాఁగలదు. ఇటీవల వ్యాసకర్తలకును, గ్రంథకర్తలకు నుపయోగించు నటులు పారిభాషికపదకోశము నొకదానిని ముద్రించియున్నారు. అట్టిగ్రంథ మాంధ్రభాషకు మిక్కిలి యుపయోగకరమైనది. శ్రీ నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు తాము వ్యాపారమున నార్జించిన ద్రవ్యమును సద్వినియోగ మొనర్చి ధన్యతను గాంచిరి. వీరియుదారాశయముల మనసునం దుంచుకొని యాంధ్రు లందఱును దమ శక్తికొలఁది నాంధ్రభాషకు నాంధ్రరాష్ట్రమునకును సేవ యొనర్చి కృతకృత్యతను గాంతురుగాత.

కొంతకాలముక్రిందట నొకరు వీరిదానముపై రచించిన కొన్ని పద్యములఁ బాఠకులకై యిందుఁ జేర్చుచున్నారము.

ఉ. దానము సాజమైననిను దగ్గఱ జంకిన దాను లష్టది
గ్యానము సేయ వెంబడి యఖండితతావకకీర్తి యేఁగి య
ద్దానులదాఁకకీర్తి బురదం గలిపించెను వారిచేత నే
దానను మాంద్యతం గనియెఁ దద్గతి యోవరదానమానితా.

ఉ. దాత యొకండు చేముడిచెఁ దావకదానము గాంచి లజ్జచే
దాత యొకండు నిల్వనను దాఁగుచుండెను నీకు సిగ్గునన్
దాత యొకండు డాఁగె వసుధావివరంబున నీవు లేక యీ
దాతలు దాతలయ్యె ఋణదాతలుగాక ధరాతలామరా.

ఉ. దాతలమాఁచు లేచినను దావకదానయశం బదొక్క పెక్
దాతను వీఁపుఁజీల్చె నొకదాతను దస్సలుచెక్కె నొక్కమే

ద్ధాతను బట్టి కోసి చెవులం జమడా యొలిపించె ధాత్రి నీ
దాతలు దాతలయ్య ప్రాణదాతలుగాక ధరాతలామరా.

మ. స్వకతుల్ దాతలమంచుఁ జెప్పుకొనుచున్ హేమాద్రిచందంబుగా
నుపరాగంబుల యక్షు దేవదిపదాబ్జో యుప్పుఁ బప్పిచ్చి; పూ
ర్వపురిబ్యాకుల దాతలందురు శరీరచ్ఛేదనాదిక్ బలే
యుపదానంబులుగావె వారివి భవత్త్యాగంబు మ్రోల న్నృఘీ.

మ. నవదానంబులఁ బ్రాణంబోతులను సన్మానించుఁ, జండాలికిం
జనిమాపుస్తకరేఖ, నాగ మది రహా నాగమ్మ, య ట్లయ్యు హ
స్తవిశేషంబున దానిసేను వెలసెం ద్వద్దానసందర్భము
న విశేషించి వచింపఁబోలునొకో యూకుర్ద్దాని నాగేశ్వరా.

అభిమన్యుపరాక్రమము.

—కట్టా అచ్యుతరామశర్మగారు, విజయనగరము—

అభిమన్యుఁడర్జునునికిఁ దగినకుమారుఁడు. ఈతనిసాహసము, ధైర్యస్థైర్యములు, సంగరకౌశలము వర్ణనాతీతములు. ధర్మరాజుపద్మవ్యూహంబర్జునునకుఁదప్ప నన్యులకభేద్యంబగుటఁదెల్పి యాతనిదద్భేదనంబునకు నియోగించుసమయంబున నాతఁడనినమాటలతనిసాహసమును, సహజశౌర్యమును వేనోళ్ళఁజాటుచున్నది. పద్మవ్యూహంబు వెడలునట్టి తెఱంగు తానెఱుంగకున్నను, అభిమన్యుఁడు పెదతండ్రికోర్కె నెఱవేర్పఁబూనుటయందే యాతనిక్షత్రియకులోచితమైన సంగ్రామోత్సాహము తేటపడుచున్నది. అభిమన్యుఁడు భీమునితో నన్న "నరుఁడున్ సుభద్రయున్ దనయునిఁ గాంచి సంతసముఁ దాల్చుట యంతయు రిత్తఁబుత్తునే" యను వాక్యమాతనినిర్భీకతను నపారపరాక్రమముతోఁ బ్రకాశించుసాహసమును దేటతెల్లము చేయుచున్నది.

యుద్ధము చేయుచోట్ల నభిమన్యుఁడు ప్రదర్శించిన చాతుర్యము, నుత్సాహము, ననన్యసామాన్యములు. ఎందఱెన్ని నిశితసాయకముల నేసినను జంకక వెనుకంజ వేయక తనపై కెత్తివచ్చిన కౌరవయోధుల నందఱ నోడించిన యాతని విక్రమస్ఫూర్తి యిట్టిదని వర్ణింప నలవికాదు. తానొంటరియైనను నెదిరివీరు లనల్పసంఖ్యాకులై యున్నను నించుకేని భయపడక 'జయో వా మృత్యుర్వా' అని యుపారోత్సాహమున సంగరకేళి నొనరించిన యభిమన్యుని ధైర్యపటిమ కొనియాడఁదగి యున్నది. కౌరవవీరు లెంత ప్రఖ్యాతులైనను నభిమన్యుని విక్రమాధిక్యమును జూచి వెఱఁగుతోడి వెఱపునొంది కంపితులైరి. నిజముగాఁ బొంగెడు కౌరవసేనకు వాసవిసుతుఁ డేదిన చెలియలికట్ట విధంబున నుండె ననుటలోను, నతనిచుట్టుముట్టిన పెక్కుబలమ్ములు మహోదధిఁ బోలఁగ నాతఁడు మందరమ్ము చందమ్మున నొప్పె ననుటలోను నత్యుక్తి లేదు.

అభిమన్యుని ధాటి కోర్వలేక పెక్కురు మడియుటయుఁ గౌరవసేన లన్నియు భీతిఁ దెరలుటయు నస్త్రగురుండైన ద్రోణునంతవాఁడు “ అర్జునుఁడును నభిమన్యుఁడును నని నొక్కరూప, చూడం జిన్నవాఁడు కాని యలంతులం బోయెడివాఁడు కాఁడు.” అని వెఱపుతో నాతని నగ్గించుటయుఁ గర్ణునంతటి మహాయోధుఁడు ద్రోణునితో “గాండీవిఁ గలనం గలసి యెఱుంగుదుము కాదె యాతనిచే నింత బెట్టిదంబు కాదని” అభిమన్యుని నర్జునాతిశాయిగాఁ జెప్పుటయు నాతని సంగ్రామకేళీవిజృంభణమును బెక్కుతెఱంగుల వివరించుచున్నది. ఆతఁడు పలువురు యోధు లొక్కుమ్మడిఁ దన్నుఁ జుట్టుముట్టినప్పుడు వెనుకంజవేయకుండుటయే కాక సహాయమునైన నర్థింపలేదు. భీమాదు లనినట్లు తోడుపడ రాలేదని వారిని నిందింపలేదు. ధైర్యముతోఁ గౌరవసేనామహాంభోధినడుమ దుర్భేద్యమగు మందరనగంబుకైవడి నిలిచి తన దోర్విక్రమస్ఫురణంబు తెల్లంబు సేసె.

అభిమన్యుఁడు దుశ్శాసనుని పుత్రులతో ననిన మాట లాతని ధైర్యమున కనుగుణముగా నున్నవి. అతఁడు సంగరంబున నెన్నివిధం

వ్రుదురు. ద్రా[illegible] వట్ట[illegible] [illegible] ఎదుర్రుదు రు సంస్కృతభాషాప్రియులగు లాటదేశీయులు లలితమైన జాతిశైలితోఁ బ్రాకృతమును ఒక్కువగా బలావరు... కాశ్మీరదేశస్థులు సరస్వతీ కటాక్షముచే మంచికవులైనను [illegible] చెవియందు [illegible] స్పష్టముగా నుండును. ఉత్తరపథమందున్న కవులు మంచిసంస్కారము గలవారైనను ముక్కుతో మాటలాడుదురు. పాంచాలదేశకవుల కావ్యపాఠము సంపూర్ణవర్ణరచనతోఁ గూడి యతివిభక్తమై శ్రావ్యమైయుండును" అట్లని కావ్యమీమాంసా ప్రథమాధ్యాయమున నున్నదట-

ఇట్టి విషయములెన్నో యీ [illegible] శాస్త్రచరిత్రమునఁ గలవు. భాషాభిమానులు ఆచార్యులుగారి ద్వితీయభాగమునుగూడఁ దొందరలోఁ బ్రకటించునట్లు ప్రథమభాగము జదివి ప్రోత్సహింతురుగాక. 200 పుటలు. వెల రు ౧.

పండితులు వీరిపద్యములపై వారివారియభిప్రాయముల నిచ్చియున్నారు. ముద్రణవ్యయము శ్రీ శ్రీ శ్రీ జయపురముమహారాజావా రొసంగిరి.

క. తనపూర్వజన్మసుకృతము, నను గాక ప్రబంధ మల్లునైపుణ్యము గ
ల్గునె పండితుఁడైనఁ దదో, చినయట్లఁగవిత్వఫణితిసిద్ధిగణపతీ. ౧-౧౨

అని కవిగా రనినది వాస్తవమే.

కొన్నిపద్యములు సంస్కృతమునకుఁ దెనుఁగువి గలవు.

క. కవిత యువనితయు విత్తము, దవులుండితమంతఁదామె వార్తౌన సుఖమా
సవి బలితమున నవచ్చినఁ, జివుకులవున్నాదె జగతి సిద్ధిగణపతీ. ౧-౨౫

వీనిస్వాతిశయసాహిత్యమునకుఁ దగుపద్యము.

క. తెలియని గ్రంథార్థము మా
తెలిసినవారిపతెఁ గవులఁ దెగడుదు రజ్ఞుల్
పలువుర చీవాట్లం బడఁ
జిలిపి ప్రసంగముల జగతి సిద్ధిగణపతీ. ౧-౬౯

క. సిరిమంతులు నోఁడివిన వం, కరమాటలనైన మార్గానరు కాదని ద
గ్గఱ; వారిమొగముగనియే?,సిరిగన్గొని గాని జగతి సిద్ధిగణపతీ.

మా తెలిసిన- తెలిసినవాళ్లు-సిరిమంతులు మొదలయినవి ప్రమాదపతితము లేమో.

నంబుసెడియుంట, నచె, తా
సింహాసనఁ దగులుట జగతిసిద్ధిగణపతీ. పుట 66- ౧30

ఇది యేకవి ప్రసంబోధనవంటిది గాఁబోలును

క. కుంచము కూడంబెట్టిన
మంచము మాయించెనన్న మాద్రి సరియ యా
ర్జించినదొకఁ డైనను వె
చ్చించినదొకఁ డొటఁ బ్రకృతి సిద్ధిగణపతీ. ౨-౮౯

ఇది లోకోక్తి ప్రయోగమున కుదాహరణము.

వీరిసీతిపద్యములు బహువిధముల నుపకరించి వీరిశ్రమమునకుఫలము నొసంగుఁగాక, దీనివెల అణాలు. కవిగారియొద్దనే దొరకును.

2. ఆర్యాసప్తశతీసారము.

సికిందరాబాదు మహబూబు కాలేజి తెలుఁగుపండితులు శిరోమణి సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారిచే నాంధ్రీకరింపఁబడినది. గోవర్ధనాచార్య విరచిత సప్తశతిలోనుండి ౪౦౧ పద్యములు మాత్రమే యిందుఁ దెనిఁగించి ముద్రించిరి. కావుననే దీనికి సప్తశతీసార మని నామకరణముచేసిరి. అమరుకకవికృతమగు నమరుకమువలెనే యిదియు నాయికానాయిక ప్రశంసలు గలిగిన శృంగారకావ్యము. ఇందలిపద్యములు కొన్ని తొలుత, భారతి, ఉగాదిసంచికలలోఁ బ్రకటింపఁబడినవి.

గ్రంథము సరస మైనది. శ్రీ శ్రీ శ్రీ వైవముదిన్నె రామారెడ్డిగారికి దీని నంకితముగావించిరి. చక్కనిపద్యములుకొన్ని—

గీ. పల్లవిఁ గూర్చి వర్ణంబుఁ బాడు; వేణు
వల్లి వాయించుఁ; బల్కించు వల్లకిపయిఁ;
జిలుకకొకరికిఁ బాఠంబుఁ జెప్పుచుండు
నీకు నామాక్షరంబు లానెలఁతమిన్న. ౧౨౨

గీ. తనమనసన్న నిదార మాధారముఁ గొని
వ్రేలుచున్నది యువకుఁడా! సాలెపురుగు
కరముఁ బైకెత్తిపట్టిన గాలముతుదఁ
గర్కటమువోలె నల్లదే కాంచుమోయి. ౧౮౩

గీ. తాళఁజాలక క్రేఁగంటితాఁకుఁదలకు
సొమ్మసిల్లె నతండు మార్గమ్మునందె
జందెపుఁబ్రోఁగు వానివంశంబుఁ దెలిపి
రమణి! నీవుఁ జుట్టుకొన్నది బ్రహ్మహత్య. ౯౪

గీ. ఓకురంగమ! మడి వ్రాలియున్న సరస
శాలిమంజరిఁ ద్యజియింపనేల యిపుడు
గఱికతూపులు గఱికవిల్ గఱికమొడలు
గలగఱికమానిసి యితండు వలదు వెఱవ. ౧౧౩

గీ. తొలకరిఁ బరిత్యజించి యాలలితమైన
గిరినితంబంబు, నెదఁ గన్నెమెఱుఁగుఁబోని
జలదమా! సంచరింతువు చదలివీథి
గాలి సోఁకెనె యేమి యీవాలకంబు. ౨౧౮

వెల రు. ౧. సికింద్రాబాద్‌లో 3993 మార్కెట్టువీథి వేంకట్రామా అండు కోలో దొరకును.

—3 మురారిమహాకవి—

కాకినాడ, పిఠాపురము రాజకళాశాలలలో, ఆంధ్రగీర్వాణభాషోపన్యాసకులు ఈయుణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులు ఎం. ఏ. గారు రచియించినది. అనర్ఘరాఘవనాటకకర్త యగు మురారికవిం గూర్చిన యనేకవిషయము లిందుఁ జర్చింపఁబడినవి. పలువురు పలువితములుగాఁ జర్చించిన మురారికవివిషయము లిందు విమర్శించియున్నారు. ఈచిన్నిపొత్తము, మొదట కీ. శే. సత్యవోలు కామేశ్వరరాయకవిగారి యనర్ఘరాఘవమునకుఁ బీఠికగా సందుఁజేర్పఁబడినది. తరువాత వేఱుగాఁ బుస్తకరూపమున నేర్పడినది. ఇందు 48 పుటలలో మురారి జన్మాదికను, నివాసస్థానము, కాలము, బిరుదములు, సుభాషితావళులలో నెక్కిన శ్లోకములు, సాహిత్యవాఙ్మయము, మొదలగునంశములు, పూర్వచరిత్రకారులును విద్వాంసులుం జేసిననిర్ణయముల యుక్తాయుక్తతలునిరూపింపఁబడినవి అనర్ఘరాఘవమునకు వ్యాఖ్యానముల నెందఱువ్రాసిరో యెందఱు తెనిఁగించిరో, వ్యాఖ్యానములు నాంధ్రీకృతము లు, వీనిలో నచ్చుపడినవెన్ని యో, యచ్చుపడని వెన్నియో తెలిపియున్నారు. నడుమనడుమ, కామేశ్వరరాయకవిగారి యనర్ఘరాఘవాంధ్రీకరణములోని యౌచిత్యానౌచిత్యములను సూచించుచు వచ్చిరి. మురారికవింగూర్చిన విషయములను విపులముగాఁ దెలియఁగోరువారు దీనిని దప్పక చదువఁ దగును. ఆచార్యులుగారి యథోజ్ఞాపికలలోఁ బరిశీలించువారికి విశేషాంశములు పెక్కులు తెలియవచ్చును.

శ్లో. మురారిపదచిన్తాయాం భవభూతేస్తు కా గతిః
భవభూతిం పరిత్యజ్య మురారి మురరీకురు.

శ్లో. భవభూతి మనాదృత్య నిర్వాణమతినా మయా
　మురారిపదచిన్తాయా మిద మాధీయతే మనః.
శ్లో. మురారి పదచిన్తా చే త్తదా మాఘే మతిం కురు
　మురారిపదచిన్తా చే త్తదా మాఘే మతిం కురు.
వెల ౮ అణాలు.

4. మొయిలు రాయబారము.

ఇది బ్ర. చర్ల గణపతిశాస్త్రిగారిచే రచియింపఁబడినది. వీరు నారాయణశాస్త్రిగారి కుమారులు. మొయిలురాయబార మనునది కాళిదాసకృత మగు మేఘసందేశమునకుఁ దెనుఁగుపేరు. రాయబారము తగవొక్కటి యున్నది. రాయభారమా! రాజభారమా యని కొందఱు. పలువురు రాయబారమును దెనుఁగే యనుచున్నారు. రాయబారమన దౌత్యము. భారతములోన జయయానము, భగవద్యానము నని కలవు. లోకములో వాడుకయే కాని సంజయరాయబారము, శ్రీకృష్ణరాయబార మని కనఁబడదు. ఉదయనోదయములో-

"భద్రాసనోపరిభాగంబున రాయభారులు సుధీపౌరాణికు
త్రైవిదీశ్వరులు స్నత్కప్రముఖం బ్రధాను"లని కలదు——కొండొకచో-

"కర్ణాటసింహాసనసామ్రాజ్యలక్ష్మీసార్వభౌమ కారుణ్యలబ్ధకొండవీటిప్రముఖనిఖిల దుర్గాధిపత్యాభిరాము బయకార రామప్రధాన సుత్రామ సర్వసర్వాసహాభారభరణ...దక్షిణ భుజా స్తంభుండును...తృణీకృత పంచబాణుండును, దౌవారికాహూయమానావని ధరరాయభారానూత్నోదగ్రతరస్వర వ్యాహారస.కులభవనబహిర్ద్వారుండును"- అనియుంగలదు. పలువురు అంగదురాయబారము. శ్రీకృష్ణురాయబారము నని యీరీతిఁ దప్పుకొనుచున్నారు. పెద్దలు నిర్ణయింతురుగాక. ప్రకృతము నకువత్తము:——

శాస్త్రిగారు మేఘసందేశములోని కథను దీసికొని చక్కగఁ దోఁచిన వృత్తములలో నొక్క శ్లోకమున కొకటిరెండు పద్యములుగా మృదులముగ రచియించిరి.

మ. ఒకనాఁ డాతఁడు సుందరప్రకృతి వీక్షోత్కంఠఁ దైయుండ నం
తకె యాషాఢము తోఁటినాఁడు చటియఁ గాఁగింటిలో గ్రుచ్చికొ
మ్ముకొనన్ డీకొన నాటితేటిన గజమ్ముంబోలె మేఘంబుకం
డకుఁగట్టం గడుదర్శనీయ మయి యర్థాంగిన్ స్మృతిందెచ్చుచున్.

ఈరీతిగా వీరికవనము ధారాళముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. స్ఖాలిత్య ము లందందుఁ గలవు. మేఘసందేశాంధ్రీకరణ మెవ్వరికయినను గష్టమే. గ్రంథకర్తల ప్రయత్నము శ్లాఘనీయము. దీనివెల యెనిమిదణాలు. కవి గారియొద్ద నిడుదవోలులో దొరకును.

5. కాశ్మీరగ్రంథావళి.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునకు ఘనతవహించిన శ్రీ శ్రీఅనంతశయన ము, మైసూరు, బరోడా, మద్రాసు దొరతనములవారు తాముతాము లోకోపకారముకొఱకు నుదారభావముతోఁ బ్రచురించుచున్న సంస్కృ తాదిగ్రంథములను బెక్కింటిని దయచేసియున్నారన్న సంగతి పాఠకులకం దఱకు విదితమే. ఈబహుధాన్యసంవత్సర ప్రారంభములో శ్రీరాజరాజే శ్వర మహారాజాధిరాజ కాశ్మీరనరేంద్ర శ్రీహరిసింహాజీ బహద్దరువారి యాజ్ఞానుసారము ప్రాక్తనపరిశీలన కార్యాలయాధ్యక్షులచేఁ బ్రకటింపఁ బడుచున్న కాశ్మీరదేశ శైవసంప్రదాయగ్రంథములు ౧౧ సంపుటముల ను ఘనతవహించిన శ్రీకాశ్మీర ప్రభుత్వముహారు కూడ సత్యుదారభావ ముతో దయచేసియున్నారు. వీరికిఁ బరిషత్తెంతయుఁ గృతజ్ఞతాపూర్వ కాభివందనములఁ గావించుచున్నది.

ఇందులో, నరేంద్రపరీక్షా -షట్త్రింశత్తత్త్వసందోహః- తంత్రసా రః- శ్రీమాలినీవిజయోత్తరతంత్రమ్- శ్రీమృగేంద్రతంత్రమ్- స్పందనిర్ణ యః,-శివదృష్టిః- నేత్రతంత్రమ్, స్తవచిన్తామణిః- మాలినీవిజయవార్తి కమ్- స్వచ్ఛందతంత్రమ్ (7 సంపుటములు) ఈశ్వరప్రత్యభిజ్ఞా- లాగా క్షిగృహ్యసూత్రాణి-శ్రీతంత్రాలోకః- (10 సంపుటములు) మొదలగునవి

ముఖ్యగ్రంథములు. Hindu Realism. Kashmer Shaivism అనునవి యింగ్లీషుపుస్తకములు మహాప్రాంతములోని శైవసంప్రదాయజ్ఞులీగ్రంథములను బలువురు చూచియుండరని తలంచుచున్నారము. దేశోపదేశము, నర్మమాల, యని క్షేమేంద్ర కృతములు గూడ రెండుగలవు- పండితులు పైదొరతనముల వారొసంగిన యుద్గ్రంథములను బఠింతురుగాక యని కోరుచున్నారము.

6. భక్తజీవనము.

శ్రీయుతులు పుతుంబాక శ్రీకృష్ణయ్యగారిచే రచియింపఁబడినది, పెదపాలెము సేవాశ్రమగ్రంథమాలలో నిది మొదటిపూవు. దేశోద్ధరణబుద్ధులు పెదపాలెము సేవాశ్రమమువారు చేయుకార్యములను దప్పక సర్వజనులు గుర్తింపఁదగిన విషయము. ౧. సారస్వతము ౨.కృషి 3.స్వదేశవస్తుప్రచారము నని దీనిలో మూఁడుశాఖ లున్నవి. ప్రస్తుత భక్తజీవనము సారస్వతశాఖలోనిది. శ్రీపుతుంబాక శ్రీకృష్ణయ్యగారు భక్తాంఘ్రిరేణువని వ్రాసికొనిరి గాని భక్తాగ్రేసరు లనవలయును. నైచ్యానుసంధాన మది. వీరి భక్తిపారవశ్యమునకుఁ దగిన వాక్యములతో నీగ్రంథ మిమిడి యున్నది. ఇం దష్టోత్తరశతమితప్రార్థనము లున్నవి. అష్టోత్తరశతమహిమ వేత్తలకు విదితమే. "పరిపూర్ణా! అష్టోత్తరశతనామములచే నిన్ను సంబోధించి యొక్కొక్క నామమున కొక్కొక్క విన్నపమును రచింపవలె నని సంకల్పించి ప్రారంభించితిని. అది నేటితోఁ బరిపూర్ణము గావింపఁజేసితివి.'' అని నూటయెనిమిదవ విన్నపములో నున్నది. కావున నీవిన్నపములు మానవుని హృదయమును భక్తిరసపూరితునిఁ జేయును. ఈవిన్నపములను సేవాశ్రమములోని కర్మకరులచే నిత్యమును జదివింతు రని తలంతుము. ఇది వఱకున్న శ్రీవిష్ణుని యష్టోత్తరశతనామములుగాక యిందలి యష్టోత్తరశతవిన్నపము లితరనామములతోఁ జెప్పఁబడినవని యెఱుంగవలయును. ఈభక్తిరసగ్రంథమును శ్రీకృష్ణయ్యగారు తమతల్లిగారి కంకితము గావించియున్నారు. ఇంతకుమున్ను వీరు "తమ కష్టపరంపరలను భవదీయకీర్తిని ఛందోబద్ధము గావించి యున్నామని రెండవవిన్నపములోఁ

తెల్పికొనినారు. వానిని బాలకులు వినవలసినదే. "నేటి మనోవేగము ఛందోబద్ధము గావించుటకుఁ దావిచ్చుటలేదు. మనసునఁబుట్టిన తలంపు తెల్లని నీకెఱిఁగింపక తప్పదు. అయ్యది పద్యమా గద్యమా యను శంకతో నీకు బనిలేదుగదా. నాకంతకు మున్నే పనిలేదు. ఇంక నాలేఖిని కష్టము కలదు. నమోనమ శ్రీమన్నారాయణా!" అనిరి. నిజమే. ఒక్కొక్క విన్నపమునకు మొదట, శ్రీహరీ! పతితపావనా! కృపావిలోకనా! జగన్నాథా! అని యును గడపట నమోనమశ్శ్రీమన్నారాయణా! అని యును జేర్పఁబడినవి. గ్రంథమూలాగ్రము మృదుమధురపదజాలముతో నిర్దుష్టముగ నున్నది. అర్ధానుస్వారశకటరేఫములను మాత్రము విడచిరి మచ్చునకొక్క విన్నపము:—

గీ. ఆశ్రితజనావనా! నీయాశ్రితుల నీవు చక్కబెట్టక మఱెవ్వరు చక్కబెట్టెదరు? అందుల కనియే నీభక్తుల శిక్షించియు భయపెట్టియు, నరిషడ్వర్గము పొంతబోనీక జాగరూకుడవై గురుడవై పారము నేర్పుచుందువు. ఇతరు లన్ననో నిన్నెఱుఁగరు. నిన్నెఱుఁగని వారిజోలి నీకేల? కావుననే వారిబడి సాగనిచ్చినంతకాలము సాగనిచ్చి పిమ్మట పాపమును ఫలవంత మొనరించుచుందువు. ఆహా! నీయాశ్రితజనావనబిరుదము నీకే చెల్లునుగాక- నమోనమశ్శ్రీమన్నారాయణా!

దీనివెల అయిదణాలు.

సూచన.

చదలువాడ మల్లనకవి కృతవిప్రనారాయణ చరిత్రమును మరల రెండవసారి ముద్రించియున్నారము. ఇందుఁ బ్రథమముద్రణములోని ప్రమాదములుఁ దప్పులుఁ జాలభాగము సవరింపఁబడినవి. ప్రథమముద్రణపీఠికలో లేని విశేషాంశములు ద్వితీయముద్రణ పీఠికలోఁ గలవు. పాఠకులు త్వరపడుదురుగాక!

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యదర్శులు.

పంచతంత్రములో (౨-౩౫) నీయర్థము గలశ్లోక మున్నది.

"సకృ ద్దుష్టన్తు య స్మిత్రం పునః సన్ధాతు మిచ్ఛతి
స మృత్యు మేవ గృహ్ణాతి గర్భ మశ్వతరీ యథా"

వృశ్చికీ గర్భన్యాయము కూడ నిట్టిదే.

౯౫. వరగోష్ఠీన్యాయము.

పదిమంది యొకచోటఁ గూర్చుండి యొకనికూఁతునకు వరుని నిశ్చయించుటకుఁ జర్చించుట. రఘునాథవర్మ యీన్యాయము నిట్లు వివరించెను.

"గోష్ఠి రన్యోన్యవార్తా వరలాభాయ గోష్ఠి ర్వరగోష్ఠి స్తయా యథా వరవధూబంధూనా మైకమత్యే సతి వివాహరూప మేకం కార్యం నిష్పాద్యతే త థే త్యర్థః"

౯౬. శతపత్రపత్రశతవేధన్యాయము.

నూఱుతామరాకుల నొక్కదానిపైఁ బెట్టి యొకదబ్బనముతో నొక్కమాఱు గ్రుచ్చుట-సూది నూఱాకుల కొకదానితరువాత మఱియొక దానికి గ్రుచ్చుకొన్నను గాలసూక్ష్మత మనకుఁ దెలియకపోవుటవలన నొకపత్రమునను వలెనె దిగును. ఈన్యాయము కువలయానందములో సముచ్చయాలంకారమున కుదాహరణముగా నిచ్చినశ్లోకములో నున్నది.

"బిభ్రాణా హృదయే త్వయా వినిహితం ప్రేమాభిధానం నవం
శల్యం య ద్విదధాతి సా విధురితా సాధ్వీ సమాకర్ణ్యతామ్
శేతే శుష్యతి తామ్యతి ప్రలపతి ప్రమ్లాయతి ప్రేంఖతి
భ్రామ్య త్యుల్లుఠతి ప్రణశ్యతి గళ త్యున్మూర్ఛతి త్రుట్యతి॥
అత్ర కాసాం చి త్క్రియాణాం కించి త్కాలభేదసమ్భవే పి శతపత్ర పత్రశతవేధన్యాయేన యౌగపద్యం విరహాతిశయద్యోతనార్థం వివక్షిత మితి లక్షణానుగతిః"

ఇంతకంటెఁ బ్రాచీనతర మైన యుదాహరణ మీన్యాయమునకు శ్లోకవార్తికములో ౩౧౧ పుటలో నున్నది.

"యత్రప్రదీపప్రభావ్యక్తం సూక్ష్మం నాస్తి తత్ర సః
దుర్లక్షః స్తు యథా వేధః పద్మపత్రశతే తథా"

౯౭. అరణ్యరోదనన్యాయము.

అడవిలో నేడ్చుట- నిష్ఫలప్రయత్నము- ఇదియును శవోద్వర్తనన్యాయమును (శవమునకు నలుగుఁ బెట్టుట) సమానములు. ఇవిగాక రఘునాథవర్మ-ఊషరవృష్టిన్యాయము, శ్వపుచ్ఛోన్నామనన్యాయము-బధిరకర్ణజాపన్యాయము, అంధదర్పణన్యాయము మొదలగువానిని జెప్పెను. ఇవి యన్నియు సమానార్థకములే.

౯౮. అర్థీ సమర్థో విద్వా నధిక్రియతే.

కోరికగలవాఁడు, సమర్థుఁడు, విద్వాంసుఁడు నైనవాఁడు యజ్ఞాదికర్మల నాచరించుట కధికారి.

ఇది సర్వదర్శనసంగ్రహములో మీమాంసాసిద్ధాంతమునం దున్నది.

"అర్థీ సమర్థో విద్వా నధిక్రియత ఇతి న్యాయేన దర్శపూర్ణమాసాది విషయావబోధమేవ క్షమణా స్తత్త్వబోధే స్వాధ్యాయం వినియుఙ్క్తే॥

శంకరబ్రహ్మసూత్రభాష్యము ౧-౩-౨౫ లో నీన్యాయ ముదాహరింపఁబడినది.

"శాస్త్రం హ్యవిశేషప్రవృత్త మపి మనుష్యా నేవాధికరోతి శక్తత్వా దర్థిత్వా దపర్యుదస్తత్వా దుపనయనాదిశాస్త్రా చ్చేతి వర్ణిత మేత దధికారలక్షణే"

౯౯. అర్ధవైశసన్యాయము.

ఒకశరీరములో సగముభాగము కోసివేయుట-రఘునాథవర్మయీ న్యాయము నిట్లు వివరించెను.

"అసంభవవినక్షాయా మర్ధవైశసన్యాయః యథా కుక్కుటీమాంసభోజనకామ స్తత్సన్తతి కామశ్చ కశ్చి ద్యవన స్తద్గ్రీవాదికం ఛిత్వా భుఙ్క్తే ఉదరం చ సంతానార్థం స్థాపయ తీతి తత్త్వార్థః"

కోడిమాంసముం దినఁగోరినవాఁడు దాని మెడ మొద లగునవి కోసి వండుకొని తిని గ్రుడ్లకొఱకు దానిపొట్టను దాఁచుట-

కుమారసంభవము ౪ వ సర్గలో 3౧ వ శ్లోకము.

విధినా కృత మర్ధవైశసం నను మాం కామవధే విముఞ్చతా
అనపాయిని సంశ్రయద్రుమే గజభగ్నే పతనాయ వల్లరీ॥

౧౦౦. ఆదా వన్తే చ య న్నాస్తి వర్తమానేపి త త్తథా.

ఆదియందు అంతమందును లేకపోయిన వర్తమానకాలమందుఁ గూడ నట్లే. శంకరసిద్ధాంతము స్థితి మూఁడువిధములు. ౧ పారమార్థిక సత్యత్వము-ఇది పరబ్రహ్మమందే. ౨ వ్యావహారికసత్యత్వము- ఇది లోక మందే. 3 ప్రాతిభాసికసత్యత్వము- ఇది రజ్జుసర్పము, మృగతృష్ణికాజలము, మొద లగువానియందే. వీనిలో రెండవదానికి మూఁడవదానికి సత్యస్థితి (Real existence) మొదటినుండి కొనవఱకు లేదు. దీనిని గుఱించి రఘునాథవర్మ యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

"న స్వాదా వంతే చ య న్నాస్తి వర్తమా నేపి త త్త థేతి న్యాయా ద్వై తుచ్ఛ మేవ ద్వైతం మన్యన్తే తేషాం బ్రహ్మబోధేన సవికృత్యవిద్యాబోధో న స్యా త్తస్య బ్రహ్మస్వరూపనిత్యబోధమహిమ్నా న దైవ బాధితత్వాత్"

౧౦౧. ఉష్ట్రకంటకభక్షణన్యాయము.

లొట్టియ యెల్లపుడు ముండ్లచెట్లనే భక్షించును. దానికిఁ దద్భక్షణమం దున్నప్రీతిచే ముండ్లు గ్రుచ్చుకొనుటవలనఁ గలుగుబాధను గూడ సరకుచేయను. అట్లే సంసారి పుత్రదారాది పోషణనిరతుఁడై ధనార్జనమువలనఁ గలుగుదుఃఖమును లక్ష్యపెట్టక ధనసంపాదనాసక్తుఁడై యుండును.

౧౦౨. బహుసపత్నీకన్యాయము.

అనేకభార్యలు గల యొకగృహస్థుఁడు వారి నందఱ నేక కాలమం దుఁ గామోపభోగతృప్తలనుగాఁ జేయఁజాలక దుఃఖము ననుభవించునో యట్లే పురుషుఁడు విషయోపభోగమం దింద్రియములచే సమాకృష్టుఁ

డై దుఃఖము నొందును. ఇందులకు శ్రీమద్భాగవతము సప్తమస్కంధము లో-ప్రహ్లాదస్తుతియందున్న యీశ్లోకమును జూడుడు.

శ్లో. "జిహ్వైకతోఽచ్యుత వికర్షతి మావితృప్తా
శిశ్నోఽన్యత స్త్వగుదరం శ్రవణం కుతశ్చిత్
ఘ్రాణోఽన్యత శ్చపలదృ క్క్వచ కర్మశక్తిః
బహ్వ్యస్సపత్న్య ఇవ గేహపతిం లునన్తి"

౧౦౩. సుప్తప్రబుద్ధన్యాయము.

నిద్రించి లేచినవాఁడు.

జాతిస్మరులైనఋషిపుంగవు లదృష్టవిశేషమువలనఁ గల్పాంతరానుష్ఠిత కర్మోపాసనాబలముచేఁ బొందఁబడి బ్రహ్మత్వాధికారము గలవారై కల్పాంతరమందున్న వేదమునుసుప్తప్రబుద్ధన్యాయముచే మరల స్మరింతురు. శుక్లయజుర్వేదమంత్రభాష్యమందు, ఉవ్వటుఁడీయర్థము నే యిట్లు చెప్పెను.

"తథాహి; పూర్వస్మిన్ కల్పే విశిష్టకర్మజనిత స్మృతిసంస్కారసంతానానుచ్ఛిత్తిధర్మాణః సుప్తప్రబుద్ధన్యాయేన హిరణ్యగర్భప్రభృతయః కల్పాదౌ సహవిద్యయా అభివ్యజ్యమానాః స్మర్తారో ద్రష్టారః ఋషయ ఇత్యుచ్యన్తే."

౧౦౪. యః కల్ప స్స కల్పపూర్వకః.

ఒక బ్రహ్మకల్పమునకు మఱియొక బ్రహ్మకల్పము ముందుండును. ఈరీతిగా సంసార మనాది. ఈశ్వరుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు గావునఁ గడచిపోయిన కల్పమందున్న వేదము నీకల్పమందు స్మరించి బ్రహ్మాదుల కుపదేశించును.

౧౦౫. క్షీరదగ్ధజిహ్వాన్యాయము.

వేఁడిపాలు త్రాఁగుటచేఁ గాలిన నాలుక గలవాఁడు మజ్జిగను ముఖమారుతముచే నూఁదికొని త్రాగును. "ఎలుఁగుబంటిచే దెబ్బలు దిని మంగలము చూచి బెదరినాఁడు" అనుసామెత దీనికి సరిగా నున్నది.

౧౦౬. పుష్కరపలాశన్యాయము.

పుష్కరపలాశ మనఁగాఁ దామరాకు. దీనికి నీళ్లతడి యంటదు.

ఈరీతిగానే యహంకార మమకార రహితుఁడైన జ్ఞానికి సాంసారికభావము లంటవు- "స్పృశ్యతే న పాపేన"—

౧౦౩. ఊర్ణనాభిన్యాయము.

ఊర్ణనాభి యనఁగా సాలెపురుగు. ఇది తనలోనుండి పెద్దసూత్రములను బైటికి దీసి కట్టి దానిని మఱల లోనికి వేయును. అయినను నిర్వికారమై యుండును. అట్లే సర్వేశ్వరుఁడుకూడ తనయందే సకలచేతనాచేతనాత్మక ప్రపంచమును బైటికి బెట్టి మఱల దానిని గ్రసించి నిర్వికారుఁడై యుండు నని సాలెపురుగు నుపమానముగా నీశ్వరుని కీదృష్టాంతములోఁ జెప్పఁబడినది. "యథోర్ణనాభిః సృజతే గృహ్ణతే చ తథాక్షరాత్సంభవతీహ విశ్వమ్"

౧౦౪. వినా మలయ మన్యత్ర చన్దనం న ప్రరోహతి.

మలయపర్వతమందుఁ దక్క మఱియొకచోటఁ జందనవృక్షము మొలవదు. పండితుఁడు గుణజ్ఞుఁడైనగొప్పవాని నాశ్రయించి యౌన్నత్యమును బొందును గాని యల్పు నాశ్రయించుటచేత గొప్పవాఁడు కానేరఁ డనువిషయమం దీన్యాయము ప్రవర్తించును.

౧౦౫. ఆఖున్నపిటన్యాయము.

ఆఖు=ఎలుక- అన్నపిట=అన్నపుగిన్నె.

ఎలుక యన్నపుగిన్నెను ప్రొయ్యిమీఁదినుండి క్రిందికిఁ ద్రోసివేయుటకే నేర్పు కలది గాని దానిని సరిగాఁ బెట్ట నేరదు. అట్లే దుష్టుఁడు పరకార్యమును బాడుచేయుటయే నేర్చును గాని బాగుచేయలేఁడు. ఈ యర్థమునే యీ క్రిందిశ్లోకము చెప్పుచున్నది.

"నాశయితు మేవ కుజనః పరకార్యం వేత్తి న ప్రసాధయితుమ్ ।
పాతయితు మేవ కుశలో హ్యాఖు ర్నోద్ధర్తు మన్నపిటమ్"

౧౦౬. సూచీముఖిన్యాయము.

ఒక యడవిలో జమ్మిచెట్టుపై నారణ్యచటకమిథునము నివసించుచుండెను. ఒకదినమందు శీతకాలములో ముసురుపట్టి వర్షము కురియుచుండఁగా నొకకోఁతి చలిచేత గడగడ వడఁకుచు నాజమ్మిచెట్టు మొదటకు

వచ్చి కూర్చుండెను. అంతలో నాఁడుపిచ్చుక కోఁతిని జూచి "అయ్యా! నీవు మనుష్యునివలెఁ గాలుసేతులు గలవాఁడవై యుండియు నొకనివాస గృహమును నిర్మించుకొనక యిట్లుల శీతబాధ నొందెదవు" అని పలికెను. వానరమామాటలాలించికోపముదెచ్చుకొని యాచెట్టుమీఁదికిఁ బోయి పాప మాపక్షి దంపతు లుండుగూడను నశింపఁజేసెను. దుష్టులకెన్నఁడు నుపదేశము చేయఁగూడ దనువిషయమం దీన్యాయము ప్రవర్తించును.

౧౧౦. విక్రీతే కరిణి కి మఙ్కుశే వివాదః.

ఏనుఁగు నమ్మివేయఁగా నంకుశమం దేల వివాదము. గొప్పవిలువ గల వస్తువు పోఁగా క్షుద్రవస్తువుకొఱకుఁ బెనఁగులాడుట బుద్ధిహీనత.

౧౧౧. శృఙ్గగ్రాహికాన్యాయము.

శృఙ్గస్య గ్రహణం యస్యాం క్రియాయాం సా శృఙ్గగ్రాహికా। కొమ్ము పట్టుకొని పైకి లాగుట. గోవులమందలో "అయ్యా! నాయావేది" యని గొల్ల నడుగఁగా వాఁడు దానికొమ్ము పట్టుకొని గుంపులో నుండి పైకి లాగి యిది నీయావని కనఁబఱచును.

౧౧౨. సహైవ దశభిః పుత్రైర్భారం వహతి గర్దభీ.

(పదిపిల్లలు గలదియైనను గాడిద తానును మూటలు మోయుట)

ఆఁడుగాడిద పదిమందిపిల్లలతో బరువు మోయుచున్నది. పిల్లలున్నను వానివలన నుపయోగము లేనివాఁడై తా నొక్కఁడే కష్టపడు వానివిషయమై యీన్యాయము ప్రవర్తించును. ఇది తంత్రవార్తికమునుండి గ్రహింపఁబడినది.

"సహకారిత్వం చ కర్మణాం న కార్యే విద్యాయాః కిం తూత్పత్తౌ కోఽర్థో విద్యాసహకారిణి కర్మణీత్యయమర్థః। సత్సు కర్మసు విద్యైవ స్వకార్యే వ్యాప్రియతే। యథా సహైవ దశభిః పుత్రైర్భారం వహతి గర్దభీ। సత్స్వేవ దశపుత్రేషు సైవ భారస్య వాహి :" ఇతి.

౧౧౩. సుభగాభిక్షుకన్యాయము.

ఒకసుందరమైనస్త్రీ, మఱియొక సన్న్యాసి-వీరుభయులుఁ దమ్ముం జంపుటకు వచ్చిన వానివలన భయపడి మార్గములో నొకనిని శరణుచొ

ష్టిని. వాడు తనయజమానుని స్తుతిని విని యోగవశించి వానిపుత్రిని గొంతసేపు కాపాడెను. కాని తరువాత పరము కానిసమయములో సుందరిని రక్షించి సన్యాసిని శత్రువునకు విడిచిపెట్టెను. ఇచ్చట రక్షకునియిచ్ఛయే కారణము.

“యథా ప్రవృత్తే ర్జీవనవత్త్వా ఉభయోః ప్రామాణ్యే పౌరుషేయత్వే
న్యాయప్రమాణాపేక్షతయా ధర్మాదౌ తదభావా దప్రామాణ్యే వాసం
ప్రాప్తే పృష్ఠభాగే త్వాకేచ్ఛవ నియామికే త్యర్థ మాహుః”

౧౧౮. స్ఫటికలౌహిత్యన్యాయము.

ఎఱ్ఱని పుష్పస్ఫటికము దగ్గఱనుంచఁగా దానిమెఱుపు దీనికి సంక్రమించి స్ఫటిక మెఱ్ఱఁబడును. అట్లే యంతఃకరణసాన్నిధ్యముచే నాత్మను సుఖదుఃఖాదు లెక్కుచు ఈదృష్టాంతము వేదాంతశాస్త్రమునందు దఱచుగా నుదాహరింపఁబడును.

పరమార్థసారములోని ౧౬-౨౧ శ్లోకములను జూడుఁడు-

“నానావిధవస్తూనాం వర్ణాన్ ధత్తే యథామలః స్ఫటికః।
తద్వదుపాధే ర్గుణభావితస్య భావం విభు ర్ధత్తే”

౧౧౯. ఆసితోఽసి వణిజః ప్రతిదినం పత్రలిఖిత శ్వస్తనదినభక్షణన్యాయః.

సొమ్మిచ్చుట కిష్టములేనికోమటి రేపిచ్చెద నని పత్రము వ్రాయుట చెప్పుట- ఈన్యాయము మల్లిషేణుఁడు వ్రాసిన స్యాద్వాదమంజరి ౧౦౦ వ పుటలో నున్నది.

“సౌగతాః కిలేత్థం ప్రమాణయన్తి సర్వం సత్ క్షణికం యతః సర్వం తావ ద్ఘటాదికం వస్తు ముద్గరసన్నిధౌ నాశం గచ్ఛ ద్దృశ్యతే— తత్ర యేన స్వరూపేణ అన్త్యావస్థాయాం ఘటాదికం వినశ్యతి తచ్చే త్తత్స్వరూప ముత్పన్నమాత్రస్య విద్యతే—తదానీం ఉత్పాదానంతరమేవ తేన నష్టవ్య మితి వ్యక్త మస్య క్షణికత్వం అథేదృశ ఏవ స్వభావః తస్య హేతుతో జాతో యత్కి యంత మపి కాలం స్థిత్వా వినశ్యతి—ఏవం తర్హి ముద్గరాదిసన్నిధానేపి ఏష ఏవ తస్య స్వభావ ఇతి పునర ప్యనేన తావంతం కాలం స్థాతవ్య మితి నైవం

వినశ్యేదితి హేయ మాదిత్యో; పంశితః ప్రతిదినం పత్రలిఖిత శ్వస్తన దినభంజనన్యాయః"

౧౧౩. అధికరణసిద్ధాన్తన్యాయము.

ఒకసిద్ధాంతమువలన తెలియఁజేయు మఱియొకసిద్ధాంతము - తార్కికరాక్షసియను గ్రంథములో ౧౧౯-౧౨౩ పుటలలో నీన్యాయమున్నది.

"యుగపత్ జ్ఞానానుత్పత్తిః మనసో లిఙ్గ మితి—ఏవం చ అణుత్వమేవ మనసః సిద్ధిః అన్యథా యుగప దనేకేంద్రియాధిష్ఠానాత్ యుగపద్ జ్ఞానోదయసంగాత్"

ఇందుపైని మల్లినాథుఁ డిట్లు వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నాఁడు.

"ఏవం చేతి"—జగత్కర్తుః సర్వజ్ఞత్వాదివత్ మనసోఽణుత్వ మధికరణసిద్ధాన్తన్యాయాత్ ధర్మిగ్రాహకాదేవ సిద్ధ మిత్యర్థః"

౧౧౪. అనధీతే మహాభాష్యే వ్యర్థా సా పదమఞ్జరీ
అధీతేపి మహాభాష్యే వ్యర్థా సా పదమఞ్జరీ.

మహాభాష్యము చదువనియెడఁ బదమంజరి చదివిన నుపయోగము లేదు. మహాభాష్యము చదివినపిదపఁ బదమంజరితో నవసరము లేదు.

ఈన్యాయము గణపతిభక్తులు గణపతిని బూజించిన యెడలఁ గలుగు నని చెప్పుచున్న విషయము నుదాహరించుటకు రఘునాథుఁ డిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు.

"అతః శ్రేయస్కామైః సర్వై రపి సదా ఆరాధ్యః తత్పూజాం వినా అన్యపూజాయాః వైయర్థ్యస్మరణేన ఫలజనకత్వాయోగాత్ అవశ్యాపేక్షితా నపేక్షితయో రపేక్షితం స్మరణీయ మితి న్యాయేన కృతాకృతప్రసంగీ యో విధిః స నిత్య ఇతి న్యాయేన చ తదారాధనస్య ఆవశ్యకత్వాత్ కృతేచ తస్మిన్ "విద్యార్థీ లభతే విద్యాం ధనార్థీ లభతే ధనం। పుత్రార్థీ లభతే పుత్రాన్ మోక్షార్థీ పరమం పద" మిత్యాది వచనేభ్యః సర్వేష్టలాభసంభవేన అనధీతే మహాభాష్యే వ్యర్థా సా పదమఞ్జరీ అధీతేపి మహాభాష్యే వ్యర్థా సా పదమఞ్జరీ.

౫. జయభద్రరగడ.

ద్విరదగతి రెట్టింప వెలయు జయభద్ర మగు
విజయకేతన లసద్విఖ్యాత వరమూర్తి
శరశారదాశేషశయశయదరసూన
శరశత్రుహాయసితచ్ఛరదభాసురకీర్తి. ౧౩౬

౬. మధురగతిరగడ.

కరువలిపట్టిని గవి యీరగడను
వరమతిత్రోమత వైఖరిఁ బొగడను
గరియతి సలభసగగములసంతతి
హరిగతిలో నగ మగును మధురగతి. ౧౩౭

౭. హరిగతిరగడ.

చుక్కలు మొలపూసలుగాఁ బెరిఁగిన
సురగిరిసమధృతి దీనావనమతిఁ
జక్కగ హనుమంతుని నతిశాంతుని
సన్నుతిసేసెద నే నేర్చినగతి
జగణముచొరని చతుర్లఘుగణములు
చరణాంబెన్మిదిగా నృపలఘుమతిఁ
దగులగ నమరించుక సుకవీశ్వర
తతి యానని మెచ్చఁగ నిటు హరిగతి. ౧౩౮

౮. హరిణగతిరగడ.

విహగళాత్మజ వినుము ముదమున
వృషభగతి నగ మిడిన పదమున
విరతి గిరులను వెలయు నుంచఁగ
హరిణగతి యగు నార్యు లెంచఁగ. ౧౩౯

౯. వృషభగతిరగడ.

శ్రీమదుజ్జ్వలకీర్తిమంతుని శ్రీహనూమంతుని భజించెద
రామభక్తవనీవసంతుని రమ్యశాంతనిశాంతు నెంచెద

ననుచు గగభసనలలునాలుగు నర్తుతో నొకటొకటి గూడుక
విన జతుర్దశలఘులయతులను వృషభగతి యనఁదగును వేడుక. ౧౮౦

—౯ యక్షగానలక్షణము ౯—

సీ. వృషభగతి త్రిపుట రేకంప్రియుగ మగుఁ
దుద నేడులఘువులు తొలఁగఁజేయ
జంపెరేకునకు లక్షణము ద్విరదగతి
యగుఁ గొన నొకలఘు వందు మాన
రచ్చరేకగును దురగవల్గనముగతి
మఱి యేకతాళి యగా మధురగతిని
అటతాళమున మాత్ర లంఘ్రి కిర్వదినాల్గు
నాల్గిట విరతి పద్మాలుగింట
నిలుచు నర్ధంపు నర్ధచంద్రికలు దీన
యక్షగానాదికృతులలో నార్యు లిడిన
రగడభేదంబు లివి యగాను రమ్యచర్య
యవితనిజదాససముదాయ యాంజనేయ. ౧౮౧

—౯ ఉదాహరణలక్షణము ౯—

సీ. సప్తవిభక్తులు సంబోధనంబునఁ
గలుగు నెనిమిదివిభక్తులఁ గ్రమమునఁ
బతిపేరితోఁ గూడఁ బద్య మొక్కొక్కటి
రచియించి రగడమార్గముల జాడఁ
గళికకు నెనిమిది దళములు రాఁ జెప్పి
తత్పదార్ధమున నుత్కళికఁ జెప్పి
యదియు నేకసమాస మై యేడుదళముల
కొన విభక్త్యర్థంబు గనఁగఁ జేసి
దాని కెనగాఁగ నెనిమిదాదళము గూర్చి
పద్య మొక్కటి సార్వవిభక్తికముగ
నందుఁ దుదఁ గూర్ప నది యుదాహరణ మగును
ధీర యోయాంజనేయ సుధీవిధేయ. ౧౮౨

సీ. అన్నియు త్తళికల నటువిభక్త్యాభాస
రాఁ జేసి చెప్పిన రహిఁ బహిఁ నుఁ
గా జేని పష్ఠి న్నుత్తళిక నేనిఁ జతుర్థి
నేని రాఁజెప్పిన నెసఁగియుండుఁ
బ్రథమ వీరావళి ప్రబలద్వితీయఁ గీ
ర్తిమతి రా సుభగ తృతీయ నలర
మఱి చతుర్థికి భోగమాలిని యును బంచ
మికిఁ గళావతియు షష్ఠికిని గాంతి
మఱియు సప్తమికిఁ గమలయును సంబోధ
నమునకు జయవతియు నమరఁ గూర్ప
ఫల ముదాహరణవిభక్త్యధిదేవతల్
కరుణ నిడుదు రయ్య కపికులాఢ్య ! ౧౭౩

—: ఉదాహరణము :—

ప్రథమావిభక్తిలో:—

ఉ. శ్రీహనుమన్మహాకపివరేణ్యుఁడు పుణ్యుఁ డగణ్యసద్గుణ
వ్యూహామనోజ్ఞభూషుఁడు, సమున్నతవాలధిజాతవాతసం
దోహనివారితాసురఘనుండు ఘనుండు యశోధనుండు తే
జోహిమదీప్తి రాఘవభటాగ్రణి ప్రోచును మమ్ము సత్కృపన్. ౧

కృమభగతికళిక:—

మఱియు దశరథరాజనందనమంజుపాదసరోజభృంగము
దుంకుటసురులనియెడు మదగజఘటలఁ బొరిగొను కొదమసింగము
బలిమి గరుడనితోడ నేరెడుఁబంటికై బెనఁగిన యుదారుఁడు
చెలఁగి యక్షునిఁబట్టి చట్టలు చీరివైచిన సమరశూరుఁడు
దాసులకు ముంగొంగుఁబసిఁడివిధమున వెలసిన యార్తబంధుఁడు
వాసవాదిసమస్తనిర్జర వర్ణితామితసుగుణసింధుఁడు
ఎగిరి జలనిధిదాఁటి లంకిణి నేపుమాపిన విక్రమోగ్రుఁడు
పగడములజిగిఁ బెగడుమొగమునఁ బరఁగుచుండెడు శుభసమగ్రుఁడు.

ఉత్తరళిక:—
ఎదురు నసురులఁ గడఁ జలంబునఁ
జదియఁగొట్టి భుజాబలంబునఁ
బెఱికి మంచులగట్టు గొబ్బున
మెఱసి తఱితోఁ దెచ్చి యుబ్బునఁ
గడిమి నని దశకంఠుఁ జేసినఁ
బడినలక్ష్మణు బ్రదుకఁజేసిన
వీరవానరసార్వభౌముఁడు
ధీరకైరవపూర్ణసోముఁడు. ౩

౨ ద్వితీయావిభక్తిలో:—
ఉ. మానును రోగము ల్వెతలు మానును లేములు మాను మీకు నో
మానవులార యూరక భ్రమం గొననేటికి నన్యదేవతా
ధీనులు గాక యెవ్వఁడు నతిస్థిరభక్తి దలిర్పఁ గొల్వఁడీ
మానినుతప్రసిద్ధమతిమంతుని మాహనుమంతుని న్సదిన్. ౧

ద్విరదగతికళిక:—
మఱియు భీమాకారమకరిఁ గొట్టినవాని
మెఱసి రణమునఁ బెరిఁగి మిన్నుముట్టినవానిఁ
బేరుకలరక్కసుల పీఁచ మడఁచినవాని
వారాశి మున్మూఁడు వడిని గడచినవాని
బ్రహ్మాస్త్రబంధంబుఁ బాయఁ ద్రెంచినవాని
బ్రహ్మపట్టంబునకు భావ ముంచినవాని
నిల భాగవతులందు నెన్నఁ జాలినవాని
గలితధృతి వేలుపులగట్టుఁ బోలినవాని. ౨

ఉత్తరళిక:—
౧ భీమగతిఁ బాతాళ
౨ హోమ మొసరుచు వేళ
౩ మబ్బుదిరుగుడు తేని
౪ యుబ్బు చెదరఁగఁ బూని
౫ సంచలించుచు బొబ్బ
౬ రించఁగా నొకదెబ్బ
౭ వేసి యార్చినవాని
౮ వాసిఁ బేర్చినవాని. ౩

తృతీయావిభక్తిలో:—

చ. భవహర మాను బుట్టువును బావన మాను దరిద్రతావ్యథా
నివహము లన్నియుం దొలఁగు నెమ్మది నెవ్వనిపుణ్యసత్కథల్
చెవులను విన్నవారలకు శీఘ్రమె చేకుఱు సత్ప్రియాజిసం
భవహితదాసుచేత హనుమత్ప్రభుచేత సభీప్సితార్థముల్. ౧

తురగవల్గనకళిక:—

మఱియు సురసమాయ గెలిచి మహిమ మెఱయు యోగిచేతఁ
బెఱికి రావణునివనంబు పెంపుచెఱచు వేగిచేత
గట్టిగాఁగఁ బసిఁడిముంజిఁ గట్టుకొన్న వటునిచేతఁ
జట్టుజాతి నాతిఁజేయఁ జాలినతని భటునిచేత
రవిజుఁ దెచ్చి పంపయొద్ద రాముఁ గూర్చు ఘనునిచేతఁ
జవుటికడలి దాఁటినట్టి జవవిశాలధనునిచేత
మఱవ కెపుడు దాసజనుల మనుచు మునివిధేయుచేత
నెఱుక మెఱసి వరము లిచ్చి యెసఁగు నాంజనేయుచేత. ౨

ఉత్కళిక:—

౧ మొదలిచదువుజాగిలములు ౫ పోరిలోన గెలువఁ జాలు
౨ పొదలి సోఁకుబంటుగములు ౬ వీరుఁ డైనవాని డాలు
౩ కొలిచిరాఁగ సెలుగు నేసి ౭ నడునున్న వేల్పుచేత
౪ నిలిచి మింటు చెంచు డాసి ౮ మందరాగకల్పుచేత. ౩

చతుర్థీవిభక్తిలో:—

ఉ. చాటుమహాప్రబంధముల జాడల లక్షణవేత్త లౌననన్
సూటిగ విన్నవీనులకు సొంపుగ నేనిటు కావ్యము ల్మహా
నాటకముఖ్యకావ్యము లొనర్చినయట్టి మనీషికై మహీ
జాటకులాబ్జభాస్కరునికై హనుమత్ప్రభుకై యొనర్చెదన్. ౧

హరిగతికళిక:—

మఱియును బంగరుజందెము ముంజికమండలుదండముగలపుణ్యునకై
మెఱయఁగ సుగ్రీవాంగదు లౌనన మెలఁగెడు కపిలోకవరేణ్యునకై
తొలువేలుపుఁదపసినినొకపిడికిటఁదునియఁగఁబొడిచినబలుమల్లునకై

వెలసిన పెనురాకాసిమెకమ్ముల వేఁటాడెడు భీకరభిల్లునకై
రహిఁగలసద్గుణమహిమనుఁ బొలుపగురామాయణమహోజ్జ్వలమణికై
మహిదుహితృమనోవల్లభదాససముచితధీవరకైరవఘృణికై
బళిరాయన బలుఱాయి కరంగఁగఁ బాడినగానకళాలోలునకై
సలలితసుకృతఫలంబున కేసరిసతి గాంచిన ముద్దులబాలునకై. ౨

ఉత్కళిక:—

వేసర కిర్వదిచేతుల నలకై
లాసము నెత్తిన బలుదొరపురికై
పనిలసఖుం డాహుతిగాఁ గొని కై
కొనఁగాఁ జేసి ప్రతాపమహాకై
రవరిపు నెసఁగించుచు మాయాకై
తవబలు లగుదనుజుల మదయుతకై
టభనిభులను దనిమిన శూరునకై
శుభములు నతులకు నిడుధీరునకై. 3

పంచమీవిభక్తిలో:—

ఉ. ఏయెడనైన వైష్ణవజనేతరులన్ భజియింపఁబోక మీ
రాయతబుద్ధు లౌమనుజులార భజించినమాత్ర గొబ్బున
న్నాయనిలాత్మసూనువలనన్ రఘువంశజరామధారుణీ
నాయకకార్యకర్తవలనన్ విడఁజాలును గర్మబంధముల్. ౧

ద్విరదగతికళిక:—

మహితసూర్యకుమారమంత్రికుంజరువలన
వఱలునతజనవారవజ్రపంజరువలన
సవినయస్థితిఁ బొల్చు సత్యసంధునివలన
భవదోషపటుతిమిరపద్మబంధునివలన
విజితేంద్రియత్వమున వెలయుజయధనివలన
నజముఖ్యసురవినుతనానాగుణఖనివలన
భీమాజిపశ్చాకబిరుదోద్ధురునివలనఁ
దామసాకృతిదైత్యతతిభీకరునివలన. ౨

ఉత్తరళిక:—

౧ రాముతళ్లిఘుప్రసాద
౨ మోమితీసుకమోద
౩ గతిఁజెందగానిండు
౪ మతిడెబ్బదియురెడు
౫ వెల్వలకు నేమించి
౬ తెల్విమీఱఁగఁబంచి
౭ యొసఁగుమాన్యునివలన
౭ నెసగుధన్యునివలన.

షష్ఠీవిభక్తిలో:—

ఉ. దాంతులుగా మహాగిరులు తోరముగల్గినతోఁకచుట్టు పై
వింతవహింపఁ జేర్చి వినువీధిని నుబ్బగ గొబ్బగొబ్బనం
బంతముమీఱఁ గట్టకును బల్లముఁ దెచ్చినయట్టి యానభ
స్వంతునిపట్టికిం బ్లవగచంద్రున కెవ్వరు సాటి లావునన్. ౧

తురగవల్గనకళిక:—ఛేకానుప్రాసము.

మఱియు బెరయు రామనామమానవేనసేవకునకుఁ
దఱచుమెఱచు నక్షవృక్షదారుణోరుపావకునకుఁ
జెలువు సలుపు గలిగిమెలఁగు క్షిప్రతాప్రభంజనునకుఁ
జలము బలము నెన్నఁగన్న సాధుయూథరంజనులకు
ధీరశూరపాళిపాలి దేవతావనీజమునకు
భూరివారిజాప్తదీప్తిఁ బొల్చునిల్చు తేజమునకుఁ
గేల మేలిఫలము లలము కీశభేశభూషణునకుఁ
జాల వాల మూఁచి చాఁచు శత్రుగోత్రభీషణునకు. ౨

ఉత్తరళిక:—

౧ రాముచే మెఱుంగెసంగ
౨ భూమమై మెలంగు నుంగ
౩ రమిడి చిముడు సీతచేత
౪ మమర సమరరీతి చేతఁ
౫ గినుకఁ జెనకి చుట్టిపట్టి
౬ దనుజతనుజుఁ గొట్టినట్టి
౭ దళితలలితవనకులునకు
౮ గిళితకలితదినకరునకు.

సప్తమీవిభక్తిలో:—

శా. నందిగ్రామపురంబునన్ భరతుఁ డుండన్ ముందుగా వచ్చి యా
మందేహారికులాబ్ధిచంద్రునకు రామక్షేమవృత్తాంతముల్

విందుల్ సేసిన పుణ్యసంఘు దితిభూవిధ్వంసియందుఁ సుధీ
బృందారాధితపాదునందు నిలిచెఁ శ్రీమత్ప్రతాపోన్నతుల్.

హంసగతికళిక:*——

మఱియు నుతికెక్కు శ్రీమంతునందు
జనపక వరంబు లిడు శాంతునందు
భావసేవితరామభద్రునందు
రావణముఖాసహ్యరౌద్రునందుఁ
బ్రకటితాచారసంపన్నునందు
సకలహితసాధుప్రసన్నునందు
స్వామిహితకార్యనిర్వాహునందు
సామాదినయసముత్సాహునందు.

ఉత్కళిక:——

౧ పవనవేగంబు ౫ చారువిస్ఫూర్తి
౨ వివిధయోగంబు ౬ భూరిసత్కీర్తి
౩ ప్రచురశౌర్యంబు ౭ గలసుకృతియందు
౪ నచలధైర్యంబు ౮ వెలయుప్రతియందు.

సంబోధనవిభక్తిలో:——

ఉ. భీమమహోరులం గెలిచెఁ బెద్దఱికం బొనరింపుమంచు శ్రీ
రాముఁడు మెచ్చి యిచ్చిన విరాజితబంధురతారహార మా
భూమిజ దెచ్చి కంఠమునఁ బూన్చినఁ జెల్వువహించునాఁటి నీ
శ్రీమహితాకృతిం దలఁతుఁ జిత్తమునం బవమానవందనా.

ద్విరదగతికళి:——

మఱియు ఛాయాగ్రాహిమద మడంచినవీర
నెఱయఁ బరమధ్యాననిష్ఠాసమాచార
భావివేళాబ్రహ్మపట్టోచితాకార
గ్రావసమధృతి గల్గు గంధవాహకుమార

---

* ఈ హంసగతిని గవి తన గ్రంథములో నీయ లేదు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు— ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీమహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు, పిఠాపురము మహారాజావారు; పరిషద్యావజ్జీవాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

కీ. శే. శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు-ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకసభావర్గము.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిడాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయుడుగారు, (కోశాధ్యక్షులు).

పెద్దాడ రామస్వామిగారు, యం. ఏ.,

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీమాన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు, యం. ఏ., యల్. టి.

దర్భా వేంకటశివరామరావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

అక్కిరాజు వేంకట్రామయ్యగారు.

కేశవరపు రామరాజుగారు.

కోకా వేంకటసుబ్బారావునాయుడుగారు.

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు, శతావధాని.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు.

పిల్లారిసెట్టి రంగబ్రహ్మారావునాయుడుగారు.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౭ { బహుధాన్య నామసంవత్సరము. జ్యేష్ఠాషాఢమాసములు. } సంచిక ౨

కాకినాడ:

కొత్తపల్లి సూర్యారావుచే [illegible]ర్యాలయమునఁ

ప్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-0-0

విడిసంచిక, రు. ౧-౦-౦.

1938 జూన్, జూలై.

శ్రీ
ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము. ౨౭	బహుధాన్యనామసంవత్సరము. జ్యేష్ఠాషాఢమాసములు.	సంచిక ౨

— మనవి —

బహుధాన్య సంవత్సరములో (౨౭వ సంపుటములో) నిదియప్పుడే రెండవసంచిక. చందాలను వెంట వెంటనే పంపుచుండఁ బలువురకు జాబులువ్రాసియుఁ బత్రికాముఖమునఁ గోరియుఁ బాఠకుల నారాధించుచున్నారము. అయినను వెంబడిని బహు వారు పంపుచున్నారు. పంపవలసినవారు నింకనుగలరు. కొందఱు క్రొత్తసంవత్సరమునకే పంపవలసియున్నది. కొందఱు వెనుకటి యేఁటిచందాయును బంపవలసి కనఁబడుచున్నది. దయచేసి యెల్లపాఠకులును క్రొత్తవత్సరమునకుఁ బ్రాఁతయేండ్లకును సాధ్యమైనంత శీఘ్రకాలములోఁ జందాధనమును దయచేయుదురని కోరుచున్నారము.

కార్యదర్శులు.

తిక్కన – ఆంధ్రజయము.

— వెంకటి శ్రీనివాసమూర్తిగారు, బి. ఏ. తిరుపతి. —

'విశ్వశ్రేయః కావ్య'మను నార్యోక్తిని మనమునం దిడుకొని పూర్వకవులు కావ్యములను సృష్టించినా రనుట జగద్విదితము. అందును మాన్యాముల నీయఁగలిగిన ప్రభువుల కంకిత మీయక ప్రతిఫలనిష్టాములై భగవదర్పిత మొనర్చిన కవులయం దీసూక్తి నిర్వివాదాంశము. ప్రభువుల కంకిత మీయఁదలఁచినప్పుడు వారిచిత్తవృత్తినిబట్టి మెలంగుట కర్తవ్యము. ఒకరాజునకుఁ బురాణము లన్నఁ బ్రీతి. ఇంకొక ప్రభువునకు శృంగార మన్న మక్కువ. రాజు పండితుఁడైనచోఁ బాండిత్యప్రకర్షపై నాదరము మెండు. ఇట్లు రానురాను కవులకు స్వాతంత్ర్యము నశించి, అనుకరణమెక్కువై నీచకావ్యములు బయలుదేఱినవి. రాజాస్థానములం దున్నను, ఒకవేళఁ బ్రభువుల కంకిత మొనర్చినను, ప్రభువులును గవులును, గావ్యము కేవలము స్వీయానందమునకొఱకుఁ గాక విశ్వశ్రేయస్సునకను మాట మఱవని కాలము పురాణయుగము. మనుమసిద్ధి వద్ద మంత్రిగా నుండియు, నతఁడు పోఁగొట్టుకొనిన రాజ్యమునకుఁ బునఃపట్టాభిషిక్తుని జేసియు, తిక్కన భారతము నాతని కంకిత మీయక హరిహరనాథున కొసఁగుట యీసూక్తి ననుసరించియే. దారిద్ర్యముచే ననేకము లిడుములం గుడిచియు, బావచేఁ బ్రేరేపితుఁడయ్యును 'సిరిరా మోఁకాలొడ్డి' పోతన భాగవతమును భగవదర్పితము చేయుట యీయాదర్శమును మనం దిడుకొనుటచేతనే. కావున ననన్యసామాన్యశేముషీసంపన్ను లగునిట్టికవుల కావ్యములను విమర్శించునప్పుడు కవివలెనే విమర్శకుఁడును నిష్కాముఁడై యుండవలెను.

బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు 'ఆంధ్రజయము'లో (ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక సంచిక 5- సంపు. 26) తిక్కనవిరాటపర్వములో నొకఘట్టమును విమర్శించుచు 'వినోదార్థము కొంచెము ముచ్చటింప నెంచితిని' అని వ్రాసిరి. తిక్కనకవిశ్వాసము నర్థము చేసికొనునప్పుడు

గాని, విమర్శించునప్పుడు గాని యేమాత్ర మజాగ్రత్తగా నున్నను దప్పు డుప్పొవలోఁ బడుట నిశ్చయము. పూర్వకవుల మహాకావ్యము లన్నియు నిట్టే యున్నవి. ఒక్క తెలుఁగుననే గాక యితరభాషలయందును నీలక్షణము వర్తించును. ఆంగ్లమున ఛాసరు, మిల్టను, డ్రైడెను మొదలగు వారికావ్యములు, గ్రీకులో ఇలియడ్, ఓడిస్సీలు నిటువంటివే. ఆంగ్లవిమర్శకుఁ డగురస్కిన్ ఈకఠినత కొకకారణముఁ జెప్పెను. (Ruskin's Kings' Treasuries) పూర్వకవులు తమకావ్యముల నభిలాషతోఁ జదువువారికే యర్థ మగునట్లును, వినోదార్థము చదువు నల్పజ్ఞులయొక వ్యర్థము గాకుండునట్లును నాతికఠినముగ వ్రాసిరనెను. అంతేగాక పూర్వకవికృతగ్రంథములను బఠించునప్పుడు మనచిత్తము వచ్చినట్లు కవులు వ్రాసిరా, లేదా యని పరీక్షింపక, వారినుండి క్రొత్తవిషయములు గ్రహించు నుద్దేశ్య ముండవలె ననియు నుడివెను.

సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు తిక్కన వ్రాసిన 'అల్లదనంబున నమ్రు మై కొనఁజూచు నడపుకాంతికి వింతతోడవుగాఁగ...' (విరాటప. ఆ1-245.) అనుపద్యము 'అనాయాసముగా బోధపడుట కనువగు పదములతో నడచుటలే దని'రి. దీనికిఁ గారణ మీనీసపద్యములో మూఁడు తప్ప యు పదములు తప్పఁ దక్కిన వన్నియుఁ దెలుఁగుమాట లగుటయే. తదితరము లగుచోట్ల సామాన్యముగ నర్థముగాని పదములను దిక్కన వాడియుండ వచ్చును గాని, ఈపద్యమున నర్థముకాని పద మొక్కటేనియుఁ గానరాదు. శాస్త్రిగారిసంస్కృతవ్యామోహము వారు తిక్కనపద్యముతోఁ బోల్చుట కిచ్చిన యేనుఁగువారిపద్యముచేతనే తెలియుచున్నది. (ఇంచుక ముద్దులేనగవు...) ఈపద్యమునందు వదితెలుఁగుమాటలు తప్పఁ దక్కిన వన్నియు సంస్కృతపదములే.

ఉత్తరావయోవర్ణనము నారికేళపాకమునఁ బడిన దనుటవిచార్యము. ఈపద్యము కొలఁదిశ్రద్ధతోఁ జదివిన నర్థమగుచున్నదై కదళీపాకమున నున్నది కాని నారికేళపాకమున లేదు. శాస్త్రిగారు తమవిమర్శనములోఁ బదలాలిత్యమూ లేక శబ్దాడంబరమూ పాదాదినేత్రాంత

వర్ణనమూ లేక నేత్రాదిపాదాంతవర్ణనమూ—అను విషయములే చర్చించిరి గాని, శిక్షకపద్యములోని భావగాంభీర్యమును గొలఁదిగా నైన గమనింపలేదు.

అస లిచ్చట యువతీవయోవర్ణనప్రస్తావన మొదుల కని శాస్త్రిగారికి సందేహము వచ్చినది. కావ్యమున నేవర్ణనలు లేకుండ నుండునా? అదియునుగాక, ఉత్తర కథారంగమునఁ బ్రవేశించుట కిది మొదటిసారి. అప్పు డుత్తర ముక్కు మొగ మెట్లున్నదో, యేవయస్సున నున్నదో, నృత్యవిద్య నేర్చుట కను వగునో కాదో, యనువిషయములు పైపద్యమున లేకున్నఁ బాఠకులకుఁ దెలియఁజాలవు. పైనుండి శాస్త్రిగారు విరాటుఁ డీవర్ణనను విజయునకు వినిపించినట్లుగా భావించి, అర్జునుఁడు పేడియగుటచేతను అతనికి భావిసంబంధము చే నుత్తర కోడ లగుటచేతను నీశృంగారవర్ణన మనుచితముగా లే దనిరి. ఇది పొరపాటు. ఈపద్యము కథాసందర్భమునకుండి పాఠకుల కొఱ కుద్దేశింపఁబడినది గాని విరాటునిచే విజయునకుఁ జెప్పఁబడలేదు. (జవ్వనంబు చెన్ను నివ్వటిల్లు చునికిఁ దెలుపుచుండ నుత్తర చనుదెంచె) ఉత్తర పరోక్షమున నున్నయెడల విరాటుఁడు వర్ణించి చెప్పవలయును గాని ప్రత్యక్షముగా బృహన్నల చూచునప్పుడు విరాటుఁ డేలచెప్పవలయును ? ఇట్లు శాస్త్రిగారు పొరపాటుగా భావించుకొని, దానిని విమర్శించుట యొండమావులకొఱకు వెతకిన ట్లున్నది.

శ్రీసుబ్బయ్యశాస్త్రిగారింకొకయపోహకుఁ గూడ లో నై దానికిఁ దగినట్లుగాఁ బద్యముల నన్వయము చేసికొని దురభిప్రాయపడియున్నారు. ఈసందర్భములు మూఁడు: రాజకుమారీయౌవనవర్ణనము పునస్సంధానమందిరమును బ్రవేశింపఁబోవునపు డున్న ట్లున్న దనుట, విరాటుఁ డుత్తరపైఁ గనుపఱచిన చేష్టలు దీర్ఘవియోగనష్ట యగునాయకియెడ నాయకుని యనురాగచేష్టలవలె నున్న వనుట, బృహన్నలకుఁ గూఁతు నప్పగించుట యల్లునకుఁ బిల్లనప్పఁజెప్పినచొప్పున నున్నదనుట.

మొదటిసందేహమునకుఁ గారణ మేమాత్రమును గాన్పింపదు. యౌవనమున నుండు స్త్రీవర్ణన మెవరు చేసినను వయోవిలాసాదులనే

గదా వర్ణించునది? 'జవ్వనంబు చెన్ను నివ్వటిల్లు మనికిఁ దెలుపుచుండు'
అని తిక్కనయే వచించినాఁడు. యౌవనావిర్భావ మగుటచే నుత్తర వివా
హయోగ్య యని తెలియుచున్నది. వివాహమును బునస్సంధానమును
నొక్కదినముననే జరుగుట యాచార మగుటచే నుత్తర పునస్సంధానయో
గ్యగా నున్నను దప్పేమియు లేదు. తరువాత నొకసంవత్సరమునకే యుత్త
రకు వివాహమై గర్భవతికూడ నయ్యెను. ఇట్లుత్తరావర్ణనము సంద
ర్భోచితముగా నుండ నీవిమర్శనమున కేమికారణమో తెలియకున్నది.
రాజకుమారి పునస్సంధానమందిరమునకుఁ బోవునపు డున్న ట్లుండుట
కేమియాధారము లున్నవి? వచ్చునది సభామందిరమునకు, పిలిపించిన
వాఁడు తండ్రి, పిలిపించు నుద్దేశ్యము విద్యాభ్యాసము. అన నుత్తరకు
వివాహమే కానప్పుడు పునస్సంధానప్రసక్తి యేమున్నది?

రెండుమూడుసందర్భములందును విమర్శన మీధోరణినే యను
సరించినది. సాధారణముగఁ దండ్రులందఱును దమపిల్లలవిషయమున
నిట్లే ప్రవర్తింతురు. కవుంగిలించుట, ముద్దుపెట్టుకొనుట, తలదు గోళ్ళతో
దువ్వుట, ముఖములో ముఖముపెట్టి చూచుట, తండ్రులు సాధారణము
గఁ జేయులాలనలు. తిక్కన యీయనురాగచేష్టలనే యెంతయపూర్వము
గా వర్ణించెనో చూడుఁడు:

చ. తిగిచి కవుంగిలించి జగతీవిభుఁ డక్కమలాయతాక్షి నె
మ్మొగము మొగంబునం గదియ మోపుఁ గరాంగుళులం గపోల మిం
పుగఁ బుడుకుం బొరింబొరి నపూర్వవిలోకన మాచరించుఁ గ
ప్పగు మృగమౌళి నుజ్జ్వలనఖాంకురచేష్ట యొనర్చు నర్మిలిన్.

బృహన్నలకు విద్యాభ్యాసమునకై యుత్తర నప్పగించునప్పుడును
రాజు ప్రేమనే గనబఱచినాఁడు. 'నాకుహృదయ మలరు దీనియెడఁ గడు
నార్ద్రమై యుండు' నని స్పష్టముగాఁ జెప్పెను. క్రొత్తగఁ బిల్లలను బాఠ
శాలలోఁ జేర్చునప్పుడు జనకు లుపాధ్యాయులతోఁ దిక్కనవ్రాసినట్లు చె
ప్పుట మన మిప్పటికిని జూచుచుందుము. ఆభావములనే తిక్కన యెంత
సహజముగఁ గూర్చెనో చూడుఁడు:

క. నెచ్చెలులతోడ నెంతయు, మచ్చికఁ దనయిచ్చ నాడమరగినయదియై
విచ్చలవిడి నింతకుము, న్నిచ్చేడియ మెలఁగుశిక్ష యెఱుఁగదు సుమ్మా.

ఆ. బాల కేళిమీఁద భరము గ్రమంబున
విడువఁ గళలయందు వేడ్క సొనిపి
నయముతోడ నర్తనంబుల శిక్షింపు
నెలఁత కేడుగడయు నీవ కాదె.

అంతకుముం దెన్ని సంవత్సరములు చదువు నేర్చుకొనుచుండినను, వెనుకటివారు ప్రేమాధిక్యతచేత "మనుపు శిశు వెఱుఁగఁడు, ఆటల మీఁద బుద్ధి పోకుండఁ జూడవలసిన ద"ని చెప్పుచుండు టందఱును నెఱుఁగుదురు. శాస్త్రిగా రీభావమును గుర్తింపక శిక్ష యెఱుఁగదు సుమ్మా" యన్నంతమాత్రమున "ఈచేడియ కిదివఱ కుపాధ్యాయునియొద్ద విద్య నభ్యసించుజాడయే తెలియదని నుడువుటచేత నిద్దియే విద్యాభ్యాసమునకుఁ బ్రాథమికదివస మగుచున్న"దని యూహించుట పొరపాటు. ఈ పద్యములో "విరటుని వాగ్ధోరణి యల్లునకుఁ బిల్లనప్పఁజెప్పు చొప్పు నుల్లసిల్లఁజేయుచున్నద"నుటయుఁ జాల విపరీతముగ నున్నది.

'తిగిచి కవుంగలించి' యనుపద్యసందర్భమున "ఇది యు నుం గాక విరాటమహారాజేల పేరోలగమున నీలీల బాలికపై నింతటిమక్కువను బ్రకటింప నెంచె? తనకుఁ గొమరితపైఁ గలయల్లారుముద్దును బృహన్నలకుఁ జూపనమకట్టియా" అని సందేహము వచ్చినది. కొంచెము నిదానించి యాలోచించినచో నీసందేహము వచ్చుటకు వీలులేదు. తండ్రి పిల్లలపైఁ జూపునను రాగము సజాంతఃకరణము నుండి పొంగివచ్చు ప్రేమచేఁగాని యితరులకుఁ జూపుటకుఁ గాదని ప్రతిమనుష్యుఁడును నెఱిఁగినవిషయమే. విరాటుఁడు కూఁతురిపై నంతటిమక్కువను జూపుటకు రెండుకారణము లున్నవి. మొదటిది యుత్తర రాజున కొక్కతే కూఁతురు. రెండవకారణము గ్రంథమునందే లిఖితమై యున్నది. 'అల్లనల్ల గదిసి ప్రౌఢవనిత కైవడి ముద్దియ ముద్దుపుట్టఁ దనకు మ్రొక్కుటయును' చిన్నపిల్లలు పెద్దమనుష్యులమాదిరి మాటలాడినప్పుడు గాని ప్రవర్తించినప్పుడుగాని తలిదండ్రు లధికానురాగముతో నెత్తికొని లాలించుట సహజము.

'ప్రౌఢవనితకైవడి మ్రొక్కుటయు' ననుచోట శాస్త్రిగారికి మఱి యొకసందేహము వచ్చినది. నమస్కారాచరణములో భక్తివినయములు వెల్లడింపవలయును గాని, యీప్రౌఢిమ యేమిటి కని ప్రశ్న. ప్రశ్నకు సమాధానము ప్రశ్ననుండియే గ్రహింపవచ్చును. ఆభక్తివినయములు వెల్లడించుటకే ప్రౌఢిమ కావలెను. అన్నిపనులలోఁ బ్రౌఢిమ యెట్లవసరమో, నమస్కారాచరణములోఁ గూడ నట్లే యవసరము. కొందఱు పెద్దవారు గూడ సరిగా నమస్కార మొనర్పుట దెలియక సంకోచించుట మనము చూచుచుందుము. చిన్నపిల్లలు నమస్కారములోని యర్థము దెలియకయే చేతులను జోడించుచుందురు. యువకులు బిరుసుగ నడుము వంచకుండ నమస్కార మిడుదురు. వీరిలో భక్తివినయములు తక్కువ. వృద్ధులీవిషయమందుఁ బ్రౌఢులు గనుక వంగివంగి నమస్కార మొనర్చెదరు. రాజాస్థానమునుండి, మంత్రిపుంగవుఁ డైన తిక్కన యీభేదముల నెల్ల గ్రహించియుండును. అందువలన నుత్తర బాలికయైనను ప్రౌఢస్త్రీవలె నమస్కరించి నవ్వుకు ముద్దుపుట్టినది.

ఇంతలో శాస్త్రిగారి కొకవింత గాన్పించినది. "ఇంత ప్రసంగము సాగినను సవ్యసాచికి నుత్తర విరటుని చెల్లెలో, మఱఁదలో, కూఁతురో, కోడలో, మనుమరాలో తెలియునవకాశము చిక్కదాయెనంట! రాజు సభామధ్యమున మఱఁదలిని గోడలినిగూడ 'తిగిచి కవుంగలించు...' కొనునుగా! బృహన్నల వచ్చినతరువాత 'తనకూఁతు విరాటుఁడు పిల్వఁబుచ్చె' (1-243) నని గ్రంథమునం దున్నది. రాజు కూఁతురిని దీసికొని రమ్మని యాజ్ఞ యిచ్చినప్పు డెదుటనున్న బృహన్నలకుఁ దెలియకుండ నుండఁగలదా? రాజు రహస్యముగా మాటాడె ననుకొనుట కేమియుఁ గారణము లేదు. రాజకుమారి వచ్చుటకు ముందు ప్రవేశమును దెలియఁజేయు రాజమర్యాదవలన నైనఁ దెలిసియుండదా? లేకున్న నుత్తర యభివాదన మొనర్చునప్పుడైనను, విరాటుఁడు లాలించునప్పుడైనను సవ్యసాచి గ్రహింపఁడా? అర్జునుఁ డన్నివిషయములు జరిగినను దెలిసికొనక, రాజు 'ఈబాలిక నాకూఁతురు' అని చెప్పినఁగాని తెలియనంత మందబుద్ధియా?

శ్రీ శాస్త్రిగారీ క్రిందివచనములోఁ బ్రతిపదవిమర్శనము గావించి యున్నారు.

'ఇవ్విధంబున గాదిలికూఁతు నుపలాలించి, బృహన్నలదెసం గనుంగొని, సాదరదరస్మితరుచిరాననుండై యిమ్ముగువ నీకు నాటకకళకుం దగు పాత్రంబగునే యని యడిగి...' (1 248) ఇందు రాజునకు 'దరస్మిత' ముదయించుట వెకిలిచేఁతయఁట! దరస్మిత మనిన ముప్పదిరెండుపండ్లును బైటఁబడునట్లు నవ్వుట యనుకొనిరి కాఁబోలు! మహాపురుషులకు మందహాస మొకలక్షణము కదా. 'ముగువ' పదము సుస్మితముగా లేదఁట. 'పాత్ర' పదము శ్రోత్రియమూర్ఖమఁట! 'ఇమ్ముగువ నీకు నాటకకళకుం దగు పాత్రంబగునే' యని రాజడుగుట మోటుగా నున్నదఁట! ఇంతకంటె నాజూకుగా నుండు వాక్యములను శాస్త్రిగారు వ్రాసినారు చూడుఁడు: 'ఈ నా బిడ్డ నీకు శిష్యయగుట కర్హయా' 'ఈ బాలిక నీయొద్ద విద్యార్థినిగాఁ జేరఁదగునా?' తిక్కనవాక్యములోని మోటుఁదనమును, శాస్త్రిగారివాక్యములలోని సౌకుమార్యమును బదలాలిత్యమును బాఠకులే గ్రహించి యానందింతురుగాక!

శాస్త్రిగారీపద్యములో నొకనూత్నవిషయమును వెల్లడించిరి.

ఉ. ఆఁడుఁదనంబు నిక్కమునఁ గారసి చూచిన లేదు పుంస్త్వముం
బోఁడిమిదప్పి యున్నది నపుంసకజన్మ మవశ్యభోగ్య మై
వాఁడిమి గల్గుశాపమున వచ్చెఁ బురాకృతకర్మభావ్య మె
వ్వాఁడును నేర్చునే తొలఁగవైవఁగ నోర్వక పోవవచ్చునే.

'విజయుఁ డిట్లు దనశాపరూపముల వర్ణించుకొనునా?' అని శాస్త్రిగారి ప్రశ్న. ఇట్లు శాపరూపముల వర్ణించుకొనుట కేమి యవసరము గలిగెనో, యీపద్యము వెనుకనున్న పద్యమును జదివిన మొదల బోధపడఁగలదు. విరాటుఁడు బృహన్నలవేషము తదాకారవిశేషములకు భిన్నముగా నున్నందున 'విభ్రమశ్రీయును బెంపునుం గలుగఁజేసి విధాతృఁడు పేడిఁజేసెనే' అని చింతించి, తద్భావకారణమును దెలియనేరక బృహన్నల నిట్లు ప్రశ్నించును.

క. ఏము నిను మత్స్యరాజ్య, శ్రీమహిమకు నెల్ల యుక్తుఁ జేయఁ దలంపం
గా మామనోరథమునకు, నీమాట విరుద్ధ మయ్యె నిది యెట్లొక్కో.

రా జిట్లడుగుటచే బృహన్నల నిజశాపరూపములను 'ఆఁడుఁదనం బు నిక్కమున కారసిచూచిన లేదు...' అని చెప్పికొనవలసివచ్చినది. ఈపద్యమువలన బృహన్నల 'శుద్ధడబిద్ధుఁడు'గఁ బొడకట్టుచున్నాఁ డని శాస్త్రిగా రాక్షేపించినారు. కాని విరాటునికి మాత్ర మట్లు గనుపడ లేదు. 'ఎవ్వఁడే నొక్కజగత్ప్రాజ్యుండు గ్రీడార్థ మి ట్లొనరం దాల్చినరూపు గావలయు' ననుకొనినాఁడు.

వ్యాసభారతమున విరాటుఁడు బృహన్నలమాటలను నమ్మక మంత్రులచేతను, నెరజాణలగు స్త్రీలచేతను బరీక్షింపఁజేసి తరువాత నంతఃపురములోనికి వదిలెను. శాస్త్రిగారు తిక్కనరచనకన్న 'పరిశీలింప నిదియే సమంజస మగురచన' యని వ్రాసిరి. కాని వ్యాసుని రచనపైఁ దిక్కనకూర్పును బరిశీలింపుఁడు. వ్యాసభారతములో విరాటుఁడు బృహన్నలమాటలను నమ్మకపోవుటకుఁ గారణ మెద్దియో తెలియదు. బుద్ధిమంతుఁ డగు రాజు రూపసంభాషణాదులచే నిజతత్త్వమును గ్రహింపవలెను గని మంత్రులచేతను స్త్రీలచేతను బరీక్షింపఁజేయుట భావ్యముకాదు. క్రొత్తవారిని బరీక్షించుట యన వా రబద్ధము చెప్పిరని యనుమానించుటయే కదా! అట్టియవమానమునకు లోనై యూరకుండునంతటిమానధనుఁ డచ్చోటఁ గొలువున కుండునా? ఈలోటును గ్రహించి తిక్కన మార్పొనర్చెను. తిక్కన భారతములోని విరాటుఁడు బృహన్నలశీలమును గుర్తింపలేనంత మందబుద్ధి కాఁడు. బృహన్నల సభలోనికి వచ్చుచున్నప్పుడే యాతని గుణశీలములను గ్రహించెను. చూడుఁడు:

మ. వనితావేషము గల్గియున్న యది చెల్వం బొడుచందంబు రా
దు నిరూపింప మహానుభావతయు నిర్దోషత్వముం రాజసం
బును శోభిల్లెడు నెవ్వఁడే నొకజగత్ప్రాజ్యుండు గ్రీడార్థ మి
ట్లొనరం దాల్చిన రూపు గావలయు నీ రూపింపుఁడా యట్లగుఁ

ఇంతేగాక తనకూఁతురిని బృహన్నల కప్పగించునప్పుడు రాజు ముం దాలోచనలేక పనిచేయలేదు. 'గౌరవమొంద నైపుణంబున నుచితంబు మై నరసి పొచ్చెములేమి తదీయసేవ గైకొనుటకు నిశ్చయించి' తరువాత నుత్తరను బిలిపించెను. తిక్కన భారతములోని విరాటుఁ డిట్లుఁ గౌరవయుక్తముగను లౌకికముగను బ్రవర్తింప, వ్యాసభారతములోని విరాటుఁడు బృహన్నల నపుంసకత్వము నాఁడువారిచేఁ బరీక్ష చేయించి శుద్ధ వైదికముగాఁ బ్రవర్తించె ననుటకు సందేహము లేదు.

వ్యాసభారతములో లేకున్నను దిక్కన యీఘట్టమునఁ గొన్ని పద్యముల నెక్కువగా వ్రాసెనని యొకయాక్షేపణ. కళాదృష్టిలోఁ దిక్కన వ్యాసభారతములోఁ గొన్నిభాగముల హెచ్చించియుఁ గొన్నిటిఁ దగ్గించియు వ్రాసినవిషయ మందఱును జర్చించినదే. చర్వితచర్వణముగ మరల నేను వ్రాయవలసినది లేదు.

మొత్తముమీఁద శాస్త్రిగారి విమర్శనము నిష్పాక్షికదృష్టితో వ్రాసినట్లు లేదు. పునఃప్రత్యుత్తర మీయలేని పూర్వకవులకావ్యముల విమర్శించునప్పుడు సహృదయము లేకున్న గుణదోషముల నారయఁజాలరని మనవిఁ జేయుచున్నాను.

కాల్పట్టణము.

— కొత్తపల్లి సూర్యరావు. —

ఏదోసందేహము కలిగినపుడెల్లఁ బెద్దల నడుగుచుందును వారు బదు లిడకున్న మరల జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచుందును. కాల్పట్టణమేది? వారిధితటినున్నను లేకున్నను బలువురు పలువిధముల బహుపట్టణములను బలుకుచున్నారు. ఎవ్వరికిని నిశ్చయముగాఁ దెలియవచ్చుటలేదు. శ్రీనాథునకు బమ్మెరపోతనకుఁ గలబాంధవ్యమును వారి సమకాలికత్వమును దెల్పఁజాలకున్నారు. ఏమో, అనితోఁచుచున్నది, కావచ్చు, నని సందేహ

ములే యెంచఁజూచినను. వీరినివారు, వారిని వీరు కాదనుట-ఔననుట-తోనే కాలము గడచుచున్నది. వారిధితటమునకు గుఱికి బారెఁడెచ్చు తగ్గుగా కనిగిరి, కదిరి, కాల్దరి, కావలి యని కాగణించుచున్నారు. ఈనడుమ నొక్కరు శ్రీనాథుఁడు కన్నడదేశమువాఁ డనియు మనదేశమునకు వచ్చి యాంధ్రము నేర్చికొని యాంధ్రులను మించిన కవియయ్యె నన్నట్లు వ్రాసినారు. దానికిచ్చిన యాధారములు దుర్బలములుగానే నాకుఁ గనఁబడినవి. ఇతరు లెవ్వరు దాని నౌనని కాదని యింకను బలికినట్లు దెలియదు. నలుగురును జెప్పునాలుమాటలకు సాటియైనవే గాని యామాటలు విశ్వసింపఁ దగినవిగాఁ గనఁబడవు. నాయూహ:—

"శ్రీనాథుఁడు సింహళద్వీపవాసి గావచ్చు—నని." ఇప్పటికిని సింహళమునుండి విద్యాభ్యాసమునకై సింగాలీలు సంస్కృతవిద్యార్థులు చెన్నపురము వైద్యవిద్యనభ్యసించుటకును జిత్రలేఖనమునకును వచ్చుచుండుట మనకు విదితము. అట్లే పూర్వులును వచ్చుచుండవచ్చును. శ్రీనాథుఁడు విద్యాభ్యాసమునకు మనయాంధ్రదేశము వచ్చియుండును. కర్ణాటదేశమునుండి వచ్చెనన్నట్లే సింహళమునుండి వచ్చియుండవచ్చునన్న బాధలేదు. పైఁగా విద్యకైవచ్చి కేవలభాషాభివృద్ధి చేసికొన్న యితరదేశస్థులు మనలను మించినవా రెందఱో యుండవచ్చును. మనము బహువ్యాపారులము; శ్రీనాథాదులు కేవల విద్యకొఱకే వచ్చియుండుటఁ జాఱుకైనవా రగుటఁ మనకంటెఁ బండితులు కావచ్చును. తర్వాత వారిధితటీ కాల్పట్టణము కన్నడదేశములో నున్నదేమో కాని తెనుఁగుదేశములో "నిది" యని యెవ్వరును ధైర్యముగాఁ జూపినవారు లేరు. సింహళములో వారిధితటిని (ఓడరేవు) గాల్పట్టణ మున్నట్లు భూగోళశాస్త్రములోఁ జదువుకొన్నాము. కాఁబట్టి "వారిధితటీగాల్పట్టణ" మనిన నది కావచ్చును. ఆగాల్పట్టణమున శ్రీనాథునితండ్రులుతాతలు నుద్యోగము చేయుచుండ వచ్చును. "వారిధితటీగాల్పట్టణాధీశుఁ"డన్నది యప్పుడు సరిపోవును.

—

ఆంధ్ర వాఙ్మయమునకు వ్యక్తిత్వము లేదా?

—రామడుగుల వేంకటసుబ్బారావుగారు, విజయనగరము.—

"యతిప్రాసలు సంస్కృతమునుండియే తెలుఁగులోనికి వచ్చినవి. ఒక్కయతిప్రాసలే గాక ఛందశ్శాస్త్ర మంతయుఁ గూడ సంస్కృతమునం దలి పింగళచ్ఛందస్సును జూచి రచింపఁబడినదే. సంస్కృతములో యతి ప్రాస లున్న వనుటకు భారతచంపు, గీతగోవిందములే యుదాహరణములు. ఇంద్రచంద్రగణములు వాణీభూషణమునం దున్నవి. మొదటినుండియు యతిప్రాసలే కనుక, ఆంధ్రమున నుండినచో వానికి సరియైన తెలుఁగుపదము లేల యుండకుండును? నన్నయ యతిపారతంత్ర్యముచే గకారమునకు, వకారము వేసెను. పదమధ్యయతులు నన్నయభారతమునందు లేవు. సంధి, సమాస, శయ్యా, ప్రత్యయాలంకారాదు లన్నియు సంస్కృతమునుండి తెలుఁగులోనికి వచ్చినవే. సంస్కృతములోనిపదములు తెలుఁగులోనికి రాక పోయినఁ, దెలుఁగులోఁ గవిత్వము చెప్పలే రని యాతని యభిప్రాయ మైన ట్లాతఁడు రచించిన భారతభాగమునందలి సంస్కృతపద బాహుళకమును బట్టియే తెలియుచున్నది. బ్ర॥ శ్రీ॥ ఆకుండి వేంకటశాస్త్రిగారు సమస్తము సంస్కృతమునుండియే వచ్చినట్లు వ్రాసినారు. కావునఁ బర్యాలోచనచేయఁగాఁ నాంధ్రవాఙ్మయమునకు వ్యక్తిత్వము లేనట్లు స్పష్ట మగుచున్నది'' అని కొందఱు వాదించుచున్నారు.

ఈపై కారణము లెంతవఱకు వారివాదమునకు సహాయకారు లగునో చర్చించి, యితరకారణములను బట్టియు, విజ్ఞుల యభిప్రాయములను బట్టియు, గ్రంథస్థోదాహరణములను సకారణముగా నిరూపించియు నాంధ్రభాషకు సంపూర్ణమైన, ప్రత్యేకత, వ్యక్తిత్వము కల దని లోకమునకు, నాయోపినకొలంది వెల్లడిచేయ నుద్దేశించితిని. ఇందలి గుణదోషవిషయమై పండితులు క్షీరనీరన్యాయము నవలంబింపవలసిన దని

నామనవి. ఆంధ్రభాషకు వ్యక్తిత్వము కల దని ఋజువు చేయవలసిన బాధ్యత యాంధ్రదేశీయులది యు నాంధ్రసాహితీపత్రికలది యు నై యున్నది. కావున నింతకన్నను విపులమైన వ్యాసరాజములను, ఆంధ్రభాషాకోవిదు లాంధ్రపత్రికలద్వారా లోకమునకు వెల్లడిచేయుదు రని యాశించుచున్నాను.

ఆంధ్రభాషలో సంస్కృతప్రాకృతసమపదములును, వ్యాకరణసంప్రదాయములును దద్భవపదములును విశేషముగా నగుపడుచుండుటచే నాంధ్రభాష సంస్కృతప్రాకృతపరిణామ మని పెక్కురు దురభిప్రాయమునకు లోనగుచున్నారు కాని యది సమంజసము కాదు. ఏమాత్రమును స్వాభావికసంబంధము లేనిసంస్కృతముతో సంబంధ మున్న దనుటకంటె సోదరభాష లైనద్రావిడభాషలతోనే హెచ్చుసంబంధ మున్న దనుట యుక్తము. సంస్కృతపదములు తెలుఁగులో నగుపడినంతమాత్రాన, తెలుఁగు సంస్కృతమునుండి పుట్టె నని పల్కుటకు సాహసించినచో, నితరభాషాపదము లగు పోష్టాఫీసు, కోర్టు, రోడ్డు, దాఖలా, మిఠాయి, సముద్దారు, కుర్సీ, మొదలగుపదములను బట్టి తెలుఁగు, ఆంగ్లేయతురుష్కభాషాజన్య మని చెప్పవలయును గదా! ఆభాషలను వ్యవహరించువారివలన, నాయాభాషాపదములు, మన తెలుఁగులోఁ బ్రవేశించును గావున నంతమాత్రమునఁ దజ్జన్య మని చెప్పుట యుక్తము కానేరదు. అట్లే తెనుఁగుకవులును, ఛందోవ్యాకరణకర్తలును, గూడ సంస్కృతములో నాఱితేఱిన పండితులు. నన్నయ తా నుభయభాషాకావ్యరచనాభిశోభితుఁడ నని వ్రాసికొనియున్నాఁడు. ఆంధ్రసంస్కృతములం దసమానమైన ప్రజ్ఞకలవాఁ డని యాతనిభారతభాగమే చాటుచున్నది.

పింగళచ్ఛందమును రచించినవాఁడు పింగళనాగుఁడు. ఈగ్రంథ మెప్పుడు రచింపఁబడినదో తెలియదు, కాని యీపింగళనాగుఁడే, నాగవంశములోనివా డైన నాగవర్మ యని పలువురు పండితుల యభిప్రాయము. అట్లైనచో నీతఁడు 8 వ శతాబ్దిప్రాంతమువాఁ డగును. ఆంధ్రభాష 5 వ శతాబ్దినుండి మంచిప్రాచుర్యము కలిగియున్నట్లు భాషాశాస్త్రవేత్తల

కు విదితమే గదా! ఆకాలమున, స్కకరలు, ద్విపదలు, సీసములు మొదలయిన దేశీయవృత్తము లన్నియును వ్యవహారములో నుండు టచే, వానిని జూచియే యితఁడు, బాలవ్యాకరణమును జూచి హరికారి కలు రచింపఁబడ్డట్లు, తెనుఁగునుఁ జూచి సంస్కృతమున ఛందస్సు రచించి యుండనోపు. ఈపింగళనాగుని వాణీభూషణకర్తయు వృత్తరత్నాకరకర్త యుఁ బేర్కొనుటచే నితఁడు వారలకంటెఁ బూర్వుఁడనుటకు సందేహము లేదు. అట్లయినచో నీతఁడు మఱియు ముందువాఁడగును. ఆకాలమున, కన్నడము మంచియభివృద్ధిలో నున్నది. ఇప్పటికి 2 వేలసంవత్సరముల పూర్వమునుండియుఁ గూడ కన్నడమున వాఙ్మయ మగపడుచునే యు న్నది. కనుక దానినిఁ జూచియైనను నితఁడు ఛందశ్శాస్త్రము రచించి యుండవచ్చును. అంతియేకాని, యాంధ్రకన్నడములను జూడకుండ నితఁ డు ఛందశ్శాస్త్రమును రచించె నను వాదము నిరాధారము. గీతగోవింద మునందును, భారతచంపునందును, యతిప్రాస లగుపడుచున్న వని ప్రతి వాదకు లనుచున్నారు. ఈరెండుగ్రంథములనుగూడ, ఆంధ్రభాషయం దు, సుప్రసిద్ధవాఙ్మయము వెలసినపిదపనే పుట్టుటచే నివి యాంధ్రంబును జూచియే వ్రాసి రనుటకు సందేహము లేదు. శ్రీకృష్ణకర్ణామృతమునం దును, శ్రీకృష్ణదేవరాయలు రచించిన జాంబవతీపరిణయమునందును నచ్చ టచ్చట యతిప్రాస లగుపడుచున్నవి. ఆంధ్రకవిత్వమున నాఱితేఱిన నిపు ణులే సంస్కృతకవిత్వము వ్రాయుటవలన నిందుండు సొగసు నందును దీసి కొని రా నుద్దేశముతో, నచ్చ టచ్చట మెఱుంగులు చూపిరే కాని వే ఱొండు కాదు. ఆంధ్రంబును జూచియే వాడి రనుట కిదియొక తార్కా ణము. ఒకవేళ, తత్పూర్వమునందుఁ గూడఁ యతిప్రాస లగుపడిన వని చె ప్పినను నవి సకృత్తుగా నుండునే కాని, విరివిగాఁ గానరావు. ఆంధ్రకవులు సంస్కృతమునందలి శయ్యాలంకారాదుల నాంధ్రంబున నెట్లు చొన్పిరో; యట్లే సంస్కృతకవులు గూడ సౌలభ్యసంపాదనార్థమై తెలుంగునందలి మెఱుంగులను, సంస్కృతములోఁ జొన్పి రనినంతమాత్రమున దోష మేమి? తమభాషలో లేనట్టియు, నుత్కృష్టములైనట్టియు భావాదుల

ఇతరభాషలలో నుండి తెచ్చుకొనుట ప్రతిభాషకును సహజమేగదా! తెలుఁగులో యతిప్రాసలు సహజము లనుటకు, సామెతలే మన కుదాహరణము. కావున యతిప్రాసలు సంస్కృతమునుండి యాంధ్రములోనికి రాలే దనియు నాంధ్ర భాషకుఁ బ్రత్యేకవ్యక్తిత్వము కల దనియుఁ బ్రతివాదకులు గ్రహించి తమయభిప్రాయమును మార్చుకొందురుగాక. తెలుఁగునఁ బదియవ పంక్తిచ్ఛందము మొదలుకొని యతి వేయవలయు నని, లాక్షణికు లందఱుఁ జెప్పిరి కాని, యెనిమిదవచ్ఛందమందలి విద్యున్మాలావృత్తమునందుఁ గూడ యతి యగుపడుచున్నది. అంతమాత్రమున 8 వ ఛందము నుండి యతి వేయవలె నని చెప్ప సాహసింతుమా! ఏదో యైచ్ఛికముగా మాత్ర మందు పడిన దని చెప్పవలెను. సంస్కృతమునం దొకటిరెండుచోట్ల యతిప్రాస లగుపడినంతమాత్రమున సంస్కృతమునుండియే యతిప్రాసలు తెలుఁగులోనికి వచ్చిన వని చౌర్యము నొడికట్టఁ జూచుట తగనిపని. యతిప్రాసలే సంస్కృతమునఁ దొలుత ప్రారంభింపఁబడినచో, యతిప్రాసలతోఁగూడి నియమబద్ధమైన కావ్య మొకటియైనను సంస్కృతమున నుండవలదా? ఇంద్రచంద్రగణంబులు వాణీభూషణమం దున్న వని చెప్పిరి కాని యం దెచ్చటను గానరావు. గ్రంథమును జూచి యీవాక్యము బహుశః అని యుండరు "కావున నెట్లుచూచినను సంస్కృతములోనుండి తెలుఁగులోనికి వచ్చినట్లు తగిన నిదర్శనములు కానరావు. ఒకవేళ నయినచో నిటునుండి యటు తాలుమారై యుండవచ్చును." బ్ర॥ శ్రీ॥ బుఱ్ఱా శేషగిరిరావుపంతులుగారు కూడ పైయభిప్రాయమునే వారియుపన్యాసమందు వెలిపుచ్చిరి.

"యతి ర్విచ్ఛేదసంజ్ఞకః" అని సంస్కృతమున గ్రుక్కత్రిప్పుకొనుటకు మాత్రమే విశ్రాంతికొఱకు ఆపుస్థలమని యర్థము. తెనుఁగున నన్నో, అక్షరసాజాత్యము యతి; ఇట్టి అక్షరసాజాత్యయతులు సంస్కృతములో నున్నవా? సామాన్యముగా నాంధ్రంబందలి సమవృత్తలక్షణములు మాత్రము సంస్కృతోక్తములే యైయున్నను యతిస్థానములు మాత్రము వేఱు. కొన్నింటికి, ఆంధ్రంబున నొకస్థలమున సంస్కృతమున

మఱొకస్థలమున యతు లగుపడుచున్నవి. గురుత్వ, లఘుత్వనిర్ణయవిష యమున బాదాంత్యాక్షరము వికల్పముగ గురువగు నను విషయము వ పదాంతరస్థితద్విత్వము పూర్వపదాంత్యవర్ణమునకు గౌరవము నిచ్చు ననువిషయమున మాత్ర మాంధ్రచ్ఛందోరీతికి విలక్షణములు. అట్లె ప్రాసమును సంస్కృతములోని యనుప్రాసము వలె, నైచ్ఛికము గాదు. సంస్కృతమువారు శబ్దాలంకారములకొఱకు కొన్ని ప్రాసలు చెప్పిరేకాని, తెనుఁగునందువలె పాదద్వితీయాక్షరము ప్రాస యనిచెప్పలేదు.

తెనుఁగులోనే యతిప్రాస లున్నచో, వానికి సరియైన తెలుఁగుపద ము లేల యుండకుండు నని ప్రతివాదకు లనుచున్నారు. 'యతి' యను సంస్కృతపదమునకు 'వడి—వళి' అనునవి తెలుఁగుపదములు. ఇవి యరవమాటతో సంబంధముకలవి. యతి విరతి మొదలగు పర్యాయపద ములతోపాటు 'వడి, వళి' అనుమాటలను, లాక్షణికులు వ్యవహరించు చున్నను, దీని కొకయర్థవిశేష మున్నట్లు స్పష్టముగా కనుపించుచున్నది. "ఆద్యో వళిః" అనునాంధ్రశబ్దచింతామణిసూత్రమందును, అందు కను వాదములుగా నున్న తెనుఁగులక్షణగ్రంథములలోను, పద్యములందును "వడి-వళి"అనియె యున్నవి గాని యతి విరతి మొదలగుపర్యాయపదము లలో మఱి యేదియుఁ గనబడదు. చూ.

1. చరణాద్యక్షరమే వడి......కవిజనాశ్రయము.

2. పాదప్రథమాక్షరము, త్పాదిత మగు వళియనంగ-కావ్యాలం కారచూడామణి.

3. వాసనగల మొదలివ్రాయి వడి యనఁబరఁగున్-ఛందో దర్పణము.

4. చరణచరణమున కాద్యక్షరములు వళులయ్యె-అప్పకవీయము

ఈసందర్భమున, వడి-వళికి బదులుగా యతి-విరతి మొదలగు పర్యాయపదములలో మఱి యేదియు వాడఁగూడ దన్నట్లే తోఁచును. ఈయభిప్రాయమును, ఛందోదర్పణపీఠికయందు శ్రీ గిడుగు వెంకటసీతా పతిగారు స్పష్టీకరించిరి. ఈవిషయమును వారలు పరిశీలింపకయే తెలుఁ

గులో యతి అనుదానికి సరియైన తెలుఁగుపదము లే దని చెప్ప నెంతయు శోచనీయము. ఒకవేళఁ దెలుఁగులో, దానికి సరియైన తెలుఁగుపదము లిప్పు డగుపడనంతమాత్రమునఁ, దెలుఁగులో నవి లే వని చెప్పుట సమంజసము కాదు. ఒకవస్తువు పూర్వమునను నిప్పుడుఁ గూడ నుండవచ్చును. దానికిఁ బూర్వ మొక పేరుండి యుండును. అది క్రమముగా వ్యవహారమువల్లను, అన్యభాషాసంకరమువలన నాపేరు పోయి మఱియొకపేరు రావచ్చును. అంతమాత్రమున నావస్తువుకూడ మనదేశములోఁ బూర్వము లేక, పెండిన దానికి సరియైనపేరే యుండియుండు నని సెలవిచ్చినచో, నది, దేశశబ్దపర్యాయమైన, తిల్లిక, శబ్దమాత్రంబున దొరకునంతవఱకు, సంస్కృతమునుండి యే పదము వచ్చినది కాని, తెలుఁగువారలకు పదము లే దని వాదించినట్లుగానే యుండును.

నన్నయ, యతిపారతంత్ర్యముచేతనే గకారమునకు వకారము యతివేయలే దనుట కాతని చింతామణిఁ జూచి పరిశీలించినఁ జాలు నని మామనవి. "క్వచి ద్గకారో వః" అనుసూత్ర మొకవేళఁ బ్రక్షిప్త మనుటకు సాహసించినఁ జెప్పలేము, కాని, సకలభాషావాగనుశాసనుఁడగు నామహానుభావున కీకళంక మంటఁగట్టుట సాహసము. పలుగురు-పలువురు. వేగురు-వేవురు. తోగ-తోవ. పగలు-పవలు. ఇత్యాదులందు గకారమునకు వకారము, భాషాసంప్రదాయానుసారముగా వచ్చును. కావున, గాకు వాకు, యతివేసెను గాని, యసమర్థుఁడై వేయలే దని మామనవి.

పాల్కురికి సోమనాథుఁడు—వృషాధిపశతకము,

— రేజేటి సత్యనారాయణాచార్యులుగారు-విజయనగరము. —

సామాన్యముగాఁ "తెలుఁగునఁ గవిత్వమేది?" యనుదినముల లోఁ గాలప్రవాహమున కెదురీఁది, యాంధ్రకవితాగౌరవమును నిలువఁబెట్టిన యీకవివతంసుని గూర్చియు, నీతనికృతులను గూర్చియు నెఱుఁగని భాషాసేవకు లీదినములలో లేరనియే చెప్పవచ్చును. చాలవఱ కీతని గ్రంథములు ముద్రితములై విద్యార్థులకుఁ బాఠ్యగ్రంథములుగాఁ గూడ గ్రహింపఁబడినవి. బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తమ 'బసవపురాణపీఠిక'లో నీతనికాలమును గూర్చియు, గ్రంథములను గూర్చియు విశేషముగాఁ జర్చించియున్నారు. కాని యందు "వృషాధిపశతకమును" గూర్చి దిక్ప్రదర్శనముగా వ్రాసిరి. కావున నీవ్యాసమున నాశతకమును గూర్చియు, సోమనవ్యక్తిత్వమును గూర్చియు నించుక వ్రాయుచున్నాఁడను. ఇం దభిప్రాయభేదము లున్నచోఁ దద్జ్ఞులు సవరింతురు గాక!

ఈతని యీగ్రంథముచివరను 106వ పద్య మగు:—

చం. "బసవఁడు ప్రీతిఁ గైకొని యెభక్తిమెయిన్ రచియించె సోముఁడున్
బసవపురాణ మందు మును బ్రస్తుతిచేయుదు రట్లుగాన నీ
యసమదయాధురీణతను నంకిలిపాటు ఘటిల్లకుండ నన్
బసఁ గొని ప్రోవుమయ్య! బసవా... ... ..."

అనుదానియందు బసవపురాణము నంతకుముందే రచించినట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు గనుక నీగ్రంథ మీతనిరెండవకృతి యై యుండ వచ్చును. 'మాపండితమల్లికార్జునుఁడు ప్రస్తుతిచేయఁగ నేర్చుని'న్ననుచు (101 వ పద్యమున) మల్లికార్జునపండితుని సామాన్యునిగాఁ జెప్పియున్నాఁడు, కాని, యాతనియందుఁ బెద్దభక్తిని వెల్లడింపలేదు. కావున నప్పటి కీతఁడు పండితారాధ్యచరిత్రము రచింపలేదని యూహించుట కవ

కాశము గలుగుచున్నది, లేకున్నచో నొకటిరెండు పద్యములలోఁ దన కుఁ గలభక్తిని బ్రత్యేకముగా వెల్లడించి యుండును, లేదా, మొట్టమొదట గురువుగా నైన స్తోత్ర మొనర్చి యుండును.

శతకసామాన్యమునకు వలెనే దీనియందును 109 పద్యము లున్నవి. కాని యందఱివలెనే నాల్గవపాదమంతను మకుటముగా నుంచక "............ బసవా! బసవా! బసవా! వృషాధిపా" యని నాల్గవపాదమందలి కొంతభాగమే యుంచుటచే నుత్పలచంపకములు రెండును వాడుట కవకాశము లభించినది.

ప్రారంభమునందుఁ దనగురు వగు "గురులింగార్యుని" పేరుచ్చరించుచు శివుని విశేషణములతోఁ గలిపి సాభిప్రాయముగాఁ "శ్రీగురులింగ" యని యారంభించినాఁడు. తరువాత 49 పద్యములవఱకును సామాన్యముగ శతకములశైలితో శివపరమగు స్తోత్రములు మాత్రము చేసెను. అందు నూటికిఁ దొంబదియైదుచొప్పున సంస్కృతపదములే గలవు. సామాన్యకవుల కందని కవితావైదుష్యములు గలవనుట కీశతక మొక్కటియే చాలును. చూడుఁడు:—

ఉ. స్వీకృతభక్తలోక! యవశీకృతకర్కశవావదూక! యూ
రీకృతసద్వివేక! యురరీకృతజంగమభక్తిశాక! దూ
రీకృతనష్టపాక! యధరీకృతవేదవిరుద్ధబౌద్ధచార్వాక!
...   .   బసవా!   ...   ...

యను మున్నగు పద్యముల ననుకరింపని శతకకవి యేఁడీ? కొన్ని యెడల మూఁడు పాదములవఱకు విచ్ఛేద మొందని యొక్కసమాసమే. చూ. ప. 43, 46, 47.

కవితయందు వింతపద్ధతులు చూపుశతకకవుల కల్పనల కీతనిదే భిక్ష యనవచ్చును. మొదటి 49 పద్యములను జూచినంతనే దాశరథి శతకము మున్నగుశతకము లెన్నో జ్ఞప్తికి వచ్చును. ఏపద్యమును బరిశీలించినను యమకానుప్రాసలతో నిండియుండును. అంతియకాక—

చ. ఇహపరసిద్ధ సిద్ధవృషభేశ్వర యీశ్వరభక్త భక్తహృ
ద్గహనవిలోక లోకహితకారణ కారణజన్మ జన్మదో
షహరణదక్ష దక్షరిపుసన్నిభ సన్నిభరూప రూపని
ర్వహణశరణ్య మయ్యబసవా ! ... ...

అని యక్కడక్కడ ముక్తపదగ్రస్తయమముగూడ గ్రహింపఁబడినది. చూ. పద్యసంఖ్య 66, 107, 108.

"సన్నుతజంగమాగమము స్వాతిజలంబులు" అను 67వ పద్యము మొదలుకొని "భీమగజంబు ఢీకొనిన" యను 79 వ పద్యమువఱకును బసవేశ్వరుని లీలలను జాలవఱకు వర్ణించియున్నాఁడు. బసవపురాణమున విపులముగా వర్ణించిన బిజ్జలుని తిరస్కరించుట యాతనిధన మంతయు భక్తుల కర్పించుట, బ్రాహ్మణద్వేషము, వారితో వాదించి యమానుషచర్యలను జూపుట మున్నగువాని నిందు సంక్షేపముగా నొక్కొకపద్యమునఁ జెప్పియున్నాఁడు. తరువాత 79 వ పద్యము మొదలుకొని 102 వ పద్యము వఱకు నొక్కొక్కని నొక్కొక్కపద్యమున నిరువదిముగ్గురుభక్తులను, వారిచర్యలను బ్రశంసించినాఁడు. వీరిలోఁ జాలవఱకు బసవపురాణమునం దుపాఖ్యానముల వివరముగా వర్ణింపఁబడినవారే.

ఆకాలమున నీతనివంటి కవితావేశముగలవాఁ డింకొకఁడు లేఁడన వచ్చును. అదియుఁగాక యాతని పాండిత్య మొకటి యసాధారణమైనది. ఈరెంటియం దేయది కారణముగా నైన నేమి యాతఁడు తన కృతులయం దనేకము లగుకవితాశిల్పములను జిత్రించినాఁడు. అవియే యాతని వ్యక్తిత్వమునకు నిదర్శనములుగా నున్నవి. ఈతని శతకము నుండి యట్టివానిని గొన్నిటి నిటఁ జూపుచున్నాను.

ఉ. "హృన్నలినే స్మరామి భవదీయపదద్వితయం భవాటవ
స్విన్నతనుశ్రమాపహ మశేషజగత్ప్రణుతం మదీయని
ష్పన్నదయానిధే! యనుచు సంస్కృతభాష నుతింతు నిన్ను"

చ. "పరమనె యన్నె యాండవనె పన్నగతానె యనాథనాథనే
పెరియవనే పుళిందవనె పేరుడయాన పిరానె యప్పనే
తరిమురి యయ్యనే యనుచు ద్రావిడభాష నుతింతు"

చం. హాసురెయ రెన్న రత్తెసువ దారయ తెన్నవనీత నోము ము
న్నేసిన్రుచా నిన్నడిం గొరగ నిన్ను ప్రసాదియె నిన్నదాత్మవే
కసిగతి యంచు భక్తి నిను గన్నడభాష నుతింతు......"

అని యీరీతిగా సంస్కృత, ద్రావిడ, కర్ణాట, మళయాళాది భాషలందుఁ గవిత్వము చెప్పినాఁడు. ఇంత నూతనుండక జానుతెనుఁగిట్టిది యని వాచ్యముగా నుడువుచు—

"బలుపొడతోలుచీరయును బాపసేఁల్ గిలుపారుకన్ను వె
న్నెలతల జేఁదుకుత్తుకయు నిండినవేలుపుటేఱు వల్లుపూ
సలుగలజేని లెంక నని జానుఁదెనుఁగున విన్నవించెదన్
వలపు మదిం దలిర్ప బసవా... ... ..."

అను నీపద్యమున స్పష్టము చేసినాఁడు. మఱి కొన్నిటియందు సంస్కృతాంధ్రములు, సంస్కృతద్రావిడములు, సంస్కృతకర్ణాటకములు, గలిపి మణిప్రవాళములను సంగ్రహించినాఁడు. తుదకొక్కపద్యముననే పైఁ జెప్పఁబడిన భాషలే గాక యనేకభాషల నుపయోగించి మణిప్రవాళములకుఁ దోడు నవరత్నకాంతులను సమ్మేళనము చేసినాఁడు.

పైఁ జెప్పఁబడినరీతిని భాషయందే గాక భావములందుఁ గూడఁ నీతని యావేశము గన్పడుచున్నది.

"ఖ్యాతయశః ప్రపూరిత జగత్త్రితయాయ నమోనమో.........
సముద్యోతవృషాయతే యనుచు నుత్సుకతన్ బ్రశంసింతు"
"ఆ ప్తగణప్రవిష్టసకలార్తిహరాయ..................
............యనుచు దీనగతిన్ బ్రశంసింతు నిన్ను......"
"కల్పితలింగ జంగమసుఖస్ఫురణాయ............
.........యనుచు గౌరవలీల నుతింతు నిన్ను న
స్వల్పతర ప్రభావ! బసవా!..................."

ఇట్టివిషయములందే గాక మతవిషయకము లగుసందర్భములం దీతనియుద్రేక మెన్నఁదగినది. శివకవుల కిట్టియావేశ మున్న దని గాని, మనసోమన, యట్టివాఁ డని నిరూపింపఁ బూనుటగాని పునరుక్తమయ్యె

ను బ్రకృతమున నీశతకమునఁ గూడ నట్టివిషయము లిమిడి యున్న వని నిరూపించి విరమించుచున్నాఁడను.

శైవులమతోద్రేకమును మించినయుద్రేకము మఱియొకరి కుండుట కల్ల. ఆవిషయమున వారు మహమ్మదీయులకన్న మిన్నలు. వర్ణాశ్రమధర్మములను దృణీకరించి యేజాతివాఁడైనను శివభక్తుఁడు పూజ్యుఁడే యఁట! సోమన కొన్నిచోట్ల "వర్ణనిరాసకాయ......బసవా" యనునట్టి సంబోధనలు చేయుట యటుండఁగా భక్తులను గూర్చి చెప్పఁబూని 'శుభమస్తని' 79 వ పద్యమున చాకలిమాచనను బ్రశంసించినాఁడు. కాని శైవులను దక్కినవారు వర్ణసంకరు లనిమాత్ర మనరాదు. అట్టిమొక బ్రాహ్మణులకు, వీరికిఁ గల్గుస్పర్ధలను గూర్చియును సోమన 71 వ పద్యమున సూచన చేసియున్నాఁడు. వర్ణవిహీనుఁ డంచు ద్విజవర్గము గళమెత్తి పల్కినంతనే శివనాగయగారి కరంబులందు నమృతధారలు చూపి "సద్వర్ణుఁ డితండ" యనిపించినాఁడట! బసవఁడు! తాము స్వయముగా "నాశ్రితధర్మాధర్మవిసర్జిత!" "వర్ణనిరాసక!" యని సంబోధింతురు గాని బ్రాహ్మణు లట్టియర్థ మిచ్చుపద ముపయోగింపరాదఁట! అట్టిద్వేష మెంతయున్నదో చూడుఁడు:—"వరగుణదీప్ర! భక్తజనవప్ర! తృణీకృతవిప్ర!" యని బసవని సంబోధించినాఁడు. వేదబాహ్యులు వీ రని యప్పటివారు నిరసించుచుండిరి గాఁబోలు! "మాయిండ్లఁ గుక్కలు గూడ వేదముఁ జదువఁగల" వని సమర్థించుటకై "కల్లిదేవునిఁ" బ్రశంసించినాఁడు. చూ 98 ప.

దేవుఁడు వేఱు, గురువు మార్గదర్శకుఁ డనుట గాక గురువే శివుఁడు, శివుఁడే గురు వనువాదము స్థిరపఱచుట కీశతకమున "బసవ" స్తవమే చాలును. అంతతోఁ గాక భక్తులెల్లరు ను భగవంతునకు నన్నదమ్ములనియు, స్నేహితు లనియుఁ జెప్పుకొను నలవాటు శైవుల కున్నది. అయ్యది యు నీశతకమునఁ జూడఁదగును.

"సదృశః పాత్రుఁడు'కిన్నరయ్య'కును బ్రాణసఖుం డగునిన్ను—
ఆ, "కక్కయ''గారి బిడ్డఁ డనఁగా నుతికెక్కిన నిన్ను—

అరియమరాజుగారి పరమాప్తుఁడైన మహానుభావ!" వేయేల? యేభగవంతునిఁ గూర్చి వైష్ణవులు త్వద్భృత్య భృత్య, పరిచారకభృత్య భృత్య, భృత్యభృత్యభృత్య" యని తన్నుఁ గూర్చి యనుకొందురో యట్టి వానిని గూర్చి శైవులేమందురో! చూచితిరా! ఈశతకమున:—

"ఆ, శంకరదాసి దేవరకుఁ బద్మఁటుఁ డంచు నుతింతు నిన్ను"

"......... చొక్కపుమారయకున్ దెరిజూట !"

"ఆ, కలికేత బ్రహ్మయకు గుల్లిభృత్యుఁడ"

అని యి ట్లనేకసంపద్బంధములు గలవు.

ఇట్లు శైవసంప్రదాయానుసారముగా ననేకవిధముల నుచ్చరించెను గాని యీతని యంతరార్థ మాత్రము ప్రతిపద్యమునకును ద్రవీభావము నొందుచునే యున్నది. లోకవిడంబనకై యనేకము లగు కవితావైచిత్రులఁ జూపుచు వర్ణించి వర్ణించి యావేశముతోఁ దనకు వెఱ్ఱియెత్తినవానివలె నేమనుచున్నాఁడో చూతుఁడు. శతక మంతటను "బసవా! బసవా! యనుచు నోరారఁ బిల్చుసంబోధనములు చాలక:—

చం. బసవనిధానమా ! బసవభవ్యనిధీ ! బసవామృతాంబుధీ !
బసవమహానిధీ ! బసవభర్మగిరీ ! బసవామరద్రుమా !
బసవమహాబలీ ! బసవబండరువా ! బసవోల్లసన్మణీ !
వసిగని ప్రోవుమయ్య బసవా ! బసవా ! బసవా ! వృషాధిపా."

అనుచుఁ బద్యమునంతను బసవపదభూయిష్ఠముగాఁ జేసి వైచెను. అట్లే తరువాతిపద్యమందును, లోకమందు దొకని కొకఁడు దయాపాత్రుఁ డగుట కెన్నివిధము లగు సంబంధము లుండునో యన్నిసంబంధములను, దనకు బసవనితోఁ గల్పించుకొని "యెట్లూహించినను నీకు దయాపాత్రుఁడనే సుమా! యని తెల్పుచు:—

ఉ. నాయొడయుండ ! నావిభుఁడ ! నాహృదయేశ్వర ! నామనోరమా?
నాయిలవేల్ప ! నావరుఁడ ! నాగురులింగమ ! నాదుజంగమా !
నాయధినాథ ! నావరద ! నన్నుఁ గృపామతిఁ బ్రోవుమయ్య దేవా!
యమిబృందవంద్య బసవా ! ...." యని ప్రార్థించినాఁడు.

తుదకుఁ దనవెఱ్ఱిమొఱ్ఱి ప్రార్థనలు తనకే వెక్కస మనిపించెఁ గాఁబోలు! ఇట్లనుచున్నాఁడు:—

ఉ. "నోటికి వచ్చినట్లు నిను నానావిధంబులఁ బ్రస్తుతింతు నే
నేరుతు నేరఁ బొమ్మనక.........కైకొనఁగాఁదగు గౌరవంబుగన్.

ఇట్లు నాటుకొనెడి పద్యములు మాత్రము గలశతకమునందు నిట్టిమహనీయావేశముతో ననేకములగు కవితారీతులఁ గన్పఱచి, తరువాతిశతకకవుల కేమి సామాన్యకవుల కేమి మార్గదర్శకుఁ డగుచు శివకవులలో నగ్రగణ్యుఁ డగు నీ విద్వత్కవివతంసుఁ డాంధ్రు లెల్లరకును శ్లాఘాపాత్రుఁ డని చెప్పక తప్పదు.

గగనవాణి.

—సాహిత్యవిశారద, కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు- కాకినాడ —

మొన్న చెన్నపురమునం గ్రొత్తగా నెలకొలుపఁబడిన గగనవాణీ యంత్ర (Radio) సమీపమున మ|| రా|| రా|| రావుసాహేబు శ్రీగిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు సజీవభాషనుగూర్చి యుపన్యాసమును బ్రకటింపఁజేసి యున్నారు. ఆమేటిజానుపలుకులనే, ఈజ్యేష్ఠబహుళ దశమి గురువారము వెలువడిన సూ. ప్ర. పత్రికారాజమునఁ బ్రకటితమైనవి. దానిం గొంచెము పరామర్శింప నెంచి, యీవ్యాసమును వ్రాసి యుంటిని, కావున సహృదయులు శాంతముగా పరికింపఁ బ్రార్థితులు.

ఈగగనవాణీశిరోభాగమున "సజీవమగు తెలుగు, 'గ్రాంథికభాష దేశభాషగాదు,' 'ఈకృతకభాషవల్ల దేశంలో విద్య వ్యాపించడం లేదు" అనుమాటలు మకుటీకరింపఁబడి యున్నవి. వీనింబట్టి శ్రీ రామమూర్తిపంతులుగారితలంపున గ్రాంథికభాష సజీవమగుభాష కాదనియు, వ్యావహారికభాషయే జీవకళాశోభితమగుభాష యనియు, విదితమగుచున్నది.

మఱియు వీరిప్రసంగము కొంత సాఁగినంత "గ్రంథాలభాష క్రమంగా భ్రష్టమవుతుంది" అని వేఱొకతలవ్రాఁత యతుకఁబడినది. ఇందుచే గ్రాంథికభాషకు ముప్పు తప్పదని సిద్ధాంతీకరింపఁబడిన దన్నమాటయే. ముందీశిరోలేఖలయందుఁ బొందుపఱుపఁబడిన భాష సజీవమో లేక నిర్జీవమో నాడీవిజ్ఞాననిపుణు లగుకోవిదులు నిశ్చయింపవలసి యున్నది. కావున, పైశీర్షికావచనములలోనిశబ్దములవిభాగించి చూపెదను.

"సజీవ మగు తెలుగుభాష,' 'గ్రాంథికభాష దేశభాష' గాదు, 'ఈకృతకభాష' 'విద్య' 'గ్రంథభాష' 'క్రమ భ్రష్టము' ఈపదము లన్నియు, పంతులుగారు హతమొనర్చిన గ్రాంథికభాషకుఁ జెందినవి కాని, సజీవ మగు తెలుఁగుభాషలోనివి కావు. ఇవి పోఁగా నిలిచి యున్నవి-వల్ల, శంలో, పించడం, మంగా, అవుతుంది, ఈరూపములే సజీవభాషకుఁ జెందినవి.

శ్రీ పంతులుగారు జీవకళాలసిత మగు వ్యావహారిక భాషలో మృతము లైన గ్రాంథికభాషాపదముల నేల చొనిపిరో! ఎచటనైన జీవించియున్నవారి నడుమఁ జచ్చినవారిమేనుల నుండనిత్తురా? అమృతదేహముల నేఱి, వేఱుచేసి వానికి దహనసంస్కారమో, లేక ఖననకర్మమో, చేయకుందురా? శ్రీ పంతులవారు గ్రాంథికభారతిని జంప నభిలషించుచున్నను పాపము వారి లేఖిని మాత్ర మాభాషామతల్లి కమృతమును బోసి, జీవకళాలసితను గాఁ జేయుచున్నది.

పైని వివరింపఁబడిన తద్వ్రాఁతలలోని మాటల నటుంచి, యుపన్యాసగర్భమున, పంతులవారు జోడించిన జానునుడులజాలు నాలోకింపుఁడు. "సారస్వతము గల ప్రతిసంఘములోనూ వాడుకలో ఉన్న భాషనే దేశభాషగా స్వీకరించి ప్రజలు అభ్యసిస్తారు. ప్రచారంలో లేని భాషలో రచితమైన గ్రంథాలు గొప్పవైతే ఆభాషను అభ్యసించిన పండితులు ప్రచారంలో నున్న భాషలో సామాన్యులకోసం అనువాదములు చేస్తారు."

ఈమహావాక్యములలో నున్న పదము లన్నియు నించుమించుగా వీరు మృతభాష యని పాణింపనుకును ప్రయోగించుచున్న గ్రాంథికభాషావయవములే. ఇఁక "నూ, సిస్తారు, చారం, చేస్తారు" ఈవిరూపచతుష్టయమే వీరిజీవభాషకుఁ జెందినవి. ఇట్లు చక్కెరపొంగలిలోఁ గంకరరాలవలెఁ గొలఁది యపభ్రంశము లున్నమాత్రాన నిదంతయును వ్యావహారికభాష యగునా?

కంటిరా! పంతులవా రెట్లు మృతామృతకళేబరముల నంటఁగట్టుచున్నారో! ఒకవ్యక్తి మృతమాయె నన దానియవయవము లన్నియు నిర్జీవములే యగును గాని కొన్ని జీవకళాశోభితములై యుండునా? ఆ హతభారతీశరీరభాగములతోడ సజీవభాషావయవములఁ బోషింప నగునా? పన్నీటను బంకమును గలపినట్లు సంజీవనీవాణితో మృతసాహితీదేహభాగముల మేళవించుట యమంగళావహము కాదా?

ఇట్లు మృతసాహిత్యపదములఁ బట్టినఁగాని వ్యావహారికభాషలో ముచ్చటగా మాటాడుశక్తులైన వ్రాయుటకు నవ్యభాషాపతంజలులకే శక్తి లేకున్నయపుడు పిండివ్యాకరణములమాట చెప్పనేల? మఱియు వీరి యాకాశవాణిలో "విషయం ప్రధానమైనది. శబ్దం కాదు, శబ్దం శరీరం వంటిదన్నీ! దాని అర్థము ప్రాణమువంటిదన్నీ! కదా!" అని సెలవిచ్చిరి. అట్లగునేని ప్రాణమగు నర్థమును విడిచి, ప్రాణహీనమగు వ్యావహారికభాషను సాధింప నింతటితాండవ మేమిటికి?

అర్థము ముఖ్యము కాని, శబ్దము కా దనుట సరియగు వాదము కాదు. కారణ మేమన నర్థము శబ్దాశ్రయము కాని విడి ముడి వస్తువు కాదు. అందుచే మనోహరార్థములఁ దెలియఁగోరువారు మంజులపదముల నాలింపవలయును. శబ్దార్థము లవినాభావసంబంధము కలజంటలు.

కావుననే సాహిత్యతత్త్వజ్ఞు లగువిద్వాంసులు కావ్యనిర్మాణమున వాని కగ్రస్థాన మొసంగియున్నారు. "వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం" అని సాహిత్యదర్పణకారుఁడు బోధించియున్నాఁడు. అనఁగా రసాత్మక మగువాక్యమే కావ్యము. అది భావము. వాక్య మన శబ్దసముదయమే. మఱియు "రమణీయార్థప్రతిపాదకః శబ్దః కావ్యం." అనఁగా శబ్దమాత్రమే కావ్యము, అని రసగంగాధరకారుఁడు నుడివియున్నాఁడు. కవికులతిలకుఁ డగుకాళిదాసమహాశయుఁడు "వాగర్థావివసంపృక్తౌ" అని వాగర్థములకు సమ్యక్సంబంధమును బ్రకటించియున్నాఁడు. అందుచే నర్థమే కాని శబ్దము ప్రధానము కాదనుట పొరపాటుమాట కాని సూటిమాట కాదు. శబ్దము వినా అర్థ ముదయింపనేరదు.

కాలుగంటకాలములో నురవడితో నుపన్యాసమును సాగింపవలసియుండుటచే గాఁబోలుఁ బంతులవా రర్థశూన్యము లగుశబ్దములఁ గొన్నిటినిఁ జాఱవిడిచియున్నారు.

ఇఁక నొకసంగతి "చిన్నయసూరిగారి నీతిచంద్రికలోనిభాష వంటిది సామాన్యజనులకోసం రచించిన గ్రంథాలకు వుచితం కాదని, కీర్తిశేషులయిన సామినేని ముద్దుకృష్ణమ్మ నాయుడుగారు డబ్బైయేండ్ల

క్రిందట షష్టుక్లాసుమునసబుగా వుండేవారును, ఈలాగుననే వెంకటగిరి సంస్థానప్రభువులు గొప్పపండితులు కీ. శే. శ్రీవెలుగోటి సర్వజ్ఞకుమారయాచేంద్ర భూపాలమహారాజావారును అనేకగ్రంథముల వాడుకభాషలో రచించి, అట్టిగ్రంథములకు అట్టిభాషే తగిన దని సిద్ధాంతం చేసినారు.'' అని పంతులవారు వాక్రుచ్చియున్నారు.

కాని పై పండితప్రభువులు "అట్టిగ్రంథములకు అట్టిభాషే తగిన దని" సిద్ధాంతం చేయటంచే, ఆగ్రంథములు భావప్రౌఢములు కాని సామాన్యవాచకము లని, విదిత మగుచున్నది. అట్టి యల్పరచనలు కొన్ని పైవారు సిద్ధాంతీకరించుటకు మున్ను చాలకాలముక్రిందటనే వ్రాయఁబడియున్నవి. వానిని వీ రీక్షింపలేదు కాఁబోలు. ఇట్టిసామాన్యాశయు లెక్కుడు నుందురు.

జనసంఘమున సంఖ్యాబాహుళ్యము గలకార్యములు జయప్రదము లగుటయు, అల్పసంఖ్యాకములు వీగిపోవుటయుఁ బ్రాజ్ఞవిదితము. కావున, భాషాతత్త్వములనామూలాగ్రముగా నెఱింగినపెక్కురు విద్వాంసులు సుకావ్యనిర్మాణమునకు గ్రాంథికాంధ్రభారతియే యర్హ మని, ప్రబోధించుచు, తాము నుదాహరణములుగా మంజులపదకదంబసుందరములును, మధురార్థబంధురములు నగునసంఖ్యాకగ్రంథములఁ జూపుచుండ వ్యావహారికభాషలో నేమొకరిద్దఱో వ్రాసినపొత్తములఁ బెద్దగాఁ జేసి, సాహిత్యరచనకు వాడుకబాసయే సమంజస మనుట యెట్టి తర్కమో తెలియకున్నది !

మఱియు పంతులవారు "ఇపుడు లోకవ్యవహారంలో తాండవం ఆడుతూవున్న వాడుకభాషలో గద్యంపద్యం రచిస్తూ ఉన్నవారు ఇప్పుడు వందలకొలదిగా వున్నారు'' అని గ్రాంథికాంధ్రము వ్యావహారికరంగమున మృతమై నేలఁగూలిన దనియు, ఇపుడు డాసీమను వ్యావహారికాంధ్రప్రబంధకబంధములు తాండవ మాడుచున్న వనియు ఘోషీకరించుచున్నారు. పాప మిఁక నుత్తరాసోదరునికీర్తిసౌధము నేలపాలాయె నన్నమాటయే ! కట్టా ! గులకఱాలు గుట్టలుగాఁ బుట్టుచున్నమాత్రాన జాతిరత్నములకు విలువ లే దని, బూరల నూఁదుట యేటిమాట !

ప్రస్తుతము నవ్యసాహిత్యనాటకరంగముపై తాండవిస్తున్నదంతయు శ్రీ పంతులవారు చేయుచున్న శిష్టవ్యావహారికభాషాయోషయేనా? చెత్తాచెదారంపు పొంపులతోఁ జెలరేఁగుచున్న నవ్యగ్రామ్యసాహిత్యభాషాస్త్రీకిని పంతులుగారు భర్తలై యుంటు రని తలుస్తాను.

శ్రీ వారు గ్రాంథికాంధ్రము మృతమైన దనియు, దానిస్థానమున నవ్యసాహిత్యము తాండవించుచున్న దనియు, సజీవ మగుభాష వ్యావహారికమే కాని గ్రాంథికము కా దనియుఁ బ్రాగల్భ్యపదనాదములఁ బూరించుట వేగిరపాటు కాని పరిశీలనపాటవము కలమాట కాదు. వినుఁడు నవ్యసాహిత్యఖండితసామ్రాట్టు లగు రాజునామకమహారాయులు పావనమగుకృష్ణాపత్రికలోఁ జిత్రించిన నీలవేణీగానమును.

“ఏనాటికైనా విశిష్టగుణోపేతమైన రచనయే పదికాలాలపాటు నిలుస్తుంది. ఇంక తుక్కూదూగరా ఏగాలివానకో లేచిపోయేదే” అని నవ్యాసభ్యకవితలు మాసిపోవునవే కాని నిలుకడగా నిలువఁ జాలినవి కా వని తెలిపియున్నారు.

మఱియు నీగగనవాణిలో “ఇప్పుడు మనరాష్ట్రంలో మంత్రిగా ఉన్న శ్రీగోపాలరెడ్డిగారు వ్యావహారికభాష నాదరించడం, శ్రీపిఠాపురంయువరాజావారు “స్వార్థత్యాగము” అనేనాటకము వ్యవహారభాషలో రచించి ప్రకటించడం, శ్రీ కాశీపట్నపు కొండయ్యగారు “విశ్వరూపం” అనేపేరుగలగ్రంథము ఇట్టిభాషలోనే రచించడం (ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమువారు దానిని ప్రకటించడము ఇవన్నీ దేశభాషాభ్యుదయమునకు శుభసూచకములు) అని నవ్యసాహిత్యమున కపూర్వభాషోదయ మైనట్లు వ్రాసికొనియున్నారు.

కాని యన్నలారా! పైన నఖరేఖాంకితమైయున్న వాక్యము లోనిభాష మీరు మరణింపఁజేసినగ్రాంథికాంధ్రములోనిది కాదా? వేగిరపాటు వీడి యోజింపుఁడు. శాంతమువంటి పంట వేఱొండు లేదు సుఁడీ.

పంతులువారు తమనవ్యసాహిత్యభాషకు నొకమంత్రిపుంగవుని యాదరమునను, మఱియొకయువరాజకుమారుని కారుణ్యమునను, ఇఁక

నాకకవికంఠీరవుని యభిమానమునను, మఱియొక విశ్వవిద్యాలయము ప్రాపునను మహాభ్యుదయప్రాప్తి సమకూరియుండ మాకేమికొదవ యని యుప్పొంగుచున్నారు. సంతోషమే, కాని వీరు నవ్యసాహిత్యపండితాశయాదర్శ మనఁదగు తమ పత్రికలో నేను విరచించిన సాహిత్యకల నవలోకించు పట్టున నాగ్రంథ మొకమహారాజున కంకిత మొసంగఁబడుటను నాంధ్రవాఙ్మయతత్త్వవేత్త లగుపెద్దల ప్రశంసలకుఁ బాత్ర మగుటను, గేలి సేసి యున్నారు. చూచితిరా? వీరియోగ్యతను! ఒకమూల యువరాజాదులు తమవాడుకభాష కనుకూలు రగుట శ్రేయోదాయకమని, మురియుచు, మఱియొకచాయ మహారాజాదుల యాదరమునందుట పరిహాసాస్పద మని తెలుపుచున్నారు! దీని కేమి. నవ్యసాహిత్యమండలివారు పై వారియాదరమున కుబ్బుచుండిరి కదా!

గ్రాంథికభాషాభిమాను లన్ననో, విజ్ఞానఘను లగు రాజరాజనరేంద్రాదిపూర్వాంధ్రసార్వభౌముల మన్ననలకుఁ దావల మగుటను, ఉభయభాషాపాండితీవిరాజితు లగు తిక్కనాది ప్రాచీనమంత్రిపుంగవులకు వందనీయమగుటను, సత్పురుషవరేణ్యులును, వివేకసాగరులును, అగు శ్రీ శ్రీ విక్రమదేవవర్మమహారాజావారును శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురమహారాజావారును లోనగు నేటిమేటిసామ్రాట్టులు ప్రేమించుటవలనను, మహామహోపాధ్యాయాదిబిరుదావళీవిరాజమాను లగు శ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు నియమసుందరమగు త్రిలింగభాషలో భారతామ్నాయమును విరచించుచుండుటచేతను, భాషాతత్త్వవేత్తలును దేశికోత్తములును మంత్రికులసత్తములును నగు మ॥రా॥శ్రీ అక్కిరాజు ఉమాకాంతపండితులు నవ్యసాహిత్యదోషముల నెత్తి చక్కఁగా విమర్శించి యుండుటచేతను, ప్రాజ్ఞు లగు చెన్నరాజధానీవిద్యాశాఖాధికారులు నవ్యసాహిత్యకావ్యములు పఠనార్హములు కావని, త్రోసిపుచ్చుటచేతను సనాతనగ్రాంథికాంధ్రభారతీమాతకుఁ ద్రిలింగదేశమునందు వివేకజనసంఘమున గౌరవాదరము లాచంద్రతారార్కముగా నిలిచియుండునే గాని నవ్యసాహి

త్త్వావిష్కరణాలవతుల్యము లగుతేఁటవ్రాఁతలచే నెట్టిలోటును రాఁజాల దని, లోకమునకుఁ దెలియఁజేయుచున్నారు.

ఈగగనవాణిలో వేఱొకవింత తరంగితమై యున్నది. "క్రొత్తనీరు వస్తే పాతనీరు పోతుంది. దేశభాష నదీప్రవాహమువంటి దన్నారు పెద్దలు" అని పంతులవారు సెలవిచ్చుచున్నారు. అట్లయినచో నేఁటినేఁటినీరు కొట్టుకొనిపోయి క్రొత్తనీరు వచ్చునట్లు వ్యావహారికభాషాస్రవంతి ప్రతివర్షమునకుఁ బాఱి, తిరుగఁ గ్రొత్తపోకడలతోఁ దలయెత్తుచుండును గాని, త్రికాలాబాధితమై యొకతెఱఁగు నడకతో నిలుకడగా నడచుకొననేర దన్నమాట! అట్లయిన నిది నదీభాష యగుట యెట్లో!

ఇట్లు పుట్టి గిట్టుచుండెడి, కొట్టుకొనిపోవుభాష యమరవాణి యగునా? ఎంతమాత్రము కానేరదు. గ్రాంథికాంధ్రభాషయే యున్ననో గంభీరమగు రత్నాకరముచాడ్పునఁ జెక్కుచెదరక, యొక్కపోలికతోఁ బరిపూర్ణజీవనసౌభాగ్యవిభాసితమై వెలయుచుండును. దీనికి సముద్రమునకు వలె వృద్ధిక్షయము లుండనేరవు.

మఱి పంతులవారు గ్రాంథికభాషాకంటకము లిదివఱలో విమర్శించి విడిచినయుక్తులనే తిరుగఁదిరుగఁ దిరుగవేయుచుందురు కాని విబుధసమ్మతము లగుసిద్ధాంతములచే నిజవాదముల సమర్థింప నేరరు.

వీరివాదములయందలి దౌర్బల్యములఁ జూడఁగోరువారు దేశికశిరోమణు లగు శ్రీకూచి నరసింహమహాశయులచే విరచింపఁబడిన "క్రొత్తతెనుఁగు తమాషా!" లోనగు గ్రంథములను "విమర్శాదర్శవిమర్శాదర్శము" అనుగ్రంథముయొక్క 1, 2 సంపుటములను జదువఁగోరెదను. వానియందు వ్యావహారికాంధ్రవాదులయుక్తిశూన్యము లగు ప్రసంగములు సహేతుకముగ ఖండింపఁబడినవి.

మఱియు నాచే విరచితమైన "సాహిత్యకల" యను గ్రంథమున నవ్యసాహిత్యకవులు చిత్రించుచున్న యసభ్యరచనలు క్రోడీకరింపఁబడియున్నవి. ఈయవినీతివ్రాఁతల నెందఱెందఱుప్రాజ్ఞులు గర్హించుచున్నారో వివరింపఁబడినది.

నిజము చెప్పవలసివచ్చినచో నిపుడు నవ్యసాహిత్యరంగమున సింగారముగాఁ దాఁడవించుచున్నది యొక యపూర్వ సంకరభాషగాని గిడువారి కిష్టమైనశిష్టవ్యవహారభాష కాదని నిశ్చయముగాఁజెప్పవగును.

అనుకుణముగ గ్రామ్యగ్రాంథికాంధ్రసంచారపరిణామములఁ బ్రతీక్షించు మేధావిధు లగు మ. రా. శ్రీ ఆంధ్రపత్రికాధిపతు లీపంతులవారి యొడుదుడుకుతలఁపులతోఁ దమభావముల జోడింపకున్నారు. కనుఁడు- "కాని యింకను యిది సర్వవ్యాప్తము కాలేదు పండితులు పామరులు కూడ అభ్యుబడుచున్నారు.........కాని ఒక్కటిమాత్రం చెప్పవలెను. క్రియాంతముల వచ్చాడు చేసాడు అని వాడినంతమాత్రాన వ్యావహారికం కాదు. లోకంలో వ్యవహారంలో వున్నమాటలకే వ్యాకరణసూత్రాలు పుట్టినవి. వాటిని చదవకుండానే చక్కగా అర్థమయ్యేటట్లు వ్రాయవచ్చు. అయినను అది అంతసులభమైనది కాదనే చెప్పవచ్చినది. ఆ అనుభవము సంస్కారముకలిగితేతప్ప వారు చెప్పే అర్థమయ్యేవ్యావహారికభాషలో వ్రాయటంసాధ్యంకాదు......ఆంగ్లకవులు వ్రాసినకావ్యములను చదివి వానిభావముకూడ పూర్తిగ తెలియక తెలుగులో వాటిని అందఱికీ తెలిసేభాషలో వ్రాస్తున్నట్లు అనుకునేవారున్నారు. కాని భావమొకదారిని భాష ఒకదారిని ఉండును. అదే నవ్యాంధ్రభాష, సజీవమగు తెలుగు, అంటే ఒప్పుకోలేము. భాషకు జీవం భావంతో కలుగుతుంది......ఇంతకూ మేము చెప్పదలచినది వ్యవహారభాషలో దివ్యముగ వ్రాయుట సామాన్యవిషయం కాదు." వింటిరా! యీనిర్ణయముల?

ఓర్పుతో నాలోచించి చూచినచో వ్యావహారికభాషాకావ్యములవలన సంఘమునకు శాశ్వతమగుగౌరవానందసంపద కలుగనేరదని తెలియనగును. మఱియు నాగరకత కలదేశములం దంతటను గ్రాంథిక భాష యనియు, వ్యావహారికభాష యనియు, భాషాభేదములు ప్రసిద్ధములుగా నున్నయవి. న్యాయ్యముచే గ్రాంథికభాష లేకున్న ననాదికాలము మొదలనంతకాలమువఱకొక్కరీతిని జనులు విజ్ఞానానందముల నందనేరరు.

వాడుక భాష యాయావ్యక్తుల దుర్బలోచ్చారణములవలనను, ఆయామండలములయందలి వ్యావహారికపదభేదములవలనను, భిన్నభిన్నము లగురాజభాషలసంపర్కమువలనను స్థిరరూపము లేక, మాటిమాటికి మాఱిపోవుచుండును. లోకవ్యవహారమాత్రానుకూలమై యుత్పత్తిలయముల నందునది వ్యావహారికభాష, విజ్ఞానానందసంధాయకమై, శాశ్వతముగా నుండునది గ్రాంథికభాష.

కావున స్థిరాస్థిరరూపము లగుభిన్నభాష లుండుట సహజము. ఈభాషాభేదముల నన్నింటిని దొలంగించి, దేశ మంతటికిని నేకరూపమగు వాఙ్మయము సమకూర్చుట యసంభవము.

అంతమాత్ర మేమి? ఒక్కమండలమున నున్నవివిధకులములవారు నొక్కపోలిక గలభాషను మాటలాడుట కానరాదు. కావున గ్రాంథికభాషను బరిత్యజించి, వ్యావహారికభాషలో సర్వజనసుబోధముగాఁ గబ్బముల రచింపవలయును గాని, పండితమాత్రగ్రాహ్య మగుగ్రాంథికభాషలోఁ గావ్యముల విరచింపరా దని, వాదించుచున్న నవ్యసాహిత్యకవులరచనలఁ బరికించిన నన్నపద్యము తమ్మునకును దమ్మునిగద్య మన్నకును దెలియరా కున్నసంగతి విదిత మగును.

ఇఁక నొకపెద్దవింత! భావకవివరుఁడు ప్రత్యక్షమైనప్పుడు "కవిసోదరా! నీయీపద్యరత్నమునకు భావ మేమి!" అని యడుగ నాకవికంఠీరవుఁడు వెల్లఁబోయి, "ఇది కవితాసమాధిలోఁ దన్మయానందముతో నల్లినపద్య మగుటచేఁ బరులకు బోధింప నలవి కాదు." అని సమాధాన మొసంగుచున్నాఁడు.

ఇందున కనువుగా "రససమాధిమగ్నుఁ డగు కవివరుఁడు తన్మయతతో కవిత నల్లును గాని భావమును స్థిరము చేసికొని పిమ్మట పద్యమును లిఖింపఁడు. కావ్యమునందలిపదసౌష్ఠవమును జూచువారును, భావమును తెలియఁగోరువారును గవి సాహిత్యసమాధిలో ననుభవించినయానందమును దెలియఁజాలరు. అది యోగదృగ్గోచరము" అని నవ్యసాహిత్యసారకోవిదు లొకరు తెలిపియున్నారు.

ఈగగనవాణిలో శ్రీగిడుగువా రేమనిరో వినుఁడు! "భాష అనగా ఏమిటో సూక్ష్మదృష్టితో కొంచెం పరికించి చూడండి. ఒకరిమనస్సులో ఉండేభావములు మరియొకరు తెలిసికోవడమునకు సాధనంగా భాష వున్నది." కంటిరా నవ్యసాహిత్యవిద్యాకులపతుల ప్రబోధముల! వీరి మాటల నవ్యకవులు పాటించుచుండిరా? పైని వివరింపఁబడినభావము పంతులవారియూహకు విరుద్ధము కాదా?

ఇట్లొకభావభేదమే గాదు. మననవ్యసాహిత్యసోదరులకుఁ బదవిన్యాసములలోఁ గూడ ననుకూలత లేదు. ఒకరిమాట లింకొకరికి సరిపడవు. ఈయవి నామాటలు కావు. భారతీపత్రికలో శ్రీబులుసు వేంకటరమణయ్యమహాశయులు తెలిపినసత్యవచనములు—"ఒకరు రాసినట్లు యింకొకరు రాయరు. కొందఱిరాత కొందరికి పరమాసహ్యం."

మఱియు నాపత్రికయందే శ్రీమండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిమహోదయులు "ప్రస్తుతము నవ్యసాహిత్యనిర్మాతలలో ఏకత లేదు. వారి భాషలో ఏకత లేదు. వారికవిత్వమున ఏకత లేదు. రచనలు, భాష, భావము వ్యక్తిగతముగానే ఉన్నాయి." ఇట్లన్యోన్యవిరుద్ధము లగు వ్రాఁత లెన్నియేని గలవు. ఈరీతిగాఁ బదరచనలయందుఁగాని, భావప్రకటనములయందుఁ గాని, యెట్టియేకతయు లేనివా రందఱు గుమిగూడి నవ్యసాహిత్యపరిషత్తును లేవనెత్తి అందు గిడుగువారికి మొదటిపీఁట నొసంగి యున్నారు.

ఇపుడీసంఘమువా రవివేకాంధకారపటలము నడంచి, యఖండవిజ్ఞానానందకాంతి నొసంగుచున్న గ్రాంథికాంధ్రకావ్యమండలిని దహింపఁ గడ్డిగాదములను, జెత్తాచెదారములను బ్రోఁగుచేయుచున్నారు. ఇంతకు మించినదేశద్రోహము వే ఱొండుకలదా?

వినుఁ డాంధ్రవారపత్రికారాజములోని నవ్యసాహిత్యసింహముల ఘనగర్జనముల—"ప్రతివిషయంలోను అందివేసినచేయి అనిపించుకొన్న ఆంధ్రత్వగౌరవాన్ని స్మృతికోశానికి చేయకుండా నిలబెట్ట పూనుకోవాలి

పెద్దలు స్థిరించిన సాహిత్యసాధాలను కూలద్రోయుప్రయత్నాలు విరమించాలి” ఆలించితిరా ? యీప్రాజ్ఞభాషితముల !

ఇంకను శ్రీపంతులవారివిపరీతసుందరోక్తుల నాలింపుఁడు. “ఎవరి కంటితో వారు చూచి, రూపములు రంగులు గ్రహించవలెను గదా ! అలాగే ఎవరినోటితో వారు భాషించి మనోభావములు ఇతరులకు తెలియజేయవలెను......మనోభావాలు పొందికగా ఇంపుగా వ్యక్తపరచే శక్తి సంపాదించడానికి ఎవరివాక్కు వారే తర్ఫీతుచేసికోవలెను ఎవరినోటితో వారు అన్నం తిని శరీరం పోషించుకోవలెను గాని ఇతరులు అవనిని తమకోసం చేసిపెట్టలేరు.” అని సెలవిచ్చిరి.

కంటిరా ? పంతులవారెంతయింపుగాఁ బ్రసంగించిరో ! ఇట్టిసుబోధదేశికులు శిష్టవ్యవహారభాషను నిలువఁబెట్టుట కింతటిభగీరథప్రయత్న మేమిటికి? మఱియుఁ బామరజనవాటికలలో వాడఁబడుచున్న గ్రామ్యమును ఆదరింపకుండుటకు హేతు వేమి ? గ్రామీణులకు శ్రీపంతులుగారు నమలి యన్నమిడుట తగునా ?

జను లెవరిపనులు వారు చేసికొనవలసియున్ననాఁడు తాము జోలి కలుగఁజేసికొనుట యేమిసమంజసము ?

ఈనవ్యసాహిత్యబృందమునకుఁ బెద్ద లగుపంతులుగారి యీక్రింది సుద్దుల వినుఁడు. “ఇరవై యేండ్లక్రిందట.........ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు పెద్దగగ్గోలు పెట్టినారు. వారి ప్రోత్సాహమువల్ల తెలుగుదేశమంతా తిరుగబడ్డది.” అని యిట్లు త్రిలింగదేశమంతయుఁ దిరుగఁబడి, తమవాదము నెగ్గొన్నట్లు వ్రాసికొనిరి. పోనీ వీ రావాదమునకుఁ బ్రతివాదము సేయక యూరకుండిరా ! లేదే ! “అప్పుడు నామిత్రులు నేను ప్రతివాదము చేసినాము.” “సత్య మేవ జయతి” అని లోకోక్తిగదా!”అని తా మాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిని బ్రతిఘటింపఁ బ్రయత్నించినట్లును గాని సత్యమునకే జయము చేకూరినట్లును వ్రాసియున్నారు.

ఈరీతిగ నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు గ్రాంధికాంధ్రమును

గూర్చి శంఖములఁ బూరించుచుండ, వాడుకభాషను గూర్చి వీరు బా కాల నూఁదియున్నారు. అయినను బ్రజలు వీరివాదమును నిరసించి, సాహిత్యపరిషత్తువారికి జయమును సమకూర్చి యున్నారు. ఇట్లుండ వీరు తమవాడుకబాసయే లోకసమ్మత మగుబాస కాని గ్రాంథికాంధ్రము కా దని తెలుప సాహసించుచున్నారు.

కనుఁడు —"ఇప్పుడు లోకవ్యవహారంలో తాండవం ఆడుతూ ఉన్న వాడుకభాషలో గద్యం పద్యం రచిస్తూ ఉన్నవారు వందలకొలదిగ ఉన్నారు." అని ప్రస్తుతము లోకమునఁ దాండవించుచున్న భాష వాడుక భాష యని ప్రకటించుచున్నారు. ఇది యసత్యము-పండితులును పామరులును గూడ నవ్యవ్యవహారభాష గ్రంథరచన కుపయుక్తము కా దని వాదించుచునేయున్నారు. ఈయంశమును శ్రీపంతులుగారే యంగీకరించి యున్నారు.

మఱియు "ఇది యింకను సర్వవ్యాప్తము కాలేదు. పండితులు పామరులు కూడ అడ్డుపడుచున్నారు." అని యాంధ్రపత్రికవారు ఘంటాపథముగాఁ దెలుపుచున్నారు. దీనింబట్టిచూడ వ్యావహారిక భాషలో గ్రంథములు వ్రాయుట యాంధ్రజనసమూహమున కంతకును సంతోషజనక మనుట తగదు. ఏ పదుగురకో యింపుగానుండును.

మఱి యొకవింతపలుకు- "ఇటాలియన్ భాషవలె శ్రావ్యమైన దని ప్రసిద్ధిపొందిన తెలుగుభాష జీవలోకంలో విన బడేది కాని గ్రంథములలోమాత్రం కంటికి కనబడేది కాదు." అని వాడుకనుడికారమును బ్రశంసించిరి. చూచితిరా! వీరివిజ్ఞానవైభవమును ? "దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స" అని తెలుఁగుబాసకు బిరుదము నొసంగినవాఁడు శ్రీకృష్ణరాయసార్వభౌముఁడు. ఆమహారాజుబిరుదము నిచ్చుటకుఁ గారణము వ్యావహారికాంధ్రగ్రంథరసపానపరవశతయా? కాదుకాదు; ముమ్మాటికిఁ గాదు. అందులకుఁ గారణము పండితకవివరేణ్యులు విరచించినమంజుల గ్రాంథికాంధ్రగ్రథితగ్రంథసుమమంజరీసారభాస్వాదనమే.

వేఱొకవిషయము—కీ. శే. శ్రీ వెలుగోటి సర్వజ్ఞకుమారయాచేంద్ర మహారాజావా రనేక గ్రంథములు వాడుకభాషలో రచించినట్లు మీరు వ్రాసియున్నారు. న్యాయము పలుకవలసివచ్చినచోఁ బైప్రభువరులు గ్రాంథికాభిమానకలావిరాజితులు కాని వ్యావహారికభాషాపోషకులు కారు. కావుననే యామహారాజావారు తమసంస్థానమున విద్వత్కవుల సన్మానించి, యనేకామూల్యగ్రాంథికాంధ్రగ్రంథముల విరచింపఁ బ్రోత్సహించియుండిరి. ఈక్రిందికవీంద్రులా రాజచంద్రుని ప్రోత్సాహాధారములపై నుత్తమకావ్యముల విరచించిరి. కనుఁడు:—

1. గోపీనాథుని వేంకటకవి, ఆంధ్రరామాయణము, శిశుపాలవధ, బ్రహ్మకైవర్తపురాణమునందలి శ్రీకృష్ణజన్మఖండము, బ్రహ్మానందశతకము.

2. మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారు, రాధాకృష్ణసంవాదము.

3. మణిగొండ వేంకటరమణకవి, రుక్మిణీపరిణయము - ఇంక నెందఱో కవులు గ్రాంథికాంధ్రమున సత్కృతుల విరచించి, శ్రీమహారాజావారికంకితమొనర్చి యున్నారు.

ఈమహారాజావారును మతాదివిషయములను గూర్చి కొన్ని గద్యగ్రంథముల స్వయముగా విరచించి యున్నారు. ఆగ్రంథములయందు సర్వజనులకుఁ దెలియుటకు సుబోధ మగుగ్రాంథికభాషనే వాడియున్నారు. కాని నవ్యసాహిత్యమువారి వాడుకభాషను వాడి యుండలేదు. మహారాజావారు వ్రాయించిన గ్రంథములను గాని, వారు స్వయముగా వ్రాసినగ్రంథములనుగాని చూడఁగోరు వా రాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్కార్యాలయమునకు దయచేసి చూడవచ్చును.

కౌపరను (Cowper) నొక యాంగ్లకవిశేఖరుఁడు—

"Thrwoing buckets in empty wells
Growing old in drawing nothing."

అనినట్లు మన రా. సా. గి. రా. పంతులుగారి నవ్యభాషోద్ధరణప్రయత్నము కానవచ్చుచున్నది.

ఆంధ్రసోదరీసోదరులారా! ఎండమావులఁ గాంచి, మంచినీళ్లని భ్రమసి మృగగణములు పరుగిడునట్టులు గిడుగువారిగగనవాణీనినదములవిని మోహితులై వ్యావహారికభాషాకావ్యములు రసపూరితము లని భ్రమయక, సుభాషామృతపూరితములై, శ్రావ్యపదనాదసుందరములై శాశ్వతానందగౌరవముల సమకూర్చు గ్రాంథికాంధ్రగ్రంథములఁ బఠింపుఁడు. ఆంధ్రదేశ మంధదేశము గాకుండ భారతీమాత కాపాడుఁ గావుత.

ఓం తత్సత్.

— —

నే నీవ్యాసమున నటనటు నవ్యసాహిత్యము వారి ననుకరించుచు వారి వ్రాఁతలకు వ్యాజానుకరణములఁ జేసియుంటిని గాని యీవాక్యములు నాకు సమ్మతములు కా వని పాఠకమహాశయులఁ భావింపఁగోరెదను.

—:నన్నిచోడదేవకుమారసంభవవిమర్శనము:—

ఇది బ్ర. శ్రీ. శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారిచే రచియింపఁబడినది. ఈయన కొంతకాలము శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటుకార్యాలయమునఁ బనిచేసి యిప్పుడు చెన్నపురివిశ్వకళాపరిషత్కార్యస్థానమున నాంధ్రసహాయోపాధ్యాయులుగాఁ బనిచేయుచున్నారు. వీరికి సంస్కృతాంధ్రముల యందసమానప్రజ్ఞ కలదు. వీరు కొంతకాలమునుండి నన్నెచోడకృతకుమారసంభవమును సంస్కరించి తిరుగ ముద్రింపింపవలయునను నూహతో నాకావ్యమును జక్కఁగాఁ బరిశీలించియున్నారు. ఆపరిశీలనఫలితమే యీవిమర్శనము.

ఈనన్నెచోడకుమారసంభవమునకుఁ బ్రాచీనలిఖితప్రతి యొక్కటియే గలదు. అది తంజాపూరు శర్ఫోజీసరస్వతీమహాలు పుస్తకభాండారమున నున్నది. దానినిజూచి శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు ఎం. ఏ. మొదటియాఱాశ్వాసములును ౧౯౦౯ సంవత్సరమునను మఱికొంతకాలమునకుఁ దక్కినయాఱాశ్వాసములును బ్రకటించినారు. వీరే యీగ్రంథమునకుఁ బ్రథమప్రకాశకులు. అంతకుఁ బూర్వ మీగ్రంథముకల దని యాంధ్రలోక మెఱుఁగదు. ఈగ్రంథము బయలుదేఱినది మొద లాంధ్రులచిత్త మాకర్షించి కవికాలనిర్ణయమువట్టున భిన్నాభిప్రాయములకుఁ దావిచ్చినది. ఈయభిప్రాయముల నన్నిటిని బరిశీలించి లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు తమయభిప్రాయము నీగ్రంథమునందుఁ బ్రకటించిరి. వీరు విద్వాంసులును విషయమును జక్కఁగాఁ బరిశీలించినవారు నగుటచే మొత్తముమీఁద వీరిరచన నిపుణముగానున్న దని వేఱ చెప్పనక్కఱలేదు.

ఈవిమర్శనము రెండుభాగములక్రింద విభజింపవచ్చును. కావ్యగుణాగుణవిమర్శనభాగ మొకటి, కవికాలనిర్ణయభాగ మొకటి యని. ప్రథమభాగములో శ్రీ శాస్త్రులుగారు చెప్పినది మిక్కిలి రమ్యముగాను సమంజసముగాను నున్నది. కవికాలనిర్ణయవిషయములో మొదటినుం

డియు నభిప్రాయభేదములు కలవు. ఈయభిప్రాయభేదములకు మొట్టమొదటఁ దావొసంగినవారు బ్ర. రామకృష్ణకవిగారు. ఆయన ప్రథమభాగముఖపత్రమున క్రీ. శ. ౯౪౦ సంవత్సరమందు గ్రంథకర్తయైన నన్నెచోడుఁడు యుద్ధమున నిహతుఁడయ్యెనని వ్రాసిరి. అనఁగా నీకవి నన్నయభట్టారకునికంటెఁ బూర్వుఁడని వీరియభిప్రాయము. ఈవ్రాఁత నిరాధారమైనది. కవిగా రిప్పటికిని దానిని సమర్థించుకొనలేకయున్నారు. పలువురీకవి నన్నయభట్టునకుఁ దరువాతివాఁ డని యభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈవిషయమైనకొంతచర్చ పరిషత్పత్రికలలో (సంపుటము ౧౩-౧౪) లనున్నది. అందులోఁ బెద్దచెఱుకూరిశాసనమను నొకశిలాశాసనమును నాధారముచేసికొని నన్నెచోడుఁడు నన్నయభట్టారకునకుఁ దిక్కనసోమయాజికిని నడిమికాలపువాఁ డని నేను నిర్ణయించినాఁడను. ఆశాసనము నిర్ధారకము కాదని చెప్పి కొన్నిశబ్దసామ్యములను బట్టి నన్నెచోడుఁడు తిక్కనసోమయాజికిఁ దరువాతివాఁడై యుండు నని లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు నిర్ణయించుచున్నారు. ఈసామ్యములుకూడ నిర్ధారకములు కావని నాయభిప్రాయము. కొన్నికొన్నిపోలిక లున్నమాత్రముచేత నొకరిని రెండవవారనుకరించి రని చెప్ప వలను పడదు. కేతనయుఁ దిక్కనయుఁ గేవలము సమకాలికులుగదా! కేతనవిజ్ఞానేశ్వరీయమునందుఁ దిక్కనపోలిక లనేకములు గానవచ్చుచున్నవి. అచ్చులేని యాకాలమునందుఁ దిక్కనగ్రంథమును జదివి కేతన్న యాపోలికలను జూపినాఁ డనవచ్చునా? తిక్కనరచనము చాలవఱకు నప్పుడు నెల్లూరుప్రాంతదేశమునందు (పాకనాఁటియందు) శిష్టవ్యవహారమునందున్న భాష ననుసరించి యున్న దనవలయును. నన్నెచోడుఁడును గేతనయు నాదేశమువారే కావున వీరికట్టి భాషావిశేషము స్ఫురించుట సాజము. ఏది యెట్లైనను నన్నెచోడుని కాల మిది యని సర్వజనసమ్మతముగా నిర్ణయించుటకుఁ దగినయాధారము లింకను లభింపలేదనవలసియున్నది. ఇది యెట్లున్నను లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారి విమర్శనము శ్లాఘాపాత్రమై యున్నది. వీ రుద్దేశించిన కుమారసంభవద్వితీయముద్రణము శీఘ్రముగా జరుగునుగాత.

జయంతి రామయ్య.

శ్రీసూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు.

1937 సంవత్సరము ఫిబ్రవరి పదునాలుగవ తేది హిందూపత్రిక యందు శ్రీసూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటు ప్రథమసంపుటమును విమర్శించుచు బ్రహ్మశ్రీ నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్యగారు వ్యాస మొకటి ప్రకటించినారు. ఆవ్యాసముయొక్క యవతారికలో నీ నిఘంటునిర్మాణప్రారంభదశలో కీర్తిశేషు లగు కళాప్రపూర్ణ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు మిక్కిలి గొప్పపని చేసియుండి రనియు, ఆయన చేసినపనిని నిఘంటుపీఠికలో స్మరింపకపోవుట శోచనీయ మనియు నుడివిరి.

దీనినిబట్టి వేంకటరాయశాస్త్రిగారు చేసినపనిని నిఘంటునిర్మాణమున నుపయోగపర్చుకొనుచు దానిని స్మరింపకపోవుట యనుచిత మని కుప్పుస్వామయ్యగారి యభిప్రాయ మైనట్లు స్పష్టపడుచున్నది. కృతివిమర్శనములోఁ గృతియందలి గుణదోషములే విమర్శింపవలయును, గాని, యాకృతినిర్మాణమునం దెవ రెంతెంత పనిచేసి రనునది చెప్పుట ప్రస్తుతము కా దని నాయభిప్రాయము. అట్లైనను కుప్పుస్వామయ్యగారు వ్రాసిన దానినిబట్టి యిప్పటి నిఘంటుసంపాదకులు గ్రంథచౌర్యమును జేసినట్లు కొందఱకుం దోఁపవచ్చును. కావున నట్టిపని జరుగలే దని లోకమునకు వెల్లడించుట యావశ్యక మని తలఁచి జరిగినవృత్తమును యథార్థముగాఁ జెప్పవలసివచ్చినది. నిఘంటుపీఠిక నిఘంటునిర్మాణపద్ధతిని వివరించుటకు మాత్రమే యుద్దేశింపఁబడి యుండుటచేత నం దితరవిషయములు లేకుండుట యొకలోపము కాదు.

1936 సంవత్సరము ఏప్రిల్ నెలలో నిఘంటు ప్రథమసంపుటము శ్రీ శ్రీ శ్రీ పిఠాపురము మహారాజావారికి సమర్పణము చేయుటకై కావింపఁబడిన సభలో నేను జదివినవ్యాసమునందు వేంకటరాయశాస్త్రిగారికిని నిఘంటువునకును గలసంబంధము సందర్భోచితముగా సూచింపఁ

బడినది. ఆవిషయమునే యిపుడు కొంచెము విపులముచేసి తెలుపుచున్నాఁడను.

నిఘంటుకార్యస్థానము చెన్నపట్టణమున నున్నపుడు వేంకటరాయశాస్త్రిగారు సంపాదకులుగ నియమింపఁబడి సుమారు రెండుసంవత్సరములు పని చేసినపిమ్మట నిఘంటుకార్యము చక్కఁగా జరుగుచుండనట్లు తమకుఁ దెలియవచ్చిన దనియు, నిఘంటుకార్యస్థానము చెన్నపట్టణములో నుంచిన లాభ మంతగాఁ గనిపింపదు కావున కార్యస్థానము కాకినాడకుఁ గాని, పిఠాపురమునకుఁ గాని మార్చి యక్కడఁ బనిచేయింపఁ దలఁచినా మనియు, నందులకుఁ బరిషత్తువా రంగీకరింపవలయు ననియుఁ గోరుచు శ్రీపిఠాపురము మహారాజావా రొకజాబు నంపిరి. ఆవిషయము చర్చించుటకై యొకపరిషత్కార్యనిర్వాహకసభ జరిగినది. ఆసభలో వేంకటరాయశాస్త్రిగారును, కుప్పుస్వామయ్యగారును గూడ నుండిరి. మిగులఁ జర్చ జరిగినపిమ్మట శ్రీమహారాజావారు వ్రాసినప్రకారము నిఘంటుకార్యస్థానము చెన్నపురినుండి మార్పవచ్చు నని తీర్మానింపఁబడినది. ఆతీర్మానము ననుసరించి 1918 సంవత్సరప్రారంభములోఁ గార్యస్థానము పిఠాపురమునకు మార్పఁబడినది. పిఠాపురమునకు మార్చినపిమ్మట చెన్నపట్టణములో నెంతవఱకుఁ బనిజరిగినదో యని కాగితములు పరిశీలింపఁగా సంస్కృతశబ్దముల విషయమై తంజనగరము తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారు చేసినపని గాక, తక్కినపని యంతయు మొదటినుండియుఁ జేయవలసినట్లు కానవచ్చినది. అనఁగా, వేంకటరాయశాస్త్రిగారు చేయఁబూనుకొనిన పనిలో నిఘంటువునందుఁ జేర్చుటకర్హమైనది యేమాత్రమును గానరాలేదు. కాఁబట్టి యిప్పుడు ప్రకటింపఁబడుచున్న నిఘంటువులో వేంకటరాయశాస్త్రిగారు చేసినపని యేమాత్రమును గూడఁ జేరియుండ లేదనియే చెప్పవలసియున్నది.

పరిషత్తువారు నిర్ణయించిన నిఘంటునిర్మాణపద్ధతిలో నాంధ్రవాఙ్మయములోని ప్రమాణగ్రంథముల నన్నిటిని జదివించి యొక్కొక్కశబ్దము

గలయర్థమును సోదాహరణముగాఁ జూపవలె ననియు, నీకాగితపుముక్కల నన్నిటిని వర్ణక్రమముగా నేకముఖము చేసి వాని నొకటిరెండుపర్యాయములు చక్కగా విమర్శించి నిగ్గుతేల్చి, యానిగ్గునే నిఘంటువులోఁ జేర్పవలె ననియు నియమింపఁబడియున్నది. వేంకటరాయశాస్త్రిగారు నిఘంటుసంపాదకులుగా నున్నకాలములో నీపని యేమాత్రమును జరిగియుండలేదు. శాస్త్రులవారు మాత్రము భారతాదిగ్రంథములను గొన్నిటిని జదివి వానిలో నచ్చటచ్చటఁ దమకుఁ దోఁచినవిషయములను సూచించుచు సంక్షేపముగా Note book లలో వ్రాసియున్నారు. అట్టిపుస్తకములు పందొమ్మిది గలవు. వానిలోఁ గలవిషయము వేంకటరాయశాస్త్రిగారే చివరవఱకు నున్నయెడల నాయన యుపయోగింపఁ గలిగి యుందురేమో కాని యితరు లుపయోగింపఁగలుగు స్థితిలో లేవు. వేంకటరాయశాస్త్రిగారు చేసినపని యంతయునిదే. ఇది నిఘంటునిర్మాణమునం దేమాత్రము నుపకరించి యుండలేదు. శాస్త్రులవారు చేసినపని స్వరూపము పాఠకులకుఁ జక్కఁగాఁ దెలియుటకై వారు వ్రాసి యుంచినపుస్తకములలోని కొన్నివాక్యము లీక్రిందఁ జూపుచున్నాఁడను.

(1) ఆంధ్రమహాభారతము-సభాపర్వము ద్వితీయాశ్వాసము.

పద్య 96 quote వైశ్యులపోలె- [పిఱికితనముతోననుట]
98 అసమ్మతమై పూ వెలింగె.
101 qoute ఉదరిపడి=ఉలికిపడి ?
102 ఒలసి
105 త్రిధామపరాక్రముఁడు.
106 అగ్ర్యముఁ బెట్టనివారులేరు.
109 శుకవర్ణవాహనివహములు [పసరువన్నెగుఱ్ఱము లగుములు]
111 పదునాలుగువేలు గజంబులు [సమాసమా?]
113 quote ద్రవిడ- మాళవ- కళింగ- బంగాళ- ఆంధ్ర,

ఆజానేయ (దేశములు) మేరుమందర-
కాసుమహేంద్రపాత్రంబులను

114 quote ల, శ్రీవిభవంబుతోడ నుతమింపంగ [ఇంచుక్కు
నకు స్వరసంధి లేదు.]

115 ఒక్కలక్షభూసురోత్తముల్ [సమాసమా ?]

116 quote తనుమధ్యయర్ధరాత్రంబునపుడు [యతి]

119 కవలును

(2) ఆరణ్యపర్వము-చతుర్థాశ్వాసము.

284 quote కృష్ణుని శరణు సొరుము [చొరుము- ద్వికర్మక
ము? కాదు- శరణుచొచ్చు శబ్దపల్లవము]

288 [సత్యహానిసకలదుఃఖకారణము] సీసపద్యము.

290 [ద్రవిడవ్యాప్తిచేత భువి యెల్లెడం బొడగు నని
యిందుఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఈద్రవిడు లెవరు ?]

291 చరించెదరు [ఇంచుక్కునకు స్వరసంధి లేదు]

293 (ఇదే శ. ర.) కరిసనము= కర్షణము= దుక్కి.

294 దగ్ధగ=శాస్త్ర
ఇల్లడసొమ్ములు.

295 quote ఇదే శ.ర. అప్రాసము- ఊఱుపు × గోటిము
తెఱపలు × ఎఱచియు.
అర్థిణ [ఈశబ్దమునకు నిష్పత్తి యెట్లు ?]

297 హేతుప్రత్యయవాదవిచేతసులు.
(quote under పాచు)పెడఁబాతురు (పాయు
దురునకు రూపాంతరముగాదు. పాచుధాతువు.]

298 సుహృజ్జనమాతాపితృపుత్రహంతలు-

(3) విరాటపర్వము—తృతీయాశ్వాసము.

163 ఏటులన్.

మ్రొగ్గు=పడునట్టి

?? అర్మ్మి=ఆక్రమణముయొక్క [పా- ఇది ఆమునకు రూపాంతరమా? అమ్మి=అహంకారము భా.ల.]

పోటులవాతన్ = దెబ్బలబారిని [=పోటులపాలన్—అనుట.]

అగ్గలికన్=అహమికచేత.

పఱ్ఱు=ప్రవాహము

164 పెక్కండ్రకున్=పలువురవారికి

చెఱొకపోటు [పా. వేఱొకపోటు (దరి)]

నళికి [యలమి-పా] [అలికి=సంకోచించి]

quote అగ్గలికమైన్

quote ఊడఁబోవక

quote ఓహరిసాహరి=గుంపులుగుంపులుగా (?) [ఓహరిన్=ఓడుటచేత, సాహరిన్=కూడుటచేత—భా. ల. ముందటికి వెనుకకును (?)]

ఉయ్యాలచేరుగా.

చదలన్ (ఔపవిభక్తికము)

కుప్పుస్వామయ్యగారి విమర్శనములో గర్భితమై యున్న దోషారోపణము పరిహరించుకొనుటకై యింత వ్రాయవలసి వచ్చినది. వేంకటరాయశాస్త్రిగారు మహావిద్వాంసు లని నే నెఱుఁగుదును. వారియెడ నాకు భక్తియు గౌరవమునుగూడఁ గలదు.

జ. రామయ్య.

కథాసరిత్సాగరము.

—వఝనాకంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు, పల్లిపాలెము.—

సంస్కృతభాషలో సోమదేవభట్టారకుఁడు వ్రాసిన కథాసరిత్సాగరమును దానియాంధ్రీకరణములను గొంత పరిశీలింపఁ గడఁగుచు నేతన్మాతృక యగుబృహత్కథను గూర్చి ప్రథమమున నాకుఁ దోఁచినసంగతులు వ్రాయుచున్నాను.

బృహత్కథ—ఇది గుణాఢ్యునిచేఁ బిశాచీభాషయం దేడులక్షలుశ్లోకములపరిమితి కలుగునట్లుగా వ్రాయఁబడిన మహాగ్రంథము. ఈగుణాఢ్యుఁడు సుప్రతిష్ఠితపట్టణమునఁ బుట్టి సాతవాహనుఁ డనురాజునొద్ద నితఁడును శర్వవర్మయు ను మంత్రులుగా నుండిరి. ఆసాతవాహనమహీజాని సంస్కృతసారస్వతములోఁ దగినంత పరిజ్ఞానము లేనివాఁ డగుటచే స్వభార్యావమానితుఁ డై తనకు సంస్కృతము నేర్పవలయు నని గుణాఢ్యశర్వవర్మల నర్థించెను. అంతట గుణాఢ్యుఁ డాఱుసంవత్సరములలో సస్కృతభాష నామూలాగ్రముగాఁ జెప్పెద నన శర్వవర్మ... నే నాఱుమాసములలోనే చెప్పెద నని దారుణతర ప్రతిజ్ఞ చేసెను. అట్లు చేయఁజాలినచో నేను సంస్కృతభాషావ్యవహారమునకు స్వస్తి చెప్పుదు నని గుణాఢ్యుఁడనుటయు శర్వవర్మ యాశ్చర్యకరముగాఁ గుమారప్రసాదము వడసి సొంతముగా సంస్కృతవిద్య నాఱుమాసములలోనే సాతవాహనునిచే నభ్యసింపఁ జేయుటయు గుణాఢ్యుఁడు స్వప్రతిజ్ఞానుసారముగా సంస్కృతము మాటలాడక వింధ్యపర్వతప్రాంతభూములకుఁ బోయి యచ్చటఁ బిశాచములు వ్యవహరించు భాష నభ్యసించి కాణభూతి యనునతఁడు కథలు చెప్పఁగా నాపిశాచభాషయందే బృహత్కథను వ్రాసె నని సోమదేవవిరచిత మైన కథాసరిత్సాగరమందును క్షేమేంద్రప్రోక్తమగు బృహత్కథామంజరియందును గలదు.

ఈగుణాఢ్యుఁ డేడులక్షలు శ్లోకములు నేడుసంవత్సరములలోపల వ్రాసి యీబృహత్కథను భూమిలోఁ బ్రతిష్ఠింపవలయు నని తలఁచి గుణదేవ, నందిదేవు లనెడు తనప్రియచ్ఛాత్రులఁ బిలిచి యీకృతిగ్రహణమున కర్హుఁడగు రా జెవరని యడిగెను. వా రిరువురు నీమహాకృతిసారమును దెలిసికొనఁదగు రాజు సాతవాహనుఁ డొక్కఁడే యని చెప్పిరి. గుణాఢ్యుఁ డారాజునొద్దకు వెళ్లుటకు మొగమోటపడి శిష్యులచేత నతనియొద్ద కాగ్రంథ మంతయు నంపెను. ఆశిష్యు లిర్వురు సాతవాహనున కాగ్రంథసందర్భము చెప్పుటయు నారాజు మదాంధుఁడై "భాష పైశాచము, గ్రంథపరిమితి యేడులక్షలు, వ్రాఁత రక్తమయము, ఆహాహా! యేమిగ్రంథము! చాలుఁజాలు" నని గర్హించెను. అంత నాశిష్యు లేమియుఁ జేయునదిలేక విన్నఁబోవుచు గుణాఢ్యున కీసంగతి విన్నవించుకొనిరి. అతఁడును సాతవాహనుని యవజ్ఞకు మిగుల విచారించి యొక యగ్నికుండమును నెలకొల్పి యామహాగ్రంథమును నొక్కొక్కపుటయే శిష్యులచేఁ జదివించుచు నాపత్రములను దనచేతితో నగ్నిదేవునకు నాహుతి యొనర్పసాగెను. ఈమహాకథలను వినుచు వన్యమృగములు సైతము మేఁతమాని విచారమగ్నములై యుండెను. ఇది యిట్లుండ దైవవశమున నక్కడ సాతవాహనున కస్వాస్థ్యంబు ప్రబలుటయు రాజవైద్యు లీరోగము శుష్కమాంసాహారమువలనఁ బుట్టిన దని చెప్పఁగా నారాజు వంటవారలఁ బిలిపించి యడిగెను. వారు నిందు మాదోష మేమియు లేదు. వేఁటకాఱదేలనో ? యిట్టి శుష్కమాంసంబుఁ గొనితెచ్చుచుండి" రని చెప్పిరి. వెంటనే వేఁటకాండ్రను గూడఁ బిలిపించి యడుగఁగా వార "లయ్యా! మాయరణ్యప్రాంతమునఁ గలయొకపర్వతమునం దొకతాపసుఁ డగ్నిహోత్రకుండము చేసి యొకమహాగ్రంథమును దన శిష్యులచే నొక్కొక్కపత్రమే చదివించుచు నగ్నికి బూర్ణాహుతి నిచ్చుచున్నాఁడు. ఆగ్రంథములో నున్నకథలు వినుచు వన్యమృగములుసైతము మేఁత మాని చిక్కిపోయినవి. కనుక మాంసముకూడ నెండిపోయియున్నది. ఇంతకంటె వే ఱొకకారణము లే" దని చెప్పిరి. తత్క్షణమే సాత

వాహనుఁడు గుణాఢ్యునొద్దకు వెళ్లి యామహాకవి యాహుతిసేయఁగా శేషించిన యొకలక్షగ్రంథమును మాత్ర మాతనిని బ్రార్థించి పుచ్చుకొనెను. అదియే నరవాహనదత్తజననము.

తరువాత నారాజు గుణాఢ్యశిష్యులచే నా"బృహత్కథ" కర్థమును జెప్పించుకొనెను. గుణాఢ్యుఁడును యోగబలముచే స్వశరీరమును వీడెను. అప్పటినుండియు నీనరవాహనదత్తచరిత్రాత్మక మైన యీబృహత్కథ నరాతలమునం దెల్లెడలను బ్రఖ్యాతి వహించియుండెను.

ఈగ్రంథ మేశతాబ్దములోనిదో నొక్కి వక్కాణించుటకుఁ దగిన యాధారము లేవియును లేవు. కాని దండి తనకావ్యాదర్శమందు బృహత్కథను దాను వినియున్నట్లు వ్రాసియున్నాఁడు, మఱియు భట్టబాణుఁడు తన హర్షచరిత్రమం దీగ్రంథమును బేర్కొని యున్నాఁడు. దండి బృహత్కథను బేర్కొనె నన్నవిషయము నాలోచింపఁగా గుణాఢ్యుఁ డైదవ శతాబ్దమువాఁడు గాని యంతకుఁ దొల్లిఁటివాఁడు గాని కావలయు నని తెల్లమగుచున్నది. భాసవిరచితము లగుస్వప్నవాసవదత్త ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణనాటకములలోని కథలకు బృహత్కథలోని కథలు మూలభూతములై యుండనోపు నని కొందఱు విజ్ఞు లూహించుచున్నారు. అదియే సమీచీన మైనయెడల గుణాఢ్యుఁడు 3 వ శ. కంటె నూతనుఁడనుట యనుచితము.

పైశాచము వింధ్యపర్వతప్రాంతములో వ్యవహరింపఁబడు చుండినట్లు కథాసరిత్సాగరములోఁ గలదు. రాజశేఖరుఁడు తనకావ్యమీమాంసయందుఁ గూడ నిట్లే వ్రాసి యున్నాఁడు. ఇదియే సత్య మైనచో బృహత్కథ వింధ్యప్రాంతమున వ్రాయఁబడినది యనుట నిర్వివాదము. కాని కొందఱు పాశ్చాత్యపండితులు పిశాచము హిమవత్ప్రాంతములయందు వాడఁబడుచున్న దనియు, నాభాషను వింధ్యప్రాంతవర్తి యగు గుణాఢ్యుఁడు వర్తకులమూలమున నభ్యసించి బృహత్కథను వ్రాసె నని యుఁ జెప్పుచున్నారు, కాని, యది యంత ప్రత్యయముగాఁ దోఁచుటలేదు.

ఎట్లైన నేమి? గుణాఢ్యుఁడు 3 వ శ. కంటెఁ బ్రాచీనుఁడై యుండు నని చెప్పి తీరవలయును. ఇంతకును గుణాఢ్యుని పైశాచబృహత్కథ కాలగర్భమం దడఁగియున్నది.

ఇట్టి యీబృహత్కథ నాధారముగాఁ జేసికొని సోమదేవుఁడు కథాసరిత్సాగరమును క్షేమేంద్రుఁడు బృహత్కథామంజరిని బుద్ధస్వామి శ్లోకసంగ్రహమును వ్రాసియున్నారు. సోమదేవక్షేమేంద్రు లిద్దరుఁ గాశ్మీరదేశీయులు. బుద్ధస్వామి నేపాళదేశీయుఁడు- పై మూఁడుగ్రంథములకును బృహత్కథయే మూల మని స్పష్టముగా వ్రాసిరి. కథాసరిత్సాగర, బృహత్కథామంజరులకు విశేషభేద మేమియు లేదు గాని శ్లోకసంగ్రహకథాసరిత్సాగరములకు మాత్రము గాథలలో విశేషవ్యత్యాస మున్నది. శ్లోకసంగ్రహావిముక్తము లైనయనేకకథలు కథాసరిత్సాగరములోఁ గన్పట్టుచున్నవి.

కాని పాశ్చాత్యులు శ్లోకసంగ్రహమే బృహత్కథకు సరి యైన యనువాదగ్రంథ మనియుఁ బ్రథమమున బృహత్కథ సంస్కృతభాషలోనే యుల్లేఖింపఁబడిన దనియుఁ బిమ్మట మఱికొన్నికథలు చేర్చి దానిని పిశాచములోనికిఁ బరివర్తన చేసి రనియు, నీసంస్కృతగ్రంథమునుండియే సోమదేవక్షేమేంద్రులు గ్రంథములు వ్రాసి రనియుఁ జెప్పుచుండిరి. కాని సంస్కృతబృహత్కథ పైశాచములోని కెప్పుడు పరివర్తన చేయఁబడినదో తెలిసికొనుట కేమియు నాధారములు లేవు.

మఱియు నాంగ్లేయులు బృహత్కథ గద్యరూపముగా వ్రాయఁబడియున్నట్లు వ్రాసియున్నారు. కొన్నికొన్ని ప్రాకృతవ్యాకృతులయందుఁ గూడ గద్యరూపముగానే యుదాహరింపఁబడినది. సోమదేవక్షేమేంద్రులు మాత్ర మేలొకో? పద్యరూపముగా నున్నట్లే వ్రాసియున్నారు. దాని కేమి! బుద్ధస్వామి శ్లోకసంగ్రహము కథాసరిత్సాగర బృహత్కథామంజరులకంటెఁ జక్కనిశైలితో సముచితవర్ణనలతో వ్రాయఁబడినది. ఇందు సుమారు 4500 శ్లో. కలవు. క్షేమేంద్రుని బృహత్కథామంజరి మాత్రము

కావ్యశైలిని వర్ణనాపూరితమై యున్నది. ఇందు సుమారు 7500 శ్లోకములు కలవు.

కథాసరిత్సాగరము.

దీనియందు 22000 శ్లో. కలవు. మహాభారతమునందుఁ బర్వవిభాగము వలెనే దీనియందుఁ బదునెనిమిదిలంబకములు కలవు. 124 తరంగముల క్రిందఁ గూడ విభజించియున్నాఁడు. ఈతరంగవిభాగము సోమదేవకల్పితమే యని తెలియవచ్చుచున్నది. క్షేమేంద్రుని బృహత్కథామంజరివలెఁ గాక నీగ్రంథమునందు సముచితవర్ణనములు కలవు. శ్లోకములన్నియు సులభార్థబోధకములు గా నున్నవి. సోమదేవుని తరువాత నెవఁడెన్ని నాటకములు గాని కావ్యములు గాని వ్రాసినను వానికిఁ గథాసరిత్సాగరకథలే మాతృక లని చెప్పక తప్పదు. బేతాళపంచవింశతి, సింహాసనద్వాత్రింశిక, శుకసప్తతి మున్నగు గ్రంథములలోని కథలకుఁ బూర్తిగా నీకథలే మూలము. కాళిదాసుని విక్రమోర్వశీయమునకు, మాళవికాగ్నిమిత్రనాటకమునకును, రత్నావళీ, ప్రియదర్శికాది దృశ్యకావ్యములకును గథాసరిత్సాగరకథలే యాధారములు. భాసుని ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణము, స్వప్నవాసవదత్త, అవిమారకము మున్నగునాటకములలోని కథాకల్పనలు దేనిలోనివి? బాణుని హర్షచరిత్రకథాకల్పన దేనిలోఁ బుట్టినది? పెక్కేల! సంస్కృతాంధ్రభాషాప్రపంచమునఁ గలసమస్తదృశ్యశ్రవ్యకావ్యములకు నిదియే జన్మభూమి. మనము హాస్యముగా నప్పుడప్పుడు చెప్పుకొను పిట్టకథల కిదియే మార్గదర్శి.

ఆంధ్రీకరణము.

ఇట్టి సమస్తకథాలవాల మగుసోమదేవుని కథాసరిత్సాగరముఁ గొంతకాలముక్రిందట కీ. శే. కళాప్రపూర్ణ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులుగారు వచనరూపముగా నాంధ్రీకరించిరి. వేంకటరాయశాస్త్రులుగా రనేకాంధ్రప్రబంధములకు జక్కనివ్యాఖ్యలు వ్రాసి కొన్ని కొన్ని మహాగ్రంథములు రచించి యాంధ్రభారతీమతల్లి కగణ్య మగు సేవచేసి చనిన పండితకవులు. ఆమహామహులఁ డిట్టియపారసాగరమునకు నావ వేసి తీర

ష్టలకుఁ గొంతదారి నేర్పాటు చేసియుండెను. లేనిచో నీకథాసరిత్సాగర పారముఁ గనుఁగొనుట యేరితరము! శాస్త్రులుగారు పండితకవులు కనుక గ్రాంథికభాషలో నీగ్రంథము సంపూర్ణముగాఁ దెనిఁగించిరి. అపార మగు నిట్టియుద్గ్రంథము నాంధ్రముఁజేసిన బ్రహ్మశ్రీ వేంకటరాయశాస్త్రులుగారి కాంధ్రలోక మంతయుఁ గృతజ్ఞతాపూర్వక ధన్యవాదము లర్పించుచున్నది. అనువాదముల యావశ్యకము, నాంధ్రీకరణపద్ధతి నాకుఁ దోఁచినరీతి వ్రాసినపిమ్మటఁ బ్రస్తుతగ్రంథవిమర్శమునకుఁ బ్రారంభింతును.

అనువాదముల యవసరము.

ఏభాషలోనైనను సద్విషయములు సదర్థములు నున్న యెడల నవి దేశీయభాషలోని కనువదించుకొనుట యత్యావశ్యకము. అనువాదములవలన విజ్ఞాన మెక్కుడు సంపాదింపవచ్చును. కేవలాంధ్రములోనే గాక సంస్కృతములోను, ఆంగ్లములోను, హిందీలోను, ఏతదితరభాషలలోను విజ్ఞానదాయకము లయినగ్రంథములు లేకపో లేదు. ప్రతిభాషలోను మంచియుఁ జెడ్డయుఁ గూడ నుండును. భాషలో ననేల! విశ్వమానవప్రకృతులు పరికించుచుండిరి గాదా? గుణదోషములు రెండు నొక్క ప్రదేశముననే యుండును. మనయాంధ్రభాషయందు మాత్ర మశ్లీలార్థబోధకములు, ననుచితార్థప్రతిపాదకములు నగుగ్రంథము లెన్ని లేవు. నే నిట్లంటి నని కోప మూనకుఁడు. ఇతరభాషలలో మాత్రము విజ్ఞానము లేదా? కవులు లేరా? గ్రంథములు లేవా? కనుక సదనువాదముల వలన భాషకు రవంతయు నపచారము కలుగనేర దని నొక్కిచెప్పఁగలను. ఇతరభాషాసంపర్కము లేక యేభాషయు వృద్ధినొందదు. మనయాంధ్రభాష సంస్కృతసంపర్కము లేక యెన్నినాళ్ళు నిలువఁగలదు. సంస్కృతము వలననే యాంధ్రమునకు వృద్ధి, గౌరవము, రామణీయత తటస్థించినవి. ఆంగ్లేయులు సంస్కృతములోనుండి వేదములు, పురాణములు, మతగ్రంథములు నెన్ని యనువదించుకొనలేదు! ఏభాష యైనను నితరభాషాసహాయము లేక పెంపొందనేరదు. ఆంధ్రభాషలోని ముప్పాతిక మూఁడువంతులు గ్రంథములు సంస్కృతానువాదితములే గదా? ఈరామాయణము,

భారతము భాగవతము దేనిలోనివి ! సంస్కృతములో నుండు నన్నియలం కారగ్రంథములు, సాహిత్యగ్రంథములు, మతగ్రంథములును, మఱియొక భాషలో నున్నవా ? ఆంధ్రభాషలోనికి సంస్కృతాదీతరభాషలలోనుండి కొన్నికొన్ని మహాగ్రంథము లింకను ననువదింపఁబడవలసి యున్నవి. కథాసరిత్సాగరమున కాంధ్రపరివర్తనమే లేనియెడల దానిలోని వింతపోకడలు, చమత్కారకథలు నాంధ్రలోకమున కెట్లు తెలియును ? కనుక నితర భాషలలోనుండు సమస్తసద్విషయములను మనదేశీయభాషలోని కనువదించుకొనవలయును.

ఆంధ్రీకరణపద్ధతి.

మూలములోనుండురీతి నేపదమున కాపదము, తూనికరాళ్ళవలెఁ బడవేసినచో నది యాంధ్రీకరణ మనిపించుకొనదు. ప్రతిపదార్థము (టీక) వ్రాసిన ట్లగును. ఇట్లే కద్యములు వ్రాసినచో నాంధ్రభాషకు మితి లేని హాని కలుగఁజేసినవార మగుదుము. నన్నయాదులు భారతము నాంధ్రీకరించునప్పుడు నిర్భయముగాఁ గొంతఁ బెంచియుఁ గొంతఁ ద్రుంచియు స్వతంత్రకావ్యముగాఁ జేసిరి కాని యనువాదగ్రంథముగా మాత్రము చేయరైరి. అదియే నన్నయాదికవిత్రయాంధ్రీకృత మగుమహాభారతమునకుండుమహాగౌరవము. మఱియును వ్యాసభారతములోనుండుకొన్ని కొన్ని చిన్నికథలను భగవద్గీతను గూడఁదెనిఁగింపరైరి. భగవద్గీత వేదాంతసారసంయుతముగుఘట్టము. దాని నాంధ్రీకరింపఁజూచినచో నిరర్గళకవితాశైలికి భంగము కలుగునేమో ? యని తలఁచి యాంధ్రీకరింపరైరి. వేదాంతపారిభాషికపదభూయిష్ఠ మగు నాభగవద్గీతఁ దెనిఁగించినచో ద్రాక్షాసదృశ మగు కవితాప్రవాహమునకు నడ్డుతగులక మానదు. కనుక మాతృకయందలి ముఖ్యాభిప్రాయమును దీసికొని యాదిత్యమును బోషించుచు నాంధ్రీకరించిన యాంధ్రీకరణమే యాదరణీయము.

ఆంధ్రకథాసరిత్సాగరము.

వెనుకఁ జెప్పఁబడిన వేదమువారివచనకథాసరిత్సాగరము తరువాత మఱియు నామహాసాగరమున కేతా మెత్తినవారు బ్ర. శ్రీ. ఓలేటి

వేంకటరామశాస్త్రిగారు. వీరు వేదమువారివలె వచనరూపముగా నాంధ్రీకరింపక పురాణశైలిని గద్యపద్యరూపముగాఁ బెనఁగించిరి.

గద్య, పద్య, రచనలు.

కేవల గద్యరచన సామాన్యపరిజ్ఞానము కలవారు చదువుకొని కథలకై యానందించుట కుపయోగించును. కేవలపద్యరచనయే యైన చోఁ గథ సరిగా నడువక పద్యముల కొఱకుఁ బ్రయత్నించవలసి వచ్చును. అట్లు గాక యుభయకవిత్వము (గద్యపద్యకవిత్వము) భారతరామాయణాదులవలెఁ బురాణమును జెప్పుకొనుట కుపయుక్త మగును. అని తలఁచియుఁ బండితకవుల కది యుక్తముగా నుండు ననియుఁ గాఁబోలు! శాశ్వతముగా నుండునట్టి యీకథాసరిత్సాగరము నాంధ్రీకరించిరి.

ఈకథాసరిత్సాగరము వేంకటరామకృష్ణకవులలోఁ బ్రథము లగు వేంకటరామశాస్త్రిగా రొక్కరే యాంధ్రీకరించినను బేరుమాత్రము జంటకవులు (వేంకటరామకృష్ణకవులు) అనియే పెట్టిరి. వీరిలో రెండవవారగు ద్వివేది రామకృష్ణశాస్త్రిగారు తెనుఁగుతల్లి కమూల్యసేవఁ జేసి మిక్కిలి తరుణవయస్సునందే పరమపదించుటవలన వేంకటరామశాస్త్రిగారు శాశ్వతయశస్సంపాదనమున కీగ్రంథము నాంధ్రీకరించుచుఁ దమమేనమఱఁదియుఁ దోడికవియును నగురామకృష్ణశాస్త్రులుగారియం దుండు నిర్వ్యాజప్రేమచే "వేంకటరామకృష్ణు" లనియే యాగ్రంథమునకుఁ బేరు పెట్టిరి. ఇదియునుఁ గాక జంటకవులుగా నున్నపు డెవ్వరు రచించినను నిర్వురపేరు పెట్టుటయే యుచితము.

ఈగ్రంథమును నొక్కొక్కలంబకమును నొక్కొక్కసంపుటముక్రింద ముద్రింపించుచున్నారు. నేఁటికి ౬ భాగములుమాత్రమే ముద్రితములైనవి.

కృతికి శ్రీ సూర్యరాయ మహీవల్లభప్రియసూనులును, రావువంశవిస్తారకులును, గంగాధరరామరాయాభిధానులును, నగు శ్రీ శ్రీ పీఠికాపుర యువరాజా బహద్దరుగారు నాయకులు.

వీరికవిత్వము చదువునపుడు కవిత్రయమే గాక నడుమనడుమ శ్రీనాథుఁడు పోతన్న మున్నగు మహాకవిసార్వభౌములు స్మృతికివచ్చుచుందురు.

క. మెలఁగవు మేఁతల కైనను
మలగవు జలములకు నైన మనుజులఁ గనియున్
గలఁగవు చను వగుదనుకను
దలఁగవు తన్మునివరేణ్యు దరినుండి నృపా !

పదలాలిత్యముచేతను, భావసౌష్ఠవముచేతను నీదిగువపద్య మేప్రాచీన మహాకవిని జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచున్నదో తద్జ్ఞు లూహింపుఁడు.

సీ. నిండుచందురు పొందు నిందసేయఁగఁజాలు
చొక్కపు నెమ్మోము సోయగంబు
మెఱుఁగుటద్దముల నక్కఱకుఁ గైకొనఁబోని
నిద్దంపుఁ జెక్కుల నెఱతనంబు
మరుని విండులకు వంకరల నెన్నఁగఁ జూచు
కనుబొమ దోయి చక్కందనంబు
కటికిచీఁకటి యొప్పు నటమటమొనరించు
కుదిరికగల గొప్ప కొప్పు బెడఁగు
మేల్మిబంగారు పసమించు మేనిచెలువు
ముదురు పవడంబు దొరయు నెమ్మోముసొబగు
కలదు లేదనఁ దగు లేఁతకౌను సొగసు
గలిగి చెలువొందు చున్నయక్కన్నెఁ జూచి—౧ లం. ౭౮. ౫ వ.

ప్రథమలంబకమున నెలుకసెట్టి వృత్తాంతముం దీక్రిందిపద్యమును బఠించితిరా !

గీ. అట్టియెడ నీవు చేతిలోఁ బెట్టినట్టి
సొమ్ము కడతేర్చి వెండియుఁ దెమ్మనంగ
వచ్చినాఁడవు పోపొమ్ము చచ్చినాఁడ !
దాఁచఁ బెట్టితె ? యిచట నీ తాతమూట.

మూలమునలేని దూషణ సందర్భోచిత మగునీపద్యోత్తరార్థ మీకథకెంతయో రమణీయత నాపాదించిన దని చెప్పవచ్చును.

క. ఏకర్తము నెఱుఁగను మొ
  త్త్రో కావుం డనుచు వేఁడుచున్న నతని యా
  వాకు లపు డెవ్వరికిఁ జెవి
  సోఁకవ యాతఁడు వినష్టశోభనుఁ డగుటన్. — ౨ లం. ౩౧౩ ప.

గీ. ఎండ తొందఱకో కొమ్ముటేనుఁగులను
  బోలుకాముకులను మోసపుచ్చి మిపులఁ
  గఠినవృత్తి మెలంగునీగడుసుముండ
  కద్దిరా! మంచిపని చేసె నాతఁ డెవఁడొ!!

"ఏకర్తము నెఱుఁగను మొత్త్రో" "గడుసుముండ" యనునీస్వాభావికసూక్తిద్వయముచే నీరెండుపద్యములును నతిచమత్కారముఁ గలిగించుచున్నవి.

కేవలము మూలానుసారముగా తూ, చా, తప్పకుండఁగాఁ దెనిఁగింపవలయు ననియే వేంకటరామశాస్త్రిగారి ముఖ్యాభిప్రాయ మైనట్లు దెలియుచున్నయది. సాధారణముగా వీరు తెనిఁగించినంత గ్రంథములో మూలము నెక్కడను విడువలేదు. కాని యౌచిత్యపోషణమున కక్కడక్కడ సంభాషణములును జమత్కారజననమునకు నవ్యభావములు మాత్రము కొన్నికొన్ని మార్చిరి. వీరు కృత్యాది నెట్లు ప్రతిజ్ఞ చేసికొనిరో చూచితిరా!

క. అంచితమూలగ్రంథ మొ
  కించుకయును వీడఁబోక నెడనెడ నెదియేన్
  బెంచుచు నౌచిత్యముఁ బో
  షించుచుఁ దెనిఁగింపసాహసించితి దీనిన్.

వీరిప్రతిజ్ఞ యీక్రిందిపద్యములలోఁ దెలియఁగలదు.

శ్లో. జనమేజయపుత్రోఽభూత్ పౌత్రో రాజ్ఞః పరీక్షితః
  అభిమన్యుప్రపౌత్రస్య యస్యాదిపురుషోఽర్జునః
  త్రిపురారిభుజస్తంభదృష్టదోర్దండవిక్రమః — మూలము.

సీ. హరభుజాస్తంభనోద్ధురపరాక్రమశాలి
  యర్జునుఁ డెవ్వానియాదిపురుషుఁ

డభిమన్యుఁ డేవానియనుఁగుముత్తాత యు
ఛేద్యపద్మవ్యూహభేదకుండు
మహితగాథాసక్తమతి పరీక్షి న్మహీ
తలనాథుఁ డెవనిపితామహుండు
జనమేజయుఁడు మహాసర్పయాగక్రియా
పష్టంభచరితుఁ డేవానితండ్రి
గీ. యతఁడు విఖ్యాతధీరపరాక్రమాయ
కలశవారాశిపూర్ణిమాకమలవైరి
నిఖిలలోకజనస్తవనీయగుణుఁడు
పొగడఁదగఁడె శతానీకభూవిభుండు.

మూఁడవలంబకమున "వైశ్యకన్యామానప్రతులకథ" మూలము లో 25 శ్లోకములలో నున్నది. దాని నీయాంధ్రీకర్త 50 గద్యపద్యములలో వ్రాసెను.

సంభాషణాదిరీతినిఁ గూర్చి మాత్రము కొంత వ్రాయక తప్పదు.

కోమటి యామానవ్రతునియొద్దకు వెళ్ళి "నాకూఁతురు మీకు భిక్షపెట్టుచుండఁగా కటకటా! కష్టమొందవె నని యొంటు" కని రని యడుగును. యతియును "ఆమెసుందరవతియైనను దుర్లక్షణములు కలదిగాఁ గన్పడుచున్నది. ఆమె కెప్పుడు వివాహముచేయుదువో యప్పుడే నీవు సపుత్త్రదారముగా నశింతువు. కావున నాపిల్ల నొకమందసములో నుంచి దానిపై నొకగండజ్యోతి నెలకొల్పి గోదావరిలో వదలివేయుము." అని చెప్పఁగా నాకోమటి వెఱ్ఱివాఁడై యట్లేచేయును.
అని సంస్కృతములోఁ గలదు. ఈక్రిందిశ్లోకములు చూడుఁడు.

శ్లో. దుర్లక్షణేయం కన్యా తే వివాహోఽస్యా యదా భవేత్
తదా ససుతదారస్య క్షయః స్యాత్తవ నిశ్చితమ్
తదేతాం వీక్ష్య దుఃఖం మే జాతం భక్తోఽసి మే భవాన్
తేనైవ ముక్తావా నస్మి త్యక్త్వా మౌనం భవత్కృతే
తదేషా కన్యకా నక్తం మంజూషాయాం నివేశితా
ఉపరిన్యస్తదీపాయాం గఙ్గాయాం క్షిప్యతాం త్వయా.

ఈసంస్కృతమూలమున కాంధ్రీకరణములోని మార్పు నవలోకింపఁదగినది.

గీ. అనిన విని యావణిగ్వరుం డధికభయమున
మన్వితమనస్కుఁ డయి మహాత్మా! మదీయ
కష్టము తొలంగ నేదేని గతి యొకండు
తెలిపి మీరె కటాక్షింప వలయునన్ను.

క. తపమో దానమొ యాత్రయొ
జపమో శాంతియొ మఱేదొ సలుపవలయుచోఁ
గృప మీఱఁ దెలిపి నన్ని
విపదంబుధిఁ గడవఁజేయవే మానీంద్రా!

శ్రీ వేంకటరామశాస్త్రిగారు, ఔచిత్యమును బాగుగాఁ బోషించుచుఁ, గ్రొంగ్రొత్తభావములు నడుమనడుమఁ బడవేయుచు నొక స్వతంత్రప్రబంధమో? యను నట్లీకథాసరిత్సాగరము నాంధ్రీకరించిరి. ఈక్రిందిపద్యములలోని రసనైర్మల్యము, పదవిన్యాసము, నర్థసంపదయు వేనోళ్ల శ్లాఘనీయము లనుట కేమైన సందేహ మున్నదా?

చ. ఒడలిబెడంగుతో నడలయొప్పులతో స్మరవిభ్రమంబుతో
వెడవెడ నవ్వుతోఁ గనులవెల్వడు చూపులసోయగంబుతోఁ
దొడరెడు ప్రేమచిహ్నములతో వలపుల్ దులకించు లీలతోఁ
గడుకొను వేడ్కతోఁ బొలుపుగావిహరింపుచు నన్యోన్యనన్.

సీ. చూపులు సుమనోజ్ఞశుద్ధాంతకామినీ
వదనాబ్జములమీఁద వ్రాలి నిలువ
మదిరారసాస్వాదమాత్రసమాసక్తి
రసన తదేకపారణ మొనర్ప
వీను లానందాబ్ధి వీచీరవసదృక్ష
కలవిపంచీరాగకళలఁ దనియ
నిరతంబును దృతీయపురుషార్థసంపాద
నాస్థమై బుద్ధి నైయ్యమున నలర

ఆ. వె. వత్సవిభుఁడు సకలవైభవదేవేంద్రుఁ
డగుచు విస్మృతాఖిలాన్యకార్య
భారవహత నాత్మపరిణీతనిజవధూ
జనసుఖోత్సవానుసక్తి నుండె.

స్థాలీపులాకముగాఁ గొన్నిపద్యముల నుదాహరించెద నని వ్రాసి యిట్లే వ్రాయఁ గడఁగినచోఁ దిరిగి కథాసరిత్సాగర మంతియు నీవ్యాసములోనికే దింపవలసివచ్చు ననెడుభయముతో నీపద్యములు మాత్రము పాఠకులకుఁ జవిచూపితిని.

వివిధవిషయములుగల యీమహాగ్రంథము నాంధ్ర వాఙ్మయ ప్రపంచమున కర్పించి యాంధ్రవాణి కనశ్వరము, నమూల్యము నగు సేవఁ జేసిన శ్రీ వేంకటరామశాస్త్రిగారికి నాయభివాదము లర్పించుచు నేతద్గ్రంథాంతమునఁ దమస్వాహంకారపరిహారభావము వెలిపుచ్చుచు శ్రీశాస్త్రులుగారు వ్రాసిన పద్యము నిక్కడ నుల్లేఖించి యీ వ్యాసము నింతటితో విరమించుచున్నాను.

క. పలుకుల వెలందియొప్పిటు
పలికించిన నట్టు లేను పలికితి దోసఁగుల్
గలిగిన మన్నింపుఁడు పె
ద్దలు రసవత్పదపదార్థతాత్పర్యజ్ఞుల్.

గ్రంథస్వీకారము.

---

1. కర్షకా!—ఇదియొకచిన్న పొత్తము. నలువదితొమ్మిదివృత్తములుగలది. ఉభయభాషాప్రవీణులు, కొండపేటి వెంకయ్యగారు రచించినది. కర్షకునిస్థితి యిందతినిపుణముగా వర్ణింపఁబడినది. ఇది మిగులననుభవము గలిగిన కర్షకులసంబోధనము! కవనము విషయమునం దెక్కువవిలువగనఁబఱచుచున్నది. జాతీయములు, స్వభావోక్తులుం గలిగి కర్షకులదీనావస్థను గదళీపాకమున విశదముచేయుచున్నది. వ్రాఁతలోఁ బొరపాట్లు చాలభాగము సవరింపకుండ నచ్చువేయించిరి. ఉదా:- మీఁదనురక్తమొల్లఁ దిగ్రమింగి - ౨౨. నీవుకలఁగాలము - పైబడినఁభాగము - ౩౦. యథేచ్ఛనివాసము జేయ ౨౮ మొదలైనవి.

ఉ. ఎండయు వానయంచనక నెప్పటికప్పుడు బండచాకిరీ
తిండికిఁ జేయుచుండెదవు, దేవురులాడుచు నెప్పుడైన నీ
మండెడుపొట్టనింపుకొను మార్గము లేదుగదోయి యింకనో
యెండికృశించిపోయినవి యెమ్ములు సర్వమునీకు కర్షకా!

ఉ నాగలిఁ జేతబట్టి నరనాధులపాలికిఁబోయి కష్టముం
బోగలమార్గమెద్ది యనుమోయి వచింపక నూరకుండినన్
చేగలయంతివట్టు పనిచేసియె రమ్మిక కొంపముంపవా
వేగినఁ జూచుకొంద మది యెంతటిదో యని బుద్ధికర్షకా!

ఈరెండుపద్యములు నన్నివిషయములకు మచ్చు.

గ్రంథమును గవిగారు తమవిద్యాభివృద్ధికిఁ గారకులగు శ్రీ నర్రా వాసవయ్య చౌదరిగారికి నంకితముచేసిరి. గుంటూరుజిల్లా సత్తెనపల్లి తాలూకా కోసూరుపోస్టుకుఁ జేరిన విప్పర్ల గ్రామములోని కవిగారికి వ్రాసిన నూరకయే పుస్తకమును బంపెద రని తోఁచుచున్నది.

---

2. తోరణము:- మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు కవి. ఆంధ్రకుటీరము, తొలిపువ్వు. మాతామహులగు రామమూర్తిగారివత్సలత కర్పణము చేయఁబడినది. 40 పుటలలో 40 పద్యములుం బుటకొక్కొక్కటిగా ముద్రింపఁబడినవి. పద్యములన్నివిధముల హృద్యము

గానున్నవి. "మంచిత్రోవఁబోవుదము రండు ధీరాంధ్రపుత్రులారా!" యని మొదటినుండి బోధించినారు.

" నోడువఁ జాలనియిడుమలఁ గుడిచి బడలి
చిక్కిజీర్ణించి నిజదేశ సేవఁ జేసి
తుదకు స్మరణీయులైన యాంధ్రులఁ దలంప
గాజు కన్నైన నొక యశ్రుకణము రాల్చు. ౨

"ఆంధ్రభాషాభివృద్ధియు, నాంధ్రదేశ
భాగ్యవృద్ధియు నేనాఁడు పడయనగునొ
యప్పుడే యాంధ్రశబ్ద మన్వర్థమగును
ఘనయెడలఁ గానిచో నామమాత్రమగును. 3

పితృశిక్షను లెక్కసేయకున్న యొక్కకుమారునికిఁ దండ్రి దినదిన మొక్క రూపాయయిచ్చి లోఁబఱుచుకొని రామాయణభారతాదులు తన నిమిత్తమై చదువుమని క్రమక్రమముగా సన్మార్గమునకు దింపిన ట్లొకచిన్న కథయున్నది. కవిగారికి, పల్లెపాలెము వ్రాసినదొరకును.

---

3. శ్రీశంకరాచార్యజీవితసంగ్రహచరిత్రము-గ్రంథకర్త శ్రీ కృత్తివెంటి లక్ష్మీనారాయణగారు. పదియధ్యాయములు- డెబ్బదిరెండుపుటలు - వచనకావ్యము - శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యవర్య శ్రీవిమలానంద భారతీస్వాములవారి పూర్వపీఠికతోఁ గూడినది. కంకటావ దేవస్థానములోఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడిన శ్రీశంకరాచార్యుల ఛాయాపటము ముఖపత్రమునఁగలదు. పీఠికవ్రాసిన శ్రీవిమలానందస్వాములపటము లోనఁగలదు. శ్రీశంకరుల జీవితచరిత్ర మిందుఁ జక్కగ సంగ్రహరూపమున వ్రాయఁబడినది. భాష నాతికఠినముగానున్నది. విషయము సంగ్రహముగానున్ననుఁ జదువరులకుఁ గావలసిన ముఖ్యవిషయములు విడువఁబడలేదు. మన్మతస్థాపనాచార్యులగు శ్రీశంకరాచార్యులచారిత్రమును మతాభిమానము గల యెల్లవారునుఁ జదివితీరవలయును. గ్రంథము బందరులోని నర్సిల్లి పేటలోని కృత్తివెంటి లక్ష్మీనారాయణగారి యొద్ద నాలుగణాలకు దొరకును.

---

౧౧౮. అనన్యలభ్యః శబ్దార్థః.

ఒకశబ్దముయొక్క యర్థ మితరసాధనములవలనఁ దెలియఁబడదు. ఈన్యాయము తంత్రవార్తికములో ౩౮౦ పుటలో నున్నది.

"యావానేవహి అనన్యలభ్యః అర్థః శబ్దాద్గమ్యతే ససర్వః శబ్దార్థః"

కుసుమాంజలికారుఁడైన ఉదయనాచార్యుఁడు శబ్దార్థవిషయమయి యిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు.

"యశ్శబ్దో యత్ర వృద్ధైరసతి వృత్త్యంతరే ప్రయుజ్యతే స తస్య వాచకో యథా స్వర్గశబ్దః సుఖవిశేషే ప్రయుజ్యమానః తస్య వాచకః.

౧౧౯. అనిషిద్ధ మనుమతమ్

నిషేధింపఁబడనిది యనుమతింపఁబడును. ఇది హేమచంద్రుని పరిశిష్టపర్వము ౮-౩౬ లో నున్నది.

"ఏతస్యాః సంప్రదానం చ శ్రుత్వా సంశోధవానసి
అనిషిద్ధం హ్యనుమత మపి న్యాయోపి వర్తతే"

౧౨౦. అన్తరఙ్గబహిరఙ్గయో రన్తరఙ్గో బలీయః.

అంతరంగబహిరంగములలో నంతరంగము బలమైనది.

ఇది శీరదేవుని పరిభాషలలోఁ గనఁబడుచున్నది. మఱియొకపండితుఁ డంతరంగబహిరంగశబ్దములకి ట్లర్థమును జెప్పెను.

"అన్తర్మధ్యే బహిరఙ్గశాస్త్రీయనిమిత్త సముదాయమధ్యే అన్తర్భూతా న్యఙ్గాని నిమిత్తాని యస్య తదన్తరఙ్గం ఏవం తదీయనిమిత్త సముదాయాత్ బహిర్భూతాఙ్గకం బహిరఙ్గం."

ఈన్యాయము శబరస్వామి పూర్వమీమాంసాభాష్యములో ౧౨-౨-౨౭ లో నుదాహరించెను.

"కార్యస్య తావ దుపాదానాపేక్షా ప్రథమ ముత్పద్యతే పశ్చాద్విరోధిసంసర్గాభావాపేక్షా త థాచాన్తరఙ్గబహిరఙ్గయో రన్తరఙ్గంబలవ దితి న్యాయే నాన్తరఙ్గోపాదానవిషయత్వ మేవ తయో ర్న్యాయ్యమ్"

౧౨౧. అన్యవేశ్మస్థితా ద్ధూమా న్నవేశ్మాన్తర మగ్నిమత్.

ఒక యింటినుండి కనఁబడుచున్న ధూమమువలన మఱియొక

యిల్లు ధూమము కల దని మన మూహింపఁ గూడదు. జైమినిసూత్ర
మును గుఱించి తంత్రవార్తికములో నిట్లు చెప్పఁబడియున్నది.

అనుమానవ్యవస్థానాత్ తత్సంయుక్తం ప్రమాణం స్యాత్.

౧౨౨. అన్యార్థ మపి ప్రకృత మన్యార్థం భవతి.

ఒక ప్రయోజనము కొఱకుఁ జేసిన యొకవస్తువు మఱియొక ప్రయో
జనముకొఱకుఁ బనికివచ్చును.

ఈన్యాయము మహాభాష్యము ౧-౧-౨౩ లో నున్నది.

“యత్తావ దుచ్యతే న చాన్యార్థం ప్రకృత మన్యార్థం భవతీ
త్యన్యార్థ మపి ప్రకృత మన్యార్థం భవతి. త ద్యథా-శాల్యర్థం కుల్యాః
ప్రణీయన్తే తాభ్య శ్చ పానీయం పీయత ఉపస్పృశ్యన్తే చ శాలయ శ్చ
భావ్యన్తే”

౧౨౩. అవచ్ఛేదన్యాయము.

దీనికే పూర్వాపరావచ్ఛేదన్యాయ మనిపేరు. జ్యోతిష్టోమము
లో, ప్రథమసవనమందు ఉద్గాత, అధ్వర్యుఁడు, హోత, మొదలగు
ఋత్విక్కు లొకనిని మఱియొకఁడు పట్టుకొని చుట్టుగాఁ దిరుగుదురు. ఇందు
లో నెవ్వఁడైన నొకఁడు ముందు నడచుచున్న మఱియొకనిని విడిచిన,
యెడల దాని కేకకర్తృకావచ్ఛేద మని పేరు. ఇది వేదాంతకల్పతరుపరి
మళమం దిట్లు వివరింపఁబడినది.

“జ్యేష్ఠ స్యాపీతి అవచ్ఛేదన్యాయేన ఊర్ధ్వస్య పరేణ బాధ మాశం
క్య తదపేక్ష్య స్యేతి విశేషితం తేనోత్తరస్య ఉర్వాపేక్షాయా ముపక్ర
మాధికరణన్యాయ ఏవ ప్రవర్తత ఇతి సూత్రిత మిత్యర్థః.”

౧౨౪. అపవాదై రుత్సర్గా బాధ్యన్తే.

అపవాద యనఁగా సామాన్యశాస్త్రము, ఎట్లనఁగా “న హింస్యా
త్సర్వభూతాని” ఏజంతువును హింసింపఁగూడదు. ఉత్సర్గశాస్త్రము-
అనఁగా, విశేషశాస్త్రము. ఇది యపవాదను బాధించునది. ఎట్లనఁగా-
“అగ్నీషోమీయం పశు మాలభేత” (యజ్ఞమందు, అగ్నీసోములకు దేవ
తగాఁ గలపశువును హింసింపవలె నని విధి.)

ఈ న్యాయము కుమారసంభవము రెండవసర్గ ౨౭ వ శ్లోకములో నున్నది.

"ఉద్ధృతేష్వివశేషేషు చేత్సర్వేషు స్వయంవరే
అథవా మే రిపోత్పన్నా కృతవ్యాపృత్తయః పరైః"

౧౨౫. అభ్యర్హితం పూర్వమ్.

పూజనీయులు ముందు రావలయును. ఇది పాణిని సూత్రములలో నొక సూత్రము. "అభ్యర్హితం పూర్వం నిపతతీతి వక్తవ్యం" "మాతాపితరౌ" "శ్రద్ధా మేధే" జైమినీయ న్యాయమాలావిస్తరమందు ౧౨ వ యధ్యాయములో నీన్యాయము కనిపించుచున్నది.

"అభ్యర్హితం పూర్వ మితి న్యాయ ముక్తిత్వ తస్త్ర ప్రసఙ్గ ప్రతిపాదకయో రేకాదశద్వాదశాధ్యాయయోః పూర్వోత్తరభావ ఉపపాదితః"

౧౨౬. అంబుని మజ్జన్త్యలాబూని గ్రావాణః ప్లవన్తే.

తఱచుగా నీన్యాయ మొకదుర్ఘటమైనదాని నుదాహరించుటకుఁ జెప్పఁబడును. ఇది మహాభారతము సభాపర్వములో ౬౪ వ అధ్యాయములో నున్నది.

"మజ్జన్త్యలాబూని శిలాః ప్లవన్తే ముహ్యన్తి నావోఽమ్భసి శశ్వ దేవ" నీటిలో, అనుగపుకాయలు మునుఁగుచున్నయవి. రాళ్లు తేలుచున్నవి.

౧౨౭. అయ మపరో గణ్డ స్యోపరి స్ఫోటః.

ఒక వ్రణముపైని మఱియొక వ్రణము- అనఁగా నొకకష్టముపైని మఱియొకకష్టము వచ్చునప్పు డీన్యాయము ప్రవర్తించును.

శాకుంతలములో రెండవయంకము, ప్రాకృతము, "తదో గండస్స ఉవరి పిడఆ సంవుత్తా".

౧౨౮. అరుణైకహాయనీన్యాయము.

ఇది పూర్వమీమాంసలోనిది. ఒకసంవత్సర మీాడు గలది, యెఱ్ఱనిరంగు గలది యగు నావు వెయ్యను బెట్టి సోమమును గొనవలెను. ఈన్యాయము తంత్రవార్తికము ౧-౨-౪౧ న్యాయమంజరి ౨౯౪ పుట, వేదాంతకల్పతరుపరిమళము, పుట ౬౧౯ మొదలగు గ్రంథములలోఁ

రస్మా దుత్పత్తి ర్భవిష్య త్యవిరవికన్యాయేన త ద్యథా-అవే ర్మాంస మితి విగ్రహే అవికశబ్దా దుత్పత్తి ర్భవతి ఆవిక మితి ।

ఇట్టిశబ్దము లష్టాధ్యాయీసూత్రములలో ననేకములు చెప్పఁబడినవి. "క్రతూక్థాది సూత్రాన్తాత్ ఠక్" ౪.౨-౬౦ క్రతువిశేషవాచకము లైన ఉక్థాదిశబ్దములకు సూత్రశబ్దాంతము దున్న కల్పశబ్దమునకు ఠక్ ప్రత్యయము వచ్చును. ఎట్లనఁగా;—ఉక్థశబ్దము, కొన్నిసామలయందు రూఢము. త దధీతే- త ద్వేద వా- అనునర్థమందు-

అగ్నిష్టోమ మధీతే వేద వా- ఆగ్నిష్టోమికః । వాజపేయికః। ఔక్థికః। లౌకాయతికః । వార్తికసూత్రికః । సాఙ్గ్రహసూత్రికః । కల్పసూత్ర మధీతే కాల్పసూత్రః। వాయసవిద్యకః। సార్పవిద్యకః। ఆశ్వలక్షణికః। ఇత్యాదులు—

౧౩౨. అశ్వారూఢాః కథం చా శ్వాన్ విస్మరేయు స్సచేతనాః.

బుద్ధిమంతు లైనరౌతులు తా మెక్కినగుఱ్ఱముల నెట్లు మఱచెదరు. వ్యాకరణశాస్త్రకర్తలు తాము వ్రాసిన కట్టుఁబాట్లను లక్ష్యముసేయక తమయిచ్ఛకొలఁది శబ్దములను బ్రయోగింతురు. ఈవిషయమందుఁ బైన్యాయము ప్రవర్తించును. పాణిని "అల్పాచ్తరం పూర్వమ్" ద్వంద్వసమాసములో నల్పాచ్చులు గలశబ్దము ముందుండవలయు నని నిబంధనముచేసి తనసూత్రములలోఁ దానే యీకట్టుఁబాటు నుల్లంఘించెను. ఎట్లనఁగా; "లక్షణహేత్వోః క్రియాయామ్" అను సూత్రమందు, అల్పాచ్చ మైన హేతుశబ్దమును వెనుకకుఁ ద్రోసి యతకంటె నెక్కు డచ్చులుగలలక్షణశబ్దమును ముందుంచెను. ౧-౩-౧౫, తంత్రవార్తికమందు కుమారిలభట్టు గొప్పశాబ్దికు లైన గ్రంథకర్తలు కూడ నపశబ్దములను బ్రయోగించి రని వ్రాసెను. "అన్తో నా స్త్యపశబ్దానా మితిహాసపురాణయోః" అని పలికెను. ఇందులకు "ఉభాభ్యా" అను నొకవిచిత్రమైన శబ్దము నుదాహరించెను. ఏనుఁగు రెండుదంతములతోను గొట్టినదెబ్బ యని దీనికర్థము. అతఁ డాగ్రంథమందే యిట్లు వ్రాసెను.

"యేపి వ్యాకరణ స్యైవ పరేపారే ప్రతిష్ఠితాః।
సుతరాం తేపి గావ్యాది తుల్యా నేవ ప్రయుఞ్జతే।
సూత్రవార్తికభాష్యేషు దృశ్యతే చాపశబ్దనం।
అశ్వారూఢాః కథం చాశ్వా న్విస్మరేయు స్సచేతనాః"

౧౩౩. అసిధారామధులేహనన్యాయము.

కత్తిదారుపైఁ దేనెచుక్క లుంచి నాకుట. ఈన్యాయము సర్వదర్శనసంగ్రహములో జైనమతవివరణమం దున్నది.

"సదసద్వేదనీయస్య సుఖదుఃఖోత్పాదకత్వ మసిధారా మధులేహనవత్"

బోధిచార్యావతారమందు ౭-౬౪.

"కామై ర్న తృప్తి స్సంసారే క్షురధారామధూపమైః"

౧౩౪. అహృదయవచసా మహృదయ ముత్తరమ్.

మతిలేని ప్రశ్నలకు మతిలేనిజవాబులు. ఈన్యాయము వేదాంతతత్త్వబిందువు- ౧౪ పుటలో నున్నది.

"తత్ర చాహృదయవచసా మహృదయ ముత్తర మితి న్యాయేన సదసత్త్వం ప్రపంచ స్యోక్తం। న తు తత్త్వాభిప్రాయేణ".

౧౩౫. అసాధారణ్యేన వ్యపదేశా భవన్తి.

ఒకదాని కొకగొప్పతన మున్నచో దీనినిబట్టి దానికిఁ బేరు వచ్చును. ఈన్యాయము సాంఖ్యసూత్రము ౫-౧౧౨ సూ. లో నున్నది.

"సర్వేషు పృథివ్యుపాదాన మసాధారణ్యాత్ తద్వ్యపదేశః పూర్వవత్"

సర్వదర్శనసంగ్రహములో-అక్షపాదమతవివరణము-

"నను ప్రమాణాదిపదార్థషోడశకే ప్రతిపాద్యమానే కథ మిదంన్యాయశాస్త్ర మితి వ్యపదిశ్యతేఽసత్యం। తథా ప్యసాధారణ్యేన వ్యపదేశా భవన్తీతి న్యాయేన న్యాయస్య పరార్థానుమానా పరపర్యాయస్య న్యాయస్య సకలవిద్యానుగ్రాహకతయా సర్వకర్మానుష్ఠాన సాధనతయా ప్రధానత్వేన తథా వ్యపదేశో యుజ్యతే"

౧౩౬. కరిబృంహితన్యాయము.

కరిబృంహితము=ఏనుఁగుయొక్క యఱపు-"బృంహితం కరిగర్జితం"అని యమరము చెప్పుచుండఁగా-బృంహితశబ్దమే యేనుఁగఱపని యర్థమిచ్చుచుండఁగా నిచటఁ గరిశబ్ద మనవసరము లేదు. కాని రఘునాథుఁ డను గ్రంథకర్త దీని నిట్లు సమర్థించుచున్నాఁడు. "విశిష్టవాచకానా మపి పదానాం సతి పృథగ్విశేషణవాచకపదసముపధానే విశేష్యమాత్రపరతాయాం కరిబృంహితన్యాయః ప్రవర్తతే"- కావ్యప్రదీపము, సప్తమోల్లాసములోఁ బరియుపశ్లోకమును జూడుఁడు- "సౌన్దర్యసమ్పత్తారుణ్యం యస్యాస్తే తే చ విభ్రమాః। షట్పదా న్పుష్పమాలేవ కా న్నాకర్షతి సా సఖే." ఇందులకు కావ్యప్రదీపకారుఁ డిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు. (౨౦౫ పుట)

"మాలాశబ్దో యద్యపి పుష్పస్యైవ స్రజి శక్తస్తథాపి న పుష్పపద మపుష్టార్థం లక్షణయోత్కృష్టత్వ ప్రతిపాదకత్వాత్। అయ మేవ కరిబృంహితన్యాయః"

ఈవిషయమును యుదాహరణచంద్రికాకారుఁ డిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు.

"అత్ర నిరుపపదా న్మాలాశబ్దా దేవ పుష్పస్రక్ప్రతీతేః పుష్పపద ముత్కృష్టపుష్పత్వే సంక్రమితవాచ్యం। ఏవ మేవ కరిబృంహితాదిషు బోధ్యం"

ఇట్టివింకొన్ని న్యాయముల రఘునాథుఁ డుదాహరించియున్నాఁడు.

1. గజఘటాన్యాయము, 2 నీలేందీవరన్యాయము, 3. పర్వతాధిత్యకాన్యాయము, 4. పర్వతోపత్యకాన్యాయము. 5. వాజిమందురాన్యాయము, 6. కరికలభన్యాయము, 7. చూడావతంసన్యాయము, 8. మృగవాగురాన్యాయము, 9. చంద్రజ్యోత్స్నాన్యాయము, 10. ధనుర్జ్యాన్యాయము మొదలగునవి.

౧౩౭. ఆర్ద్రం వస్త్రం సమన్తా ద్వాతానీతం రేణుజాత ముపాదత్తే.

గాలి కెగురఁగొట్టఁబడిన తడిబట్టకు రేణువు లంటుకొనును. ఇది సర్వదర్శనసంగ్రహములో జైనమతసంగ్రహమం దున్నది.

"యథార్ద్రం వస్త్రం సమన్తా ద్వాతానీతం రేణుజాత ముపాదత్తే తథా కషాయజలార్ద్రం ఆత్మా యోగానీతం కర్మ సర్వప్రదేశై ర్గృహ్ణాతి యథా వా నిష్టప్తాయః పిండే జలే క్షిప్తే ర్భ్యః సమన్తా ద్గృహ్ణాతి తథా కషాయోష్ణో జీవో యోగానీతం కర్మ సమన్తా దాదత్తే"

౧౩౮. ఆషాఢవాతే చలతి ద్విపేన్ద్రే చక్రీవతో వాఽధి రేవ కాష్ఠా.

ఆషాఢమాసములో వీచుగాలియొక్క బలముచేత బలవంత మైన యేనుఁగు సైతము నిలువ లేనపుడు గాడిదపని చెప్పెడి దేమి? ఈన్యాయము వేదాంతశిఖామణిలో నున్నది.

"వామదేవాదీనా ముత్పన్న బ్రహ్మసాక్షాత్కారాణా మ ప్యయుక్తా ప ర్వాచీనానా మాషాఢవాతే చలతి ద్విపేన్ద్రే చక్రీవతో వాఽధి రేవ కా ష్ఠేతి న్యాయేన ముక్తి ర్దూరోత్సారితా స్యాత్"

౧౩౯. ఇతో వ్యాఘ్ర ఇత స్తటీ.

ఇటువైపునఁ బెద్దపులి, యిటువైపునఁ బ్రపాతము. "అటువైపు నుయ్యి యిటువైపు గొయ్యి" అని తెలుఁగులోఁ గూడ నొకసామెత గలదు. ఇది యాచార్యహేమచంద్రుని పరిశిష్టపర్వము- ౩-౧౩౭ పుట లో నున్నది.

"కుటుమ్బ మపి మే ప్రేయః ప్రేయాం స్త్వ మపి హే సఖే
కిం కరోమి ద్విధా చిత్త మితో వ్యాఘ్ర ఇత స్తటీ"

మఱియొకయుదాహరణము స్యాద్వాదమంజరిలో నున్నది. ౧౧౧ పుట.

"అవాస్తవత్వగ్రాహకం ప్రమాణం సాంవృత మసాంవృతం వా స్యాత్ యది సాంవృతం కథం తస్మా దవాస్తవా ద్వాస్తవస్య శూన్యవాదస్య సిద్ధిః ప్రాప్తా తథా చ వాస్తవ ఏవ సమస్తోపి ప్రమాత్రాదివ్యవహారః అథ సద్గ్రాహకం ప్రమాణం స్వయ మసాంవృతం తర్హి క్షీణాః ప్రమాత్రాదివ్యవహారాః వాస్తవత్వప్రతిజ్ఞాతే నైవ వ్యభిచారాత్ త దేవం పక్షద్వయే పీతో వ్యాఘ్ర ఇత స్తటీతి న్యాయేన వ్యక్త ఏవ పరమార్థత స్స్వాభిమత సిద్ధివిరోధః"

౧౪౦. ఇష్యమాణ స్యైవ ప్రాధాన్యం న తద్విచ్ఛాయాః.

కోరికకంటెఁ గోరఁబడువస్తువునకుఁ బ్రాధాన్యము.

గళితశాత్రవదైత్యకామినీతాటంక
కలితలంకాపురీగ్రావభేదనటంక
ధూమ్రరక్షహరణైకదోశ్శక్తిబిరుదాంక
కమ్రప్ర వఘనకాంతిజితఘనాఘనాంక. ౨

ఛత్రిక:—

౧ అని రామలక్ష్మణులఁ
౨ గాని డాఁచుమద్గుణుల
౩ నలరసాతలలంకఁ
౪ గలఁచి త్రుంచి కడుకఁ
౫ బుడమి కౌరాఘవుల
౬ పడఁదెచ్చి కడుమిత్రుల
౭ వెలయు దీనశరణ్య
౮ యలఘుపుణ్యాశరణ్య.

సార్వవిభక్తికము:—

శా. నీ వాద్యుండవు నిన్నుఁ గొల్తు నెపుడున్ నీచేత శ్రీ మించె నీ
కై వేమ్రొక్కు లొనర్తు నీవలన నిష్టార్థంబు సంధిల్లె నీ
కే వైరుల్భయ మందఁ గుందు మది నూహింపంగ నీయందు శౌ
ర్యావిర్భావజయంబు లెచ్చెను జగత్ప్రాణోద్భవా ధీనిధీ.

ఉ. లక్షణసారసంగ్రహమిళత్కలనామతిసన్నుతోపమో
త్ప్రేక్షలు మీఱఁ జిత్రకవి పెద్దన యొప్పుగఁ జేసె మీకు నో
యక్షయశౌర్య యీభవదుదాహరణంబు జగత్ప్రసిద్ధి యై
యాక్షితి మించఁ జేయుము మహీతనయాధిపపాదసేవకా.

క. హీరావళి మొదలయినవి
యారయఁగాఁ గలవు పెక్కుదాహరణంబుల్
ధీరు లెఱిఁగి రచియింతురు
సారాలంకారశాస్త్రసరణిన్ ధరణిన్.

—:సీసలక్షణములు:—

వ. సీసంబు లన్నవి సమసీసంబులును విషమసీసంబు లన రెండువిధంబు లయ్యె నందు సమసీసంబు లెట్టి వనిన.

క. అనిమిషపతిపట్టముపై
నినయుగ మగు నంఘ్రి దాన నిరుచోట్ల యతుల్

చను నవి నా ల్గడుగులపైఁ
గొన నొకగీతియు నమర్చికొన సీస మగున్.

సీ. అంఘ్రికి విశ్రాంతి యగును మూఁడవగణా
ద్యక్షరం బిరుచోట్ల నమర నదియు
వరుసఁ బ్రాసం బేని వళి యేని యొకటితోఁ
జెప్పిన నగు సమపీస మొకటి
దీనిపైఁ గృతులలోఁ బూనికిఁ జేయుని
యమములు ప్రాసపీసము ననంగఁ
జెలఁగు వృత్తప్రాససీసంబు సర్వతః
ప్రాససీసము ననఁ బరఁగు మఱియు
*నక్కలిప్రాససీసంబు ననఁగను వడి
సీసమన నవకలివడిసీస మనఁగ
నా ఱగు విషమసీసంబు ననఁగ సర్వ
లఘువుసీసంబు నివి రెండు రఘుపతిహిత.

సీ. ప్రాసంబు నాలుగు పదముల నిల్పఁజే
సినను వృత్తప్రాససీస మగును
బశ్చిమార్ధము లట్ల ప్రకటించి పెనఁచి కూ
ర్చిన నక్కలిప్రాససీస మగును
మొదల నెత్తినయతి పదమునం దెల్లను
నమరింప వడిసీస మనఁగఁ దగును
నర్ధమర్ధమునకు యతులు వేఱై యుండఁ
జేయవకలివడిసీస మెనయు
నాలుచోట్లను బ్రాసంబు లంటెనేని
నది సమప్రాససీసంబు నన్నిచోట్లఁ
బ్రాస మంటిన సర్వతఃప్రాససీస
మగు విషమసీస ముత్సాహ యగా గీతి.

---

* కవిజనాశ్రయము, అప్పకవీయము 'అక్కిలి' యని.

క. ముప్పదియార్లఘువులతో
గొప్పడుగుల దశమయతులు గొని యిరుచోట్లన్
దప్పక తుద నొకగీతియుఁ
జెప్పిన నది సర్వలఘుసీసం బయ్యెన్.

వ. ఈ తొమ్మిదిసీసంబులందును మొదలిసీసంబు సమసీసం బనం బరఁగెఁ
దదుద్భవం బైన ప్రాససీసంబులక్ష్యంబు లె ట్లనిన.

సీ. బంధురవసతు లై పాండవు ల్వనవాస
భరవృత్తిఁ దిరుగుచుఁ బరఁగువేళ
గంధయుక్తము లైన కనకసౌగంధిక
కంజంబు లనిలసంగతినిఁ జేసి
సంధిల్లి రా వారిసతి చూచి యటువంటి
జలజము లె మ్మన్న సమ్మదమున
గంధవాహసుతుండు కడఁకతో నానీల
గళబాంధవునితోఁటకడకు రాఁగ
గంధమాదనశైలాగ్రకాననమునఁ
గరుణ నతనికిఁ ద్రోవ సాక్షాత్కరించి
బంధుగతి మీఱ నిలిచినప్రభుఁడ వనినఁ
బ్రాససీసంబు దనరు నోపవనతనయ. ౧

వృత్తప్రాససీసము:—

తాల్చె నెవ్వఁడు ధాత్రి ధర్మస్థితి యెసంగఁ
దనస్వామికార్య మెంతయుఁ గడంకఁ
గొల్చె నెవ్వఁడు ప్రేమ గురుతరస్థిరభక్తిఁ
గుంభినీజాజాని గుణాకరు
వేల్చె నెవ్వఁడు పటువీతిహోత్రోద్భూత*
విలసితజ్వాలికావితతి లంక†
నిల్చె నెవ్వఁడు ధాత్రి నిరుపమపటులీల
నిష్ఠాపటిష్ఠత నెఱయఁ బూని

* పటువీతిహోత్రోద్భూత, † జ్వాలికావితతి గ్రాఁగ. మూలము.

యట్టిహనుమంతుఁ బావనస్వాంతు నసుర
ఘనవనధ్వాంతు గుణవంతుఁ గలితశాంతు
మంతు శక్తిసప్రకటధీమంతు నెంతుఁ
జెలఁగి యిట్లు వృత్తప్రాససీసములను. ౨

సర్వతఃప్రాససీసము:—

రామాంఘ్రిభక్తుండు హేమాద్రిధీరుండు
భూమిజాశోకతమోమిహిరుఁడు
శ్రీమాణవకలోకసోముండు పుణ్యుండు
భీమపరాక్రమశ్రీమహితుఁడు
కామితఫలదుండు ధీమంతుఁ డురువాల
రోమకోద్ధూతపూర్వామరుండు
క్షేమంకరుండు సంగ్రామపురారాతి
సామజాహిత సమస్తోమకీర్తి
తామరసమిత్రతేజుఁ డుద్దామగుణుఁడు
నామది వసించు నిత్యాభిరామమూర్తి
స్వామి యన సర్వతఃప్రాసనామసీస
మై మెఱయు నిది కవిసార్వభౌమ కృతుల. 3

అక్కలిప్రాససీసము:—

గిరిచరేంద్రునిఁ గాని కీర్తింపఁగా నొల్ల
హరిభటాగ్రణిఁ గాని యభినుతింప
మరుదాత్మజునిఁ గాని మదిలోన నిల్పను
బరమవ్రతునిఁ గాని ప్రస్తుతింప
గురువిధేయునిఁ గాని కూర్చి భజింపను
సురవైరిహరుఁగాని చూచి పొగడ
శరజశౌర్యునిఁ గాని సన్నుతి సేయను
హరిజమంత్రినిఁ గాని యనుసరింపఁ

జరఁగ ననుచును నక్కలిప్రాసపీన
సరణి నిను గూర్చి వర్ణించు సాధుసుకవి
వరుల రక్షింపనేర్తువు వరము లొసఁగి
హరిముఖామరతతిగేయ యాంజనేయ. ౮

వడిసీసము:—

కపివంశమణిదీప కమనీయసల్లాప
కలితభూనుతగుణగణకలాప
కబళితోదయసూర్య కనకాద్రిసమధైర్య
కలుషాద్రిదేవనికాయవర్య
రఘురామభటచంద్ర రమ్యయశస్సాంద్ర
రణరంగవిదళితరాక్షసేంద్ర
వారాశిగంభీర వర్ణితభుజసార
వాలానిలోద్ధూతవైరివార
యనుచు వడిసీసముల నిన్ను నధికభక్తిఁ
బ్రణుతిగావింతు నాజిహ్వ పావనముగ
భక్తమానసకల్ప నాపాలివేల్ప
యబ్జసంభవభవగేయ యాంజనేయ. ౯

అవకలివడిసీసము:—

బ్రతికించె నెవ్వాఁడు బవరంబులో మూర్ఛఁ
జెందులక్ష్మణుని సంజీవిఁ దెచ్చి
మర్దించె నెవ్వాఁడు మైరావణుని బట్టి
లఘిమతోఁ బాతాళలంక సొచ్చి
రక్షించె నెవ్వాఁడు రణములోఁ గపులను
వాలహస్తము కోటవలె ఘటించి
లంఘించె నెవ్వాఁడు లవణపాథోరాశి
నవలీల నవలికి నడుగు సాఁచి

యెందు ముల్లోకముల ఘను లితని కెనయె
దశము. ఖపురివరగహనదహనుఁ డితఁ
డనుచు నవకలివడిసీస మమరఁ జెప్పి
కీర్తనము సేతు నే నిన్నుఁ గీశనాథ.

అవకలిప్రాససీసము:—

ఆర్తబంధుఁడు రామకీర్తనలోలుండు
సత్యసంధుఁడు మత్తదైత్యహరుఁడు
లంకాపురీమహాశంకకల్పార్కుండు
దళితైనసుఁడు మహాబలసుతుండు
శరణాగతత్రాణబిరుదాంకహితదూత
ధాన్యమాలిన్యఘువన్యనలుఁడు
అభ్రంకషోజ్జ్వలాదభ్రశరీరుండు
హారతారాహీరసారకీర్తి
భవనుఁ డనుచు నిట్లు నవకలిప్రాససీ
సముల నిన్ను నెంతు రమర బుధులు
శమదమాభిరామ సముదగ్రగుణరత్న
పుంజలసమపాయ యాంజనేయ.

విషమసీసము:—

గ్రాహవైరి యిరువురినులు గలసి యైన వేఱుగా
నీహఁ గూర్చి యైన గణము లేదు చేసి గురువుతో
నాహితోక్తి నాల్గుగణము లైన యతులు గూర్ప ను
త్సాహ యయ్యె విషమసీససంజ్ఞ నిది పఠింపఁగాన్
దీన నాటవెలఁది దీకొనఁ గొన నుంచి
యిటులు ప్రాలు వళ్లు నెసఁగఁ జేయ
విషమసీస మనఁగ వెలయుఁ గావ్యంబుల
నార్యచర్యగేయ యాంజనేయ.

ద్వితీయాశ్వాసము.

సర్వలఘుసీసము:—

గిరికొనెనుకలువలును దరిచనలినము బోదవఁ
 బరువు గలచెలువుబలె మెరయుకొలన
నెఱబలిమిగల మొసలి తెఱవ శనపదసగుహ
 తెఱచుకొని రదనములు గొరికికొనుచుఁ
గఱచి మెసవినయకరి వెఱచఱవ జరరముస
 నఱుగ కుసనఖములను నరము లెసలఁ
బెరికె యెముకలు నలిగ విఱిచి కరములఁ జఱచి
 వఱదగొని రుధిరములు వఱవఁ దునిమి
దానిగర్భంబు వెడలి దాఁటి వచ్చి
కాలనేమిని భంజించి కడిమితోడఁ
జెలఁగి సంజీవికొండఁ దెచ్చితివి హనుమ
యనిన నిది సర్వలఘుసీస మగును గృతుల.

—:సీసమాలికాలక్షణము:—

క. వదిరెం డంఘ్రులనేనియుఁ
 బహునెనిమిదినేని సీసపద్ధతి స్వేచ్ఛం
 బొదలినయే నొకగీతియు
 నదికిన నది సీసమాలికాఖ్య వహించున్.

—:తరువోజ:—

సురరాడ్గణత్రయి సూర్యుతోఁ గూడి
 జోడయ్యె యతులిరు చోటుల నిటులు
గరిమతో రెండేసి గణములవీఁదఁ
 గలయ నొక్కొకయంఘ్రిగా నమరించి
చరణము ల్నాలుగు సమకొనఁ జేసి
 సత్కవిచంద్రులు సరసులౌ ననఁగ
మరుదీశసుతుఁడైనమరుదాత్మభవుని
 మహిమ లెన్నుదురు నెమ్మదినిఁ దరోజ.

చక్రపాళవృత్తము:—
వనచరవంశసంభవ భవస్తుతశౌర్యగుణాభిరామ రా
మనృపతిసేవకక్షితిజమాధవ మాధవకేక్షణామణీ
జనకసుధాసమానవిలసత్పటుకీర్తినివాస వాసవా
దినిఖిలదేవతాతతియతివ్రజవర్ణితలోక పావనా.

మణిగణనికరకందము:—
శతబలిముఖవనచరహితచతురా
శతధృతిగురుభటసవినయసుకృతీ
క్రతుభుగచలసమఘనధృతియుతురా
యతితతినుతమతి హనుమదధిపతీ !

తరళ:—
సదయవీక్షణ శత్రుశిక్షణ సంతతాత్రితరక్షణా
మృదులభాషణ మృత్యుభీషణ హృద్యసద్గుణభూషణా
వదనతావన భవ్యజీవన పాటితాసురరాడ్వనా
కదనశాంభవ కాంతివైభవ గంధవాహతనూభవా !

గద్యము:—ఇది శ్రీహనుమద్వరప్రసాదలబ్ధసారస్వతపాత్ర భారద్వాజ గోత్రపవిత్ర సర్వయామాత్యపుత్ర చిత్రకవిపెద్దనార్యప్రణీతం బైనలక్షణసారసంగ్రహంబునందు సర్ధసమవృత్తంబులును, విషమవృత్తంబులవిధంబులును, షట్ప్రత్యయంబులసంజ్ఞలును, ఉద్ధురమాలికావృత్తంబులపద్ధతియును, లయగ్రాహి లయవిభాతి లయహారి త్రిభంగి వృత్తంబుల తెఱంగును, చండవృష్ట్యాదిదండకంబులును, యగణాదిదండకంబులును, తగణదండకంబులును, నార్యలును, గీతులును, పెండియునందుఁ గందంబులచందంబులును, దద్భేదలక్షణంబులును, పెండుంగునందుఁగలసమవిషమగీతులలక్షణంబులును, అక్కరజాత్యాదులును, వైతాళీయవృత్తంబులును, నందుఁ జౌపదులును, షట్పదత్రిపదద్విపదమంజరులనిర్ణయంబులును, రగడభేదంబులును, వీరావళ్యాద్యుదాహరణలక్షణంబులును, సీసపద్యలక్షణంబులును, అందు సమసీస విషమసీసంబుల చందంబులును, దర్పణోజసంజ్ఞలం గల్గినయిది ద్వితీయాశ్వాసము.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు—ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీమహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు పిఠాపురము మహారాజావారు; పరిషద్యావజ్జీవాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు

కీ. శే. శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజావారు

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు—ఉయ్యూరు జమీందారువారు

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకసభావర్గము

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిడాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వేంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయుడుగారు, (కోశాధ్యక్షులు).

వెద్దాది రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు

శ్రీమాన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దర్భా వేంకటశివరామరాజుగారు బి. ఏ., బి. యల్.

అకికి వేంకట్రామయ్యగారు

కేశవపు రామరాజుగారు

కోకా వేంకటసుబ్బారావునాయుడుగారు

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు, శతావధాని

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు

పిళ్ళారిశెట్టి రంగబ్రహ్మారావునాయఁడుగారు.

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

—ప్రథమభాగము—

ఇది బహువిధముల నాంధ్రనిఘంటువు లన్నింటికంటె మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనది. సంస్కృతపదములకుఁ, దెనుఁగుపదములకు వానిప్రయోగములకుఁ దడవికొననక్కఱలేదు. విద్యార్థులకుఁ గవులకు నీనిఘంటు వనేకవిధముల సమస్తసహాయమును జేయును.

సాదాప్రతి రు 5 లు. అట్టపేపరు ప్రతి రు 7 లు.

రఘునాథరామాయణము.

ప్రథమభాగము.

తంజావూరు రఘునాథభూపాలుఁడు రచించినదానిలోని కొంత భాగము! ఈభూపాలునికే చేమకూర వేంకటరాజకవి విజయవిలాసము నంకితముచేసినది. ఈరాజకవి కవిత్వము మృదుమధురమైనది. కల్పన లతిమనోహరములు, పాఠకలోక మీతని ద్విపదనలచరిత్రమును, వాల్మీకిచరిత్రమును జదివియేయుందురు, కావున, మేము వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱయుండదు.

వెల రు. 0-8-0

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యదర్శులు, కాకినాడ.

Printed by N. Achutaramiah at the Cocanada Ptg. Works, Cocanada.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౭ } బహుధాన్యనామసంవత్సరము. శ్రావణభాద్రపదమాసములు. { సంచిక 3

కాకినాడ:

కొత్తపల్లి సూర్యారావుచే బరిషత్కార్యాలయమునఁ

బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోష్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦

విడిసంచిక, రు. ౦-౮-౦.

1938 ఆగష్టు, సెప్టెంబరు.

విషయసూచిక.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

మూడు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

సంపుటము, ౨౭	బహుధాన్యనామసంవత్సరము. శ్రావణభాద్రపదమాసములు.	సంచిక ౩

పాఠకులకు మనవి.

ఇప్పటికి బహుధాన్యసంవత్సరము (౨౭ వ సంపుటము) లో మూడు సంచికలు వెలువడినవి. చందాదారులు తాము పంపవలసిన చందాలను పంపి పరిషత్తునకుఁ దోడ్పడుదు రని విశ్వసించుచున్నాము. పత్రికా ముద్రణమునకు వలయు కాగితము సకాలములో దొరకకపోవుటచే నీ సంచికలను ముద్రించుటలో నాలస్యమగుచున్నది. అట్టి యాలస్యమేమియును లేక ముందుసంచికలు ప్రకటింపబడును.

కార్యదర్శులు.

సందేహము.

కొత్తపల్లి సూర్యరావు, కాకినాడ.

ఈసకుమ నన్నయభట్టారకవిలాసములో సభ్యసమావేశ మైనది. అందులో భారతము మొదటి మూఁడు పర్వములును దీక్షగాఁ జదువుట సభ్యులకొక్క యుత్సాహకార్యము గావున నాదిపర్వమును బఠించుచుండిరి. ఈసభ్యుల నియమములు మున్ను గునవి పలువురు జనవాణి మొదలగు పత్రికలలోఁ జదివియే యుందురు. పలువురు పలుతావులఁ జదువుచున్న సందర్భములో దీక్షగాఁ జదువుచుండుటచే సందేహములు కొన్నికొన్ని గలుగుచువచ్చినవి. వాని నాసభలో నందఱు నొక్కచోఁ జేరి చర్చించిరి. దాని సారాంశ మీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁడను.

"సీ. తాలాభ మగువిల్లు దాల్చి విరోధుల
నెగుచుచు నున్నవాఁ డింద్రతనయుఁ
డాతని కెలన మహావృక్షహస్తుఁడై
యున్నవీరుండు వృకోదరుండు
యంత్రంబు నరుఁ డేసినప్పుడు వోయిన
యాగారవర్ణుండు యమతనూజుఁ
డాతనితోడన యరిగిన యిరువురుఁ
గవలవా రర్కప్రకాశతేజు
లనిన లక్కయింట నగ్నిదాహంబున
నెట్లు బ్రదికి రొక్కో యిమ్మహాత్ము
లెట్టి పుణ్యదినమొ యేవురఁజూచితి
మనుచు సంతసిల్లె హాలధరుండు." 7 ఆ. 195 ప.

అనుదాని నొకరెత్తుకొనిరి.

"వ. అయ్యవసరంబున ధర్మనందనుండు నకులసహదేవానుగమ్యమానుండై నిజనివాసంబునకుం జనియె నిట ధృష్టద్యుమ్న సహితుండయి యజ్ఞసేనుండు మహాసేనతో నర్జునునకు సహాయుండయి నిలిచె."

అని యొకరు చదివి (7ఆ.187) చూపిరి.

చ. అని మొన నట్లు దాఁకినమహారథులన్ ధృతరాష్ట్రరాజనం
దనుల బలాఢ్యులన్ దళితదర్పులఁ జేసినవారు ధర్మనం
దనయము లుగ్రవీరు లని తద్విధమంతయు నేర్పడంగఁ జె
ప్పినవిని కౌరవప్రభుఁడు వెల్లువఁ తద్దయు దుఃఖితాత్ముఁడై. ఆ. 8. 11.

అనుపద్య మింకొక్కరు గనఁబఱిచిరి.

సాధారణముగా నీవిలాసనభ్యులు కవిత్రయమువారి భారతము లోని పదములు ప్రయోగములు నర్థములు నిట్టి వానినే గణించువారు గాని కథలలోని పూర్వాపరసందర్భాసందర్భములను విచారించువారు కారు కాని యానాఁడు గొంత చర్చ జరిపిరి.

యంత్రంబు నరుఁ డేసినప్పుడు ధర్మతనయుఁడు నకులసహదేవాను గమ్యమానుఁడై నిజనివాసంబునకుఁ జనియెఁగదా "ధృతరాష్ట్రరాజనం దనులను బలాఢ్యులను దళితదర్పులను జేసినవారు ధర్మనందనయము లెట్లయిరి. నాలుగైదు ముద్రణములలోని భారతపాఠములందీసి చదివిరి. అన్నియు నిట్లే యున్నవి. కాని చదలువాడ సుందరరామశాస్త్రిగారును దండిగుంట సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారును—టీకాతాత్పర్యములతోఁ బ్రకటించిన యాదిపర్వములో మాత్ర మొక్కింత చర్చించిరి:—8వ యా శ్వాసము 11వ పద్యము తాత్పర్యములో "ధర్మరాజు నకులసహదేవులఁ తోఁగూడ యుద్ధమునకు ముందే నివాసమునకుఁ బోయినట్లు సప్తమా శ్వాసము 187 వచనమునందుఁ జెప్పఁబడినది. ఇట నేతత్పద్యార్థము దానికి విరుద్ధముగాఁ గనఁబడుచున్నది. కావున అట నివాసం బనఁగా స్వయంవరస్థానమున వారు పూర్వ ముండిన స్థల మని యర్థము చెప్పి విరోధపరిహారము చేయవలెను. మత్స్యయంత్రము తెగనేసినప్పుడు కలి గిన సంరంభమునఁ దమతమస్థలములు విడిచి పోయి యుండి మరల నా చోటికి వచ్చియుండవచ్చును. యుద్ధప్రసంగంబున ధర్మరాజు నకులసహదే వులు యుద్ధముచేసినట్లు వర్ణింపకుండుట సంక్షేపార్థమై యుండవచ్చును" అని లిఖించిరి. ఇది సభ్యులకు రుచింపలేదు.

సంస్కృతములో నేమున్నదో యని చూడఁబోయిరి. మీఁద నట్లు వ్రాసినవారు మూలము చూడకుండఁగనే తమ యభిప్రాయము నిచ్చి యుందు రని తలంచిరి. శ్రీ వావిళ్లవారు నూతనముగా నచ్చువేయించిన దక్షిణదేశపాఠప్రతినిజూచిరి. స్వయంవరపర్వములో ౧౮౩ వ అధ్యాయ ముకడ ౫౦-౫౧ శ్లోకములలో—

"తం వృక్షమాదాయ రిపుప్రమాథీ దణ్డీవ దణ్డం పితృరాజ ఉగ్రమ్
తస్థౌ సమీపే పురుషర్షభస్య పార్థస్య పార్థః పృథుదీర్ఘబాహుః
తదన్తరే ధర్మరతో౽పిగత్వా విజ్ఞాయ కున్తీం కుశలీం క్షణేన
ఆగమ్య తస్థౌ సహసోదరాభ్యాం పురుషర్షభాభ్యాం పురుషప్రవీరః"

అని యున్నది.

పూనాలో భండార్కరుసంఘమువారు సుక్తంకరుమహాపండితుని సాయమునఁ బ్రకటించిన యుత్తరదేశపాఠభారతములోఁ జూడఁగా ద్రౌపదీస్వయంవరపర్వములో ననేక భేదములు కనఁబడినవి.

౧౮౯ అధ్యాయము ౧౩ శ్లోకము.

"తస్మింస్తు శబ్దే మహతి ప్రవృత్తే యుధిష్ఠిరో ధర్మభృతాం వరిష్ఠః
ఆవాస మేవో వజగామ శీఘ్రం సార్థం యమాభ్యాం పురుషోత్తమాభ్యామ్"- అని యున్నది.

శ్రీవావిళ్లవారిప్రతిలో 'విజ్ఞాయ కున్తీం కుశలీం క్షణేన ఆగమ్య' అన్నమాటలు పూనాగ్రంథములో నధోజ్ఞాపికలోఁ గూడఁ గనఁబడవు. పూనాప్రతిలో ధర్మరాజు మరలవచ్చినట్లు లేదు. తెనుఁగర్థము వ్రాసిన వారు చెప్పినట్లు "స్వయంవరస్థానమున వారు పూర్వముండిన స్థల మని యర్థము చెప్పుకొనుటకు వీలుకనఁబడదు. తల్లియొద్దికే వెళ్లినట్లు తలంప వలయును.

"అట్టి యవసరంబునఁ దల్లియొద్దకు ధర్మరాజును గవలవారును మున్నవచ్చియున్నఁ దదనంతరంబ భీమార్జునులు ద్రౌపదీసహితులై చను దెంచి" అని 7 వ ఆ. 210 వచనము నన్నయభట్టారకుని దొకటి పిడుగు లాగునఁ గనఁబడుచున్నది. దీనిగతి యేమి !

నన్నయభట్టారకవిలాసము వారు వారిబుద్ధికిఁ దోఁచినట్లు చర్చించుకొని, కథ యేమై పోయినను సరియేగాని నన్నయభట్టుగారు వ్రాసిన భారతములోఁ బ్రసక్తభాగమున నేమైన వాక్యములు పద్యములు నిటీవలఁ బ్రతులు వ్రాసికొనినవారి ప్రమాదమున లోపించిన వేమో యనికొనిరి. కొందఱు చెప్పినట్లు అనుశాసనికపర్వము ప్రక్షిప్తమే కానిండు, కొందఱనునట్లు సౌతి చెప్పినదగ్గఱనుండియే భారతమూలము కానిండు మాకిబ్బంది లేదు, నన్నయభట్టారకుని వాక్యములు లోపించిన మాత్రము సహించియూరకుండ లేమని వారు చెప్పుదురు

'మాత్రాలాభో పుత్రలాభః' అన్నట్లు నన్నయభట్టారకుని ప్రతియొక్కపదమును బంగారమువలెఁ జూచుకొందురు.

ఇపుడిపుడు పలువురు భారత పాఠములలో "అయ్యోడమని" "సీవు విదపడిగుము" "కానతర్క" మొదలగునవి మాపుస్తకములో నిట్లున్నవి, మాపుస్తకములో నిట్లున్న వని తెల్పుచున్నారు. అట్లే యేమహాత్ములప్రతిలోనైన నీలోపములు సవరింపఁబడిన వేమో తెలిసికొందమని యుబలాటపడుచున్నారు. విజ్ఞులీవిషయమును జర్చించి తెల్పఁబ్రార్థించుచున్నారు.

నన్నయభట్టారకుని వాక్యములు కాలగర్భములో నడఁగి పోయిన వేమో యనుభయముచేత నే గాని మూలభారతసందర్భాసందర్భముల ను దెగడుటకుఁ గాని పండితులను బరీక్షించుటకుఁ గాని యీసందేహములను దీర్పుఁ డని కోరుట లేదని భాషాభిమాను లూహింతురు గాక.

వ్యావహారికాంధ్రుల యసంగత ప్రసంగములు.

(గ్రాంథికాంధ్రము మృత మైనదా ?)

విమర్శకాగ్రేసరాది బిరుదాంకితు లగు

— బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు, కాకినాడ —

శ్రీమంతం బగు భరతఖండంబున సంస్కృతం బాద్యం బై, యనంతం బై, యఖండం బై, యమృతం బై వెలుంగుచుండఁ దత్సంస్కృత భాష యండఁగాఁ గలిగి యాంధ్రభాష యభివృద్ధినొంది శోభించుచున్న యది. అది బహువిశేషములు గలిగి విరాజిల్లుచున్నది ఇప్పుడు వ్యావహారికాంధ్రుల మని పేరుఁ గొనిన యొక నూతనసంఘమువారు బయలు వెడలి గ్రాంథికాంధ్రమునుగూర్చి విచిత్రప్రసంగములు గావించుచున్నారు. సత్యము తేలఁగలందులకై దానిని గూర్చి ముచ్చటించుకొందము.

"వినఁదగు నెవ్వరు చెప్పిన
వినినంతనె వేగపడక వివరింపఁదగున్
గని కల్ల నిజము దెలిసిన
మనుజుఁడె పో నీతిపరుఁడు మహిలో సుమతీ"

అని ప్రాజ్ఞులు చెప్పుదురు.

ఆంధ్రము గ్రాంథికాంధ్ర మనియు, వ్యావహారికాంధ్ర మనియు, రెండువిధము లనియు, వానిలో గ్రాంథికాంధ్రము మృత మైపోయిన దని వ్రాయుటకును, సమన్వయించుటకును వ్యావహారికాంధ్రులలోఁ బ్రథమగణ్యు లగు రావుసాహేబు గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు సాహసించుచున్నారు. కాని యెప్పుడు మృత మైనదో యెచ్చటను జెప్ప లేదు. అసలీ గ్రాంథికాంధ్ర మెప్పుడు జనన మొందినదో తెలుపలేదు. కాన ముందుగా సాధ్యమైనంతవఱకు దానిఁ గనుఁగొందము.

గ్రాంథికాంధ్రముయొక్క పుట్టుకను గూర్చి "దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స" యని నుడివియున్న కృష్ణదేవరాయలవారికి సమీపకాలమం దున్న రామరాజభూషణునిచేఁ దనవసుచరిత్ర యం దిట్లు తెల్పఁబడియున్నది.

మ. మహిమ న్వాగనుశాసనుండు సృజియింపం గుండలీంద్రుండు త
త్సహసీయస్థితిమూలమై నిలుప శ్రీనాథుండు ప్రోవ న్మహా
మహులై సోముఁడు భాస్కరుండు వెలయింప న్బెంపువాటిల్లు నీ
బహుళాంధ్రోక్తిమయప్రపంచమునఁ దత్ప్రాగల్భ్య మూహించెదన్.

దీనిని బట్టి నన్నయభట్టారకునినాఁ డిది సంభవ మైనట్లుగాఁ దేలుచున్నది. మఱియు మిక్కిలి పురాతనకవియే యగు నన్నిచోడమహారాజుకూడ దీసంభవమును గూర్చి కుమారసంభవములో నిట్లు వ్రాసెను.

"మును మార్గకవిత లోకం
బున వెలయఁగ దేశికవితఁ బుట్టించి తెలుం
గును నిల్పి రాంధ్రవిషయం
బునఁ జనఁ జాళుక్యరాజు మున్నగుపలువుర్."

దీనిని బట్టి చూచిన రాజరాజనరేంద్రుని కాలమున—అనఁగా నన్నయభట్టుకాలముననే గ్రంథరచన ప్రారంభ మైన దని తేలుచున్నది. ఇట్లాంధ్రము జన్మించినకాలము మనకు బోధపడుచున్నది. ఇఁక నెప్పుడు మృతి పొందినదో తెలియదు. రామమూర్తిపంతులుగారును నది తెల్పలేదు. మనసారస్వతముం గన నది మృతినొందినట్లు కాన్పింపదు. నన్నయనాఁడు బయలువెడలి యది బహువిధశాఖల విరాజిల్లుచుఁ గ్రమక్రమముగాఁ బెరుఁగుచున్నది. నాఁటినుండియు బహుపురాణములు, నితిహాసములుఁ, బ్రబంధములు, వచనములుఁ, గావ్యములు, వచనకావ్యములు, ద్విపదకావ్యములు, యక్షగానంబులు, దండకములుఁ, గళికోత్కళికలు, శతకములు, నష్టకములు, నీమున్నగునవి బహువిపులముగా బయలువెడలుచున్నవి. శ్రీ రామమూర్తిపంతులుగారు తాము బయలుదేఱినతరువాత గ్రాంథికభాష మృతిపొంది తీరవలయు నని దృఢసంకల్పము చేసికొని నిద్రపోయి

యాన్నిద్రలో వచ్చినకలలో గ్రాంధికాంధ్రము మృతిఁబొంది పోయినట్లు పెద్దస్వప్నముఁ గాంచి రేమో! అట్లు చెప్పుటకును వల్లకాదు. ఏమన వీరితరువాతఁ గూడఁ గళాప్రపూర్ణేత్యాది బిరుదాంకితు లగు బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి శ్రీకృష్ణభారతము, వావిలికొలను సుబ్బారావుగారియొక్కయు బ్ర. శ్రీ. జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారియొక్కయు శ్రీమద్రామాయణములు, నింకనువందలకొలఁది నూతనగ్రంథములును, అనంతపంతుల రామలింగస్వామిగారి శుక్లపక్షము, శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారి ఉత్తరరామచరిత్రము, మాసోదరుఁడగు సాహిత్యవిశారదసుబ్బయ్యశాస్త్రియొక్క సాహిత్యకళ మఱియు నిట్టిగ్రంథరాజము లనేకములును బయలుదేఱుట మనరామమూర్తిపంతులుగారిమనస్సునకు వెగటుగానున్నను గ్రాంథికాంధ్రము మృతిపొందిన దని వ్రాయుట లోకమును మోసపుచ్చుటకై వ్రాసినమోసపువ్రాఁత యని స్పష్టమగుచున్నది.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ జయపుర మహారాజావారును శ్రీ శ్రీ శ్రీ పీఠికాపుర మహారాజావారును మఱియు శ్రీమంతు లగుపలువురు సంస్థానాధిపతులును బండితప్రకాండులును దీని నభివృద్ధిఁగావింప విశేషప్రయత్నములు దేశమునం దంతటను గావించుచుండ దీనికిఁ జ్యూతి కలుగు టెట్లు? వెఱ్ఱిసంకల్పములు తమమనస్సులోఁ దాము పెట్టుకొని తమలోఁ దాము సంతసించుచున్నారు మనరావుసాహేబు గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు.

అరవము, తెలుఁగు, కన్నడము, మళయాళము మున్నగునవి సోదరదేశభాషలై యుండఁగా సందులో నొక్కతెలుంగునకుమాత్ర మీ శాపము కలుగనేల ?

ఇది యంతయు మన శ్రీ రామమూర్తిపంతులుగారియొక్కయు వారిశిష్యులయొక్కయు గారడీ కాని వేఱు కాదు. ఇందుల కెవరును జంకఁ బనిలేదు. రామమూర్తిపంతులుగారిశిష్యులు కొందఱు గ్రాంథికాంధ్రము మృతమాయె ననుసంగతి కల్ల గాని నిజము కా దని చాటుచున్నారు.

సత్యమేవ జయతి—నానృతమ్

ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు వ్యక్తిత్వము లేదా ?

(2)

— రామడుగుల వేంకటసుబ్బారావుగారు, విజయనగరము. —

పదమధ్యయతులు నన్నయభాగమున లేవనిరి. చూడుడు:—

"సాత్యవతేయవిష్ణుపదసంభవమై విబుధేశ్వరాఢ్యసం
గత్యుపశోభితంబయి జగద్విదితం బగుభారతీయభా
రత్యమరాపగౌఘము నిరంతరసంతతపుణ్యసంపద
న్నిత్యభివృద్ధిసేయు వినినం గొనియాడిన నెల్లవారికిన్."

ఇట్లు పదమధ్యయతులు నన్నయభాగమునందుఁ బెక్కు లగపడుచుండ లేవని పల్కుట యనాలోచితమని చెప్పవలసియున్నది. సంస్కృతమునఁ బదమధ్యయతి వేసినచో నది యొకదోషముగాఁ బరిగణింతురు, కాని, తెలుఁగున నది శోభాదాయక మగును.

ఆంధ్రభాషకు భాషాశాస్త్రసంప్రదాయము నెఱుంగక, వ్యక్తిత్వవిమర్శ చేయఁబూనుట నాఁగలిలేక వ్యవసాయము చేయుటవంటిదే. వారియుపన్యాసములో గ్రుక్క త్రిప్పుకొనకుండఁ గావ్యములేమి, నాటకములు, అలంకారములు, ఛందస్సులు, గిందస్సులు, సమాసములు, పదములు, తుదకు "ఫుల్‌స్టాపులు" గూడ వచ్చి చేరిన వనుచున్నారు. పదములు చేరిన సమాసములు చేరిన వనుటేల! వాఙ్మయములో ననేకగ్రంథములు తెనిఁగింపఁబడినప్పుడిన్ని యరువుకొన నవసరములేదు. సమస్తము సందఁడియే వచ్చినచోఁ, జిగురుఁగేలు, జుంటిమోవి, యనువానిమాటేమందురు? "సంస్కృతలక్షణంబు దొడరని సమాసంబులుం గల" వను సూరిగారి పంక్తులు శ్రీవారు చూడలేదనుటెట్లు? ఆసంప్రదాయము లన్నియు వచ్చినఁ దెలుఁగులోఁ బ్రత్యయరహితముగా విశేషణవిశేష్యభావము చూపింపఁగలరా? "రామాయ రామభద్రాయ" అనునట్లు తెలుఁగులో రామునికొఱకు రామభద్రునికొఱకు నమస్కార మనుట

విరసముగా నుండును. ఇట్లే యనేకములు భాషాశాస్త్రజ్ఞులకుఁ దెల్లమగుచుండును.

నన్నయకాలమునాఁటికి శుద్ధదేశీయపదములు 4 వేలకుఁ బైఁగా నున్నట్లు కవిత్వవేదిగారు వ్రాసియున్నారు. కనుక నాపదములతో దేశీయ భాషలోఁ గావ్యము సులువుగా రచింపవచ్చును. కాని నన్నయాదులు దేశీయభాషలోఁ గావ్యములను రచింపక తత్సమపదములతో రచించుటకుఁ గారణమేమను సంశయము పొడమువచ్చును. ఆకాలమున సంస్కృతభాష చాల విరివిగాఁ బ్రచారములో నున్నది. పండితాదరణలో నున్నది. కాన, పండితాదరణమును, మెప్పును బొందవలె ననునుద్దేశముతోను, దనసంస్కృతభాషాపాండిత్య ప్రకటనార్థమును, నన్నయ తత్సమపదముల నెక్కుడుగా భారతభాగములోవాడియున్నాఁడు, కాని, యాంధ్రభాషలో దేశీయపదములు తగినన్ని దొరకకను దేశీయభాషలోఁ దాను గావ్యరచన చేయుట కసమర్థుఁడునై తత్సమపదములను వాడి యుండలేదు. కావున నన్నయకాలమునకుండు నాంధ్రభాషలోని యన్యదేశ్యపదములు తీసివేసినను, దేశికావ్యము రచించుటకుఁ దగినంత దేశీయ పదసామగ్రి యాకాలమున లేకపోలేదు.

బ్రహ్మశ్రీ ఆకొండి వేంకటశాస్త్రిగారు సమస్తము సంస్కృతము నుండి తెలుఁగులోనికి వచ్చినట్లు వ్రాసి రని నుడివిరి. వారివ్యాసమునందలి కొన్నివాక్యముల నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాను. వానినిబట్టి, శ్రీ వేంకటశాస్త్రిగారే యట్లన్నారో, లేక ప్రతివాదకులే యట్లు దురభిప్రాయపడినారో ప్రాజ్ఞు లూహింతురుగాక. "ద్రావిడభాషలలో నసంఖ్యములగుసంస్కృతప్రాకృత సమపదములును దద్భవపదములు నగుపడుచుండుటచేతను ఆంధ్రవ్యాకరణపురీతులు, సంస్కృతప్రాకృతవ్యాకరణమార్గములే యయి యుండుటచేతను ఆంధ్రభాష సంస్కృతప్రాకృతముల పరిణామ మను నసంగతాభిప్రాయము స్ఫురించుట కవకాశ మొదవె నని తోఁచుచున్నది. ప్రాచీను లగునాంధ్రవైయాకరణు లెవరును, నాంధ్రభాష

సాకల్యముగా, సంస్కృతప్రాకృతములనుండి పుట్టిన దని చెప్పియుండలేదు. ఆంధ్రభాషలోని తత్సమ తద్భవ పదములు సంస్కృతప్రాకృతజన్యము లని మాత్రము చెప్పియున్నారు ''

''వ్యాసభారతమున—దుష్యంతోపాఖ్యానము తరువాత యయాతి చరిత్రమున్నది. ఆంధ్రభారతమున నట్లు గాక, యయాతిచరిత్రము ముందు, దుష్యంతోపాఖ్యానము తరువాత, బ్రాహ్మణాప్సరఃకన్యాజాతసంతతిప్రకాశనపూర్వకము గగౌరవవంశీయుల యాభిజాత్యమును విశదీకరించుటకై నిర్వచింపఁబడినవి. పరీక్షిత్స్వర్గారోహణానంతరమున, జనమేజయురాజ్యాభిషేకసందర్భమున "తతో నృపే తస్మి న్గతే దివం గతే" నృపం శిశుం తస్యసుతం ప్రచక్రిరే" "స బాల ఏ వార్యమతి ర్నృపోత్తమః" అనుమూఁడు శ్లోకములును సౌతి చెప్పినట్లుండ మరల 49వ అధ్యాయములో జనమేజయుఁ డడుగఁగా మంత్రులు పరీక్షిచ్చరితమును దెల్పినట్లు సంస్కృత భారతములో నున్నది. ఈరెంటిని గలిపి చెప్పిన కథనే మరలఁ జెప్పనవసరము లేకుండ మంత్రు లొక్కరే చెప్పిన ట్లాంధ్రభారతమున నున్నది. మూలమున, కీచకుఁ డర్ధరాత్రమునఁ జంపఁబడఁగా నుపకీచకులు మొదలగువా రందఱుఁ దెల్లవాఱిన పిదప వచ్చిచూచి యాతనికి దహనసంస్కారము చేయఁ దలంచి, ద్రౌపదిని గూడ, వానితోఁ దుదముట్టింప నీడ్చుకొని పోయి రనియు, నాప్రాతఃకాలసమయముననె, భీముఁ డుపకీచకులను వధ గావించె ననియు, నుండఁగా, నియ్యది యసంగతముగా నుండుటచే, నుపకీచకుల వధయుఁ దెల్లవాఱుటకుఁబూర్వమే చీకటిలోనే గావించిన ట్లాంధ్రభారతమున మార్పు గావింపఁబడి మూలమునకు వన్నె పెట్టుచున్న ట్లున్నది. కీచకుఁడు ద్రౌపది సౌందర్యమును జూచి యాశ్చర్యపడుచుఁ దద్వర్ణనావసరమున నతిశయోక్తులతోఁ గూడిన భావముల నుత్ప్రేక్షోపమాద్యలంకారాములతోఁ గూర్చి, సమాంతరము లగువాక్యరచన గలపద్యములతోను మూలమున లేని యాంతరంగికశృంగారభావాతిశయములతోను మూలమును మించిన ట్లున్నదాంధ్రభారతము.

ఒకచో నీభాషాంతరీకర్తలు, మూలములోని కథాంశములను వెనుకనున్న దానిని ముందు, ముందున్న దానిని వెనుకగా గ్రహించి కథావస్తువునం దైక్యగుణము సంపాదించుచును మూలమునందలి నీరసపట్టముల నతిరమ్యముగాఁ బ్రదర్శించుచు నవుడు నతికిం భావగర్భితము లగు పదములచేతను నానాకారవర్ణనలచేత నొకదృశ్యమును మనకన్నులయెదుటనడచుచున్న దానినిగాఁ జేయుచును, ఆయాకథాపురుషుల మనోవృత్తులను, భావవైఖరులను వర్ణించుచుఁ బాత్రౌచిత్యమును బాటించి యాకారేంగితాదులను సూచించుచు మూలమునందలి పాత్రలను నూతనజీవముతోఁ బ్రకాశించునట్లు ప్రదర్శించుచును, సందర్భానుసారముగా నూతనము లగుప్రకృతివర్ణనలను జేర్చుచును, మూలమునకు మెఱుఁగు వెట్టుదురు. ఇట్టి సూక్ష్మవిశేషములను, బ్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును దెలిసికొనుటకు మూలముతో సరిపోల్చి చూడవలసియుండుటచేతను, గ్రంథవిస్తరభీతిచేతను బైని నాల్గుదాహరణములు మాత్రమే చూపితిని. ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు వ్యక్తిత్వ మున్న దనుట కాంధ్రమునుండి సంస్కృతములోనికిఁ బరివర్తితము లైనగ్రంథములును, నచ్చతెనుఁగు గ్రంథములును బ్రబలసాక్ష్యములే గదా! రఘునాథనాయకుఁడు రచించిన రామాయణమును మధురవాణి సంస్కృతములోనికిఁ బరివర్తించెను. వసుచరిత్రముకూడ సంస్కృతములోనికిఁ బరివర్తింపఁబడినది. కూచిమంచి తిమ్మనార్యుని యచ్చతెనుఁగుగ్రంథములుకూడ నిందులకు సాక్ష్యములే.

ఆంధ్రభాషాస్వరూపము పూర్తిగఁ దెలిసి యవగాహన చేసికొనియున్నవా రెవ్వరు నాంధ్రవాఙ్మయమునకు వ్యక్తిత్వము లేదని సకారణముగ నిరూపింపఁజాలరు. పక్షపాతదృష్టితోఁ గాక సమదృష్టితోఁ బరిశీలించినచో, నేను బైని నిరూపించినవానివలన, నాంధ్రవాఙ్మయమునకు సంపూర్ణమైన వ్యక్తిత్వము కల దని తెలియు నని నాయభిప్రాయము.

శ్రీరస్తు.

సుమతిశతకపద్యములు.

క. క్షితిఁ గానికూడుఁ గుడువకు
సతి నమ్మి రహస్యవిధులు సలుపకు మెపుడుం
బతిలేని యింట నుండకు
మతిమంతుల కిదియె నీతిమార్గము సుమతీ. ౧

క. పగవాఁడు తనకుఁ జిక్కినఁ
బగఁ జంపక మేలుచేసి పంపుట ధరలోఁ
బగవాని కదియె చంపుట
తగుఁజనికి నిదియె నీతి తథ్యము సుమతీ. ౨

క. కుటిలునితో నొనఁ గూడకు
కటువగు సభలోన వెడలఁ బల్కకు మది దు
ర్ఘటమగు కార్యము చేయకు
నిటలాక్షుని మీఁదిభక్తి నిలుపుము సుమతీ. ౩

క. వినయము కంఠాభరణము
ఘనమగుదానంబు నధికకరభూషణముల్
విను కర్ణాభరణంబుగ
వినవలె శివకథల నెపుడు వేడుక సుమతీ. ౪

క. కాదన్నవాఁడె కరణము
వాదణఁచినవాఁడె రెడ్డి వసుధేశుఁకున్
లేదన్నవాఁడె చనవరి
గాథలు పెక్కాడువాఁడె కావ్యుఁడు సుమతీ. ౫

క. ఇంపెఱుఁగని సతిఁ గోరుట
కంపలరనిపూవు ముడువఁ గైకొనుటెల్లం
బెంపెఱుఁగని నృపుఁ గొల్చుట
సంపెంగకుఁ దుమ్మెదేఁగి చచ్చుట సుమతీ. ౬

క. నెనరుగలవాఁడె చుట్టము
తనమనసుకు వచ్చువాఁడె దాత ధరిత్రిన్
కనుమఱుఁగుకలదె యాఁడుది
తనవాఁ డొరులనెడుమాట తథ్యము సుమతీ. ౭

క. స్థితిలేక బల్మిచెల్లదు
స్థితిగల్గిన బల్మి లేక స్థితిచెల్లదు నా
స్థితియును బల్మియుఁ గల్గిన
సతనిది త్రైలోక్యపదవి యందురు సుమతీ. ౮

క. రిపుపౌత్త్రుఁ బాముపౌత్త్రును
గపటుండగు మిత్త్రుపౌత్త్రు గడుసరిపౌత్త్రున్
విపరీతభార్యపౌత్త్రుదు
నెపమున విడనాడకున్న నేరము సుమతీ. ౯

క. మాతంగము మదమెక్కిన
భూతలపతి జారుఁడైన భువి విద్వాంసుల్
పాతకులైనను సాగర
భూతంబులు చేరుట్లు భువిలో సుమతీ. ౧౦

క. కనరానిది చల మైనను
వినరానిది గురులనింద వినుకలియైనన్
అనరానిది తలిదండ్రుల
మనరా దవివేకితోడ మతమిది సుమతీ. ౧౧

క. తెరువున నేనుఁగుఁ బోడఁగని
మొరయించుక వెట్టిగంపు మొఱఁగిరభంగిన్
దొర సల్పుఁ డెఱుఁగ కాడిన
సరిసేయఁగవలచు వానిసహాజము సుమతీ. ౧౨

క. తమకించిన నెపమెంచును
దమకించినఁ దల్లియైనఁ దనుఁజెఱఁ జూచున్
దమకింపఁ గార్యహానియుఁ
దమకించినఁ బ్రాణహాని తప్పదు సుమతీ. ౧౩

క. ఎన్నఁడుఁ గుడువక కట్టక
తన్నెఱి కూర్చుధనము ధరలో నెపుడున్
అన్నులకు రాజులకు వఱి
కన్నములకుఁ బోవుచుండుఁ గదరా సుమతీ. ౧౪

క. చపలత లాభముఁ జెఱచును
నెపమునఁ బగవారిఁగూడి నేరములెంచున్
అపలాపించును నమ్మిక
కపటాత్ములతోడిపొందు కాదుర సుమతీ. ౧౫

క. హరినైన జిష్ణునైనను
సురపతిసుతునైనఁ జంద్రసూర్యులనైనన్
సురకాని వ్యయముసేయక
తిరుణులు డాయంగనీరు తథ్యము సుమతీ. ౧౬

క. భూమీశుచిత్త మెఱుఁగక
ప్రేమముతో మనవిచెప్పఁ బెనఁగుటలెల్లం
బాముకు వాకట్టెఱుఁగక
సామునఁ జెఱుచాఁచునట్టిచందము సుమతీ. ౧౭

క. నగజాతకు హరుమేనను
సగపాలిప్పించె మరుఁడు చచ్చిఁ పిదపం
బగసాధింపనిమనుజుఁడు
మగవాఁడా! మగువగాక మహిలో సుమతీ. ౧౮

క. ఎడ్డెఁడు సతిపలపెఱుఁగఁడు
జడ్డిలఁబడితిరుగువాఁడు జాణం డగునా
యడ్డమునిఁ పుడు దిరిగెడు
ఱెడ్డెఱుఁగునె పాల తీపిఁ దెల్లము సుమతీ. ౧౯

క. అరమాడ జీతమైనను
ధరణీశుఁడు తగవరైన దగ్గఱవచ్చున్
సురరాజ్య మిచ్చెనేనియుఁ
దరమెఱుఁగనిరాజుఁ గొల్వఁ దగదుర సుమతీ. ౨౦

క. బలువిద్య లెన్నిగలిగినఁ
గులవిద్యయె వన్నెఁ దెచ్చుఁ గొంకక ధరలో
విలువిద్య పరశురాముని
కులవిద్యయె? యెన్నిచూడ కొంచెఁగా సుమతీ. ౨౧

క. దీపము మలిగినఁ జీకటి
యేపునఁ గానంగవచ్చి హెచ్చినకగిదిన్
శ్రీపొలఁతి వాసినప్పుడె
యాపద లానరునిమేం నలమురు సుమతీ. ౨౨

క. పులినాకి విడుచు దైవము
గలకాలము; దైవరహితకాలం బైనం
గలుపించి గొఱ్ఱెఁగఱచును
దలపోయఁగ దైవవశము తప్పదు సుమతీ. ౨౩

క. తప్పునకుఁ దగినదండన
మప్పుడె సేయంగవలయు నవనీశునకున్
నిప్పునను జీరఁజుట్టిన
యప్పగిదినిఁ జేయవలయు నాతని సుమతీ. ౨౪

క. కలిమియె కులమున కధికము
కలిమియె బలవర్ధనంబు కలిమియె మిగులుం
గలిమియె యుక్తికి మూలము
కలిమియె సుఖకరము తలఁపఁగా నిల సుమతీ. ౨౫

క. సత్య మఖిలజనపూజ్యము
సత్యమె సురలోకసౌఖ్యసోపానం బౌ
సత్యమె నిశ్చల ధర్మము
సత్యమె భవహరము జయము సత్యమె సుమతీ. ౨౬

క. బలవంతుఁడె గుణవంతుఁడు
బలవంతున కాజ్ఞచెల్లు బలవంతునకే
కలిమి గలవారె బఁతురు
బలవంతుం డఖిలమునకు బలమగు సుమతీ. ౨౭

క. ఆయంబు వ్యయము మించిన
శ్రీయును సమమైన దశము చెడకుండు వ్యయం
బాయంబు మించెనేనియుఁ
బాయదు పేదఱిక మెన్ని భంగుల సుమతీ. ౨౮

క. గుప్తము సేయుము తంత్రము
సప్తోపాయములనైన శత్రుల గెలువా
సప్తవ్యసనము లుడిగియు
నాప్తుల రక్షింపు చాలు సంతియె సుమతీ. ౨౯

క. రాఁగలభాగ్యము వచ్చినఁ
దాఁ గుడువక దాన మిడక దాఁపఁగ నేలా
పోఁగాలంబులు వచ్చిన
మాఁగిన పండ్లూడినట్లు మహిలో సుమతీ. 3౦

క. గాడిద మదకరి యగునే
బూడిద కర్పూరరజము పోలికి యగునే
మోడు విమానం బగునే
మూర్ఖుఁడు గుణియగునె తలఁప ముమ్మాఁగ సుమతీ. 3౧

క. ఇచ్చినదినముల దాఁకనె
లచ్చికి నెడఁ బాయరాదు లజ్జయు వలెనే
యిచ్చినదినములు తీఱిన
నిచ్చఁ దనుం బాసి లచ్చి యేఁగుర సుమతీ. 3౨

క. తనయుఁడు తండ్రికి బాలుఁడు
ఘనుఁ డాతఁడు తండ్రి లావుగలవాఁ డెల్లన్
జనకునిలా వుడిగిన మఱి
తనయునికిని దండ్రి శిశువు ధరలో సుమతీ. 33

క. రానిది కోరిన వచ్చునె
రానున్నది కోరకున్న రాకేలుండున్
దానెంత తమకపడినను
గానున్నది గాకపోదు గదరా సుమతీ. 3౪

క. అంజనసూనుఁడు దెచ్చిన
సంజీవికి సాటివచ్చు సకలార్థులకున్
రంజిల్ల నపుడు వార్చిన
గంజిసుమీ ప్రాణరక్ష గదరా సుమతీ. ౩౫

క. దారిద్ర్యముకంటె మహా
దారుణ మగు పాతకములు తలఁప౦ గలవే
చేరుదురు మృతిని నలువురుఁ
జేరనొకో దరిద్రు నొకఁడు సిద్ధము సుమతీ. ౩౬

క. అలుకునెడ రొంపిఁ జల్లుట
కొలుచొల్లమిగాదు మిగులఁ గూర్చుటకొఱకే
వలయునెడ నర్థమిచ్చుట
వెలయఁగ నభివృద్ధికొఱకె వినురా సుమతీ ౩౭

క. ఏడెన్నెలుఁగఁగవలయును
నేడెన్నఁడు విడువవలవ దేడున్ విడుమీ
యేడున్ మనమున నిలుపుము
యేడెన్నఁడు విశ్వసింప కెన్నఁగ సుమతీ. ౩౮

క. అనఘా విను ముద్యోగికి
ధనమొండెను గీర్తి యొండె ధన్యత యొండెం
బొనరంగ నిరుద్యోగికి
ధనకీర్తులు రెండు లేవు తథ్యము సుమతీ. ౩౯

క. మదిఁ బొడమిన దుఃఖమునకుఁ
జను వొండెనుఁ బ్రాయ మొండె సజ్జనగోష్ఠిం
బొదలుచు నొకపద మొండెను
బద నెఱిఁగిన చెల్మియొండెఁ బ్రాణము సుమతీ. ౪౦

క. ఆసించినవ్వా డిచ్చిన
పీసము పదివేలుపోలు వెయివేలైనన్
వీసముగఁ జూజు మనుజుం
డాసల నడియాడ నీయ నర్థికి సుమతీ. ౪౧

క. ఒఱగొడ్డె పూరనుండకు
మఱగలచుట్టంబు కలిమి కాసింపకు మిం
పెఱుఁగని హీనునిఁ గొల్వకు
మెఱవక దుర్జనుల గోష్ఠి మానుము సుమతీ. ౪౨

క. భువి నీవి కొంచె మైనను
గువలయపతి సుగుణియైనఁ గొల్వఁగవచ్చున్
యువరాజ్యపట్టమిచ్చిన
నవివేకిని గొల్చుటెల్ల నధమము సుమతీ. ౪౩

క. త్రాసును ధరలోఁ బడిచెడు
పీసనబడి కొక్కిరాపు వివరింపంగా
పీసంబైనను దిరముగ
నోసరముగ నొక్కపుంక నొడఁగుర సుమతీ. ౪౪

క. వలవని పల్లను మదిలోఁ
గలయని సతిపొందు రాజుగానని కొలువుం
బిలువని పేరంటంబును
దలఁపని చెలిమియును నొంచఁ దగదుర సుమతీ. ౪౫

క. ఘన మెఱుఁగనట్టి కోడలు
వినయము లేనట్టి సుతుఁడు వెఱవని యనుజుల్
అనుకూల గానిభార్యయు
మనుజునకును మందు లేనిమరణము సుమతీ. ౪౬

క. తెలిమినఁ బాఱనిగుఱ్ఱముఁ
దరమెఱుఁగని రాజుకొలువు తరుణులవెతలం
దరిలీపు సేయు మోహము
గరగరగా విడువవలయుఁ గదరా సుమతీ. ౪౭

క. సుంకరికి బొంకు వలయును
అంకనకును దిరుగవలయు నవనీస్థలిలో
శంకుడిగి మిగుల ముదిసిన
వంకాయకుఁ జింతపండు వలెరా సుమతీ.

క. సిరి తనకు వలచి వచ్చిన
సిరికిం దగు చిహ్నాలెల్లఁ జేయఁగవలదా
సిరిగూర్చి ప్రాఁకఁ దలఁచిన
సిరికడపటఁ జేరు నదియు సిద్ధము సుమతీ. ౪౯

క. మొగసాల నొంటి నుండకు
పగచాటి జయించు దాఁకఁ బదరకు మదిలోఁ
దెగఁబాఱువాని నమ్మకు
పగగొనునాచోట నిల్వ వలదుర సుమతీ. ౫౦

ఇవి, అంద్రంగి గ్రామనివాసులు బొడ్డపాటి లక్ష్మీపతిగారిచే క్రీ శ. ౧౮౬౩ సంవత్సరమున వ్రాసికొనఁబడిన తాళపత్ర సుమతిశతకపద్యము లనుండి శ్రీ దుప్పూరి బావన్నగా రెత్తి వ్రాసి పంపినవి.

కొన్ని పద్యము లింకను గలవుగాని మృదువుతప్పియున్నవి. ప్రకటించిన వానిలోను గొన్ని సందేహములుగా నున్నవి.

అచ్చుపడిన పుస్తకములలో నివి కనఁబడవు.

వ్యాకరణశాస్త్ర ప్రశంస.

— శ్రీ. భా. ప్ర. మల్లాది సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు, నూజివీడు —

వ్యాకరణశాస్త్ర మనఁగా నాయాపదముల కాయాయర్థము లెట్లు సరిపడినవో, యాయాపదములలో నాశాస్త్రజ్ఞులు పారిభాషికములుగ నేయేయవయవము లున్నవని యంగీకరించిరో యందుఁ బ్రకృతిప్రత్యయము లని వేఱుచేసిరో వానిలో నొక్కొక్కదాని కెంతెంత యర్థమో సమిష్టివలనఁ గలుగునర్థ మెట్టిదో మొదలగునంశములను విమర్శించి నిర్ణయము చేయు నియమన మని యాపేరును బట్టి నిర్ణయింపనగును. (వ్యాకరణ=విశేషముగా (శబ్దములలో) నవయవులయు, నవయవములయు విభజనమును జేయు, శాస్త్రము=శాసనములు-అని వ్యుత్పత్తి)-ఈశాసన మిక్కడొకరు చేసినట్లు కానిపించుచున్నదే గాని విచారింప నది స్వతస్సిద్ధమే యని తేలఁగలదు.

లోకములోని పదార్థములను మనుష్యులు తమయనుభవమునకుఁ దగినట్లుపయోగపఱచుట యరయుచున్నాము. కాని వాఁడాపదార్థములోని ప్రత్యంశమును దెలియఁజాలకున్నవాఁడు. పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రవేత్త మాత్ర మాపదార్థములో నెన్నియంశము లున్నవో యాదేయంశ మెందుల కుపయోగపడునో మొదలగు నంశములను విమర్శించి యీకారణముచే నీవస్తువును జను లిట్టియుపయోగములో నుంచిరని నిర్ణయము చేయఁగలఁడు. సామాన్యమానవునకును శాస్త్రవేత్తకును గలభేద మిట్లే యనంతమై యున్నది. ఆశాస్త్రవేత్త కట్టివిజ్ఞానము మొదట లేకపోయినను విమర్శించుస్వభావముగలిగి విమర్శించుచుండుటచే నలవడుచున్నది. అట్టి యనుభూతవిషయవిమర్శకులు స్థూలదృష్టితోఁ జూచి కొంతజ్ఞానము సూక్ష్మదృష్టితోఁ జూచి కొంతజ్ఞానము నుపార్జించి విజ్ఞానవంతు లగుచున్నారు. ఇట్టి విజ్ఞాతలు చేయునుపదేశములవలనను స్వయముగా విమర్శించు స్వభావము గలవారగుటవలనను గ్రొత్తవిమర్శకులు లోఁతునకు బు

ద్ధిని జొరనిచ్చి యందలి క్రొత్తయంశములను వెల్లడిచేయును. ఇట్లు చేయుటచేత విజ్ఞానము ఒక గ్రంథరూపమును దాల్చి శాస్త్రమను పేర వెలయుచున్నది.

ఆశాస్త్ర మభ్యసింపఁదలచినవాఁడు శాస్త్రజ్ఞుఁడు చెప్పునంశములను దెలిసికొనలేక మాటిమాటికి విసుగుఁగొనుట విద్యార్థులతోఁ బరిచయము గల యాగురువులకు ననుభవగోచరమే. అవిధముగనే వ్యాకరణశాస్త్రముకూడ నభిప్రాయబోధకశబ్దప్రయోగములలోఁ బుట్టి యావిషయ మెఱుఁగువాఁడు వచ్చుపర్యంత మణఁగియుండి యావిమర్శకునివలనఁ దల యెత్తి క్రమముగా శాఖోపశాఖల విరాజిల్లు మహావృక్షమువలెఁ బ్రకృతిప్రత్యయాద్యనంతవిశేషములు గలదై చూచువారికి భయంకరము నాశ్చర్యకరము నై యుండును. పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రమట్లు లీవ్యాకరణశాస్త్రమును సామాన్యమానవుల కగోచరమే.

కనుక భాషతోడనే పుట్టి భాషతోడనే పెరిఁగి భాషతోడఁ గలసిమెలసి యున్న వ్యాకరణము క్రొత్తవిషయము గాదు. కనుకనే వైయాకరణు లఖండస్ఫోటవాదు లైరి.

ఆవ్యాకర్త యాశాస్త్రమును గనుఁగొనెనే కాని భాషకుఁ జేసిన మహాహాని యేమియును లేదు. శాస్త్రకర్తకు శాస్త్రరచనయందలి యుద్దేశ్యము సాధకుఁడు సులభముగా నావిషయమును గ్రహించియుండవలె ననియే గాని బాధపడవలె నని కాదు. అయిన నంతయధికవిషయమును సులభముగ గ్రహింపఁజేయవలె నను నుద్దేశ్యముతో నాశాస్త్ర మారంభించెను గానఁ గష్టముగా నుండకమానదు.

అనఁగా మానసికపరిశ్రమముకంటె శారీరకపరిశ్రమము కష్టమని తలఁచి మానసికపరిశ్రమముగఁ జెప్పఁబూనినయంశమును గొన్నిశబ్దములతోనే చెప్పఁదలంచినందునఁ గష్టమని యభిప్రాయము. అందును బ్రారంభమునఁ జెప్ప నలవి కాని యంతకష్టము. వే యేల "కష్టం శాస్త్ర మ్మ"ను సూత్రమే కలదు. ఆకష్టమునకుఁ దాళినవానిబుద్ధి కావిషయ మంతయు సులభమై పోవును.

కాన వాఁడు శబ్దస్వరూపనిర్ణయముఁ జక్కఁగాఁ జేయఁగలవాఁడగును. అది యేవానికి నుపయోగము. అంతగొప్పవిషయము నన్ని కొద్దిపదములతోఁ జెప్పఁజాలనిమొదల నాశాస్త్రము నప్రయోజన మనవచ్చును. భాషనంతను బరిపూర్ణముగా నేర్చి యాయాప్రయోగవిశేషములను జక్కఁగాఁ బ్రయోగింప నభ్యసించినవారికి నీశాస్త్రమువలనఁ గలుగులాభ మేమి? అది సులభముగా సాధ్యము గా దనియే శాస్త్రమును దానిపైపు మాపును బ్రసరింపఁజేయుట తటస్థించినది. ఇందులకనియే పతంజలిముని బృహస్పతియొక్క యింద్రునకు శబ్దములచే కొన్ని వేలేండ్లు నేర్పెనని యితిహాసము నుపన్యసించెను. కనుక శాస్త్రము మహాప్రయోజనవంతమని తేలినది. అట్టిశాస్త్రము జనులవ్యవహారమునుండియే బయలుదేఱను గాని పనిలేనివాఁడు కాలక్షేపమునకై సృష్టించి ప్రజలపై వేసినశాస్త్రము గాదు. ఆశాస్త్రకర్తను గేవలప్రకాశకుఁ డనియే కాని యుత్పాదకుఁడనను వరాదు. ఆశాస్త్రవేత్తలును శాస్త్రములును లేనిచో నాభాష వ్యవహారైకశరణ్యై శబ్దశాస్త్రవకమై యుండును, గాన, నప్పుడు ప్రయోక్తల యవయవలోపాదికమువలన వచ్చునుచ్చారణములు నానావిధములై యుండి క్రమముగా బలిసి బలిసి యొక యానుపూర్వి గలశబ్దము నైనను శీఘ్రముగా భిన్నానుపూర్విగలశబ్దమునుగా మార్చుచుండును. అంతియే కాదు, పూర్వప్రయోగములు ముందుముందు కాలమునకు నప్పటివి తరువాతికాలమునకు నిలువక యెప్పటికప్పుడు క్రొత్తవియై యుండును, గాన, నాభాష చిరకాలముక్రిందట నుత్పన్నమైనను వెదకికొనఁ దగినశబ్దములు గలదై పోవును. ఆభాష యేదైనగ్రంథరూపమున నున్నచో శాశ్వతముగా నిలుచును గాని కాలము గడచినకొలఁదిఁ దద్వేత్తలు దుర్లభులు గాన నందలియుందములు నర్థములును దెలియఁబడవు. కనుకనే ఋగ్వేదభాష క్షాత్సానులకుఁ దెలియకుండుట తటస్థించినది.

శాస్త్రవేత్త లున్నచో నాయాప్రయోగముల నన్నింటిని గొన్నిసూత్రములచేతనే గుదిగ్రుచ్చి యుండుట, వానికి విపులముగ వ్యాఖ్యానము వ్రాయుట వాని ననుసరించి కొన్నికావ్యాదిగ్రంథములఁ జేయుట మొద

లగునవి కాకని గాన్పఁ బూర్వప్రయోగములు ఫలములు గాక తెలి మాఁబడునర్థములు గల్గియుండును. అదియే శాస్త్రమునకు వినియోగము. ఆకారణముచే భాష సృష్టి యగుచు గాక క్షీణించును. కేవలవ్యవహారమునకు నివి యన్నియు నక్కఱ లేదు. కావున నీప్రయోగవిశేషముల నెఱింగి ప్రయోగించినవారు గ్రాంథికులగుదురు, వెఱలు వ్యావహారికులు నగుదురు. ఇట్లు గ్రాంథికవ్యావహారికత్వరూపవ్యవహారభేదము ప్రాదుర్భవించి బలియుచుండును. క్రమముగా నాభేదముబలిసి యాగ్రాంథికవ్యావహారికభాషల నొకదానికొకటి చూపుమేరదూరమున నున్నట్లుచేయును. అయినను గ్రాంథికవ్యావహారికు లొక్కచోట నున్నందునను వ్యవహారము ప్రబలమైనదగుటచేతను గ్రాంథికులకుఁ గూడ నప్పుడప్పుడు వ్యవహారశిష్టపదములు భాషలో దొరలకపోవు; గ్రంథములలోఁ జొరకను పోవు. అదికారణముగా శాస్త్రము వ్యర్థప్రయోజన మనవచ్చునా ?

ఏవ్యావహారికభాషకు నైన నేదో యొకకట్టుపాటు స్వతస్సిద్ధమై యుండనే యుండును. ఆకట్టుపాటులేనిచో నాభాష యర్థమగుట యెట్లు? కొంతకాలమునకు దానికిఁగూడఁ బ్రకాశకుఁడు బయలుదేఱనే తేఱును. ఏగ్రాంథికభాషయైన మొదట వ్యావహారికభాషగానే యుండియుండును. ఇప్పటి వ్యావహారికభాషకువలెనే (త్రిలింగభాషకువలెనే) యప్పటివ్యావహారికభాషలకుఁ(వైదికలౌకికసంస్కృతభాషలకు) గూడ మొదట వ్యాకరణనియమములు వ్రాయఁబడి యుండనే యుండవు. కనుకనే కౌత్సుఁడను ఋషి వేదమున కర్థము లేదనియు దానివిమర్శనము శుష్కప్రయోజన మనియును నిందింప యాస్కఋషి నిరుక్తనిఘంటువును జేసి సమర్థించుకొనవలసిన యవసరము గలవాఁడాయెను. గీర్వాణభాషకుఁగూడ వ్యాకరణము వ్రాయునవసరము ప్రాకృతభాష వ్యావహారికభాషగా నుండినప్పుడే గాని ముందుగాఁ గాదు. ఏకొందఱి వ్యవహారములో నైన నున్నంగాని భాష గ్రాంథికత్వ మందదు. అప్పుడు గాని దానికి నియమములు గనిపెట్టుట వ్రాయుట సంభవించవు. లోకములో నర్థము ప్రాప్తించఁగాఁ దత్ప్రతీకారము నరయుటవలె గ్రాంథికభాషలో వ్యవహారబలము

చే మార్పులువచ్చుచుండఁ దత్ప్రతిక్రియ నరయుట యుండును గాని ముందుగాఁ గాదు. ఇప్పటివ్యావహారికభాషకు (తెలుఁగుభాషకు) నొకటి గ్రాంథికభాషతో (ఆంధ్రభాషతో) సంబంధము లేకుండ వ్యాకరణనియమములను వ్రాసికొనవచ్చును గాని యట్లు శాస్త్రమును బెంచి చేయఁదగిన దేమో తెలియదు. శాస్త్రమున కుపయోగము సులభముగను నిర్దుష్టముగను భాష నలవడఁజేసికొనుటయే కాని యూరక ప్రయాసమునకుఁ గాదు. దీనివిషయమై పతంజలిమహాముని "రక్షోహాగమలఘ్వసందేహాః ప్రయోజనమ్" అని నుడివియే యున్నారు. ఈప్రయోజనములు వేదమునకు సంబంధించినవియే కాని సందర్భమును బరిశీలించినచో నన్ని గ్రాంథికములకు నుపయోగించు నని తెలియఁగలదు. గ్రాంథికమైన వేదభాషకూడ నొకప్పుడు వ్యావహారికభాషయే యై తీరవలెఁ గాన దాని తరువాతి దగు సంస్కృతభాష వ్యావహారికభాషగా నుండినప్పుడు గ్రాంథికభాషాప్రయోగములను రక్షించుట మొదలగునంశములు సార్థకమైనట్లు ప్రస్తుతవ్యావహారిక త్రిలింగభాషాకాలమునఁ గూడ గ్రాంథికాంధ్రభాషారక్షణాదికము సార్థకముకాకపోదు. భాష యని పేరు వచ్చుటకు జనులవ్యవహారము కారణము గాన వైదికభాష కూడ నొకప్పుడు వ్యావహారికభాషయే యని నిర్ధరింపఁబడినది.

మఱియు నీవ్యావహారికభాష ప్రస్తుత వ్యవహారములో నున్నందున నందలి ప్రయోగములు వానినియమములును మఱుఁగుపడుటకు వలనుపడవు. గ్రాంథికభాషాప్రయోగములును వానినియమములును గ్రంథైకదృష్టములు గనుక మఱుఁగుపడుట కవకాశము చాలఁ గలదు. కనుక గ్రాంథికభాషకు నియమప్రకాశన మెట్లవసరమో యట్లు వ్యావహారికభాష కవసరము గాదు. లాభములేని పని కెవ్వఁడు ప్రయత్నింపఁడు గదా!

మఱియు నే భాషకైన వ్యాకరణప్రయోజనము నేకొంచెమునైనఁ జూచి యుండి గదా వ్యాకరణశాస్త్రమును దానిని గనుఁగొన యత్నించుట. ఎప్పటికప్పు డుచ్చారణభేదముచే మార్పు చెందు నీవ్యావహా

రికభాషకు నియమములను వ్రాయసమకట్టుట యీభాషాభ్యాసకులకు నుపద్రవము చేయుటయు కాని సాయము చేయుట కాదు. ప్రయోగరత్నాది ప్రయోజనములు వ్యావహారికభాషకు నుండనేయుండవు. మఱి వఱబడిన దానిని గదా శాస్త్రకర్త జ్ఞాపనము చేయుట. అది వ్యవహారమునం దున్నభాషావిషయమై యెన్నఁడు నవసరము కాదు. కనుక వ్యావహారికభాషకు వ్యాకరణనియమములను వ్రాయఁబూనుట వృథాప్రయాసకారణము. ఈహేతువుచేతఁ గవులు వేఱనియు శాస్త్రకర్తలు వేఱనియుఁ దలఁచి కవి తనయిష్టమువచ్చినట్లు గ్రాంథికవ్యావహారిక భాషాపదములను గలిపి యుపయోగించుకొనవచ్చును. "ప్రయోగైకశరణా వైయాకరణా" యనునభియుక్తోక్తి గలదు గదా. కనుక నాతని ప్రయోగము లెట్లున్నను వానిది దోషము కాదు. వాని నన్నింటిని మేనమామయస్థులవలె మొత్తముచేసి దాఁచి యుంచుకొనవలసిన "పూచీ" శాస్త్రకర్తది కాని కవి కేమియు లేదు-అని చెప్పనుఁ గావలసినచో వ్యావహారికభాషకుఁ గూడ వ్యాకరణము వ్రాసికొనుఁడని వ్యాకర్తలపై నా భారమును వేయుట యెంతటిహాస్యప్రసంగమో యెంతటి శుష్కవాదమో శిక్షితవిద్యు లూహించెదరుగాక! మఱియుఁ బైనిఁ జెప్పఁబడిన భారమును బండితులపైఁ వేయఁదలఁచిన వారియుద్దేశ్యము ప్రకారము పండితుఁడు కొఱవిచేఁ దలఁగోఁకికొనఁ దలఁచినవాఁ డని యెంచఁదగును. అందఱవలె నతఁడు నేదో యొకకథలపుస్తకమును వ్రాసి యిహపరములయందు సుఖములేక శాస్త్రాభ్యాసమున కని కొన్నియేండ్లు భాషాభ్యాసనమున కని కొన్నియేండ్లు శ్రమపడి చివరకుఁ బొందఁదగినఫల మేమియు లేక యిట్టి వారినిందల పాలగుట యేన్యాయమతమునఁ గలదా? అందు శాస్త్రము గనుఁగొనిన వానిది తప్పా? యభ్యసించినవానిది తప్పా? కనుక ని వాదము గట్టిపెట్టి పెద్దవారిమతము ననుసరింతము.

మనుష్యసృష్టికిఁ బ్రారంభమున నొకప్రదేశమునందు నొకస్త్రీపురుషుల జత యైన నుండియుండును. ఆదంపతులు గాని వారిసంతతివారు గాని తమయభిప్రాయమును బరస్పరము బోధించుకొనుటకు నేదో యొక

శబ్దరూపసాధనమును (అఖండవాక్యమును) దప్పక యుపయోగించుకొ
ని యుందురు. ఆసాధనములో నప్పుడు తెలియఁబడకపోయిన యవయవ
ములను పేరఁ బరఁగు శబ్దము లనేకము లుండియుండును. ఆశబ్దములకుఁ
గూడఁ గర్తృకర్మక్రియాత్వాది ధర్మములు స్వరూపభేదము గలిగియుఁ
బ్రయోక్తలచేఁ దెలియఁబడకయే యుండును. పరస్పరము వారు పలుకు
పదములు సాధారణముగా నొకతీరుననే యుండును. అనఁగా నప్పుడు
కూడ నభిప్రాయబోధకశబ్దరూపసాధనమున నొక యర్థముగల యేయా
నుపూర్వికి నేయేవిశేషార్థములు గలుగవలె నని యుద్దేశించి వక్త ప్ర
యోగించుచున్నాఁడో యాయానుపూర్వికే యాయావిశేషార్థములే
గలుగవలె నని యాశ్రోత కూడ వక్త యైన మఱియొకప్పుడు ప్రయోగిం
చుచున్నాఁ డని తాత్పర్యము.

ఆసాధనము దుష్టమగుటకు నాతరువాతివారి కేరికిని నోరాడ
దు గదా! దానినే తప్పువారికి లోకమునఁ దప్పనరానిది యుండనే
యుండదు. ఆసాధనముతో వ్యవహరించువారి కుటుంబము పెరిఁగినకొ
లఁది నాయభిప్రాయబోధకశబ్దరూపసాధనముకూడఁ బెరిఁగియే యుండు
ను. అనఁగా వస్తువిశేషవాచకములే గాక యాయాపదములలో వర్ణ
లోపాదులు గలిగి పర్యాయాదిపదములు గా మాఱి భాష పెరుఁగు
నని యర్థము; ఆసాధనసామగ్రిని సాంగోపాంగముగ వినియోగించువాఁడు
బయలుదేఱువఱకు నం దవయవావయవులభేదము దురూహ్యము. ఆ
కాలమందుఁ గూడ నేకొంచెముగానో జీవనోపాధి భేదమును బట్టియు
నుపదేశశ్రద్ధాదులఁ బట్టియు శబ్దోచ్చారణసాధనావయవముల సౌష్ఠవము
ను బట్టియు నైకైకశబ్దోచ్చారణము నిపుణమైనకూడ జనులలో నుత్తమ
మధ్యమాధమభేదము కలుగకమానదు. కలిగినభేదమాత్రముగా బలిసి
యాశబ్దమునకు రూపాంతరము నాపాదింపకపోదు. అప్పు డది పర్యా
యాదిపదములుగా నుండి వ్యవహరింపఁబడును. మఱియును, బొత్తిగ
రూపము మాఱిపోయినచోను బూర్వప్రయోగములను దరువాతి
సామాన్య మానవులు తెలిసికొనలేక పోయినచోను మొదటి

రూపమునకును రెండవరూపమునకును సాధారణనియమము కుదురక పోయినచోను నారెండు రూపములకు రెండుభాష లని వ్యవహారము రాక మానదు. ఆవ్యవహారము మొదట గ్రాంథికవ్యావహారికత్వములతో మొకలిడి పోనుఁబోను దృఢపడిపోవును. శిక్షితవిద్యులు వ్యవహరించుపదజాలము గ్రాంథికముకాన నందు నేకట్టుపాటును వారు గ్రహింపఁగలిగిరో యదియే వ్యాకరణ మని చెప్పఁబడును. అది యాభాషాసహజమ్ము గాని దేశాంతరమునుండి దిగుమతి యైనది గాదు. కనుక మనుష్యులతో వ్యవహారము దానితో భాష యద్దానితో గ్రాంథికవ్యావహారికత్వములు వానితో వ్యాకరణము నిట్లివి సూదితో దారమువలె నొకదాని నొకటి వీడక కలసిమెలసి యున్నవే కాని భేద్యములును బహిహార్యములును గావు.

కనుక భాష ముందు పుట్టినదా? వ్యాకరణము ముందు పుట్టినదా? యనువ్యాకరణదూషణపరవికటప్రశ్న పరంపరలను వదలివేయుట సర్వరమణీయము. మఱియు నీగ్రాంథికవ్యావహారికత్వములు వ్యర్థధర్మము లని పట్టుదలతో నందు రేని యొకభాషాకుటుంబములోని వని చెప్పఁబడు రెండుభాషలు మొదట నెట్లుండినవి? అవి యట్లు చీలిపోవుటకుఁ గారణము మొదటినుండి ప్రజలయుచ్చారణభేదము గాక మఱే మని చెప్పఁదగును. దీనికి భాషాంతరసంపర్కమే కారణ మని నిర్ధారణ యుండునా? ఎట్లు పలికినను బలికినవాని యుద్దేశ్యమును వినువాఁడు గ్రహింపఁగలుగునా? అట్లుచేయఁగలిగినచో నీప్రపంచములో నొకకుటుంబములోని వనిచెప్పఁబడు నిన్నిభాష లెందుల కాకుటుంబములో సర్వసాధారణములు గావు? వేఱువేఱు పలుకుబడులతో నారబ్ధమగుభాషల నొకటిగాఁజేయుట యెట్లు? కనుక నీగ్రాంథికవ్యావహారికత్వధర్మము లనివార్యపృథక్పథము లని యొప్పి యూరకుండుట మంచిది.

పండితులు పరస్పరవిజయేచ్ఛ గలిగి యుందురు గదా యని యంతట నసూయాపీడితు లగుదు రనునింద కర్హ్వాలుగారు. అదివారినుదుటనేవ్రాయఁ బడలేదు. ఎందైన సామర్థ్యము గల ప్రతిమానవుఁడును సామర్థ్యము గలప్రతిమానవునితో నాయంశము ప్రస్తావింపఁబడినప్పుడు

తనసారత్వమును వెల్లడింపకపోదు. అది న్యాయ్యముకూడ నగును. కనుకనే మహాకవి కాళిదాసుగారు "ఆపరితోషా ద్విదుషాం న సాధు మన్యే ప్రయోగవిజ్ఞాన" మ్మనియు "తం సన్తః శ్రోతు మర్హంతి సదసద్వ్యక్తిహేతవః" యనియుఁ బ్రశంసించి యున్నారు. పదవాక్యప్రమాణజ్ఞ భవభూతిమహాకవికూడ "ఉత్పత్స్యతే స్తి మమ కోపి సమానధర్మా" యని సవిచారముగనైనఁ బండితప్రశంస చేసియున్నాఁడు. "విద్వానేవ విజానాతి విద్వజ్జనపరిశ్రమ" మ్మను సమక్తికూడఁ బండితుఁడు చేసినకావ్యాదికమును బండితులకే యర్పింపవలెనని యుద్బోధించుచున్నది. "సమకాలురు మెచ్చ రెన్నఁడున్" అనుచేమకూర వేంకటకవి దూషణపరవాక్యములు వ్యతిరేకముఖమునఁ బండితప్రశంసఁ జేయుట లేదా? వీరందఱుఁ బండితుల మెప్పును గోరియే కాదా వారి నుగ్గడించుట మొదలగునవి జరిగియున్నవి? కనుక పండితులు గ్రంథకర్తలనో రడంచుటకు వ్యాకరణ మను మహామోహనద్రవ్యమును దెచ్చిపెట్టి రని నిష్కారణముగ వారిని నిందింపక వారిపైఁ జిరాకు మాని పరాకులేక శాస్త్ర మభ్యసించి వరాల కెన యగు సత్కావ్యములను రచించి మిరాతిగులైనపండితశూరులకే కానుకగాఁ జేసినచోఁ జతురాననయువతి కంఠమున నిస్తులముక్తాకలాపసమర్పణ మగు నని నాచిత్తసర్వస్వము.

అయిన, వ్యవహారదుష్టపదములు గ్రాంథికకవుల రచనలయందుఁ గూడఁ గానఁబడుచున్నను, గ్రాంథికవ్యావహారికభాషాభేద మట్లే యుండవలె నని మీయభిప్రాయమా? యనినచో "శాస్త్ర ప్రయోగవచసోశ్శాస్త్రం బలవ దుచ్యతే, అనిష్పన్నే పదే తేన ప్రయోగాశ్రయణం హితమ్" అనుప్రామాణికవచనమునుబట్టి వ్యవహారదుష్టపదములు బహుపండితప్రయోగమధ్యమునఁ దఱచు మెలఁగెనేని యవి యనివార్యగ్రాహ్యము లని వేఱుగఁ బునరుక్తి యవసరము లేదు, గావున, నాపదముల విషయమై వ్యాకరణము చాల దనుమొదలుగాఁ గల తద్దూషణములు సంకుచితదృష్టిమూలకములు గాని, న్యాయములు గా వని విన్నవించుచున్నాను.

తిక్కన—భారతరచన.

—విద్వాన్. పిసుపాటి విశ్వేశ్వరశాస్త్రిగారు, పిఠాపురము.—

మనుమసిద్ధిక్షమాపాలుని రాజ్యచక్రమును దన యసమానమేధాశక్తిచే నస్ఖలితముగా నడపిన సామాదిచతురుపాయజ్ఞుఁ డగుమహామంత్రియు, వేదశాస్త్రాధ్యయనము చేసి తదుక్తకర్మాచరణమునందు మిక్కిలి యాసక్తి గలిగి స్వాహాస్వధాశబ్దద్వయసంస్కృతము లగుహవ్యకవ్యములచేత దేవతలను బితృదేవతలను దృప్తిపఱిచిన సోమయాజియు, నుభయభాషాకవిత్వంబున మిగులఁ జతురుఁడై యుభయకవిమిత్రుఁ డనఁ బేరుఁ గాంచిన మహాకవియుఁ, దాను గృతికర్త యయ్యు నితరకవులచేఁ గృతులందిన మహాత్యాగియు, నిరంతరస్మరణీయచరితుండును, హరిహరాద్వైతభావనాపవిత్రీకృతహృదయుండును, నగుతిక్కన సోమయాజి నిర్వచనోత్తరరామాయణాదికృతులను రచించియుఁ దృప్తిలేక తాను సంసారసాగరమును దరించుటకును, భారతకథారసపానముచేత 'నాంధ్రావళి మోదముం బొందుటకును' దనమనంబున ననువైన మార్గము నాలోచించి మహాభారతము విరాటపర్వము మొదలు పదునైదుపర్వము లాంధ్రీకరించెను.

మనకవిబ్రహ్మ తనయాంధ్రీకరణమునఁ సంక్షిప్తీకరణవిపులీకరణముల సాహాయ్యమున గ్రంథ మంతయును నడపినాఁడు; మఱియుఁ గొన్నిచోట్ల నౌచిత్యమునే ప్రధానముగాఁ జేసికొని మూలమున నున్నదానిని దెనిఁగింపక విడుచుటయు, మూలమున లేనిదానిని గల్పించి పెంచుటయును జేసినాఁడు. ఇట్టిమార్పుల దక్షక కవులెల్లరును జేయవలయు నని ధ్వనిమార్గప్రతిష్ఠాపనాచార్యుఁ డగు నానందవర్ధనుఁడు చెప్పెను చూడుఁడు.

శ్లో. ఇతివృత్తవశాయాతాం త్యక్త్వా౽ననుగుణాం స్థితిమ్
ఉత్ప్రేక్ష్యో౽ప్యంతరాభీష్టరసోచితకథోన్నయః.

ఈవ్యాసము శ్రీసూర్యరాయవిద్యానందపుస్తకభాండాగారమున జరిగిన తిక్కనవర్ధంతి సందర్భమునఁ జదువఁ బడినది.

ఇతివృత్తవశాయాతాం కథంచిత్ రసాననుగుణాం స్థితిం త్యక్త్వా పునః ఉత్ప్రేక్ష్యాపి అంతరా అభీష్టరసోచిత కథోన్నయో విధేయః యథా కాళిదాసప్రబంధేషు (శాకుంతలాదిషు) కవినా ప్రబంధ ముపనిబధ్నతా సర్వాత్మనా రసపరతంత్రేణ భవితవ్యం. తత్రేతివృత్తే యది రసాననుగుణాం స్థితిం పశ్యేత్ తాం భఙ్క్త్వాపి స్వతంత్రతయా రసానుగుణం కథాంతర ముత్పాదయేత్.

శ్లో. అనౌచిత్యా దృతే నాన్యత్ రసభంగస్య కారణమ్
ప్రసిద్ధౌచిత్యబంధస్తు రసస్యోపనిషత్పరా" (ధ్వన్యాలోకము.)

ఆలంకారికమార్గమును జక్కఁగాఁ బరిశీలించి యౌచిత్యానౌచిత్యములను గుర్తించి తిక్కన తనభారతమును దీర్చి దిద్దినాఁడు. ఈమహాకవి యేవిషయమును వర్ణించినను పాఠకులను ద్రష్టలను జేయునట్లుగా వర్ణింపఁగలఁడు. దీనికి ముఖ్యోదాహరణములు:—అభిమన్యునియుద్ధఘట్టము, కృష్ణునిరాయబారపుఘట్టము. ఇట్టిఘట్టము లింకననేకములుగలవు. ఈఘట్టములు చదువునప్పు డీగ్రంథమున కొకమూలగ్రంథము కల దనియును దానికిది యాంధ్రీకరణ మనియు నెట్టివిద్వాంసునకేని తోఁపదు. అచ్చముగా నాంధ్రముననే (అనఁగా సంస్కృతమున లేకయే) తొలుత నీగ్రంథము రచింపఁబడిన దనుదృఢవిశ్వాసము పాఠకులకుఁ గలుగునట్లు రచించినతిక్కనకవి మహాప్రతిభకు నమస్కరింపని యాంధ్రకవి యుండఁడు; కావుననే కవిత్రయములోనివాఁడగు నెఱ్ఱనార్యుఁడు తనహరివంశమునఁ దిక్కనను గవిబ్రహ్మ యని నుతించినాఁడు.

మ. తనకావించినసృష్టి తక్కొరులచేతం గామి నా నేమఖం
బునఁ దాఁ బల్కినపల్కు లాగమములై పొల్పొందు నా వాణి న
త్తను నీతం డొకరుండ నాఁ జను మహత్త్వాప్తిం గవిబ్రహ్మనా
వినుతింతుం గవితిక్కయజ్వ నఖిలోర్వీదేవతాభ్యర్చితున్.

మనతిక్కనకు సాక్షాచ్ఛిష్యుఁడును మార్కండేయపురాణము నాంధ్రీకరించినవాఁడును నగుమారయ యాతనిగూర్చి యిట్లు చెప్పినాఁడు.

చ. ఉభయకవిత్వతత్త్వవిభవోజ్జ్వలు సంవిహితాధ్వరక్రియా
ప్రభు బుధబంధు భూరిగుణబంధురు భారతసంహితాకథా
విభుఁ బరతత్త్వబోధను నవీనపరాశరసూను సంతత
శ్రీభవనకీర్తిసీయయశుఁ దిక్కకవీంద్రుని గొల్తునర్థితోన్.

ఇందలి 'నవీనపరాశరసూను' 'ఉభయకవిత్వతత్త్వవిభవోజ్జ్వలు' అను విశేషణములు నాఁడు తిక్కనయందు వారికిఁ గలగౌరవమునకు సూచకములు. ఇంకను తిక్కనను గూర్చి విశేషములు తెలిసికొనుటకు దశకుమారచరిత్రమొక్కఁ డాధారముకలదు. దీనిని కేతన తిక్కనకుఁ గృతియిచ్చినాఁడు. ఇందేఁ దిక్కనవంశము వర్ణింపఁబడినది. ఈవిధముగాఁ(అనఁగాఁగృతిద్వారమున) దనవంశమును దాను వర్ణించుకొననక్కఱ లేకయే యితరులచే వర్ణింపఁజేసికొనిన తిక్కన వివేక మెట్టిదో యాలోచింపుఁడు. ఇఁకఁ గేతన తిక్కనను గూర్చి చెప్పినదానిని గొంచెము పరికించినచో నాతనిప్రవర్తనమును బ్రతిభాపాండిత్యములును స్పష్టముగాఁ దెలియఁగలవు. చూడుఁడు.

సీ. సుకవీంద్రబృందరక్షకుఁ డెవ్వఁ డనిన వీఁ
డనునాలుకకుఁ దొడవైనవాఁడు,
చిత్తనిత్యస్థితశివుఁ డెవ్వఁ డనిన వీఁ
డనుశబ్దమున కర్థమైనవాఁడు,
దశదిశావిశ్రాంతయశుఁ డెవ్వఁ డనిన వీఁ
డనిచెప్పుటకుఁ బాత్రమైనవాఁడు,
సకలవిద్యాకళాచణుఁ డెవ్వఁ డనిన వీఁ
డనిచూపుటకు గుఱియైనవాఁడు,
మనుమసిద్ధిమహేశ సమస్తరాజ్య
భారధౌరేయుఁ డభిరూపభావభవుఁడు
కొట్టరువుకొమ్మనామాత్యు కూర్మిసుతుఁడు
దీనజనతానిధానంబు తిక్కశౌరి.

క. అభినుతుఁడు మనుమభూవిభు
సభఁ దెనుఁగున సంస్కృతమునఁ జతురుండై తా

నుభయకవిమిత్రనామము
త్రిభువనముల నెగడ మంత్రితిక్కఁడు దాల్చెన్.

సీ. నరసకక్షోంద్రుల సత్ప్రబంధము లొప్పఁ
గొను నను టధికకీర్తనకుఁ దెరువు
లలితనానాకావ్యములు చెప్పు నుభయభా
షలయందు ననుట ప్రశంసనత్రోన
యర్థిమైఁ బెక్కూళ్ళ నగ్రహారంబులు
గా నిచ్చు ననుట పాస్తపాలము
మహిత దక్షిణలైన బహువిధయాగంబు
లొనరించు ననుట వర్ణనముచొప్ప
వరుని కొకనికి నిన్నియుఁ బ్రకటవృత్తి
నిజము లై పెంపుసొంపారి నెగడు నెట్టుఁ
గొమ్మనామాత్య తిక్కనికొలఁది సచివుఁ
డింక నొక్కరుఁ డెన్నంగ నెందుఁ గలఁడు.

క. చతురానన సన్నిభునకు
సతతస్వాహాస్వధాదిశబ్దస్వనసం
స్తృతహవ్యకవ్యసంత
ర్పితమఖశిఖిముఖనిలింపపితృవర్గునకున్.

ఇఁకఁ దిక్కనకవి క్షిప్తీకరించిన చోటులును విపులీకరించిన తావులును, ఔచితీసంపాదనకై యన్యమార్గముల నవలంబించినచోటులును క్షిప్తముగాఁ జూపుచున్నాను.

—క్షిప్తీకరణమునకు—

కవిబ్రహ్మ రసము చెడకుండుటకును కథ పాఠకులకు విసుగుపుట్టింపక వేగముగా నడచుటకును కొన్నిచోట్ల మూలములోని విషయములను క్షిప్తీకరించినాఁడు. అయినను దనకృతహస్తతను గొంత కనఁబఱిచినాఁడు. చూడుఁడు.—భార-ఉద్యో-3-౧౫౭.

చ. కొడుకులకంటె నయ్యనుఁగుఁగోడలి కెక్కుడు చూచుఁ గోడలుం
గొడుకులు సేయుభక్తి కటఁగోటిమడుంగులు భక్తి నాకు నె
య్యడుఁ దగఁ జేయుచుండు నది పుణ్యచరిత్ర కులాగ్రగణ్య ప్రౌ
ఢి సకలంబుఁ జూడ సభ దైన్యముఁ బొందుట సూచి ప్రొక్కితిన్.

ఈపద్యమునకు మూలమును గూడ నిటఁ జూపుచున్నాను.

“సర్వైః పుత్త్రైః ప్రియతరా ద్రౌపదీ మే జనార్దన. సం. భార. ఉద్యో. ౯౦ అధ్యా. ౪౩.”

ఈవిషయమునే తిక్కనకవి చతురముగాఁ “గొడుకులకంటె... చేయుచుండు.” ననుపలుకుఁ బెంచివ్రాసినాఁడు.

శ్లో. ...తథా వృత్తా...సం. భార. ఉద్యో. ౯౦ అధ్యా. ౪౮.

(తథావృత్తా=పుణ్యశీలా. నీలకంఠ వ్యాఖ్య.)

ఇది “పుణ్యచరిత్ర” అనుదానికి మూలము.

శ్లో. కులీనా...... ,, ,, ,, ౪౩.

శ్లో. మహాభిజనసంపన్నా... ,, ,, ,, ౪౭.

ఇవి “కులాగ్రగణ్య” యనుదానికి మూలములు.

శ్లో. పతిభిః పంచభిశ్శూరై రగ్నికల్పైః ప్రహారిభిః,
ఉపపన్నా మహేష్వాసైః...... ౪౬.

ఇందలిభావమునే “సభర్తృక” యనునర్థము గల “ప్రౌఢి”యను పదముచేఁ బ్రకటించినాఁడు.

శ్లో. సర్వపైరిక్షస్త కురవః...౯౦

ఇది “సకలంబుఁ జూడ” ననుదానికి మూలము.

శ్లో. తస్మాద్దహతి యత్కృష్ణా, సభాయాం కురుసన్నిధౌ, ధార్తరాష్ట్రైః
పరిక్లిష్టా...౯౭.

ఇందలిభావమునే “సభ దైన్యముఁ బొందుట సూచి ప్రొక్కితిన్” అని చెప్పినాఁడు. ఈవిధముగా ననేక శ్లోకములలో వ్యాసమహర్షి చెప్పిన విషయము నొక్కపద్యములోఁ దిక్కనమహాకవి సంగ్రహించినాఁడు.

— విపులీకరణమునకు. —

౧. సోమయాజికిఁ దనదేశాచారముల యందెక్కువ మక్కువ. అను నేకచోట నయ్యాచారములను బ్రవేశపెట్టుచుండును. చూడుఁడు:—

శ్లో. ప్రతిగృహ్యచ తాం పార్థః పురస్కృత్య జనార్దనమ్
వివాహం కారయామాస సౌభద్రస్య మహాత్మనః

శ్లో. కృతే వివాహే తు తదా ధర్మపుత్రో యుధిష్ఠిరః
బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ విత్తం యదుపాహరదచ్యుతః.

అని క్లుప్తముగా వ్యాసుఁడు చెప్పిన వివాహగాథను దనదేశాచారముల నందఱఁ జొప్పించుటకును బాఠకులకు రసాంతరానుభవముచేఁ గొంత యుత్సాహమును గలిగించుటకును విస్తరించి వర్ణించినాఁడు. అందలి తలఁబ్రాలుపోసికొనుట మున్నగునవి యాంధ్రాచారములే. ఇట్లే భీముఁడు విరాటునియొద్ద మల్లులతోఁ 'గుస్తీకట్లు' పట్టునపుడును సంస్కృతమున లేకున్నను దనకాలమున నాంధ్రదేశమునఁ బ్రసిద్ధములై యున్న 'కుస్తీపట్లు' నే యెంతయో రమ్యముగా వర్ణించినాఁడు.

౨. శ్లో. క్లేశితశ్చ వనే సూరో వాసవేన చ శిక్షితః
అమర్షవశమాపన్నో యోత్స్యతే నాత్ర సంశయః.
సం. భార. విరా. ౪౦ అ ౨౬.

శా. సింగం బాఁకటితో గుహాంతరమునం జేడ్పాటుమై నుండి మా
తంగస్ఫూర్జితయూథదర్శనసముద్యత్క్రోధమై వచ్చునో
జం గాంతారనివాసఖిన్నమతి నస్మత్సేనపై వీఁడె వ
చ్చెం గుంతీసుతమధ్యముండు సమరస్థేమాభిరామాకృతిన్.
భార. విరా ౪-౯౭.

ఇక్కడఁ జక్కని యుపమానమును గల్పించి శ్లోకమునందలి భావమున కెట్టిశోభను గలిగించినాఁడో చూచితిరా!

—అన్యమార్గావలంబనమునకు—

"క్లేశితశ్చవనే" ఇత్యాది శ్లోకమునకు వెనుక

శ్లో. ఏవపార్థోహివిక్రాంతో... నాజిత్వావినివర్తేత సర్వానపిమరుద్గణాన్.

సం. భార. విరా. ౪౦ అధ్యా. ౧౬ మొదలు ౨౫ వఱకుఁ గల షడ్శ్లోకముల నిక్కడఁ దిక్కన తెనిఁగింపలేదు. వీలయిన నీశ్లోకములలోని భావమునే మరలఁ గర్ణుని నిందించు కృపాచార్యునిచే శ్లో. ఏకో హి శక్రాన్ సమరే సమర్థః ప్రతిబాధితుం,—తథా నివాతకవచాః కాలకేయాశ్చ దానవాః, దైవతై రప్యవధ్యా స్త ఏకేన యుధిపాతితాః.

అని క్లుప్తముగాఁ జెప్పించినాఁడు వ్యాసమహర్షి. మఱితిక్కన యుసమయమున గురువగు ద్రోణాచార్యునిచే నర్జును నంతగా నుతింపఁజేయుటకన్నఁ గర్ణుని గర్వోక్తులకుఁ గ్రుద్ధుఁడైన కృపునిచేతనే యర్జునస్తుతి చేయించుట యుచితముగా నుండు ననియును, ద్రోణునిచేతను గృపునిచేతను గూడ నొక్కమాఱుగానే పైవిధముగా నర్జునస్తుతి చేయించుట సరసము గాదనియును దలఁచి యీవిధముగాఁ గృపునిచేతనే యర్జునస్తుతి చేయించినాఁడు.

వ. అక్కిరీటి యొక్కరుఁడ కాఁడే యని తలంతుమేని—

సీ. శక్రాది సురులతో సంగ్రామ మొనరించి
ఖాండవం బేర్చ నొక్కరుఁడ కాఁడె
యాదవబలమెల్ల నాఁగఁ ద్రోచి సుభద్రఁ
గడిమిమైఁ దెచ్చె నొక్కరుఁడ కాఁడె
దిగ్విజయంబునఁ దేజంబు సేసె ని
క్కురువంశమునకు నొక్కరుఁడ కాఁడె
బలముతో గంధర్వపతినోర్చి విడిపించెఁ
గౌరవేశ్వరుని నొక్కరుఁడ కాఁడె
యని నివాతకవచులను దానవుల నాతఁ
డొక్కరుఁడ కాఁడె యుక్కుమడఁచె
నమరులకు నజేయు లగుకాలకేయుల
నొక్కరుఁడ కాఁడె యొడిచెఁ గర్ణ! భార. విరా. ౪-౨౧౦.

మఱియును దిక్కన భావోద్రేకమును వర్ణించునప్పు డొకవిధ మగు నూతనపక్కి నాశ్రయించి యెంతయో రమ్యముగా వర్ణించును.

గీ. దివిజపతి నీకు నిచ్చిన తీవ్రశక్తి
చేతఁ గవ్వడి నడఁచ నని చూతు వేని
వాసుదేవునిచే నది ప్రయ్యలయ్యెఁ
దునియ లయ్యును బొడియయ్యెఁ బోరఁ గుధరణి. ఉద్యో. ౨-౨౭౨.

గీ. పాండవులకుఁ దగుపాలు మేదినిఁ బంచి
యిచ్చుకంటెఁ గార్య మెద్ది గలదు
ధర్మ మెద్ది సముచితం బగువిధ మెద్ది
శక్య మెద్ది చెప్పుఁడ వాక్యవిదులు. ఉద్యో. 3-౨౭౫.

క. నిండెసమయాబ్దములు నిం
కొండన లే దిపుడు చని సుయోధనుతో భీ
ష్ముండును గురుఁడును వినఁగా
నిండె ననుము నిండె నిండె నిక్కంబునకున్. విరా. ౪-3౭౦.

ఈవిధముగఁ దనభారతరచనయం దనన్యసామాన్యప్రతిభను బ్రకటించి కృతార్థుఁడైనాఁడు. ఆట్టికవిబ్రహ్మను గనుటచే నాంధ్రదేశమాతయు కృతార్థురా లైనది.

శా. మూలం బొక్కఁడు దీనికిం గలుగునే మూలంబు తాఁ జూడకే
వైళం బీకృతి తిక్కయజ్వ కవితావాల్లభ్యమేపార నా
నాలంకారరసౌచితీయుతముగా నల్లెన్ జుమీయంచు ధీ
శాలుల్గూడ నుతింప భారతము యజ్వా! కూర్చి మాకీయవే!

ఉ. నీమహిమం బచింత్యము, గణింప నశక్యము నీకవిత్వశో
భామహిమం బనన్యసులభం బగుఁ దావక పాత్రపోషణా
శ్రీమహిమం బుదాత్తము వచింపఁగ నీకునయప్రశస్తి ని
న్నోమహిమాకరా! తెలుతు మోపినభంగి ననుగ్రహింపవే.

గ్రంథస్వీకారము.

గృహలక్ష్మి.

దసరాసంచిక:—చెన్నపురమున స్త్రీలజ్ఞానాభివృద్ధికై డాక్టరు కే. యస్. కేసరిగారిచేతఁ బ్రకటింపఁబడుచున్న గృహలక్ష్మి మాసపత్త్రికకుఁ బ్రతిసంవత్సరము వలెనే యీసంవత్సరమును దసరాసంచికను బ్రకటించిరి. సంచికయంతయు సతీలలామలచేతనే వ్రాయఁబడిన వివిధవిషయ వ్యాసములతో నిండియున్నది. స్త్రీలు వ్రాసికొన్నవియే గనుక విషయము లన్నియు స్త్రీలయభివృద్ధినిగూర్చినవే యని వేఱుగఁజెప్ప నక్కఱయుండదు. ఇట్టిపత్త్రికను బ్రకటించుచున్న శ్రీడాక్టరుగారి నభినందించుచున్నారము. కాని, జ్ఞానాభివృద్ధి నందుచున్న నారీమణు లందఱును మాతృభాషనుగూర్చి యశ్రద్ధ చేయుచున్నా రని వగచుచున్నారము.

ఆంధ్రభూమి.

ఇది చెన్నపురములో శ్రీయుతులు ఆండ్ర శేషగిరిరావు పంతులు బి. ఏ. గారిచే నడపఁబడుచున్న దేశోపకారకమాసపత్త్రిక. ఈ 1938వ సంవత్సరము సెప్టెంబరునెల పత్త్రిక యంతయు (౭ సంపుటము-బహుధాన్య, భాద్రపదము ౨ సంచిక) "మదరాసుసంచిక" యను నామముతో వెలువడినది. విషయము లన్నియు మదరాసునుగూర్చినవియే.

"మదరాసు మహానగరము ముమ్మాటికి మనది. దానికిఁ జెన్నపురి యనుపేరు మనమిచ్చినది...మద్రాసు లేనియాంధ్రరాష్ట్రము తలలేని మొండెము, మద్రాసు అనునిరుసుమీఁద ఆంధ్రుల భవిష్యచ్చక్రము దిరుగనున్నది. మద్రాసు మనరాష్ట్రములోనుండి పోయినయెడల మన నిధులుపోవును." ఈరీతిగా మద్రాసు మనయాంధ్రరాష్ట్రమునకు ముఖ్యనగరము కావలెనని చెప్పు వ్యాసము లనేకములు గలవు. మొదటినుండియు నాంధ్రులవలననే మద్రాసునగర మభివృద్ధిలోనికి వచ్చిన దనియును

దెల్పఁబడుచున్నది. అనేకులుచరిత్రములను బరిశీలించియతినిపుణముగను యుక్తియుక్తముగను వ్యాసములను లిఖించియున్నారు. చాలసంతోషము. కాని ఆంధ్రదేశమునకై, యాంధ్రభూమికై, యాంధ్రరాష్ట్రమునకై, భగీరథప్రయత్నములు చేయుచున్న యాంధ్రులందఱు నాంధ్రభాష నధోగతికిఁ దెచ్చుచున్నారు. ఆంధ్రభాషను నీరసస్థితికిఁ దెచ్చుచున్నప్పుడాంధ్రభూమి యేయసంతోషాధారమునఁ గాలూనుకొనియుండునా, యని మాత్రము విచారముగా నున్నది.

కన్నడనుడి.

ఇది, బెంగుళూరులో నిరువదిమూఁడు వత్సరములక్రిందట స్థాపింపం బడిన కర్ణాటసాహిత్యపరిషత్తువారిచే, నూతనముగా వెలువరింపఁబడుచున్న వారపత్రిక. మొదటిసంపుటము, మొదటిసంచిక మాకందినది. కర్ణాటకభాషలోనాంధ్రభాషలోకంటె ననేక వారమాసపత్రికలు, కన్నడభాషాపోషకములు గలవు. తగినంతభాషాభిమానుల యాదరణము వానికిఁగలదు. కన్నడసాహిత్యపరిషత్తువారిపుడీవారపత్రిలోఁ గూడఁ గేవల భాషావిషయములనే ప్రకటించుచున్నారు. ఈపత్రికకు శ్రీ అ. న. కృష్ణరాయరుగారు సంపాదకులుగానున్నారు. ఈకర్ణాటసాహిత్యపరిషన్ముఖమున వెలువడు కన్నడనుడి దేశమున కంతకును జేఁదోడు వాదోడుగా నుండుఁగాత! మహారాజాదరణమునందిన యీభాషకు నీపత్రికలకుఁ గొఱఁతయేమి!

మదవిదళనము.

ఇది యొక్క చిన్నపుస్తకము. చెన్నపురములో, ముత్యాలపేట హైస్కూలు ప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయులు విద్వాన్ తా. అప్పుగంపిళ్లెగారు రచించినది. (క్రౌనుసైజు) ౬౩ పుటలుగలది. క్షేమేంద్రమహాకవి యొక్క దర్పదళనమను గ్రంథమును జదివి, యారీతిని దెనుఁగులోవచనరూపమున నొక్క కావ్యమును రచింపవలయు నని యుత్సాహపడి ప్రారంభించినది. ఇందు మదవిదళనవిషయములే పెక్కులు గలవు. మదము, అనఁగా గర్వ

ము:—కూడనిది దానివలన ననేకానర్థము లున్నవని చూపుటయే కవి కహంక, కావున, గర్వలక్షణము—కులమదము, దాని నిర్వాసనము, ఇట్లే ధనమదము, దానిదళనము, విద్యామదము, దానివిదళనము, రూపమదము, దానివిదారణము, యౌవనమదము, తన్మదధ్వంసనము, అధికారమదము, తద్ధరణము, ఆచారమదము, తన్నిరాసము నని చిన్నిచిన్ని యుదాహరణములలో వివరించియున్నారు. భాషజటిలము సిద్ధప్పమునై రాజిల్లుచున్నది.

ఈవిద్వాంసులు, "ఆంధ్రవాఙ్మయలక్షణదర్పణమును" వ్రాయుచున్నారు. అఱవములోని కంబరామాయణము నాంధ్రీకరించుచున్నారు.

ఈ మదవిదళనము వెల యెనిమిదణాలు.

సాంఖ్యాదర్శము.

శ్రీఉర్లాముజమీందారులగు శ్రీరాజా కందుకూరి బాలసూర్యప్రసాదబహద్దరుగారు చిరకాలమునుండి వ్రాయుచున్నట్టి యాంధ్రభాషానమను విజ్ఞానసర్వస్వమున కనుబంధము. సంఖ్యార్థనామప్రకాశికయను నది తొల్లియొక్కటి శ్రీకనుపర్తి వేంకటరామశ్రీవిద్యానందనాథవిరచితముకలదు. దానికంటె నిది విలక్షణమైనది. దానికి దీనికిని భేదమేమన- నిందు విషయవివరణముగలదు. అందుఁగేవలపదములు మాత్రమే చెప్పఁబడెను. ఉదాహరణము:—పన్నిద్దఱాళ్వారులు-వీరిలోఁ దొమ్మిదవవాళ్వారు "తిరుమంగైయాళ్వారు (పరకాలయతి) వీరికి-కవిధ్వంసులనియుఁ జెప్పఁగలదు. కవిలోకదివాకరులనియు, చతుష్కవి శిఖామణులనియు, షట్ప్రబంధకర్తలనియు, కవివైరియనియు బిరుదనామములు కలవు. తిరునావిత్తిరునగరు అనుగ్రామమున కలియుగమున నాల్గువందల వత్సరములనాఁడు నీలుఁడను శూద్రునకుఁ జనించి ధనుర్విద్యనేర్చి చోళభూపతి కడ కొలువుండి (అయోనిజ యగు) కుముదవల్లిం గోరి దొంగిలించిన ధనముతో నామె బడసినవారు వృశ్చికమాస (కార్తికనెల) కృత్తిక వీరితిరునక్షత్రము. విష్ణుదేవుని శార్ఙ్గాంశసంభూతులు."

శ్రీరస్తు.

లక్షణసారసంగ్రహము.

తృతీయాశ్వాసము.

క. శ్రీవిలసద్గాత్రము భా
ర్యావృజినప్రశమహేతురాఘవపద రా
జీవధ్యానప్రసుతివ
ద్యావర్తీ వెల్లలూరి హనుమన్మంత్రీ. ౧
వ. అవధరింపుము.

—: రేఫఱకారనిర్ణయము :—

గీ. కృతుల రేఫఱకారసంగతులగతులు
లలితదశరూపనాటకలక్షణములఁ
జిత్రకవితలకొన్నివిశేషములును
నాఱుప్రత్యయములఁ దేర్తు నార్య లెస్స. ౨
క. తా నేమి చెప్పినాఁ డి
ట్లా నని రఁట యెవ్వఁ డెఱుఁగు ననకుఁడు సుకవుల్
నా నేర్చురీతి మీకృపఁ
బూనుక రేఫలు ఱకారములు నేర్పఱతున్. 3
గీ. పృథివి జీవుఁ డీశుఁ డను నభేదవాది
వలెనె వాదించి కుకవి దుర్వాదిసభలఁ
దాను రేఫకు ఱాకు భేదమె యను నది
కృతులు చేకట్టుసుకవిసమ్మతము గాదు. ౪
క. ఇడఁ దగు రేఫకు రేఫయె
యడరఁగఁ బ్రాసము ఱకార మైన ఱకారం
బిడఁ దగును గాని రెండును
బడిఁగలయఁగఁ జెప్పరాదు పావని వింటే. ౫

క. తలకట్టు గాక యెత్వమె
యలవడఁ జజసలను మూఁట నది మొదలగుచోఁ
దెలుఁగుల మొదళ్ల నెయి లివి
యలహల్లులు గావు స్వరము లగు వ్రాయంగన్. ౬

ఉదాహరణము:—

గీ. చెలువ చేకటొవ్వ జేన యనంగను
సేసకొ వ్వసంగఁ జెల్లు మూఁట
నెఱుక యఁర వసంగ నీరెండువర్ణంబు
లచ్చు లగును హల్లు లాది గావు. ౭

గీ. ఆంధ్రసంస్కృతపదములయందు మొదలి
వైన ఉఊలు ఓకార మనెడు లిపులు
స్వరము లగుఁగాని హల్లు లై చొరవు గనుక
వాకు నుత్వోత్వముల నవి వ్రాయరాదు. ౮

ఉదాహరణము:—

గీ. ఉల్ల ముదిద యుడుటు నూరును నోపిక
యనెడుకలుకు లెల్లఁ దెనుఁగు లౌను
ఉదధి యున్నతంబు నూర్వశి యోంకార
మమరు ననఁగ సంస్కృతము నఁ జెల్లు. ౯

సీ. సంస్కృతార్ణములఁ దత్సమమగు తెలుఁగుల
యందుఁ గ్రియాపదాంతాక్షరములఁ
బలుకుచోఁ రేఫలు గలుగు నింతియె కాని
గలుగదు బండిఱకార మరయ
అద్వయి ఇద్వయి ఎద్వయి ఒబొలు
కగచజతదపబాక్షరము లెన్న
నమరవసల లిన్ని యమర నిర్వదిరెండు
వీనిపై ఱారేఫవితతు లొదవు

వాని వ్రాఁతలచేఁ దేర్చు వరుసతోడఁ
కడమయిరువదితొంబ్రక్షరములతుదఁ
కదిసి రేఫలు కలిగినఁ గలిగెఁ గాని
మఱి ఱకారంబు లే దెందు మారుతసుత. ౧౦

వ. ఇందు సంస్కృతపదంబులఁ దత్సమమగు తెలుఁగుపదంబులఁ రేఫలు గలవు ఱకారంబు లేకుండుట సుప్రసిద్ధం బగుఁ గ్రియాపదాంతాక్షరంబులపై రేఫవర్ణంబు లెట్టి వనిన. ౧౧

ఉదాహరణము:—

క. వ్రాసిరి వచ్చిరి యొప్పిరి
చేసిరి యన నాదిగాఁగఁ జెన్నగుక్రియలన్
వాసిన తెనుఁగులఁ గలయవి
భాసురముగ రేఫ లయ్యెఁ బవనతనూజా. ౧౨

గీ. రేఫక్రిందట ద్విత్వ మా రేఫ లేదు
ఘనఱకారంబె ద్విత్వఱకార మగును
ఱట్టునను గట్టు నొకయిఱ్ఱి మఱ్ఱినీడ
గఱ్ఱుగఱ్ఱుంబు గలవానికఱ్ఱ వినుము. ౧౩

వ ఇంక, అకారాదులపై వచ్చిన రేఫఱకారంబులకు వర్ణక్రమంబున వివరించెద. ౧౪

సీ. అఱిగొనె నరదాన నరిగెను నరవాయి
గొన కిరు దరగంటఁ గనియె నరయ
నరసి చల్లారఁ గన్నార నారెకు నన
నారంగ ధర్మంబు నారఁగూరె
నారఁగాఁగినపాలు నారెకు లారాట
మారటం బారనియుగ్గి యారె
నారయు నట్లు పొంగారె నారంగ న
ద్వయిమీఁద రేఫ లిర్వదియు రెండు

ఇరవు నిరువురు నిరువది యిరుగెలఁకులు
నిరుము నిరవార నొల్లఁబోయి రన నీరె
నీరికలుపుట్టె నీరేడు నీరెలుఁ గనఁ
బహునాగాంగ్రేఫ లివ్వియుపయిని హనుమ. ౧౫

సీ. అఱవఱ యఱకట యఱిముఱి యఱువది
యఱువుడు నఱుచు స్కక్కఱ యనంగ
నఱపొఱ డఱపులు నఱచెయి పొల్పఱి
యఱచునె కఱయఱు లఱుము లనఁగ
నఱలేక యఱుగును నఱుకమ్ము టఱకాలు
నఱగొఱ లేక సిగ్గఱి యనంగ
కజ్జూఱఁకఱ యఱుగుఁడుకుఱుసంబు బి
ట్టఱ యడలాఱ నోరాఱ నాఱు
రసము లాఱని తేజ మాఱాఁపు లాఱ
డి యన ముప్పదిరాలు నద్వయిని నిఱికి
యిఱులు నిఱుకట వీఱుసు క్రిక్కిఱియ నిఱిసె
నన వికారంబుపై ఱాలు నాఱుగఁ గజ. ౧౬

సీ. ఉరవట యురణించు రిమెడి యురులఁ ద్రో
యుట డెంద మురియాడ నురియు ననఁగ
నురుళింవ నూరక యుండుట నూరార్చు
టూరటపుచ్చుట యూరనుండి
యన నుద్వయంబుపై నొనరు రేఫలు పదు
నొం డివి కృతులలో దండిమెఱయు
నుఱువుగ రిపులపై నుఱుకుడు బలిముఱి
యుఱుముచు నుఱుకఱి నుఱుకచేతు
లూఱడిల నూఱు ననఁగను నూఱుగడన
నూఱ నన నుద్వయంబుపై నుప్పతిల్లు
బండిఱా లివి పదియయ్యెఁ బరఁగఁ దెలుఁగుఁ
గృతులఁ గవు లిఁకఁ బొలుపొందఁ గీశనాథ. ౧౭

సీ. ఎరగలి కెరువడి యెరగాఁగ నెఱియంగ
నెఱికె యేఱికెయన నెరవిడు మన
నేమీఁదిరేఫ లివేడగు నోఁడారు
లారు లారసిలఁగ మిన్నారయ నోఱిమె
నోరల కోఱిచి తోఱి యనఁగ రేఫ
లెన్మిది యోమీఁద నెసఁగె నింకి
నెఱకలు నెఱచియు నెఱుకలు నెఱుకయు
నెఱసఁజ యెఱుపును నెఱుఁగ లెఱుపు
యెఱుఁగుటనఁ దొమ్మి దేమీఁద నెనయు ఱాలు
యొఱువ దొఱవ్రల నొఱగాలు నొఱిగె నవిన
నొఱపుగలకత్తి యొఱలోన నొఱలు టనఁగ
సప్తసంఖ్య ఱా లోమీఁద జరగుఁ గభవ. ౧౮

సీ. కారుక్రొమ్మొగులు తొల్కరిఁ గర మొప్పంగఁ
గుఱియఁ గఱసెన మొక్కరుఁడు చేసి
కొరప్పనంబు చేకూర నిడుకరణి
కూర కారాకులు కూరుటయును
గరకరఁ గాలంగఁ గరఁగి కరువుఁబోసి
కోఁకి కూరిమి కోరఁజేసెఁ
గరవాలు కరుపలి కారింప కూరుకు
కూరుతు కా రాటకా రనంగఁ
గూరనాటిసమ్ము కొరప్రాణ మనఁ గారి
యంబును గరి గొరునది కరకరి
కారులు కెర లనఁ గకారాదిరేఫలు
ముప్పదియును రెండు ముఖ్యచరిత. ౧౯

సీ. కుఱఁగట కొఱమాలి కొఱఁతవడి కుఱుచ
కఱవునఁ గొఱగాదు కొఱవి యనఁగఁ
గఱటిఁ దెల్పఁగరాదు కాఱియ కఱకఁర
కొఱలి కొఱలువచ్చెఁ గెఱయ ననఁగఁ

గఱికలు కఱుకొని కాఱుటె కొఱపంబు
కొఱగల్లు కఱుమాపు కొఱకుఱ యన

... ...
... ...

గలకకారాదిపెద్దఱకారసంఖ్య
మొనయ ముప్పదినాల్గయ్యె నిజమంత్రి. ౨౦

సీ. గురువులుపారఁగ గరుడాల్చె మేన్గొర
గరువతనము గణఁగిరి గురువుగ
గురుసులు గురుగు తెగిరిపడి గిరగిర
గురుసు సింగారము గరగ గరిత
గారాము మ్రగ్గిరి గరిసెఁడి బంగారు
గురుగులు గరువము గోర మనఁగ
నిరువదియొక రేఫ లివి గకారము మీఁద
గిఱుపుట గొఱియల గిఱిచి పగఱ
గుఱుతు గిఱుట గఱి గుఱి గొఱక గొఱిజ
గిఱుక గఱుగులు గుఱుగుఱ గుఱుగు గఱిసె
గఱులు డగ్గఱి గిఱుమెట్లు గుఱుక గిఱికొ
నె నన బ్బా లిరువది గోపరిని యనిలజ. ౨౧

సీ. చేరువ తెచ్చిరి చెచ్చెర చేరిరి
చెఱుపు టచ్చెరువును జొరక యనఁగఁ
జొరవ యచ్చర లనఁ జూరె యచ్చెరియము
చీరమేన వచ్చిరి చెరిపిరి యనఁ
జిరుగని చెరఁగుల చీరలు నిల్చిరి
యన రేఫ లివి పదునెనిమి దయ్యెఁ
జిచ్చఱపిడుగును జిచ్చఱకును జొఱ
చిఱుకొట్టు చిఱమి మూచ్చిఱుతనంబు
చూఱవిడుచుట క్రచ్చఱ చుఱచుఱ యనఁ
గఱులు చఱచుట చిఱుపులి గట్లచఱులు

చెఱలుటయు నేల చఱచుట చెఱనిడుటయుఁ
జెఱిసగము చుఱుపుమ్మల చెఱిగొనుటయు. ౨౨

గీ. చెఱకువిల్లు చెఱపు సేయుట చెఱుచుట
చెఱువు చిఱుతగవ్వయు చిఱుత యనఁగఁ
చిఱుకు ముట్టెనఁగ క్రోడి నిఱ్ఱిమైకు
చకర మైనవాలు శంభుతనయ. ౨౩

వ. జకారాదుల రేఫము లేవి. ౨౪

గీ. జఱభి జెఱిపోతు జఱజఱ జాఱె ననఁగ
జఱిగొనియె జఱుపుమ్మటి జఱిజఱి యనఁ
జోఱజోఱ యనఁగ ౫
తొమ్మిదివి జకారంబుపై దొడ్డవాలు. ౨౫

సీ. తరిచాడె తరమిడి తరువఁగాఁ దరచుట
తిరుగుట తిరియుట తిరము తెరువు
తెరలుట తరలఁగ తరఁగ తరతరము
నేర్తురు తోరమ్ము నెత్తు రనఁగఁ
దెః తేర వత్తురు తేరా సుగంధంబు
తొరుగుట తరమించి తొరలిక యనఁ
దూరుపునాఁటను దేరంగనేర్తురు
తిరనిక్కనుఁ బల్ తెరఁగుపనులు
తెరలగాఁ గాఁచునెయ్యి కస్తురికి సమము
తేరుపైఁ జిత్తరువుబొమ్మ తారు గనిరి
తెరయుఁ దోఁతొరి వాండ్రరుదెంతు రనఁగఁ
దవర రేఫ లీక్షణమరుద్బంధులు[1] వారి. ౨౬

సీ. తెఱలుట వాతెఱల్ తెఱదిరి యేడ్తెఱ
తెఱగుగల్గుట యును దెఱవు లనఁగ

---

1. ఈక్షణమరుద్బంధులు=౩౨.

దఱుఁగుట తక్కువ తఱుఁగుట వెల్తియుఁ
దఱుఁగుట ఘేవనార్థంబు గయ్యె
దఱియుగు సత్త్రఱిఁ దఱచగు తఱిగొని
తొఱఁగువడుటయును దాఱఁగలింపఁ
దఱుముమఁ దొఱఁగమిఁ దొఱఁగులుపోవుచుఁ
దొఱగిన తవియుఁ దొఱఁగె ననఁగఁ
దఱఁగు తుఱుమును దిఱియుచు దాఱుటనఁగఁ
దూఱు తఱుముచుఁ దఱలనఁ దేఱుదు రనఁ
దేఱికనుఁగొనఁ దఱులనఁ దేఱటి యనఁ
దఱియుఁ జొఱుమనఁ దీఱఁగఁ దఱికి ననఁగ. ౨౭

గీ. తిఱుఁగఁజేయుఁడు తొఱులను దఱఁగ దీర్ఘ
కన్ను తెఱచుట మఱి తెఱఁగన్న నంగఁ
దఱిమి యని సేసెఁ దెఱఁగొప్పఁ దఱిగొలు పనఁ
దపరములఱాలు దృక్సముద్రము[1] లనిలజ. ౨౮

సీ. దురదుర జూదరి దొరలెల్లఁ గురుకుగ
దొరకోలు దురమాట దొరయుఁ డరుట
దురపిల్లు టురుకుట దొరకొల్వు దొరకొంట
దూరులు దరిద్రొక్కి దొరసి రనఁగ
దరికొని ననఁ బంచదశరేఫ లవి యయ్యె
ముండఱ కాలంబు ముంద టెదురు
నం దొఱలించెద ఱాదఱ మిద్దఱ
మొందఱు వదఱుట కొంద ఱనఁగ
నెద్దిఱా యనంగఁ బెద్దఱికం బన
నందఱు నెన్నంగ నింద ఱనఁగ
బండిఱాలసంఖ్య పదుమూఁట నగు నెన్న
దపరమునను గల్గి తరుచరాఘవ. ౨౯

1. దృక్సముద్రములు=౪౨.

ఈన్యాయము వేదాంతకల్పతరుపరిమళము ౫౮ పుటలో నున్నది.

౧౪౧. ఉభయతః పాశా రజ్జుః.

రెండువైపుల బంధించు త్రాడు. అనఁగా నుద్వేగమును గలిగించు స్థితి.

౧౪౨. ఏకదేశవికృత మనన్యవత్.

ఒకభాగమునందుఁ గలిగినవికారము వస్తువు నంతను మార్పనేరదు. ౧-౧-౫౬ అష్టాధ్యాయీ సూత్రముతో సంబంధించిన పదియవ వార్తికమునకు భాష్యములోఁ బతంజలి యీన్యాయము నుదాహరించినాఁడు. కుక్కకుఁ జెవులు గాని తోఁక గాని కోసివేసినచో నది గుఱ్ఱముగాఁ గాని గాడిద గాఁ గాని మాఱదు.

౧౪౩. ఏకసమ్బన్ధిదర్శనేఽన్యసమ్బన్ధిస్మరణమ్.

ఒకవస్తువును జూచినచో దానితో సంబంధించినది జ్ఞప్తికివచ్చును. తర్కభాషావ్యాఖ్యాన మైనన్యాయప్రదీపము ౪౪వ పుటలో "ధూమదర్శనమువలన దానితో సంబంధించిన యగ్ని స్మృతికి వచ్చును అని కలదు." "ఏకసమ్బన్ధిజ్ఞాన మపరసమ్బన్ధిస్మారకమ్".

౧౪౪. కపింజలన్యాయము.

కపింజల మనఁగా కౌంజుపిట్ట. వాజసనేయసంహితలో ౨౪-౨౦ "వసన్తాయ కపిఞ్జలా నాలభేత"—ఇచ్చట నెన్ని పిట్టల నాలభనము చేయవలయు నని యొకసంశయము కలుగును. ఈవిషయమై జైమిని యెనిమిది సూత్రములను వ్రాసి చర్చించెను.

౧౪౫. కమ్బలనిర్ణేజనన్యాయము.

గొంగళి నుతుకుట—గొంగళిని గాళ్లమీఁదఁ గొట్టి యుతికినచోఁ దాని మురికి పోవుటయే కాక కాళ్లమురికికూడఁ బోవును. ఒకపనిచేత రెండులాభములు కలుగుట. ఈన్యాయము శాబరభాష్యము ౨-౨-౨౫ సూత్రభాష్యములో నున్నది. "అపి చ దధి ఉభయ మసమర్థం కర్తుం ఫలం సాధయితుం హోమం చ నను కమ్బలనిర్ణేజనవ దేత ద్భవిష్యతి, నిర్ణేజనం హి ఉభయం కరోతి కమ్బలశుద్ధిం పాదయోశ్చ నిర్మలతామ్".

౧౮౩. కలంజన్యాయము.

కలంజ మనఁగా విషదిగ్ధబాణముచేఁ జంపఁబడిన మృగము యొక్క మాంస మని కొంద ఱందురు. మఱికొందఱు "బంగు" అందురు. ఈవస్తువు మాదకద్రవ్యము. గంజాయి. దీనికిఁ దామ్రచూడశబ్దము పర్యాయపదముగాఁ జెప్పఁబడియుండుటచేఁ బొగచెట్టని యర్థము. ఇందులకు జైమిని పూర్వమీమాంసలో ౬-౨-౧౯, ౨౦ సూత్రములలో నిషిద్ధపదార్థములను సేవించుటవలనఁ గలుగుచెడుగులను జెప్పు నొకయధికరణ మున్నది.

౧౮౪. కాకాధికరణన్యాయము.

కాకి వాలిన దేదో యొకవస్తువు——ఈన్యాయము పతంజలి మహాభాష్యము ౧-౧-౨౬ వార్త్తికములు ౩-౪ లలో నున్నది.

దేవదత్తునియిల్లేదియని యొకఁ డడుగును. దానికి, అదిగో-కాకి వ్రాలిన యిల్లేయని యొకఁడు చెప్పును. తర్వాత నాయింటిమీఁదికాకి యెగిరిపోయినయెడల దేవదత్తునియిల్లు కావలసినవానికిఁ దెలియరాదు.

౧౮౫. కాచిన్నిషాదీ పుత్రం ప్రసూతే, కశ్చిన్నిషాద స్తు కషాయపాయీ.

కొండదిపిల్లవానిని గన్నది. దానిభర్త కషాయము త్రాగుచున్నాఁడు. ఇది యొకనికిరోగము,మందుత్రాగుట మఱియొకఁడు——అను సామెతవంటిది. ఈన్యాయము "మునిర్జుహుతే మూర్ఖో ముచ్యతే" అను న్యాయమువంటిది. ముని పరబ్రహ్మమును ధ్యానించుచున్నాఁడు, మూర్ఖుఁడు ముక్తినొందుచున్నాఁ డని దీనియర్థము. ఈన్యాయము వేదాంతతత్త్వవివేకములో ౩౭వ పుటలో నున్నది. "ఏతే నేద మపాస్తం మునిర్జుహుతే మూర్ఖో ముచ్యతే, ఇత్యేత చ్ఛాస్త్రఫలం ప్రయోక్తరీతిన్యాయవిరుద్ధం తథాచాభాణకః——కాచిన్నిషాదీ తనయం ప్రసూతే కశ్చిన్నిషాద స్తు కషాయపాయీతి మునికర్తృకశ్రవణాది విధిఫలస్య సాక్షాత్కారస్య మూర్ఖేఽనభ్యుపగమాత్. తత్ఫల స్యావ్యవిద్యానివృత్తే మునిప్రత్యగ్మాత్రగతతయా మూర్ఖనిష్ఠత్వాభావాత్ దృష్టఫలానాం యథాదర్శన ముపపత్తేః.

౧౮౯. కూటకార్షాపణన్యాయము.

కూటకార్షాపణము=కృత్రిమమైననాణెము. ఇది కుమారిలభట్టుని తంత్రవార్తికము ౧-౩-౩ లో నున్నది. "శ్రుతిస్మృతులకు విరోధము సంభవించినపుడు శ్రుతి బలవత్తరము గావున స్మృతిని విడువవలయును. ఒక మనుష్యుడు కృత్రిమమైననాణెమును విడిచినట్లు "యోహికూటకార్షాపణం కంచిత్కాల మజ్ఞో లోకమధ్యే వ్యవహరతి న తేన వివేకజ్ఞానజనితవ్యుత్పత్తినా పి తథైవ వ్యవహర్తవ్యమ్."

౧౯౦. కేవలైర్వచనై స్సిద్ధనాథమన్త్రిక ఇవ సాధూన్ భ్రామయన్.

దరిద్రుడైనబుద్ధిహీనుడు పెద్దమనుష్యులైనవారిని మాయమాటలచేత భ్రమింపజేయును.

ఇది ఆత్మతత్త్వవివేకము ౭౦ వ పుటలో నున్నది. "అవస్తుత్వాదితిచే న్న త్వేత దపి కుతః సిద్ధం సర్వసామర్థ్యవిరహా దితిచే త్సోయ మిత స్తతః కేవలై ర్వచనై స్సిద్ధనాథమన్త్రిక ఇవ సాధూన్ పరస్పరాశ్రయదోష మపి న పశ్యతి."

౧౯౧. క్రియా హి వికల్ప్యతే న వస్తు.

క్రియ మార్పును జెందును గాని వస్తువు మార్పు నొందదు. ఈన్యాయము శంకరబ్రహ్మసూత్రభాష్యము—౧-౧-౨ లో నున్నది. "కర్తు మకర్తు మన్యథా వా కర్తుం శక్యం లౌకికం వైదికం చ కర్మ యథాశ్వేన గచ్ఛతి పద్భ్యా మన్యథా వా న వా గచ్ఛతి న తు వ స్త్వేవం నైవ మస్తి నాస్తీతి వా వికల్ప్యతే.

౧౯౨. క్వోష్ట్రః క్వ చ నీరాజనా.

ఒంటెయెక్కడ నీరాజనమెక్కడ. శరత్కాలములో రాజులు యుద్ధయాత్రకు బోవునపుడు తమసైన్యమందుండు గజములకు నశ్వములకు నాయుధములకు మంగళహారతు లీయవలయునని శాస్త్రము—లొట్టియలకీయు చార మెచ్చటను జెప్పబడి యుండలేదు. "వాజినీరాజనా విధిః" అని రఘువంశకావ్యములో ౪-౨౫ శ్లోకమును జూడుడు. అనర్హునికి బెద్దగౌరవము జరుగుటవిషయములో నీన్యాయము ప్రవర్తించును.

౧౫౩. గర్గశతదండనన్యాయము.

గర్గగోత్రజులకు నూఱురూపాయలు దండము విధించుట—"ప్రత్యేకం వాక్యపరిసమాప్తిః, సముదాయే వాక్యపరిసమాప్తిః" అని వ్యాకరణ పరిభాషలు. ఈరెండును మహాభాష్యమందుఁ దఱచుగఁ గలిపి ప్రయోగింపఁబడును. "దేవదత్తయజ్ఞదత్తవిష్ణుమిత్రా భోజ్యన్తామ్" అని మొదటిపరిభాషకు, "గర్గాః శతం దణ్డ్యన్తామ్" అని రెండవపరిభాషకు మహాభాష్యకర్త యగుపతంజలి యుదాహరణముగా నిచ్చియున్నాఁడు. మొదటిదానిలో దేవదత్తయజ్ఞదత్తవిష్ణుమిత్రు లనువారికిఁ బ్రత్యేకముగా భోజనము పెట్టవలయును-ఇది ప్రత్యేకవాక్యపరిసమాప్తి. రెండవదానిలో గర్గవంశస్థులందఱుఁగలసి సముదాయముపైని దండ మిచ్చుకొనవలయును. ఇది సముదాయవాక్యపరిసమాప్తి.

౧౫౪. గర్తస్థమృతసర్పన్యాయము.

గోతిలోఁ జచ్చిపడియున్నపాము—ఇది విజ్ఞానభిక్షువు రచించిన బ్రహ్మసూత్రభాష్యము ౧-౧-౨ సూత్రవ్యాఖ్యానము ౩౬ వ పుటలో నున్నది. "ప్రాక్సృష్టేః ప్రళయా దూర్ధ్వం నాసీ త్త్రించి ద్ద్విజోత్తమ"-(నరసింహపురాణము) "నాసీ దితి విరతవ్యాపారతయా కారణరూపేణ గర్తస్థమృతసర్పవ ద్విలీన మాసీ దిత్యర్థః" అగ్రంథకర్తయే యాగ్రంథమందే మఱియొకచోట నిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు. "ఏవం సర్వత్ర తాం చ ప్రకృతిం గుణత్రయరూపిణీం నిత్యా మపి నిర్వ్యాపారతయా గర్భస్థమృతసర్పవత్తిరణకారణవివిక్తే చిన్మాత్రే ఖిలాపయన్తి".

౧౫౫. గార్హపత్యన్యాయము.

ఇంద్రుని బరామర్శించు నొకమంత్రమును గార్హపత్యాగ్నికన్వయింపఁజేయుట-పూర్వమీమాంసలో ౩-౨. ౩-౪ సూత్రములు "నివేశన స్సంగమనో వసూనాం" ఇ త్యైన్ద్ర్యా గార్హపత్య ముపతిష్ఠతే" అను మంత్రమును గుఱించి చర్చించుచున్నవి.

౧౫౬. గోదోహనన్యాయము.

గోదోహనము=పాలు పిదుకుపాత్ర—పశువృద్ధిని గోరు యజ

మానవుఁడు యజ్ఞములోఁ బాలికిపతతో సిద్ధుఁడై వలయు నని శాస్త్ర మున్నది. ఈన్యాయము శంకరభాష్యము ౩-౩-౪౭ సూత్రవ్యాఖ్యానము లో నున్నది.

౧౯౭. నహీశ్వరవ్యాహృతయః కదాచి త్పుష్ణంతి లోకే విపరీత మర్థమ్. (కుమారసంభవము)

లోకమునఁ బ్రభువులమాటలు విపరీతార్థమును దెలియఁజేయవు.

౧౯౮. వత్సక్షీరన్యాయము.

ఎట్లు దూడయొక్క వృద్ధికొఱకు నచేతనమైనను క్షీరము ప్రవర్తించునో యట్లుగానే యచేతనమైనను ప్రకృతి పురుషునిముక్తికొఱకుఁ బ్రవర్తించును-"వత్సవివృద్ధినిమిత్తం క్షీరస్య యథా ప్రవృత్తి రజ్ఞస్య పురుషవిమోక్షనిమిత్తం తథా ప్రవృత్తిః ప్రధానస్య" అని సాంఖ్యకారిక.

౧౯౯. నిర్విమర్శా హి భీరవః.

పిఱికివాండ్రు ముందువెనుకల నాలోచింపరు. ఇందులకుఁ గథాసరిత్సాగరములో లావణకలంబకమం దొకకథ కలదు. "పూర్వకాలమందు గంగాతీరమునఁ గామందిక యనునొకపట్టణ ముండెను. ఆపట్టణమందున్న బైరాగులమఠములో మౌనవ్రతి యగు నొకసన్న్యాసి నివసించుచుండెను. అతఁ డొకనాఁడు భిక్షార్థమొకకోమటియింటికిఁబోయి యచట రూపవతి యగువణిక్పుత్రికను జూచి కామాతురుఁడై "ఆహా! యేమికష్టము సంభవించినది" అని పెద్దకేక వేసి మఠమునకుఁ బోయెను. అంత నాకోమటి యామఠమునకుఁ బరుగిడి "అయ్యా స్వామీ! చిరకాలము నుండి మౌనవ్రతమును ధరించినమీరు మాయింటిలో నేఁ డావ్రతమును విడిచిపెట్టి పెద్దకేక వేయుటకుఁ గారణమే" మని యడిగెను. అందుల కా దుష్టసన్న్యాసి "కోమటీ-నీకొమార్త వినాశసూచకము లయిన యనేకదుష్టసాముద్రికలక్షణములను గలిగియున్నది, కావున, నీకన్యకను నీయింటిలోనుంచుకొన్న యెడలఁ గొలఁదికాలములో నీవు నీకుటుంబజనము నీ యైశ్వర్యము నశించిపోవును. కాఁబట్టి నామాట విని యీరాత్రి యొక పెద్దమందసమును దెప్పించి దానిలో నీకన్యక నుంచి మందసముపై నొక

పెద్దదీపమునుంచి గంగానదీప్రవాహమందు విడిచిపెట్టుము. అని యుప దేశించెను. కిటికివాఁడగు నాకోమటి సన్న్యాసి చెప్పినట్లు చేసెను.

౧౬౧. పాత్రాపాత్రవిచార స్తు ధేనుపన్నగయో రివ.

మనుష్యుఁడు దానముచేయునపుడు యోగ్యతాయోగ్యతలను బరిశీలింపవలయును. ఆవులకు గడ్డివేసినఁ దిని పా లిచ్చును. పాములు పాలు త్రాగి విషమును నిచ్చును.

౧౬౧. గ్రాష్టి కే భేవ.

రాతిపైఁ జెక్కిన రేఖవలె— అనఁగా శాశ్వతముగా నుండునది.

"తస్మాం వ్రజకుమారాయ సంప్రద త్తాన్యథా తు మే
మరణం శరణం తాత గ్రాష్టికే భేవ గీ రియమ్.

౧౬౨. చందనన్యాయము.

చందనబిందువు శరీరమం దొకచోట నుంచినచో దానిచలువ శరీరమం దంతటను వ్యాపించి చల్లగా నున్న ట్లాత్మయు దేహమం దొకచోట ననఁగా హృదయస్థానమం దుండి జ్ఞానప్రకాశముచే శరీరమంతను వ్యాపించును. బాదరాయణసూత్రములు, ౨-౩; ౨౩-౨౪ సూత్రములకు శంకరాచార్యులు వ్రాసినభాష్యమును జూడుఁడు.

౧౬౩. న హ్యేక మేవ సవిశేషం నిర్విశేషం చ భవతి.

ఈన్యాయ మద్వైతకొస్తుభమం దున్నది. "సత్యకామ స్సత్యసంకల్పః అస్థూల మనణ్వహ్రస్వమ్" అని యుభయవిధ మైన శ్రుతులు- బ్రహ్మము సవిశేష మనియు నిర్విశేష మనియుఁ జెప్పుచుండుటచే బ్రహ్మ యుభయలింగ మని చెప్పవచ్చును. అనిన బ్రహ్మయుభయలింగము కాదు. ఏలయన నొక్కవస్తువునకు రెండురూపము లు సంభవింపవు.

౧౬౪. అచిన్త్యాః ఖలు యే భావా న తాన్ తర్కేణ సాధయేత్.

జగజ్జన్మాదికము, జగదుపాదాననిమిత్తకారణములు, జగత్పరిమాణము, ధర్మాధర్మములు, మొదలగునవి చింతించుట కశక్యములు. వానిని దర్కముచేత సాధించుటకు శక్యము కాదు. తర్కాన్తరముచే నాతర్కము ఖండింపఁబడును.

౧౩౫. న హి కల్యాణకృత్ కశ్చిద్ దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి.

భగవద్గీత — ౬-౪౦. శుభకర మైన పనిని చేయువాఁడు దుర్గతిని బొందఁడు. "అతికల్యాణరూపత్వాన్నిత్యకల్యాణసంశ్రయాత్ స్మర్తౄణాం వరదత్వాచ్చ బ్రహ్మ తన్మంగళం పరమ్ యజ్ఞానాం చ మాంగల్యం పవిత్రం పరమం పరమ్" ఇత్యాది వచనములచే బ్రహ్మము మంగళస్వరూపుఁడని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు. కావున నిప్పుడు "కల్యాణకృత్" అనఁగా బ్రహ్మవేత్త యని యర్థము. బ్రహ్మవేత్త కెన్నఁడు నమంగళములు రావు "న వాసుదేవభక్తానా మశుభం విద్యతే క్వచిత్" అని సహస్రనామస్తోత్రము.

౧౩౬. న హి సార్వభౌమసామ్రాజ్య మనుభవన్ రాజా గ్రామాధిపత్యసుఖం తుచ్ఛ మపేక్షతే.

సార్వభౌమసామ్రాజ్యము ననుభవించుచున్న రాజు గ్రామాధిపత్యముఁ జేయుచున్న యొకని తుచ్ఛసుఖము నపేక్షింపఁడు.

౧౩౭. న హి స్వల్పో దోషోఽమితగుణాభిభావకః.

చిన్నదోషము గుణసమూహమును తిరస్కరింపలేదు. "ఏకో హి దోషో గుణసన్నిపాతే నిమజ్జతీన్దోః కిరణే ష్వివాఙ్కః" కుమార.

౧౩౮. శామ్యే త్ప్రత్యపకారేణ నోపకారేణ దుర్జనః.

దుర్జనుఁడు కీడుచేసినచో వానికి మరలఁ గీడుచేసి వానిని శాంతింపఁ జేయవలయును గాని వాని కుపకారము చేయఁ గూడదు.

౧౩౯. పిత్తం యది శర్కరయా శామ్యతి కోఽర్థః పటోలేన.

పంచదారచేతనే పైత్యము శాంతించినయెడల చేఁదుపొట్లకాయ చేత నేమి ప్రయోజనము?

౧౪౦. ఉత్ప్లుతితోఽపి హి చణకః శక్తః కిం భ్రాష్ట్రకం భఙ్క్తుమ్.

వేఁగిన సెనగగింజ పై కెగిరి తిరుగ నామూఁకుటిలోఁ బడినయెడల దానిని బగులఁగొట్టఁగలదా? ఏజనుఁ డుపకారము చేయుట కసమర్థుఁడై లజ్జ లేక కోపగించునో వాఁడు వ్యర్థజన్ముఁడు.

౧౪౧. రాత్రౌ దీపశిఖాకాన్తిర్న భానావుదితే సతి.

దీపకాంతి రాత్రివేళనే గాని సూర్యోదయము కాఁగాఁ బ్రకాశింపదు. అట్లే గుణవత్తమునియెదుట నల్పగుణుఁడు ప్రకాశింపఁడు.

౧౭౨. కష్టే వ్యజ్యతే ప్రజ్ఞా స్వస్థే కో వా న పణ్డితః.

కష్టము వచ్చినపుడు దానిని నిర్వహించినవాఁడే ప్రజ్ఞావంతుఁడు. ఊరక యున్నపుడు పందయుఁ బండితుఁడే.

౧౭౩. మధు పశ్యసి దుర్బుద్ధే ప్రపాతం నానుపశ్యసి.

ఓరి వివేకహీనుఁడా, తేనెనే చూచుచున్నావు గాని ముందున్న గోతిని జూడకున్నావు. ఆనందబోధాచార్యులు తనన్యాయమాలలో నుదాహరించినారు. దీనిపూర్వార్ధము "స్వాదుకాముక కామానాం వైతృష్ణ్యం కిం న గచ్ఛసి" అని. దేవీభాగవతమున దీశ్లోకమే యింకొకరీతిగా నున్నది.

"మధు పశ్యతి మూఢాత్మా ప్రపాతం నైవ పశ్యతి ।
కరోతి నిన్దితం కర్మ నరకాన్న బిభేతి చ"—అని.

౧౭౪. మధ్యే అపవాదాః పూర్వాన్ విధీన్ బాధన్తే నోత్తరాన్.

ఇది పరిభాషేందుశేఖరములోని యొకపరిభాష. నడుమనువచ్చిన యపవాదములు పూర్వవిధులనే కాని యుత్తరవిధులను బాధింపవు.

౧౭౫. మహార్ణవయుగచ్ఛిద్రకూర్మగ్రీవార్పణన్యాయము.

ఈవిచిత్రమైన న్యాయము "బోధిచర్యావతార" మను గ్రంథమునకు శాంతిదేవుఁడు వ్రాసినవ్యాఖ్యానమందు వర్ణింపఁబడినది. మూలశ్లోకపూర్వార్ధ మిట్లున్నది. "క్షణసమ్పదియం సుదుర్లభా ప్రతిలబ్ధా పురుషార్థసాధనీ" దీనివ్యాఖ్యాన మిది:—అష్టాక్షణవినిర్ముక్తస్య క్షణస్య సంపత్తిః సమగ్రతా ఇయం సుదుర్లభా సుష్ఠు దుఃఖేన లభ్యత ఇతి కథంచిత్ప్రాప్యా మహార్ణవయుగచ్ఛిద్రకూర్మగ్రీవార్పణోపమా". సముద్రములో నలుదెసలకుఁ దరంగవేగముచే నల్లాడుచున్న యొక్కరంధ్రమే గలకాఁడిలో నూఱుసంవత్సరముల కొకపర్యాయము నీటిపైకిఁ దేలు నొకగ్రుడ్డితాఁబేలు మెడ దూర్చినట్లీలోకములో మనుష్యజన్మ లభించుట మిక్కిలి దుర్లభము.

౧౭౬. మహతాపి ప్రయత్నేన తమిస్రాయాం పరామృశన్ ।
కృష్ణశుక్లవివేకం హి న కశ్చి దధిగచ్ఛతి ॥

చీఁకటిరాత్రియం దెంతప్రయత్నించిన నెవ్వఁడును దెలుపు నలుపు

విభాగమును జేయఁజాలఁడు. దీనిని దంత్రవార్త్తిక మను గ్రంథమునందు ౧-౩-౧ కుమారిలభట్టాచార్యులు వ్యాఖ్య చేసెను. మనువు, నితరస్మృతిశాస్త్రకర్త్తలుఁ దమగ్రంథముల నెచ్చటనుండి సంగ్రహించి వ్రాసినారో కనుఁగొనుట శక్యముకా దనుటయును దెలియఁజేయుట కిది యుదాహరింపఁబడినది. ఈశ్లోకమునకు ముందుఁ గుమారిలభట్టు వ్రాయుచున్నాఁడు. "న చ త ద్విజ్ఞాయతే కిన్నృణా ద్వ్యాఖ్యా దిదం మన్వాదిభిః ప్రతిపన్నం, కిం విధిపరాత్ ఉత అర్థవాదరూపా దితి".

౧౭౭. మహతి దర్పణే మహన్ముఖం, త దేవ కనీనికాయా మణు.

పెద్దయద్దమునందుఁ బెద్దదిగాఁ గన్పడుముఖము కంటిపాపయందు దల్పముగాఁ గాన్పించును ఈన్యాయము తాత్పర్యటీక యను గ్రంథము ౧౩౭ పుటయందున్నది. ఎట్లనఁగా "ఏక మపి వ్యంజకభేదాత్ ఉత్కర్ష వన్నికర్ష వ ద్దృష్టమ్ । యథా మహతి దర్పణే మహన్ముఖం త దేవ కనీనికాయా మణ్వితి".

౧౭౮. మహిషీస్నేహప్రతిబద్ధభిక్షుదృష్టాంతము.

తొల్లి గృహస్థాశ్రమములో నున్నసమయమునందుఁ దాను జూచి మోహించిన యొకవేశ్యయం దాసక్తి కలవాఁడై తురీయాశ్రమస్వీకారముఁ జేసినతర్వాతఁ గూడఁ దదభిలాషచేఁ జెడిన యొకసన్న్యాసిని యీన్యాయము చెప్పుచున్నది. ఇది పంచదశిలో ౯-౮౧ శ్లోకములోఁ గలదు.

"అతీతే నాపి మహిషీస్నేహేన ప్రతిబన్ధతః
భిక్షు స్తత్త్వం న వే దేతి గాథాలోకే ప్రగీయతే.

౧౭౯. ముని ర్మనుతే మూర్ఖో ముచ్యతే.

ముని పరబ్రహ్మమును ధ్యానించును, మూర్ఖుఁడు ముక్తినొందును. దీనికి నాంధ్రభాషలో సరియైనలోకోక్తి "అన్నియుఁ దెలిసినవాని కమావాస్యమరణము, ఏమియుఁ దెలియనివాని కేకాదశిమరణము."

ఈన్యాయము వేదాంతతత్త్వవార్త్తికములో నున్నయొకవాక్యమం దుదాహరింపఁబడినది. "ఏతే నైవ మపాస్తం, ముని ర్మనుతే మూర్ఖో ముచ్యతే ఇ త్యేతచ్ఛాస్త్రఫలం ప్రయోక్తరీతి న్యాయవిరుద్ధం, తథా చ ఆభాణకః "కాచి న్నిపాపీ తనయం ప్రసూతే కశ్చి న్నిపావ స్తు కపా

యపా" యితి. మునికర్తృకశ్రవణాదివిధిఫలస్య సాక్షాత్కారస్య మూర్తే అనభ్యుపగమాత్.

౧౫౦. "య శ్చోభయో స్సమో దోషః న తే నైక శ్చోద్యో భవతి."

ఒకదోషమే రెండుపక్షములకు సంబంధించినప్పు డందులో నొక పక్షమే చోద్యము కాదు. ఈన్యాయము పతంజలి మహాభాష్యములో ౬-౧-౯ యశ్చోభయో ర్దోషో న త మేక శ్చోద్యో భవతి. ౭-౩-౧౫ లో శబరస్వామి కూడ నీన్యాయము నుదాహరించెను. అనిరుద్ధుండు సాంఖ్యసూత్రవృత్తి ౧-౬ లో నీశ్లోకమును వ్రాయుచున్నాఁడు:—

"య త్రోభయో స్సమో దోషః పరిహారో౽పి తాదృశః
నైకః పర్యనుయోక్తవ్యః తాదృగర్థవిచారణే"

౧౫౧. యస్య నాస్తి పుత్రో న తస్య పుత్రస్య క్రీడనకాని క్రియన్తే.

ఎవనికిఁ గుమారుఁడు లేఁడో వానిపుత్రున కాటవస్తువులు చేయఁబడవు. ౧౦-౩-౫ జైమినిసూత్రములకు శబరస్వామి వ్రాసినభాష్యమందు "న చ అజవిధి రనక్తే స్యాత్" అనుచోట "న హ్యనక్తే కర్మణి అజస్య విశేషః విధిః స్యాత్ భవతి చ విశేషవిధిః। అశ్వబాలః ప్రస్తర ఇతి। న హ్యసతి ప్రస్తరే ప్రస్తరవిశేషః శిష్యేత యథా యస్య నాస్తి పుత్రో న తస్య పుత్రస్య క్రీడనకాని క్రియన్తే" అని చెప్పఁబడినది.

౧౫౨. య స్యాజ్ఞానం భ్రమ స్తస్య భ్రాన్తం సమ్యక్చ వేత్తి సః.

జ్ఞానశూన్యుఁడు భ్రాంతికి లోపడి యున్నను జ్ఞానముకలవాఁడే యగుచున్నాఁడు. ఈన్యాయము సంక్షేపశారీరకవ్యాఖ్యానమం దున్నది. "నను మిథ్యాత్తత్వజ్ఞానయోః విషయవైషమ్యేఽపి య స్యాజ్ఞానం భ్రమ స్తస్య భ్రాన్తః సమ్యక్చ వేత్తి స ఇతి న్యాయాత్ అజ్ఞానభ్రాన్తితత్వబోధానాం ఏకాశ్రయత్వనియమాత్ అజ్ఞానాశ్రయచిన్మాత్రాశ్రయత్వ మేవ భ్రాన్త్యాదేః స్యాత్".

౧౫౩. రథకారన్యాయము.

వర్షకాలమందు రథకారుఁ డగ్న్యాధానముం జేయవలెను. ఇప్పుడీ రథకారశబ్దమున కర్థ మేమి యని సంశయము. రథకారుఁ డనఁగా రథముఁ జేయువాఁడా లేక మాహిష్యకరణులకుఁ బుట్టినజాతివాఁ డనియా?

ఈప్రశ్నము ౬-౧-౪౮, ౫౦ లలో జైమినీయన్యాయమాలలో నిట్లు
పరిష్కరింపఁబడినది. దానిలో నీవిషయ మిట్లు సంగ్రహింపఁబడెను. "ఆ
ధానే ప్రయతే వస్త్రాపు రఙ్కార ఆదత్తే తేతి తత రథం కరోతీతి
వ్యుత్పత్త్యా త్రైవర్ణికో రథకార ఇతి చేన్ నైవం సఙ్కీర్ణజాతివిశేషే
రూఢత్వాత్ వైశ్యాయాం క్షత్త్రియా దుత్పన్నో మాహిష్యః। శూ
ద్రాయాం వైశ్యా దుత్పన్నా కరణీ తస్యాం కరణ్యాం మాహిష్యా ద
త్పన్నో రథకారః। తథా చ యాజ్ఞవల్క్యః। మాహిష్యేణ కరణ్యాం
తు రథకారః ప్రజాయతే ఇతి."

౧౪౫. రాత్రిసత్త్రన్యాయము.

ఈన్యాయము జైమిని ౪-3-౧౭, ౧౯ లలో విపులముగాఁ జర్చిం
పఁబడెను. ఈరాత్రిసత్త్రమునకు విశేషఫలముఁ జెప్పలే దనియును నిది
కేవల మర్థవాదవాక్య మనియు వేదాంతులు చెప్పుచున్నారు. రాత్రి
సత్త్ర మనఁగా రాత్రి చేయు యజ్ఞము. శంకరాచార్యులు బ్రహ్మసూత్రభా
ష్యములో 3-3-3౮ యీన్యాయమును జెప్పలేదు. కల్పతరుపరిమళ
కారుఁ డీన్యాయమును దనగ్రంథమందుఁ జెప్పెను.

౧౪౬. రాధావేధోపమాన్యాయము.

"పోలీసువాం" డ్రొక మేదరితడికపై నొకచుక్కను బెట్టి దూరము
నుండి తుపాకులతోఁ గొట్టుదురు. గొప్పనేర్పుతోఁ జేయఁబడు నొకదు
ర్ఘట మైనపని. "రాధే" అనఁగాఁ బ్రాకృతభాషలో "పుత్తళియా" అని
పేరు. అనఁగాఁ జిన్నబొమ్మ. ఇది యుపమితిభావప్రపంచవివరణమం దిట్లు
వ్రాయఁబడినది.

"సా చేయతీ భవే త్తస్య సామగ్రీయం సుదుర్లభా
రాధావేధోపమానేన ధర్మప్రాప్తిః ప్రకీర్తితా
ఏనం సంసారవిస్తారం విలంఘ్య కథమప్యదః
మానుష్యం ప్రాప్య దుష్ప్రాపం రాధావేధోపమం జనః.

౧౪౭. రోహణాచలలాభే రత్నసమ్పద స్సుస్సన్నాః.

రోహణాద్రి యనఁగా రత్నములు లభించుకొండ-అట్టిపర్వతము
మనకు లభించినపుడు రత్నసంపదలు లభించును. ఇది సర్వదర్శనసంగ్ర

హములోఁ బ్రత్యభిజ్ఞాభాగమందుఁ జేర్పఁబడినది. "పరమేశ్వరతా లాభే హి సర్వాస్సమ్పద స్తన్నిష్యన్దమయ్యః సమ్పన్నా ఏవ రోహణా చలలాభే రత్నసమ్పద ఇవ.

౧౮౭. వటయక్షన్యాయము.

ప్రతిమఱ్ఱిచెట్టుపైని దయ్య ముండు నని లోకుల నమ్మకము. ఇది ఐతిహ్యప్రమాణములోనిది.

ఐతిహ్య మిహ వటే యక్షః ప్రతివస తీతి లోకప్రసిద్ధిః.

౧౮౮. విలూననాసిక స్యాదర్శదర్శనమ్.

ముక్కు కోయఁబడినవాని కద్దముఁ గనఁబఱ్చుట. అనఁగా—కోపములేనివానికిఁ గోపమును బుట్టించుట యని యర్థము. ఈన్యాయము ప్రబంధచింతామణిలో ౨౯౧ వ పుటలో నున్నది.

"ప్రాయ స్సమ్ప్రతి కోపాయ సన్మార్గ స్యోపదేశనమ్
విలూననాసిక స్యేవ యద్వ దాదర్శదర్శనమ్.

౧౮౯. విషకుమ్భః పయోముఖమ్.

పైని పాలును లోపల విషముఁ గలకడవ. పైకిఁ దియ్యనిమాట లాడుచు లోపలఁ గపటము గలమిత్రునికిఁ జెల్లును. "A wolf in sheep's clothing" అని దీని కాంగ్లేయభాషలో సరియైన సామెత కలదు. (గొఱ్ఱెవేషమును ధరించినతోఁడేలు) ఈన్యాయము ప్రబంధచింతామణిలో నిట్లుదాహరింపఁబడినది.

"పరోక్షే కార్యహన్తారం ప్రత్యక్షే ప్రియవాదినమ్
వర్జయే త్తాదృశం మిత్రం విషకుమ్భం పయోముఖమ్."

౧౯౦. కుమారీకఙ్కణన్యాయము.

ఒకకన్యకచేతికి గాజులు హెచ్చుగా నున్నయెడలఁ గలకలధ్వని పుట్టును. రెండేసి యున్నయెడలఁ బరస్పరసంఘర్షణము కలుగును. ఒక్కొకటి యున్నయెడల నిశ్శబ్దముగా నుండును. ఇట్లే కసన్న్యాసి పదిమందితోఁ గలిసి యున్నయెడల శ్రవణమననాదులను విడిచి తక్కినవారితోఁ గలహించుటయే సంభవించును. ఇద్దఱున్న యెడలఁ బరస్పరసంభాషణ

ము జరుగును. ఒక్కఁ డున్నచో భగవన్నామస్మరణ మవిచ్ఛిన్నముగా జరుగును. ఇందుల కీదిగువ వ్రాసిన శ్లోకమును జూడుఁడు:—

"బహూనాం కలహో నిత్యం ద్వాభ్యాం సంఘర్షణం తథా
ఏకాకీ విచరిష్యామి కుమారీకఙ్కణం యథా"

౧౯౧. మార్దవే దోషః.

లోకములో నొకమనుజుఁడు మృదుత్వ మవలంబించి యూరక యున్నయెడల నందఱు వానిని బాధించెదరు. "మృదుస్సర్వత్ర పరిభూయతే" అని న్యాయము. ఈయర్థమునే మాఘకవి శిశుపాలవధలో నీదిగువ వ్రాసిన శ్లోకమందు సంగ్రహించెను.

"తుల్యేఽపరాధే స్వర్భానుర్భానుమన్తం చిరేణ యత్
హిమాంశుమాశు గ్రసతే తన్మ్రదిమ్నః స్ఫుటం ఫలమ్"

౧౯౨. విషస్య విష మౌషధమ్.

విషమునకు విషమే యౌషధము. సర్పదష్టునికి విషమాత్ర ప్రయోగించిన విషముక్తుఁ డగు నని వైద్యశాస్త్రప్రసిద్ధి. దుష్టుని వంచించుటకు దుష్టుఁడే కావలయు నని యన్యాపదేశార్థము.

౧౯౩. ఘటానాం నిర్మాతుస్త్రిభువనవిధాతుశ్చ కలహః.

సృష్టికర్త యగు బ్రహ్మకుఁ గుమ్మరివానికిఁ గలహము. నీవు (ఘటములను) సృజించెదవు.-అనఁగా మనుష్యులను సృజింతువు. నేను (ఘటములను) సృజించెదను అల్పుని కధికునితోఁ గలహము.

౧౯౪. యత్కార్యం జాయతే యస్మాత్ తస్మిన్ తత్ ప్రతితిష్ఠతి.

దేనివలన నేకార్యము పుట్టుచుండునో యది దానియం దున్నదని న్యాయవైశేషికసిద్ధాంతము.—ఎట్లంటేని-మృత్తులో ఘటము, స్వర్ణమం దంగుళీయకము, తంతువులయందుఁ బటము నున్నవి.

మృత్తికాయాం ఘటస్తన్తౌ పటస్స్వర్ణేఙ్గుళీయకమ్
ఇతి వైశేషికాః ప్రాహు స్తథా నైయాయికా అపి"

౧౯౫. అంధానంధన్యాయము.

గ్రుడ్డివాఁడు కన్నులు కలవాఁ డగుట-ఎట్లనఁగా-"అహం బ్రహ్మాస్మి" నేను బ్రహ్మనై యున్నా ననువాక్యమువలనఁ బుట్టినజ్ఞానముచే

యోగి యాత్మను జూచుచున్నాఁడు. అప్పుడంధుఁడనంధుఁ డాయె నని చెప్పవచ్చును. దీనికి శ్రుతిప్రమాణము కలదు.

"తాం వా ఏతం సేతుం తీర్త్వా అన్ధస్సన్ననన్ధోభవతి." ఇచ్చట సేతుశబ్దమునకుఁ బరబ్రహ్మ మర్థము.

౧౯౬ కుసూలధాన్యన్యాయము.

పౌణక ధాన్యమున కాధారమై యున్నట్లు పరబ్రహ్మము సకలజగత్తుల కాధారమై యున్నాఁడు. దీనికిఁ బ్రమాణము "విష్టభ్యాహ మిదం సర్వ మేకాంశేన స్థితో జగత్" అనుగీతావాక్యము.

౧౯౭. సర్వారమ్భా హి దోషేణ ధూమే నాగ్ని రి వావృతాః.

లోకములో నన్నికార్యములు ధూమముచే నగ్నివలెనే దోషముచేఁ గప్పఁబడి యుండును.

౧౯౮. గిరి ముత్పాట్య మూషికా ఉద్ధృతా.

కొండను ద్రవ్వి యెలుకను బట్టుట. బహుప్రయాససాధ్యమైనపని యం దల్పఫలలాభమును దెలియఁ జేయుట కీన్యాయము. ఈయర్థమునే యీక్రిందిగువశ్లోకమును జెప్పుచున్నది. "ఖన న్నాఖుబిలం సింహః పాషాణశకలాకులమ్। ప్రాప్నోతి నఖభఙ్గం వా ఫలం వా మూషికో భవేత్.

౧౯౯. యదన్నః పురుషో భవతి తదన్నా స్తస్య దేవతాః.

లోకమందుఁ బురుషుఁ డేయన్నముం దినునో వాఁడు పూజించు దేవతలకుఁ గూడ దానినే నివేదించును. ఇందుల కుదాహరణముగాఁ దొల్లి విశ్వామిత్రుఁడు చండాలగృహమునుండి మాంసమును దీసికొనివచ్చి యింద్రాదిదేవతోద్దేశముగా నగ్నిలో వేల్చి భుజించెద నని సంకల్పించి యట్లొనర్పఁగాఁ దద్దేవతాతుష్టిచేఁ బ్రభూతమైనవర్షము కురిసెను. దేశమందు సస్యములు ఫలించెను.

౨౦౦. స్వస్థే చిత్తే బుద్ధయః సమ్భవన్తి.

మనస్సు స్వస్థముగా నుండఁగా బుద్ధి బాగుగాఁ బ్రకాశించును.

"చిన్తాక్రాన్తం ధాతుబద్ధం శరీరం నష్టే చిత్తే ధాతవో యాన్తి నాశం
తస్మాచ్చిత్తం సర్వతో రక్షణీయం స్వస్థే చిత్తే బుద్ధయ స్సమ్భవన్తి."

ఈశరీరము వాతపిత్తశ్లేష్మాది ధాతువులతోఁ గూడినది. ఇది చింతా

క్రాంతము కాఁగాఁ జిత్తముఁ గశించును. చిత్తనాశమువలన ధాతువులు క్షీణించును. కావున సర్వప్రకారములచేతను జిత్తము రక్షింపఁబడఁ దగినది.

౨౦౧. లపోరశంఖన్యాయము.

లపోర మనఁగా, నొకజాతిశంఖము. ఈశబ్దము 'లపవ్యక్తాయాం వాచి' (స్పష్టమైన పలుకని యర్థము.) అను ధాతువునకు "కిశోరాదయశ్చ" అనుసూత్రముచే 'ఓరక్' ప్రత్యయము వచ్చును. అందుపై స్వార్థమందుఁ 'గ' ప్రత్యయము. ఇది శ్లోకబద్ధమై యున్నది.

"శఙ్ఖినీకా ఇచ్ఛసందద్యాద్దహం శఙ్ఖో లపోరకః,
దదామి బహువాక్యాని న దదామి కపర్దికామ్"

శంఖినియనఁగాఁ గట్లతీఁగ. దానినమ్మి ధనము సంపాదింపవచ్చును. లపోరక మనుపేరుఁగలశంఖము నైన నేను బహువాక్యముల నుచ్చరింతును గాని గవ్వయైనను నావలన లాభము లేదు.

౨౦౨. న సాహస మనారుహ్య నరో భద్రాణి పశ్యతి.

లోకములో మనుష్యుఁడు సాహసము నవలంబించినఁ గాని క్షేమము నొందఁడు.

౨౦౩ ఆపద్యపి సతీవృత్తం కిం ముఞ్చన్తి కులస్త్రియః.

కులాంగన లాపదయందుఁగూడఁ బాతివ్రత్యమును వీడరు.

౨౦౪. పంచభిర్మిళితైః కిం యజ్జగతీహ న సాధ్యతే.

ఐదుగురు మనుష్యులైకమత్యము నొంది పాటుపడినచో నన్నికార్యములు సాధింపఁబడును.

౨౦౫. కః ప్రాజ్ఞో వాఞ్ఛతి స్నేహం వేశ్యాసు సికతాసు చ.

ఏబుద్ధిమంతుఁడు వేశ్యలయందును నిసుకయందును స్నేహమును బొందఁగోరును ? ఇసుకలోఁ దైలమును దీయుట యెంతయసాధ్యమో వేశ్యయొక్కస్నేహమును సంపాదించుట యంతదుష్కరము. ఇచట స్నేహశబ్దమునకుఁ దైలము, మైత్రి యని రెండర్థములు.

౨౦౬. అతర్క్యా కుట్టనీకూటరచనాతు విధేరపి.

కుట్టని యనఁగాఁ దారుపుకత్తె—"కుట్టనీ శంభలీ సమే" అని యమరము. ఆకుట్టనియొక్కమాయవన్నుగడలు బ్రహ్మదేవునకుఁగూడ నూహింప నలవిగానివి.

౨౦౭. వృక్షవృత్తిన్యాయము.

ప్రయత్నము లేకుండ లభించిన వస్తువులవలన జీవించుట. ఎట్లనఁగా—వృక్షము మేఘోదకముచేతను జంద్రకిరణములచేతను జీవించును. కుమారసంభవములోఁ గాళిదాసు కూడ దీనినే యుదాహరించెను.

"అయాచితోపస్థిత మమ్బు కేవలం రసాత్మక స్యోడుపతేశ్చ రశ్మయః
బభూవ తస్యాః కిల పారణావిధి ర్న వృక్షవృత్తివ్యతిరిక్తసాధనః."

౨౦౮. న్యగ్రోధబీజన్యాయము.

సూక్ష్మవస్తువైనను మంచిపాత్రమునఁ బడి విస్తరించును. ఎట్లనఁగా—మఱ్ఱివిత్తు మిక్కిలి చిన్నదైనను సుక్షేత్రమునఁ బడి మహావృక్షముగాఁ బెరుఁగును

౨౦౯. ఉద్దీప్తే భవనే చ కూపఖననం ప్రత్యుద్యమః కీదృశః.

ఇల్లు కాలుచుండఁగా నూయిఁ ద్రవ్వుటకుఁ బ్రయత్నముచేయుట.

అనఁగా—కార్యము నశించినతర్వాత దానిని బాగుచేయుటకుఁ బ్రయత్నించుట.

౨౧౦. హోతార మపి జుహ్వానం స్పృష్టో దహతి పావకః.

అగ్ని తనకు హవిరర్పణముచేయుచున్న హోతను గూడ ముట్టుకొనిన యెడల దహించును. ఖలుఁడు లోకములోఁ దనకు మేలుచేయువానికిఁ గూడఁ గీడొనర్చును.

౨౧౧. చందనగుణన్యాయము.

చందనవృక్షము తనసమీపమునం దున్నవృక్షములకుఁ గూడఁ దనపరిమళమును లభింపఁజేయును. ఈన్యాయమును భర్తృహరి యిట్లు వివరించెను.

"కిం తేన హేమగిరిణా రజతాద్రిణా వా యత్రాశ్రితాశ్చ తరవ స్తరవ స్త ఏవ
మన్యామహే మలయమేవ నగాధిరాజం యత్రాశ్రితాః కటుకనింబకుటజా అపి చన్దనా స్యు"

బంగారపుకొండ యైనమేరువుతోను, వెండికొండయైన కైలాసముతోను, నేమిలాభము? వానినాశ్రయించియున్న చెట్లెప్పటికి నేకరీతిగానే యుండును. మలయపర్వతమునే పర్వతశ్రేష్ఠ మని తలంచెదము. ఏలనఁ—దాడిచెట్టు, వేపచెట్టు, అంకుడుచెట్టు మున్నగునవి కూడనాపర్వతమందుఁ జందనవృక్షము లగుచున్నవి.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు— ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీమహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు పిఠాపురము మహారాజావారు; పరిషద్వ్యవస్థాపకాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

కీ. శే. శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు-ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకసభావర్గము.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిడాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

చింజమూరి వెంకన్న పంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయడుగారు, (కోశాధ్యక్షులు).

పెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు

కాశీభట్ల సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు

శ్రీమాన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దర్భా వేంకటశివరామరాజుగారు బి. ఏ., బి. యల్.

అక్కెళ్ల వేంకట్రామయ్యగారు

కేసరపు రామరాజుగారు

కో. రా. వేంకటసుబ్బారావునాయుడుగారు

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు, శతావధాని

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు

పిళ్ళారిసెట్టి రంగబ్రహ్మరావునాయుడుగారు.

Printed by N. Achutaramiah at the Cocanada Ptg. Works, Cocanada.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౭ | బహుధాన్యనామసంవత్సరము. ఆశ్వయుజ కార్తికములు. | సంచిక ౪.

కాకినాడ:

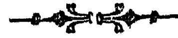
పరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

విడిసంచిక, రు. ౦-౮-౦.

1938 అక్టోబరు, నవంబరు.

విషయసూచిక.

కీ. శే. కొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౭	బహుధాన్యనామసంవత్సరము. ఆశ్వయుజకార్తికమాసములు.	సంచిక ౪

గత కార్తికబహుళ పంచమీశనివారమున (12-11-38) పరిషత్పత్రికాసంపాదకులును, ఆంధ్రభాషాభిమానులు నగు బ్రహ్మశ్రీ కొత్తపల్లి సూర్యారావుగా రాకస్మికముగ మరణించిరని వ్రాయుట కెంతయుఁ జింతిల్లుచున్నారము. వీరిభాషాభిమానము, కార్యదీక్ష, నిరాడంబరజీవితము నందఱికిని దెలిసినవే. వీ రాంధ్రమునఁ బెక్కుగ్రంథముల రచించుట యేగాక తమిళము, కన్నడము మొదలగు భాషల జ్ఞానములవరచుకొని పరిషత్కార్యములఁ జక్కఁగ నిర్వహించి యున్నారు. భగవంతుఁడు వీరి యాత్మకు శాంతి నొసఁగుఁగాత.

పరిషత్కార్యదర్శులు.

కీర్తిశేషులగు క్రొత్తపల్లి సూర్యారావుగారి జీవితసంగ్రహము.

సాహిత్యవిశారద బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు

"జాతస్య మరణం ధ్రువం" అనునట్లు పుట్టినవారు గిట్టుటసహజము. అయిన నీలోకమునం గొందరు మహనీయులు భంగురములగు భౌతికదేహములం బాసినను స్థిరతరములగు కీర్తిదేహములతోం జిరంజీవులై వెలయుచుందురు. అట్టి యశఃకాయులలో క్రొత్తపల్లి సూర్యారాయసూరిగా రొకరనుటకు సంశయములేదు.

ఈవిబుధవరుని జన్మస్థానము పీఠికాపురసమీపమున నున్న చెందుర్తియను గ్రామము. ఇందుం గ్రొత్తపల్లివారని ప్రసిద్ధిగాంచిన శ్రోత్రియకుటుంబమున రామయ్య సుబ్బమ్మగార్లను పుణ్యదంపతులకు నెనమండ్రుపుత్త్రులు, నిరువురు పుత్త్రికలు నుదయించిరి. ఈకుమారు లెల్లరు మేధానిధులు. విజ్ఞానఘనులు. ఈసోదరగణమున సూర్యారావుగా రారవవారు. వీరు చిన్ననాం డూరిసావడిబడిలోం దెలుగున వ్రాయను జదువను నేర్చి యట నంతకుంబై విద్దెల నేర్పు పాఠశాలలేకుండుటచే నింటనున్నయన్నలకడం బురాణములయందలి మేలుపద్దెముల వ్రాసికొని కంఠపాఠముసేయుచుం గాలము గడుపుచుండిరి. ఇట్లు పదునారేండ్లవయసు వచ్చువఱకుం జందుర్తియందే వర్తించుచుండిరి.

ఇట్లుండగాం గాకినాడపట్టణమున గురజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారిచే నెలంగొలుపంబడిన రాజయోగిపత్త్రికాముద్రణాలయమునకుం బాలకులుగానుండిన పారేపల్లి లక్ష్మీనారాయణగారు మిత్త్రులవలన సూర్యారావుగారి తెలివితేటలం దెలిసికొని, కాకినాడకు వారిం బిలిపించుకొని, వీరి సుహృత్స్వభావములకు సంతసనుంది, తను మందిరమునందే యుంచికొని పుత్త్రప్రేమతో నాదరించుచు, వచ్చుపని నేర్పుకొనుటకు

రాజయోగిముద్రణాకార్యాలయమునఁ బ్రవేశపెట్టి, స్వయముగా ముద్రణాదికార్యముల శోధింపఁదొడఁగిరి.

అంత నచిరకాలములోనే సూర్యరావుగారు పరసాహాయ్య మక్కఱలేకయే స్వయముగా నక్షరములఁ గూర్చుట యందును, ముద్రిత పత్రముల దిద్దుటయందును నేర్పరులై, పత్రికానిర్వాహకులగు లక్ష్మీనారాయణగారికిఁ గొంత కార్యభారము తగ్గింపఁజొచ్చిరి. ఈరీతిగా నచ్చుపనుల నేర్చికొనుటయ కాక రాత్రులయందు శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారియొద్ద నాంధ్రప్రబంధములఁ జదువ మొదలిడిరి. విద్యార్థిదశ నిట్లు హాయిగ సాగించుచుండ "కాలమొక్క రీతి గడువబోదు" అను సామెతవడువున సూర్యరావుగారిని నందనుని పగిదిఁ బ్రేమించుచున్న పారేపల్లి లక్ష్మీనారాయణమహాశయులు 1895 సం॥రం డిసెంబరు మాసాన దివి కేగుటయు, గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు కాకినాడపురమును వీడి విజయనగరమునకుఁ జనుటయుఁ దటస్థమాయెను. అందుచే రాజయోగికార్యాలయము పాలకాభావమున మూయఁబడవలసి వచ్చెను. కాని సూర్యరావుగా రప్పటికి నచ్చుకూటము నడిపింప నర్హమగు నేర్పును తెలుఁగునఁ బుస్తకముల రచియింప నగునగు విజ్ఞానమును గడించియుండిరి.

రాజయోగి యాగినకొలది వత్సరములకే పోలవరము జమీందారువారగు శ్రీకొచ్చెర్లకోట వేంకటకృష్ణారావుబహదూరు వారు సరస్వతీపత్రికాలయమును స్థాపించి దానికి శ్రీచిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారి నధిపతులనుగా నేర్పరచి, వారికి సహాయముగాఁ గార్యముల సాగింపసమర్థుఁడగు బుద్ధిశాలికై వెదకుచున్నసంగతిని గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు తెలిసికొని సూర్యరావుగారి శక్తిసామర్థ్యముల నుగ్గడించుచు నుత్తరము వ్రాసిరి. అంతపై జమీందారుగారు సూర్యరావుగారిని సరస్వతీపత్రికాలయమున లక్ష్మీనరసింహముగారికి సహాయకార్యదర్శిగా నియమించిరి. ఈతరినుండియే సూర్యరావుగారి మేధావైభవము లభివృద్ధి నందజొచ్చినవి.

అపుడు పోలవరము జమీందారుగారియొద్దఁ బండితులుగానున్న దివాకర్ల తిరుపతిశాస్త్రిగారి సాహచర్యమున సంస్కృతసాహిత్యప్రావీణ్యమును చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహకవిసింహుని నేస్తమునఁ దెలుగు కైతల నేర్పును సాకల్యముగా సమకూర్చికొని వీరు స్వయముగా గావ్యనిర్మాణము జేయఁదొడంగిరి. ఇట్లు క్రమముగాఁ గవివరులై వ్యాసరచనానిపుణులై ముద్రణాలయకార్యనిర్వహణదక్షులై సూర్యరావుగారు ప్రసిద్ధిగాంచిరి.

వీరు సరస్వతీపత్త్రికారాజమునఁ బురాతనాముద్రితగ్రంథముల నెన్నిటినో ప్రకటించిరి. వీరి ప్రయత్నములకుఁ బోలవరముజమీందారువారు చేదోడై తగుప్రోత్సాహమును సమకూర్చుచుండిరి. ఇట్లు పదేడేండ్లు వీరు సరస్వతీపత్త్రికాలయమునఁ బ్రభుసమ్మితముగను సజ్జనస్తుత్యముగను ఆత్మగౌరవానుకూలముగను కాలము గడుపుచు సుఖముగానుండ గ్రాంథికాంధ్రభారతీపదారవిందసమారాధనాసక్తచిత్తులగు శ్రీజయంతి రామయ్యబుధవరేణ్యులు సూర్యరావుగారి గుణాతిశయములను, కార్యనిర్వహణప్రావీణ్యము విని, చెన్నపురినున్న యాంధ్రపరిషత్పత్త్రికాకార్యాలయమునఁ బనిసేయుటకు రండని పిలుపు నంపిరి. వీరు వారి పిలుపుపైఁ జెన్నపురమున కేగి, పదిరెండేండ్లటఁ గాపురము చేసి, పిమ్మట పరిషత్తువెంటఁ గాకినాడపురమున కేతెంచి, బహుసమర్థతతో బండితప్రశంసార్హమగురీతిని నిదానముగాఁ బరిషత్కార్యములన్నిటిని నెరవేర్చుచు నిజకార్యాచరణనైపుణ్యము చేఁ బైయధికారుల గౌరవమునకుఁ బాత్రులై నిర్వదైదేఁడులు గడపి 1938 సం॥నవంబరునెల పన్నెండవతారీఖు శనివారము పగలు పన్నెండుగంటల సమయాన నన్నకబలము నోటనిడుచునె నాయాసముగా నసువులఁ బాసిరి. ఇప్పటికి వీరివయసు అరువదియారు వత్సరములు. ఈ యనాయాసనిర్యాణము జూడఁ జూడ నీ ధీనిధిపూర్వభవమున యోగసమాధిధీరుఁడగు పుణ్యపురుషుఁడై కర్మశేషానుభవమునకుఁ దిరుగ నీరీతి నవతరించి ముక్తకర్ముఁడై ముక్తి నందెననుటకు సందియము లేదు. వీరిగుణసంపత్తిని వీరికిఁ బెద్దలయెడఁ గలభక్తిప్రపత్తులను

వివరముగా వ్రాయఁబూనినచో నొకగ్రంథము కాఁగలదు. పత్రికాముఖమున నొక్కమారు వీరిప్రావీణ్యమునుగూర్చి తెలియఁజేయుటకు వలనుగామిచే సంగ్రహముగ సూర్యారావుగారి పాండిత్యమును గూర్చి కొలఁదిగ ముచ్చటించి యీవ్యాసమును ముగింతును.

సూర్యారావుగారు సంస్కృతాంధ్రములఁ బండితులై యుండుటయేకాక, ఆంగ్లము, అరవము, కన్నడము, మహారాష్ట్రము, హిందీ, ఉరుదు భాషలయందుఁ జక్కని ప్రవేశముకల ధీమంతులు. వీరీభాషలయందుఁ బ్రకటితములగుచున్న పత్రికలను, కావ్యములను జదివి, వానియందలి యుపాదేయములగు భాగముల వినువారికి వివరించుచుండెడివారు. అన్నిటికంటెను వీరియందెన్నఁదగు సుగుణమేది యన నకలంకమగు ప్రవర్తనము. మఱియు నిగర్వమునకు వీరిజీవిత ముదాహరణము. కలలోఁ గూడఁ బరుషము లాడి యెఱుఁగరు. ఈకవిశిఖామణి యనేక గ్రంథముల విరచించియుండెను. అందుఁ గొన్ని ముద్రితములైనవి. మఱికొన్ని యచ్చుకాదగియున్నవి. వానిపట్టిక నిటనిచ్చుచున్నాను.

ముద్రితములు.	అముద్రితములు.
1. దుర్యోధనాభిమానము (నాటకము)	1. అమోఘరాఘవము (నాటకము.)
2. కన్యకాపరమేశ్వరి. (డిటో)	2. వీరకృష్ణరాయలు (డిటో)
3. గుణమంజరి.	3. శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్యనిర్వచన కుచేలోపాఖ్యానము.
4. హరిశ్చంద్రమహారాజుకథ.	4. పెరుగుబిళ్ల.
5. శాస్త్రికి వేయి విధములు.	5. సౌభాగ్యసుందరి (నాటకము)
6. కమలపాలిక.	6. బాలికాబోధన.
7. ఆనందసాగరము.	7. సమయామంత్రి (600 నీతివాక్యములు.)
8. రాజలక్ష్మి.	8. శ్రీరామశతకము.
9. నీతిభవనము.	9. చతుర్గణికటకము.
10. త్రిలోకసుందరి (నాటకము)	10. స్వప్నలీల.
11. ఉదయార్కు.	
12. సిరియాళచరిత్ర.	

13. రామలక్ష్మణులు.
14. వాసవదత్త.
15. కచదేవయానులపెండ్లి.
16. హమ్మీరాదేహాంజ.
17. కళావిలాసము.
18. సంస్కృతకథాసారము.
19. వీరబలునివినోదములు.
20. నమస్కారములు.
21. వసానేఆజాయ్.

11. కిరాతార్జునీయము (వచనగ్రంథము.)
12. సువృత్తశతకము.
13. లోకోక్తులు (8 వేలు)
14. కాశీనాథశతకము.
15. ఆహ్లాదిని (పద్యకావ్యము)
16. జామాతృవిలాసము (నాటకము.)
17. రాజకళింగగంగు (డిటో)
18. సూర్యోదయమను పేరుగల స్త్రీయుచరితము ద్విపదకావ్యము. ఇది వీరి తుదికృతి.

ఇవికాక వీరెన్నియో యమూల్యములగు వ్యాసముల వివిధ పత్త్రికలయందును బ్రకటింపఁజేసియుండిరి. నిజముగా నాంధ్రపరిషత్పత్త్రికాలయమున వీరివలెఁ గార్యములనేర్పుతో సాగింపఁగల కార్యనిర్వాహకులు సమకూరుట సందేహాస్పదము. సూర్యరావుగారు యువకులకు వినయవివేకాలంకృతమగు నిజజీవితము నుదాహరణముగఁ జూపుటయేకాక, వీరుచెందిన యనాయాసమరణముచేఁ జరపులకుఁ దమని ర్యాణము నపేక్షణీయముగఁ జేసియుండిరి.

ప్రస్తుతము వీరికిఁ గలాకోవిదుఁడగు పుత్త్రుఁడును, సౌభాగ్యవతియగు పుత్త్రికయు, చిరంజీవియగు బాలదౌహిత్రుఁడును, విధేయుఁడగు నల్లుండును, సాధ్వీమణియగు నిల్లాలునుకలరు. కరుణాకరుఁడగు భగవానుఁడు వీరికుటుంబమువారికి నాయురారోగ్యాది భాగ్యములను, సూర్యరావుగారి యాత్మకుఁ గైవల్యానందమును నందఁజేయుగావుతయని ప్రార్థించుచున్నాను.

మేఘసందేశము—యక్షునిశాపము

విమర్శకాగ్రేసర కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.

కవిసార్వభౌముఁడగు కాళిదాసువ్రాసిన కావ్యములలోనికెల్ల చాల చిన్నదిగానుండు మేఘసందేశమను గ్రంథమునందలి విశేషము పరికించిచూఁడ జాలపెద్దదిగా నున్నది. అది కాళిదాసు బుద్ధివైభవమునుఁ బట్టి కథాకల్పనాదికము కలిగియున్నది. అదంతయు కల్పితమే. కుబేరుని ప్రభుత్వములో నున్న యొకానొకయక్షుఁడు మత్తుఁడై తాను చేయవలసిన స్వామికార్యములు తిన్నగాఁజేయకఁ దిరుగఁజొచ్చెననియు నందుమూలముచే నాయజమానుఁ డాయక్షునకు సంవత్సరమువఱకు ద్వీపాంతరవాసశిక్షను విధించి వానిని రామగిర్యాశ్రమములలో శయనైకాదశి మొదలు ఉత్థానైకాదశివఱకు అనగా సంవత్సర మనుభవింపవలసినదని కుబేరుఁ డాజ్ఞాపింపగా నారీతిగా ననుభవింప నాతడు మొదలుపెట్టెననియు చెప్పబడియున్నది. ఇట్లాశిక్ష నెనిమిదిమాసములవఱ కనుభవించెనట. కాని యింతలో వర్షకాలము వచ్చినది. వర్షకాలము విరహులకు మిక్కిలి దుస్సహము. ఆదుస్సహకాలములో వియోగమనుభవింపలేక, తనభార్య మృతిపొందునేమోయని జంకి యామెకొక సందేశమును బంపిన నామె జీవించునను నాశతో నీనాల్గుమాసముల కాలములో శిక్షవలని వియోగమును గన్నుల మూసికొని యెట్లైన గడపవలసినదని బోధించుచు సందేశమునంపెను. అదియట మేఘసందేశము. అదియక్షుఁడు విరహమత్తుఁడై యొడలుదెలియక జడమైనమేఘుమెక్కడ సందేశముపట్టుకొని వెళ్లుట యెక్కడయని యాలోచింపక జడమతియై పంపెనట. ఈసందేశము పంపుట యాషాఢమాసములో ప్రథమదివసమునందు జరిగెనని మల్లినాథాదులు చెప్పుచున్నారు.

ఇంక మఱికొందఱది యాషాఢమాసములో ప్రథమదివసమున జఱిగినదని నుడువుచున్నారు. ఈవిధముగా వివాదము చిరకాలమునుండి వచ్చుచున్నది. కాని మల్లినాథాదులు చెప్పునదియే పొరబాటని తోచుచున్నది. రెండవవారు చెప్పినదే సత్యమని తోచుచున్నది. ఈవాదమును గూర్చి యింకను జర్చించుటకు పూర్వము మనము ముఖ్యముగా తెలిసికొని నిర్ణయింపవలసినది మాసములు లోకములో అమాంతములా పూర్ణిమాంతములాయనునదియై యున్నది. మల్లినాథసూరిగారు మాసములన్నియు నమాంతములే, యనగా నమావాస్యతో నంతమగు నవని తలంచి తనవాదమును తీసుకొనివచ్చెను. మనయాంధ్రదేశప్రాంతమునందుగల మాసములన్నియు నమాంతములే. ఇంక నుత్తరదేశమునందుగల మాసములన్నియో పూర్ణిమాంతములు. అటులయిన మన యక్షునిశాపము సరిగ హెచ్చుతగ్గు లంతలేకుండ సరిపోవును. యక్షునిశాప మోక్షమెప్పుడో గ్రంథమునందు స్పష్టముగ జెప్పఁబడియున్నది అదేదియన 'శాపాంతోమే భుజగశయనాత్ ఉత్థితే శార్ఙ్గపాణౌ' అని మూలమునందే తెల్పఁబడి యున్నది. కాన యక్షునిశాపము కార్తికశుద్ధఏకాదశితో పూర్తియైనది. సాధారణముగా మాసాంతము శుద్ధఏకాదశితో పూర్తిగాక పూర్ణిమతో నగును. గనుక మనము చెప్పుకొనునది నైదునాలుగురోజులు భేదముగా నున్నది. ఈమద్వైమధ్య మవివక్షితమని మల్లినాథుడే చెప్పియున్నాడుగదా. కావున శాపాంతము సరిగనే చెప్పబడినదని చెప్పుకొనవచ్చును. కావున నేవిధమగు భేదమును లేదనియే చెప్పవచ్చును. మల్లినాథుఁడు మాసాంతము పూర్ణిమతో నగుటను కనిపెట్టలేకపోయెనని చెప్పుకొనవలసియున్నది. అంతియకాని కాళిదాసు గ్రంథములో కాలభేదము వచ్చుచున్నదని చెప్పుకొన నవసరము లేదు. అమాంతమాసాంతమువఱకుగాని పూర్ణిమాంతమాసాంతము వఱకుగాని మనము వేచియుండనవసరము లేదు. యక్షశాపాంత మెప్పుడైనదో తెలుసుకొనిన జాలును. అది కార్తీకశుద్ధఏకాదశితోనే యైనదని స్పష్టముగా గ్రంథమునందు చెప్పఁబడినది. కావున నదియే చూచుకొనవలెను. అలమతివిస్తరేణ. 'ఆషాఢస్య ప్రథమదివసే' యనుపాఠమవసరము లేదు. 'ప్రశమదివసే' యనునది తప్పుగాదు.

వ్యాకరణశాస్త్రప్రశంస.

మల్లాది సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు నూజివీడు.

మఱియు గీర్వాణభాష వాఙ్మయావస్థను బొందకమునుపే యా భాషకుఁ బండితులు సంస్కారము చేసియుండి రనియు నది యట్లుకానిచో నాదికాలము నందుఁగూడ నాభాషకు సంస్కృతభాషయను పే రెట్లు వచ్చు ననియు నాసంస్కారము గూడ బ్రాకృతాదిభాషాపదములకుఁ గొన్నింటికిఁ జేసి రనియుఁ గొందఱు చెప్పుచున్నారు. ఆవిషయము లాలోచింపఁదగినవి.

భాష వాఙ్మయావస్థను బొందకమునుపు కట్టుపాట్లు వ్రాయుట యెట్లు సాధ్యమగునని తలచిరో తెలియకున్నది. ఏమన వ్యాకరణశాస్త్రము భాషపైనను, భాషయుచ్చారణముపైన నుచ్చారణము ప్రాణిపైనను, నాధారపడియున్నవి. ఆప్రాణులు వ్యక్తావ్యక్తధ్వనికర్తలని రెండు తెగలు. అందువ్యక్తధ్వనికర్తలే ప్రస్తుతకార్యోచితులుగాన వారిలోఁ గూడఁ బ్రస్ఫుటస్థిరోచ్చారణకర్తల యుచ్చారణములే యీవ్యాకరణములకు మూలములు. అట్టితఱి నాశాస్త్రమును వాదులుచెప్పిన ప్రకారము చేయుటకుఁ బ్రస్ఫుటస్థిరోచ్చారణకర్తలలో విమర్శకులందఱొకచోట నుండనవసరము లేనిచో వారు కూడఁ బలుకుకొని వ్రాయసముకట్టుట యెట్లు సాధ్యమగును ? అందఱొప్పుకొని యాచరణములో నుంచినంగాని యదియంతట వ్యాపకమగుట యెట్లు ? ఒకరుచెప్పినంతమాత్రమున నందఱామోదించి తెలిసికొనుట, యనుసరించుట సంభవించునా ? కనుక వాదిమతమున నాప్రథమవ్యాకర్తలందఱొకచోటనుండి రనక తప్పదు. కాని వారందఱొకచోటనే యుండశక్యమా ? అట్లున్నను వారు పరస్పర మతావలంబకులుగాఁ గాని యేకవిధాభిప్రాయులుగాఁగానితప్పక యుందు రని నిర్ధారణముండునా ? అట్లుండుట సహజమా ? అయి

నను భాషాచార్యులెందరుందురు? అట్లున్నప్పుడు శాస్త్రాంతరాది రచయితలు తమశాస్త్రములలో నిచ్చిన శాబ్దికుల శబ్దానుశాసనముల నెట్లామోదించి యనుసరించుట సంభవించును? సమస్తశాస్త్రముల కంటె నీవ్యాకరణశాస్త్రమే ముందు పుట్టినదని నిర్ధారణ మెట్లు చేయ నగును? శాస్త్రాదికర్తలందఱు భాషను సంస్కరించి తమగ్రంథములలో వ్రాయుటయే నిర్ధారణ యనినచో భాషవాఙ్మయావస్థను బొందకమునుపు భాషలో వ్యాకరణమునకు నాధారమైన వాక్య, పద, పదావయవ, ప్రత్యయాది, జ్ఞానము మొదట వారి కెట్లు కలుగు నని తలంచిరి? ఏవాక్యసముదాయమో యెవని నోటినుండియో యేకదండాకారముగ బయలు వెడలినప్పుడు దానినే శుశ్రూషాపూర్వకముగ నభ్యసించిన తరువాతివారు విమర్శకులైనచో వారికి దానియందు గ్రహింపఁదగిన యర్థమెట్లువచ్చుచున్నదో యను జిజ్ఞాస కలుగుట, విభజనము చేయఁబూనుట మొదలగునవి సంభవించునుగాని ముందుగనే, యనఁగా భాష వాఙ్మయావస్థను బొందకమునుపే యాపని యెట్లు సంభవించును? ఆ దండాకార వాక్యసముదయమే యాకాలమున నాభాషకు వాఙ్మయావస్థయును నా మతమున వాఙ్మయావస్థకుఁ బూర్వము వ్యాకరణరచనాభావము సాధ్యముగుచున్నది. వాదిమతమున వాఙ్మయావస్థకుఁ పూర్వము వ్యాకరణ జ్ఞానము కలుగుటకు నాధార మేది? అనఁగా వాక్యపద్యాదులుకూర్పఁబడినప్పుడే వాని నాధారముచేసికొని యంకురించెడి వ్యాకరణమునకు నావాక్య పద్యాదు లేకచోఁ గూర్పఁబడకపోయినచో నాధారము లేక రచనాప్రవృత్తియే యసంభవమగు నని తాత్పర్యము, కనుక భాష వాఙ్మయావస్థను బొందకమునుపు భాషకు వ్యాకరణము చేసిరనుట సంగతముకాదు. పతంజలి భగవానుని "వేదాన్నో వైదికాస్సిద్ధా" యను వ్యాకరణశాస్త్ర ప్రత్యాఖ్యాన ప్రశ్నపరగ్రంథమునందలి "వేదాత్" అను పదమువలన వైదికభాష వ్యాకరణోత్పత్తికిఁబూర్వము వాఙ్మయావస్థను బొందిన ట్లగపడుట లేదా?

మఱియు, వ్యాకరణశాస్త్రోత్పత్తికిఁ దరువాతివారు సంస్కరణపద్ధతిఁదెలిసి భాషను సంస్కరించి తమతమ శాస్త్రాదికములలో వ్రాసియుందు రనిన నందురుగాక. ప్రాచీనులును, విప్రకృష్టదేశస్థు లగుసమకాలికులును వాఙ్మయ రచయిత లయినచో వారు క్రొత్తగావచ్చిన యీశాబ్దికుల శబ్దానుశాసనము నె ట్లనుగమింపఁగలుగుదురు ? అ ట్లనుగమింపక వారు తమ గ్రంథములలో నప్పటివ్యాకరణమునకు విరుద్ధప్రయోగము లేవిమైన, ననఁగా నప్పటి వైయాకరణులకు సంభవింపఁగూడనివియు నప్పటి యవైయాకరణులకు సంభవింపఁదగినవియుఁ, బ్రయోగించియున్నారా ? అట్లన్నచో వారు క్రొత్తగావచ్చిన శబ్దానుశాసనము నెఱుఁగరనిచెప్పవీలగును గాని యాప్రయోగములు వాఙ్మయావస్థాప్రారంభకాలమునాఁటివియు, లేక వాఙ్మయావస్థాబాల్యకాలమునాఁటివియు నుత్పత్స్యమాన వ్యాకరణములకు మూలములునుగాన నందు నివి వ్యాకరణ విరుద్ధ మనియు, నిది యనుకూలమనియు, నేర్పఱుప నేరికి శక్యమగును. ? మఱియు వైదికభాషానుశాసనమువలనఁ బ్రయోజనము దాని యర్థాదినిమిత్తముగ జ్ఞప్తియుంచుకొనఁదగిన యంశములందుఁ బొరపాటులు రాకుండఁ జేసికొనుటయే గాని యందలి ప్రయోగముల దుష్టతాదుష్టతలను నిరూపించుట గాదనిన నాయభిప్రాయము సర్వసమ్మతమైనచో ఋషులవాక్యములకు ననుశాసన మవసరముగాదు. కనుకనే

"లౌకికానాం హి సాధూనా మర్థం వా గనువర్తతే-
ఋషీణాం పున రాద్యానాం వాచ మర్థోనుధావతి."

యని భవభూతిమహాకవి ఋషుల యాధిక్యము నంతగఁ బొగడియున్నాఁడు. త్రిమునివ్యాకరణముకంటెఁ బ్రసిద్ధమై, వ్యాపకమైన మఱియొక వ్యాకరణము, మునిత్రయమునకుఁ బూర్వముగాని పరమునఁగానియున్నదని కని విని యెరుఁగుదురా ? అట్టితట్టి వారిలోఁ బరమ ప్రామాణికుఁడైన పతంజలి మహర్షి "వేదా న్నో వైదికా స్సిద్ధా" యను వాక్య

తాత్పర్యమునకును భాషవాఙ్మయావస్థను బొందకమునుపు కట్టుపాట్లు చేసి రను నధునాతనవిమర్శకుల వాక్యతాత్పర్యమునకును విరోధము రాకమానుట లేదు. అట్లైనచో నేది గ్రాహ్యమో యేది త్యాజ్యమో యావాదప్రధానులే నిర్ణయింపఁదగుదురు. కనుక భాషవాఙ్మయావస్థను బొందక మునుపు భాషకు కావలసిన కట్టుపాట్లు చేసి యుంచుటకు నేకాలమున నెట్టివారికి శక్యము కాదు గాన నట్టివ్రాత పొరపాటున వచ్చిన దని నాయభిప్రాయము.

ఇఁక గీర్వాణభాషకు సంస్కృతభాష యని యెట్లు వ్యవహారము కలిగినదో విచారింపఁదగినది.

సంస్కృతమను పదమును బాగుచేయఁబడిన యేవస్తువునైనను అనఁగాఁ జెరుగుట, జల్లించుట, యెగురఁబోయుట, వడియఁబోయుట, యెండఁబెట్టుట మొదలగు సేవనిచేసినవస్తువునైనను - జెప్పునపుడు వాడుచుండుట యలవాటు. ఆవిధముగనే వ్యాకరణసూత్రము లోక యభిప్రాయమునే బోధించు వ్యస్తపదముల సంఘటనాసాధుత్వమునుగాని యొక పదముపై వచ్చెడి ప్రత్యయములకు నాశబ్దార్థముతో నర్థసాధుత్వనిర్ణయమునుగాని బోధించును. ఉదాహరణము వ్యస్తమందుఁ జూపుచున్నాము. "దధ్నా సంస్కృతం వ్యంజనమ్" దధిచే సంస్కృతము వ్యంజనము. "భ్రాష్ట్రేసంస్కృతామాషాః" భ్రాష్ట్రమందు సంస్కృతములు మాషములు. ఇందలి మొదటిదానికిఁ "బెఱుఁగుతోఁ గూర్పఁబడిన వ్యంజనము (పచ్చడి)" అని యర్థము. రెండవదానికి "మంగలమందు వేఁపఁబడిన మాషములు" అని యర్థము. ఈరెండుదాహరణములలోను సంస్కృతమను పదము గలదు. కాని యారెండుచోట్లను జరుపఁబడిన సంస్కారములు రెండువిధములైనవి గాని యొకవిధముగాదు. కనుక సంస్కృతమనుపదమునకు భిన్నకారణక సంస్కారము చేయఁబడినవస్తువు మొదలైనది యర్థముగాన సంస్కారములు వేఱువేఱు విధము లని తేలుచున్నది అవసరము లేకపోయినను ప్రత్యయాంత పదముల నుదాహరించుచు

న్నాను. "దాధికంవ్యంజనమ్" దాధిక వ్యంజనము. "భ్రాష్ట్రామాషాః" భ్రాష్ట్రములు మాషములు. అర్థములు మునుపటి యట్లే యిట్లే యనేకములు చెప్పవచ్చును. కనుక సంస్కృత మనుపదము భాషకే విశేషణముగా నుండి తీరవలెనను నిర్బంధము లేదు. కర్త్రర్థప్రత్యయాంతమైన యీ సంస్కృతమనుపదము భాషకు విశేషణమైనచో విశేషాంశ మేదో యచటఁ గలిగినదను నర్థము మాత్రము తప్పుకాదు. కాని వారల యుద్దేశ్యము మాత్రము భాషలోని ప్రయోగము లొకలాగున నుండఁగఁ బండితులు వానిని దమ కనువగు మఱియొకలాగున మార్చి యిదియే శుద్ధశబ్దమని యామోదించి యనుసరించి రని యుండుటచేఁ దప్పనక తీరదు. ఆపని యెట్లుసాధ్య మగునని తలఁచినో తెలియకున్నది. ప్రయోగ మొకతీరునను శాస్త్రవిధి మఱియొక తీరుననుండి యున్నచో నాశాస్త్రముతోఁ నేకాలమందుఁగాని పనిగలవా రుందురా? "ఉపేయప్రతిపత్త్యర్థముపాయా అవ్యవస్థితా" అనున్యాయము చొప్పునఁ బ్రణాళికలోనే కొంచమైన భేద ముండినను, ప్రధానోద్దేశము తలక్రిందులుగా నుండఁగూడదు గనుకఁ బైన వర్ణింపఁబడిన దండాకార వాక్యసముదయము నాధారముగఁ జేసికొని వైయాకరణులు కొందఱు జ్ఞాపకముగా నుండుటకై వైదిక ప్రయోగ సాధుతాపరశాసనములను, కొందఱు లౌకిక ప్రయోగ సాధుతాపరశాసనములను, కొంద ఱుభయములను భిన్నభిన్నానుపూర్వీక ప్రత్యయాది విధులతోఁ జేయ నారంభించి యుండిరి. అందుఁ బాణిన్యాది మహర్షులు మువ్వురు సంపూర్ణముగ వైదిక లౌకిక ప్రయోగ సాధుతాపరశాసనముల ననన్యాదృశ రచనా నైపుణిగ రచించి యుండిరనుట విశ్వజనీనము. కాని "ఇకో య ణచి"యను మొదలగువిధులఁజూచి యావిధానమే యాయారూపసిద్ధికి మూల మని, యది యాభాషలో లేని క్రొత్త పద్ధతియని యనుకొనఁదగదు. భాష ధ్వని రూపముతోఁ బ్రారంభించినది మొదలు భాషలోనే యున్న విషయములను జ్ఞాపనార్థమైన వ్యాకరణములో నొకానొక సౌకర్య మపే

క్షించి యిప్పుడే క్రొత్తగాఁ దెచ్చిపెట్టినట్లు విధించుటయే కాని యచటి కొకటియు రానులేదు మఱొకటి పోనులేదు. అట్లైనచో వారి ప్రధానోద్దేశ్యమగు నిఖండస్ఫోటవాదిత్వమునకు భంగము వాటిల్లదా? వారు భిన్నభిన్నానుపూర్వీక ప్రత్యయాదులను విధించుటచే వారొకరితో నొకరు కలసి మాట్లాడుకొని వ్రాయలేదనియు, భిన్నభిన్నదేశస్థులనియు, వారి వ్యవహారములో నాభాష యెట్లున్నదో యట్టిస్థితికి భంగము జరుగకుండ నిబంధనము చేసిరనియుఁ దెలియుచున్నది. కాని సంస్కృతమను పదము భాషకు విశేషణమైనయెడలఁ జెప్పఁదగిన యర్థమేమి? యది యెట్లు సంగతమగునని యడిగినచో వినుఁడి.

జనవృద్ధితోఁ బాటు వ్యవహారమునకుఁ జాలినంత శబ్దజాలము కూడఁ బెరిగినపిమ్మట నాశబ్దజాలగ్రథిత ప్రాచీనవాక్యములను దఱువాతివారిలో నందఱుఁగాకపోయిన శ్రద్ధాళువులైన కొందఱు క్రమముగా విడువకుండ నభ్యసించుట యాచారము. అది యిప్పటికి దేశభాషలలోఁ గూడఁగలదు. అట్లభ్యసించిన ప్రాచీనవాక్యసముదయము నెవరికొఱకైన నర్థాదిబోధనోద్దేశ్యమున నుదాహరించుట యసంభవము గాదు. అట్టివారిలో విమర్శకులుండి యీవాక్యమున కాయర్థ మెట్లు వచ్చుచున్నది? వాక్యార్థముల రెంటికి సంబంధమేమి? యను మొదలగు జిజ్ఞాస లుదయించి యీవాక్యసముదయమును సామర్థ్యానుసారముగ విభాగింపక పోరు. విభజించిన భాగములలోని విభేదమును గ్రమముగ గుర్తుపట్టక మానరు. గుర్తించిన విషయములను జ్ఞాపనము కొఱకు విషయభేదమును బట్టి వేఱువేఱు సూత్రములయందు గ్రుచ్చకుందురా? ఈపని మొదటఁ దత్త్వోపయుక్తముగా నారబ్ధమైనను విషయబాహుళ్యమునుబట్టి శాస్త్రరచనయే యగును. ఇట్లు ప్రత్యేకముగా నాసక్తిగలిగి యభ్యసించిన ప్రాచీనవాక్యములకును, సాధారణ జనశ్రవణమాత్రాధార వ్యవహార వాక్యములకు, నుచ్చారణములో భేదము కలుగుచునే యుండును. అట్టి వ్యవహారమాత్ర శరణ్య భాషావేదు లధిక

సంఖ్యాకులుగాను, శిక్షిత ప్రాచీన వ్యవహారవాక్య లల్పసంఖ్యాకులుగా ను నుందురు గనుకను, సాధారణవ్యవహార మందఱకుఁ గావలసియే యుండును గనుక నధికసంఖ్యాకుల వ్యవహారవాక్యము లనల్పసంఖ్యాకులు నేర్చియేయుందురు. అల్పసంఖ్యాకు లభ్యసించిన ప్రాచీన వ్యవహారవాక్యముల నధికసంఖ్యాకులు వ్యవహారములో లేనివి కాన నభ్యసింపరు. అల్పసంఖ్యాకు లభ్యసించిన ప్రాచీనవ్యవహారవాక్యములు మొదటఁ గొంతకాలము వఱకు నధికసంఖ్యాకులకుఁ దెలిసినను గాలము గడచిన కొలఁదిఁ దెలియనేరవు. అట్లగుటచే శిక్షితాశిక్షితుల భాషలుచ్చారణభేదమును బురస్కరించుకొని ప్రాచీనార్వాచీనతా భేదము నందుచుండును. అట్టి ప్రాచీన భాషాభేదమునఁగూడ వ్యవహారబలమున మొదట లేకపోయినఁ గ్రమముగాఁ గొన్నిపదములలో నక్షర లోపాదులుకలిగి మార్పుప్రారంభించును. క్రమముగ నది యంతట నలముకొని ప్రాచీన వ్యవహార వాక్యపద్ధతి వేఱుగను నవీనవ్యవహార వాక్యపద్ధతి వేఱుగను జేయుచుండును. ఆప్రాచీనవ్యవహారవాక్యపద్ధతి గలదియే వైదికభాష; యానవీనవ్యవహారవాక్యపద్ధతి గలదియే గీర్వాణభాష; యాయశిక్షిత వ్యవహార వాక్యపద్ధతి గలదియే ప్రాకృతాదిభాష యని యాది దంపతి కుటుంబోద్ధృత ధ్వనిరూపవ్యవహార సాధనము క్రమముగా మూఁడు భాష లగుచున్నది. కనుకనే యెంత నేర్పుతో వ్రాయఁబూనినఁ గొన్నిస్థలముల సాంకర్యము రాకమానదు. ఇదియే కారణముగఁ బ్రాకృతాదిభాషలలోఁ గనంబడు ప్రయోగవిశేషములు, వైదికభాషయందుఁగూడఁ గనఁబడుట సంభవించుచున్నవి. ఈ భాషావిభాగము మొదట తెలియఁబడకపోయిన నప్పటప్పటి భాషాపరిస్థితులను గాపాడ బయలువెడలిన విమర్శకులవలన బయలుపడుచుండెను. అట్టి వైయాకరణులు ప్రాచీనార్వాచీ నాశిక్షిత జనవ్యవహారఫలిత త్రివిధ భాషారాశికి వ్యాకరణ మను చాలనిని గనిపెట్టి జ్ఞాపనార్థమైన సంస్కార మనుభ్రమణ క్రియను గల్పించి ఘనాఘన పేలవత్వ ధర్మముల మూశింటిని గనుఁగొ

నఁగలిగిరి. అనఁగా నప్పటికిఁ గొంచెము కొంచెముఁ గలిసి మెలిసి యున్న పైమూఁడు భాషలలోని పదములను వేఱువేఱు రాసులుగఁజేసి రనియే కాని ప్రాకృతాది భాషాపదములకు సంస్కారము (క్రొత్తమార్పు) కల్పించి సంస్కృతభాష యనలే దని తాత్పర్యము. ఇట్లు సంస్కార మిట్టిదని నిర్ణయించుటచేత, సంస్కృత మనుఁపదము విశేషణ విశేష్యభావమందినప్పుడు చెప్పఁదగిన యర్థము చెప్పి యిదియే గీర్వాణభాషకు సంస్కృభాషయని పేరువచ్చుటకు నిర్దుష్టసమాధానమని కృతకృత్యత నందుచున్నాఁడను. ప్రాకృతభాషాదిపదములకుఁ గ్రొత్తగా సంస్కారముచేసి యా సేతుహిమాలయపర్యంతము ననాదినుండి ప్రసిద్ధికెక్కిన వ్యాకరణేతర సమస్తశాస్త్రాది కర్తల నందఱు నొక్కసారి యావైపుఁ ద్రిప్పఁగలిగిన కృత్రిమవ్యాకర్తలీభారతావనియం దుండిరని మీకు విశ్వాసమున్నచో మీకొకనమస్కారము. అట్లాక్రొత్తసంస్కార మెన్నఁడైన భాషలోనికిఁ జొరునా? యని నాసందేహము. "నియమార్థం వ్యాకరణమ్" అను పతంజలిమహర్షి వాక్యమునకు నాభాష యప్పు. డేపద్ధతిలో నున్నదో, యాపద్ధతినుండి తప్పింపక కాపాడ నవసర మని తాత్పర్యము గాని క్రొత్తక్రొత్తవ్యాకరణము వ్రాసికొని మఱలమఱల సంస్కారముచేయ మని కాదు. అట్లుచేయుట నియమ మని చెప్పఁబడదు. భాషోత్పత్తి ప్రజాసంఘమునుండియే కాని వైయాకరణులనుండి కాదు. అందులకనియే పతంజలిమహర్షి కుమ్మరివానిని గుండలుచేయు మనినట్లు వైయాకరణుని శబ్దములు చేయుమని యెవరును బలుకరని వేనోళ్ల నుద్ఘోషించుచున్నాఁడు. భాషలో సూక్ష్మముగా నున్న యనుగమకసూత్రమే వ్యాకరణమనియు నదిగీర్వాణభాషను సంస్కృతించుటకు మూల మనియు విన్నవించుచున్నాను. కనుక సంస్కృత మనుపదముకూడ వైయాకరణసృష్టముగా దనితెలిసికొందురుగాక. ఈయభిప్రాయము పతంజలిభగవానుని "లోకా చ్చ లౌకికా"యను ప్రమాణవచనమువలనఁ దెలియుచున్నది.

తిక్కనకవిబ్రహ్మ.

ఉ. పంచమవేదమై పరగువ్యాసుని భారతమాంధ్రమందు ని
ర్వంచితకీర్తివైభవ విరాజితులైన కవిత్రయంబు వా
రంచితరీతివ్రాసి జగమందుననిల్పిరి తెన్గుభాషలో
మించినయాదికావ్యమిది మేలొనఁగూఁగద యాంధ్రభూమికిన్. ౧

ఉ. నన్నయభట్టముఖ్యకవినాథులు ముగ్గురుభారతంబు మే
లెన్నికఁగన్నరీతి రచియించిరి పెట్టిరిభిక్ష తెన్గుకై
తన్నెటివ్రాయువారలకుఁ దత్కృతియాడికి నాదియాట
బేరెన్నికఁగన్న సత్కవులకేనియుమార్గము జూపఁగల్గెడిన్. ౨

ఉ. పూర్వకవీంద్రులన్న రసమూఁదొలుకాడెడు రీతిఁగూర్చియే
పర్వముజూచినన్ హృదయపర్వముగా గనుపింపవ్రాయరే!
సర్వమెఱుంగువారలకు సర్వపదార్థము గోచరించు నీ
యుర్వరనాంధ్రజాతి కిది యొక్కటిచాలదె? గర్వమందగన్. 3

ఉ. ఎన్నిరొ సత్కవీశ్వరులు నేర్పడవ్రాయరె? యందులోనఁ ది
క్కన్నకవిత్వమెంతయు మహామహిమంబున రాజిలుఁగదా
తిన్నగదానితత్వమును దేటపడన్ గ్రహియింపఁగల్గు వా
రెన్నఁగ నొక్కరుందురు మహీస్థలి సత్కవికోటిలోపలన్. ౪

క. అందు విరాటోద్యోగము
లందున్గల కవితయిట్టిదంచువశంబా
పొందుగఁ జెప్పఁదలంచిన
డెందము నలరించుఁగాదె? దృఢీకృతమహిమన్. ౫

ఉ. తిక్కన సోమయాజికవిధీరుని తేటతెనుంగుకైతలోఁ
జక్కనినేర్పుకూర్పును రసజ్ఞులుమెచ్చెడి వాక్చమత్కృతుల్
మక్కువమీరుభావములు మాటికిమాటికిఁ గానుపించు స
మ్యక్కృతితోడఁజూచు కవులందరకున్ బ్రతిపద్యమందునన్. ౬

ఉ. ఇంతియగాదు తిక్కనకవీంద్రుని తెన్గు కవిత్వధోరణుల్
జింతనఁ జేసియున్ దెలియలేని రహస్యము సత్త్వపీఠ లో
క్కింతమహత్త్వ మెట్టులొ గ్రహింపఁగనయ్యెనటంచుఁ జెప్పఁగా
నెంతపరిశ్రమించి పఠియించెడిగ్రంథము చెప్పనేటికిన్. ౭

క. లౌకిక వైదిక ధర్మ
ప్రాకట్యంబెల్ల నెఱుఁగుభవ్యగుణుండై
శ్రీకవియగుటన్ దిక్కన
శ్రీకరముగ రచనఁ జేసి చేకొనెయశమున్. ౮

చ. తలఁచినయంతమాత్రన సుధామధురాంచిత వాక్యసంపదల్
నిలచుఁ దమంతఁదామె రమణీయముగాఁగ రసప్రతీతిగాఁ
దెలుఁగుకవిత్వ ధోరణులు తిక్కనకావ్యమునందుఁ గన్పడున్
దెలుఁగురచించువారలకు తిక్కనదైవమనంగఁ జెల్లదే ? ౯

క. ఆపావన మావాచా
నైపుణ్యం బామనోజ్ఞనయమార్గవిధం
బా పాత్రౌచిత్యగుణ
శ్రీపాటవ మెంచ సుకృతసిద్ధముసుమ్మా ! ౧౦

ఉ. మూఁగురుసాటివత్తురు త్రిమూర్తులకన్నిఁటఁ గావ్యసృష్టిలో
మూఁగురకున్ సమానమగుమూర్తి కనంబడ దావిరాటము
ద్యోగములందుఁ దిక్కనమహోన్నతభావవిశేష శేముషీ
శ్రీగరిమం బనన్యకవిశేఖర లభ్యమనంగనొప్పదే ! ౧౧

క. తిక్కనహృదయ మెవారలు
జక్కఁగ నేర్వంగ లేరు సముచితపదముల్
జక్కని తేటతెనుంగున
నక్కజముగఁ గూర్పఁగల మహాకవియగుటన్. ౧౨

ఉ. భారతమన్న సత్త్రవులపాలిఁట కన్నివిధంబు లెంచఁగా
మేరువురీతి భాసిలుచు మేలొనఁగూర్చునిధాన మందులో
ధీరుఁడు సోమయాజికవిధీవరుభాగము తెన్గుకైతకున్
దారినిఁ జూపుచుండెఁ గవినాథులకయ్యది గోచరించెడిన్. ౧౩

క. తినినన్ గారెలె తినవలె
వినినన్ భారతమునొండె వినవలె ననుచున్
మనసారవీను లలరఁగ
వినమో? లోకోక్తి నెపుడు పెద్దలుసెప్పన్. ౧౪

ఉ. తిక్కనయర్థగౌరవము తిక్కనభావ మెఱుంగుటన్న చోఁ
దిక్కనయంతవారలయి తేజరిలన్వలె భావమందునన్
జక్కనిశాంతిదాంతిగుణసంపదలందునఁగానినాఁడు మా
తిక్కనభారతంబు కడుతిక్కఁగనుండుటఁ జిత్రమేటికిన్. ౧౫

ఉ. తూకమునందు భారతముతో సాటిగాఁడు గ్రంథరాజ మీ
లోకమునందు లేదు కవిలోకము దీనిమహాత్త్వతత్త్వమున్
బ్రాకటపుణ్యగౌరవము భావనదృష్టియు భావపుష్టి న
స్తోకమహత్త్వమున్ దనివితోఁ బఠియించి తరింపవేడెదన్. ౧౬

వి. రామసుబ్బారాయుఁడు,
స్నేహలతాకవితాసంఘము.
కొల్లాపురం.

తిక్కన యర్జునపాత్రమును బోషించినవిధము.

శ్రీమత్తిరుమల పెద్దింటి రాఘవాచార్యులుగారు—కాకినాడ.

కవులు తమగ్రంథములయం దుదాహరించు సమానబలపరాక్రమాదులు గల పాత్రములను వర్ణించునపుడు వారిలో నొకపాత్రము నం దభిమానము జూపుచు వర్ణించుట సంప్రదాయమై యున్నది. ఇట్టి సంప్రదాయమును సంస్కృతకవులు పాటించిన నద్దానికి మెఱుంగువెట్టుట యాంధ్రీకరణకవులకు నాచారమగుచుండెడిని.

శ్రీమద్రామాయణమున సీతాపహరణము వంశనాశనము, హేయము, నరకహేతువు, ననుమొదలగు విషయములను సూచించువాక్యములను రావణునితో విభీషణకుంభకర్ణులు సమానప్రవృత్తిగలవారై పలికిరి. కాని, కుంభకర్ణునియం దొకవిధమగు నిరభిమానము, విభీషణునియం దొకవిధమగునభిమానము లోకులకు గల్గుచున్నది. ఇట్లు కల్గుటకుఁ గవులువ్రాసెడి యభిమానసూచకములగు వ్రాతలే కారణములని యూహింపనగును.

భారతమునఁ గర్ణార్జునుల యుభయులలోఁ గర్ణుఁడే బలపరాక్రమాది గుణసంపత్తి కలవాఁ డని విమర్శనాదృష్టితోఁ జూచువారికి గోచరించును. అయినను సామాన్యులు కర్ణుఁడు వీరుఁడు కాఁ డనియు నర్జునుఁడే మహావీరుఁ డనియు ననుకొనుచుందురు. అట్లనుకొనుటకుఁ గూడఁ గారణములు కవి యాయాఘట్టముల నర్జునబలపరాక్రమాదుల నతిశయోక్తులలో వర్ణించుట, కర్ణునిబలపరాక్రమాదుల నీరసముగా వర్ణించుట యని యెన్నవలసి యున్నది.

"తల్లి చెవులు తఱిఁగినపుత్త్రుఁడు పినతల్లి చెవులు తఱుఁగకుండునా" అనునట్లు సమానవీరు లగుకర్ణార్జునులను వర్ణించునపుడే సపత్నీప్రేమమును జూపినకవి యుత్తరార్జునులకు సంగ్రామసంబంధము కలిగినపు డుత్తరునినీచముగా వర్ణింపఁ డనుటకు హేతువు లేదుకదా !

ఉత్తరదిశ నున్న తనగోగణమును దుర్యోధనాదులు ముట్టడించిరనునుడి విని యెక్కటి యగునుత్తరుఁడు బృహన్నలసారథియై విజయా

ర్థము బయలువెడలి నూతనజలధరశ్యామప్రదేశము లాకుజొంపముల ననుకరించుచు సంధ్యారాగసదృశచ్ఛాయాదేశంబులు పల్లవప్రతతిని బరిహసించుచు రాజహంసగౌరంబు లగుపట్టులు పూఁబొదలచందమునఁ బ్రకాశించుచు, హరిద్రరుచిసమానాకారస్థానములు పుష్పాకులట్లు మెఱయుచుఁ గలసి మెగయుసేనాపరాగము శృంగారవన మొకటి దివికి నరిగాఁపువోవుచున్నదా యనున ట్లుండ గోవులను మరలించుకొని పోవుచున్న కౌరవరాజుసైన్యమును జూచి భయపడి గరుపారినమేనును, దలఁకుమనము, జిచ్చవడినచూపును నై తొట్రుపడి బృహన్నలతో నీక్రింది విధమునఁ బిఱికితనమును వివరించువాక్యముల వచించె నని చెప్పఁబడినది.

శా. భీష్మద్రోణకృపాదిధన్వినికరాభీలంబు దుర్యోధన
గ్రీష్మాదిత్యపటుప్రతాపవిసరాకీర్ణంబు శస్త్రాస్త్రజా
లోష్మస్ఫారచతుర్విధోజ్జ్వలబలాత్యుగ్రంబు నగ్రధ్వజా
ర్చిష్మత్త్వాకలితంబు సైన్య మిది యేఁ జేరంగ శక్తుండనే.

క. అకృతాస్త్రుఁడ బాలుఁడఁ గా
ర్ముకవిద్యాప్రౌఢిమై నిరూఢు లయిన యీ
శకునిజయద్రథదుర్ముఖ
వికర్ణకర్ణాదియోధవిభుల కెదురే.

పరికించి చూడఁగా నుత్తరువంశము పరాక్రమవంశ మని యీ క్రిందిపద్యములవలనఁ దేటపడుచున్నది.

శా. లోకస్తుత్యవిభూతి నస్యవృతనాలుంటాకబాహాబల
శ్రీకల్మిన్ రథదంతిఘోటకభట శ్రేణీసముద్దాంతసే
నాకల్పధ్వజవిభ్రమంబున సుహృద్యప్రోద్యముండై శతా
నీకుం డుద్ధతి నేఁగుదెంచె నఖిలానీకంబు నుప్పొంగగన్.

ఉ. ఆతని తమ్ముఁ డైనమదిరాశ్వుఁడు కర్ణఝళంఝళానము
ద్ధూతబలోత్థరేణుపరిధూసరితాంబర మైనవారణ
వ్రాతము గొల్వ రాఁ గడఁగి వచ్చె సముజ్జ్వలహేమవర్మ ని
ర్యాతరుచిచ్ఛటాపటలరంజితహేతిమహోగ్రసైన్యుఁడై.

తే. అతసియనుజుండు సూర్యదత్తాహ్వయుండు
సమరసైనిక నానాస్త్ర శస్త్రబహుళ
దీప్తిజాలకప్రతిహత దినకరాంశు
రాజియై చనుదెంచె సంరంభ మెసఁగ.

ఉ. తెల్లనిజోడు వెట్టుకొని తీవ్రగతిం జనుదెంచె మత్స్యభూ
వల్లభునగ్రనందనుఁడు వైరిమదాపహవిక్రమప్రకా
రోల్లసితుండు వన్యబల ముద్ధతిఁ గొల్చుమృగేంద్రరేఖ శో
భిల్లుచునుండ శంఖుఁడు విభీషణశంఖనినాద మొప్పఁగన్.

ఈపద్యవిషయములనుబట్టి శతానీకమదిరాశ్వసూర్యదత్తులను విరటునిసోదరులుఁ విరటుని ప్రథమపుత్త్రుఁ డగుశంఖుఁడు బహుపరాక్రమాతిశయము కలవారనియు దక్షిణగోగ్రహణవిజయమునకై విరటునికి సహాయపడుచుండి రనియుఁ దెలియవచ్చెడిని. ఇట్టిపరాక్రమవంతులు కల రాజవంశమునఁ బుట్టినయుత్తరుఁడు కూడ నొకవీరుఁ డని గ్రహింపవలసియున్నది. సింహా మజమును గనుట లోకవిరుద్ధముకదా !

మఱియు గోపాధ్యక్షుఁడు దుర్యోధనబలశరాసారబాధితుఁడై కౌరవబలమును జయింపనేరక రథికుఁడై కురుబలజయశీలుఁ డుత్తరుఁడే యని గ్రహించి యతని సమీపించి గోవర్గము కురుసైన్యంబులచే ముట్టడింపఁబడిన స్థితివివరించి, యీక్రిందివిధమునఁ బల్కెను.

ఆ. తేరుఁ బూన్పఁబంపు తెప్పింపు దృఢతను
త్రాణ ముగ్రచాపబాణపూర్ణ
తూణఘనగదాసి తోమరచక్రాను
లనువుగానొనర్పు మతిరయమున.

చ. విరటుఁడు నిన్ను నెప్డుఁ బదివేవురముందటఁ జెప్పు బాహువి
స్ఫురితుఁడు శౌర్యశాలి కులభూతివిశేషవిధాయకుండు భూ
భరణవిశారదుండు జవభవ్యతపఃఫలసంభవుండు గా
తరపరిరక్షకుం డనుచు దానికి నీవుగఁ జేయు మిత్తఱిన్.

విరటునివంటివీరుఁడు పదుగురలోఁ దనకుమారుని బ్రశంసించుట స్వాభావిక మనియు నిందతిశయోక్తి లేదనియు గ్రహింపవలయును.

తనయనంతరము రాజు కానున్న యసమర్థుఁడగు నుత్తరు నిట్లు ప్రశంసింపనిచో జనులు తనపుత్రునకు విధేయులు కానోపరను నూహతో ననెనని యనఁదగును. తండ్రియనంతరపుహక్కును సంపాదించుటకుఁ బ్రథమపుత్రుఁడు వీరుఁడు నగుశంఖుఁడే కలఁడు. ఆ కారణమున నితని స్తుతింపనవసరము లేదు. కాన నితనిని తండ్రి ప్రశంసించుటంజేసి సత్యవిషయమును విశదీకరించుట యని గ్రహింపవలయును.

ఇదియుఁగాక సంస్కృతభారతమున దక్షిణగోగ్రహణయుద్ధమునకు సైన్యోపేతుఁడై పోవు విరటుఁడు పురరక్షణకై వీరుఁడగునుత్తరుని నాజ్ఞాపించె నని "త్వాం హి మత్స్య మహీపాలః శూన్యపాల మిహాకరోత్" అను శ్లోకభాగముచేఁ జెప్పఁబడి యున్నది. శూన్యపాల శబ్దమునకు విషమపదార్థవివరణటీకాకారులు శూన్యంవీరరహితం ఏక ఏవ పాలయ తీతి శూన్యపాలః అతిసమర్థత్వాత్ అని వ్యాఖ్య వ్రాసిరి. వీరుఁడగునుత్తరుని బురరక్షకునిగాఁ జేసె నని జెప్పువిషయమును దిక్కన తనభారతమున నాంధ్రీకరింపలే దని తెలియవచ్చెడిని.

మఱియు నుత్తరుఁడు గవాక్షస్థుఁడు వల్లినపల్లుల నాలించి తనకు సారథిలేఁడయ్యెఁ దనసారథి తనకింతకుముందు సంభవించిన యిరువదియెనిమిది లేక యొకమాసము దినముల కాలపరిమితి గల యుద్ధమున మృతి నొందె నని యనుకొనినట్లు సంస్కృతభారతమునఁ గలదు.

శ్లో. అష్టావింశతిరాత్రం వా మాసం వా నూన మన్తతః
యత్త దాసీ న్మహా ద్యుద్ధం తత్ర మే సారథి ర్హతః.

తిక్కనమాత్రము తనభారతమున నుత్తరునికి జరిగినయుద్ధకాలపరిమితి నాంధ్రీకరించక యుత్తర బృహన్నలతో

క. ఇచ్చట నొకకయ్యంబునఁ
జచ్చెమదీయాగ్రజన్మసారథి తగువాఁ
డెచ్చోట లేమి నాతం
డచ్చుపడుఁ డయ్యె నీక్రియకు నొండొకనిన్.

అని బల్కినట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

కాలపరిమితి గమనించినఁ జనువరు లంతదీర్ఘకాలము యుద్ధము చేసిన వీరుఁ డర్జునునకంటె ఘనుఁ డనుకొందు రనియు నట్లైన నర్జున పాత్రపోషణము సరిపడ దనియుఁ దిక్కన గ్రహించి యావిషయము నాంధ్రీకరింపకపోవచ్చు నని తోఁచెడిని. కాని యిట్లాంధ్రీకరింపకున్నను దన వ్రాసిన "ఇచ్చట నొకకయ్యంబునఁ జచ్చె మదీయాగ్రజన్ముసారథి" అను పద్యమును బట్టియే యుత్తరుఁడు వీరుఁ డని విశద మగుచున్నది.

ఉత్తరునకు భూమింజయుఁ డను నామాంతరముకూడఁ గలదు. నామాంతరములు సార్థకములు కానోపు ననుపక్షము నంగీకరించిన నితఁడి దివరలో యుద్ధములు చేసి శత్రువుల జయించి భూముల వశపరచుకొనె ననియు నాకారణమున నితఁడు వీరుఁ డనియు విశద మగుచున్నది.

దక్షిణదిశావిజయము నొందివచ్చినవిరటుఁడు తనకుమారుఁడు సహాయహీనుఁడై యొక్కఁడే వెళ్లె నని విచారించినట్లు చెప్పఁబడియున్నది. కాని యతఁ డస్త్రశస్త్రాదివిద్యాసమర్థుఁ డని యెక్కడను వర్ణింపఁబడలేదు.

పై నుదాహరించినవానిచేఁ గాకుండ నీక్రిందివానివలనఁ గూడ నుత్తరుఁడు వీరుఁ డని తేటపడఁగలదు.

ధనూంషి చ మహార్హాణి బాణాంశ్చ రుచిరాన్బహూన్
ఆదాయ ప్రయయౌ వీరః స బృహన్నలసారథిః.
ఏవ ముక్తస్తు సుశ్రోణ్యా తయా సఖ్యా పరంతపః
జగామ రాజపుత్త్రస్య సకాశ మమితౌజసః.
త ముత్తరం వీక్ష్య రథోత్తమే స్థితం
బృహన్నలాయా స్సహితం మహాభుజమ్
స్త్రియ శ్చ కన్యా శ్చ ద్విజా శ్చ సువ్రతాః
ప్రదక్షిణం చక్రు ర థోపురాంగనాః.
సరాజధాన్యా నిర్యాయ వైరాటి రకుతోభయః
ప్రయాహీ త్యబ్రవీ త్సూతం యత్ర తే కురవో గతాః
నాతిదూర మథో గత్వా మత్స్యపుత్త్రధనంజయౌ
అవేక్షేతా మమిత్రఘ్నౌ కురూణాం బలినాం బలమ్.

ఈశ్లోకములయందు త్తరపదమునకు విశేషణపదములు వీరః అమితౌజసః మహాభుజః అకుతోభయః అమిత్రఘ్నః అని నిష్ప్రాతికముగ వాడఁబడినవి. తిక్కనమాత్రము వీరః అనుపదమేగాక తక్కుంగల విశేషణములైనను నుత్తరపదమునకు వాడినట్లు కన్పట్టదు.

మఱియు నుత్తరుఁడు బృహన్నల యర్జునుఁడే యని గ్రహించిన పిమ్మట నతఁడు మాతలి దేవేంద్రునకు, దారుకుఁడు శ్రీకృష్ణునకుం బోలె సారథ్యము గావించి సారథ్యకర్మయందు శ్రీకృష్ణునిశక్తికిమించు సాహసశక్తి జూపఁగల్గె నని యీక్రిందిపద్యముచే స్థిరపడుచున్నది.

చ మనము కలంకదీఱె రిపుమర్దనవిక్రమ యెక్కు తేరు నీ
ఘనభుజశక్తిప్రాపున నఖండితశౌర్యమహోన్నతుండ నై
యనిమొన సారథిత్వముమహత్త్వము వైరులు మెచ్చఁజూపెదన్
ననుఁ బనిగొమ్ము లెమ్ము కురునాథు నదల్పు మరల్పు గోవులన్.

ఇట్టిసారథ్యసాహసశక్తిని జూపయత్నించుటయే కాక యీయుద్ధకథాభాగమును జదివినవారి కతఁ డట్లు ప్రవర్తించె ననికూడ విధిగా వ్యక్తమగును.

ఈ యుదాహరించిన విషయములచే నుత్తరుఁడు వీరుఁ డని స్థిరపడుచున్నను స్వర్గమునకుఁ గట్టుగావలిగాఁ బోవులలితవనమనఁ బరఁగు సేనావరాగము కలిగి లలితదృశ్యరూపమునను్న కురుసైన్యమును జూచి యుత్తరుఁడు భీతి చెందె నని సామాన్యమానవునికంటె హీనముగ వర్ణించి తుద కర్జునునిచే నుత్తరుఁడు శూరాధముఁ డని యీ క్రిందిపద్యరూపమునఁ బలికించెను.

చ. ఘనభుజశక్తిమున్ రిపులదర్పము నేర్పడ జూచిచూచి యె
ట్లును దెగకున్నఁ బోక యిది శోకము చక్కటి శూరులైన దీ
నిని మది మెచ్చ రీబలము నీదెసఁ దేఱియుఁ జూడ దింతకున్
మును భయహేతువైనవిధముం దగఁ జెప్పుము నాకు నిత్తఱిన్.

ఉత్తరునిదెస నీవిధము లగునీచవర్ణనములు గావించుట యర్జును ససహాయవీరత్వమును లోకులకు వెల్లడించుట కని గ్రహించునది.

అర్జునుని బాహులచ్ఛాయ, గమనభంగి మున్నగువానిని భీష్మ ద్రోణకృపాదులు గ్రహించి వచ్చువాఁ డర్జునుఁడే యని గుర్తించి యతని విక్రమాదిగుణసంపత్తిని వర్ణింప నవకాశము కల్పించుటకై, ఉత్తరుఁడు సైన్యమును జూచి భయపడె నని చెప్పినమాత్రమునఁ దనివితీరక యతనియందు బహుహైన్యమును దైన్యమును సూచించురథలంఘనాదికము వర్ణింపఁగడంగెను. రథమునుండి లంఘించి యుత్తరుఁడు పర్వెత్తనిచో రథస్థితబృహన్నలాచ్ఛాయలు ప్రాజ్ఞు లగుభీష్మాదులుకూడఁ దెలిసికొనుట కశక్యముకదా !

మఱియు విరటుఁడు దక్షిణగోగ్రహణమునకుఁ బోవుచున్నపుడు 'పిలువని పేరంటము చెప్పనివిందు' అనునట్లు యుధిష్ఠిరుని రమ్మనకున్నను యుధిష్ఠిరుఁడు సమయముకల్గించుకొని బృహన్నలను విడచి తక్కినతనసోదరులయుఁ దనయు యుద్ధకుశలత్వమును వివరించి యతని నంగీకరింపఁ జేసి వెంటబోయె ననినుడువఁబడినది.

"దక్షిణదిశకు ససైన్యుఁడై విరటుఁడు సుశర్మపై దాడివెడలును. పంచపాండవులును దప్పక యుత్తరదిశను జరుగుయుద్ధమునకు రాఁగల్గుదురు, అప్పుడు వారిని గుర్తించి తిరిగి వారిని నరణ్యవాసాజ్ఞాతవాసంబులకుఁ బంపుద"మనుకొనుదుర్యోధనునూహకు విరుద్ధముగా ధర్మభీమనకులసహదేవులను దక్షిణదిశ కంపి యుత్తరదిగ్యుద్ధమునకు నర్జును మిగుల్చుటకును, తనసోదరులసంగ్రామకౌశలము వర్ణించుయుధిష్ఠిరునిచే విరటుని సమ్ముఖమున బృహన్నలాపరాక్రమము వర్ణింపఁబడకుండఁజేయుటకును హేతువుత్తరగోగ్రహణయుద్ధసందర్భమునఁ గవి యర్జునునకు లోకైకవీరత్వము నాపాదించి పాత్రౌచిత్యమును బాటింప సమకట్టెనూహా యే యని యెన్నవగును. ఇంతియగాక యింతకుముం దుదాహరించి

నవిషయములను బట్టి యచేతనమగు నుత్తరపాషాణము నాధారము చేసికొని కౌరవసేనాసముద్రము నసహాయుఁడై పార్థుఁడొక్కఁడే యీదఁగల్గెనను ప్రతిష్ఠలోకమున వ్యాపింపఁజేయు నర్జునవీరత్వమును బోషించుకొనుచువచ్చెను.

పరిశీలించి చూడ నుత్తరుఁడు వీరోత్తరుఁడు. ఉత్తరగోగ్రహణము త్తరగోగ్రహణమే. ఎట్లైనను నజ్ఞాతవాసగుహాంతర్గతార్జునసింహపరాక్రమాదులు దుర్యోధనాదిమత్తేభంబులకుఁ జవిచూప నుద్దేశించుచు వీరుఁడగునుత్తరుని హీనోత్తరునిగా వర్ణించి కవి యర్జునపాత్రౌచిత్వమును బాటించె నని పాఠకులు విమర్శకులు గ్రహింతురుగాక.

తవుటిపాములు.

కీ. శే. క్రొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు.

కాకినాడ, ఆజిల్లయగ్రహారములోని నన్నయభట్టారకవిలాసము వారు, దీపావళిసెలవునాఁడు చిన్నసభ పెట్టుకొనిరి. సభ్యులు పెక్కు మందికిఁ గొందఱుమాత్రమే రాలేను. ఆనాఁడు చిన్నచర్చ జరిగినది. వారము దినములనుండి కద్రూవినతలు శ్వేతాశ్వమును గాంచుట మొదలగు కథాభాగమును, ఆదిపర్వములో నున్నదానినే విమర్శించి చదువుచుండిరి.

"ఆయతవక్షతుండవాతి నక్షులశైలము లైన (లెల్ల) నుగ్గుగాఁ
జేయుమహాబలంబును బ్రసిద్ధియుఁ గల నాకు నీవనిం
బాయక యొమ్మునం దవడుఁ బాముల మోవను వారికిం బనుల్
సేయను నేమికారణముసెప్పుముదీనిఁబయోరుహానవా! ౨౪-౮౯వ.

దవడుఁబాములా, అవడుఁబాములా, తవడుఁబాములా, కొన్ని ప్రతులలో "నెపుడుఁ బాములమోవ" నని యున్నది. ఇందేది సరియైనది? తవడుఁబాములన్=ప్రాఁకునట్టిపాములన్ అని యర్థము వ్రాసినారు. నడచుపాములుఁగూడఁ గలవా? యొమ్మునందు + అవడుఁబాములు, అనియా? యొమ్మునన్ + తవడుఁబాములు, అనియా. ప్రాఁకునట్టి పాములనుటకుఁ దవడుఁబాములని యేకోశమునను నాధారము గనఁబడను. అవడు= అగడు. అనునది భారతము పైపద్యములోనే గాని యేకోశములలోను గానరాదు.

అంత యందమైనపద్యమును రచించిన నన్నయభట్టారకుని, అవడుఁబామా, తవడు బామాయని యల్పబుద్ధితో నెట్లడుగఁ గలము. ఏకవియు దీనిని వాడియున్నట్లు తోఁపదు. భారతము లక్ష్మీపతి సోమయాజులుగారి వ్యాఖ్యానగ్రంథము దొరకలేదు. సంస్కృతములో నెట్లున్నదో యని వెదకిచూడఁబడియెను.

"సవిచిన్త్యాబ్రవీ త్పక్షీ మాతరం వినతాం తదా
కింకారణం మయా మాతః కర్తవ్యం సర్పభాషితమ్. ఆస్తిక. ౨౦ అ. ౯ వ శ్లో.

అని మాత్రమున్నది. ఒక్కదానిలో "సర్పభాషణం" అని యున్నది. ఈచిన్న శ్లోకమున కెంత మనోహరార్థకల్పనలతోడి పద్యమును నన్నయ భట్టారకుఁడు రచించెనో యని యానందింపని వా రెవ్వరు? స్వతంత్రించి యథేచ్ఛముగా, మూలమునుండి కథను వ్రాయుఁ దలఁచి భారత బద్ధనిరూపితార్థ మేర్పడ నెఱిఁగింపుమని రాజు కోరుటచే నుపక్రమించి నతఁ డట్టు రచించెనేమో. మూలమునకు దగ్గఱగా నాంధ్రమున రచించుటకై యత్నించి "క్షురము" అను దానికి "దారుణాఖండలశస్త్ర" మన నన్నయభట్టుగారిని మెచ్చని శ్రీకృష్ణభారతములో నేమున్నదో చూతమని తీసితిమి.

"అతులతపఃప్రభావనిధి యైయుడికెక్కిన కశ్యపప్రజా
పతికి సుతుండనై ప్రథితపక్షబలార్జితవిక్రమంబునన్
క్షితిధరకోట్లనైన నుసిఁజేయ సమర్థతగల్గి వెల్గునే
నతినికృతిన్ భుజంగులకు నంజలి సేయుఁగ నేటి కమ్మరో.

అని యున్నది. ఈ రెండు పద్యములకు నభిప్రాయములో నంత భేదము లేదు. కల్పనలోను గనఁబడదు. మనోహరతకుఁ గొఱఁత లేదు. భట్టారకుని పద్యములోవలెఁ బరోరుహానవా యనక అమ్మ! యన్నది తగియున్నది. మూలాధారము నట్టె కోరువాఁడుగాక స్వతంత్రుఁడై నన్నయగా రట్లు రచించిరేమో. శ్రీకృష్ణభారతమునకు మూలాతిక్రమణము కిట్టనట్టు పొడకట్టుచున్నదిగదా! "అంజలిసేయుఁగ నేటికమ్మరో" అన్నది. అతినికృతిం బనులు సేయుటగాదు, బిడ్డల నెత్తుకొనుటగాదు, అంజలి సేయుట యే మూలములో నున్నదో. ఇంకొక్క సంస్కృతభారతమును దీసినారము. అందు ౨౮ అ. ౯ వ శ్లోకము.

"కింకారణం మయా మాత! కర్తవ్యం సర్పభాషితమ్"

అనియు నధోజ్ఞాపికలో

"కి మర్ధంచ వయం సర్పా స్త్వహోమో దుర్బలాధమాన్"

అనియును గలదు. ఆహా! యిట్టి స్వల్పార్థశ్లోకమున కనల్పార్థపద్యమును రచించిన నన్నయభట్టారకుఁడు భారతమంతయు నీరీతినే వ్రాసినచో భూలోకము పట్టునా! ఒక్క మహాకవి బండ్లమీఁద నెక్కింపవలయునన్నాఁడఁట. ఇప్పు డట్టిగ్రంథమే వ్రాసియుండినచో రైళ్లమీఁద నెక్కదా! చాలు! నీసంగ్రహభారతమునే శ్రద్ధగాఁ జదువలేకున్న మావిలాసనభ్యులవంటివారు దాని నెట్లు చదువఁగలరు!

ఏదో నీరసపాఠము క్రిందఁ బుట్టయుండుగునఁ బడవైచిన "వహోమోదుర్బలాధమాన్" అను ముక్కకేదో "ఆహ్మునం దపడుఁబాముల మోవ" నని గరుడునిచే ననిపించినది! శబ్దరత్నాకరము ఈపద్యమునే "పని" యొదవయర్థములోను "అవడు" అనుచోటను ద్రిప్పిత్రిప్పి కొట్టినది. పైఁగా నిది వ్రాఁతప్రతులలోని పాఠమన్నది. అచ్చుప్రతులసంగతి తెల్పదు. అవడు, అగడు, తవడు, ఎవ్రుడు, ఇట్లర్థరహితపదములను విశ్వసించుటకంటెఁ "తవుటిపాములమోవ" నన్నచో "దుర్బలాధమాన్" అన్నదానికి సరిపడునేమో. తవుటిపాములను నవి యొకజాతి నిర్వీర్యపుఁ జేఁపలు—పేరు పాములేకాని, పాపము వానికిఁ గ్రౌర్యము లేదు, విషము లేదు. తేలికగాఁ బట్టుకొని చంపి మత్స్యభక్షులు మాంసభక్షులుఁ గూడఁ దిందురు.

దీనినే మలుఁగుఁబాము అని యందురు. ఆయతపక్షతుండహతిసక్షులశైలములైన నుగ్గుగాఁ జేయుదునని నన్నయభారతమును, "ప్రథితపక్షబలార్జితవిక్రమంబున క్షితిధరకోట్లనైనను సేయుదు" నని శ్రీకృష్ణభారతమును (పాప మీరెండవది ముక్కు లేకుండఁగనే ఱెక్కలచేతనే కొండలు పిండిచేయుదు నన్నది) ఇట్టిసామర్థ్యము గలవాఁడనని పొగడఁబడుచున్న నేను తవుటిపాములను, వానపాములను మోవబనేమి, పాము న్నారుగదా యని యిట్టి తుచ్ఛకీటకములను నేను దినను సరిగదా ముట్టనైన ముట్టనే అట్టి మనకీగ్రహచార మేలకల్గినదని తల్లితో గరుత్మంతుఁ డన్నాఁడేమో.

గ్రాంథిక గ్రామ్యభాషావిమర్శము.

బ్ర|| శ్రీ|| మల్లాది రామకృష్ణవిద్వచ్చయనులుగారు, బెజవాడ.

దినపత్రికలు, వారపత్రికలుఁ, పక్షపత్రికలు, మాసపత్రికలు నాంధ్రదేశమునఁగలవు. వీనిలోఁగొన్ని సనాతనధర్మప్రోత్సాహకములు, కొన్నిధర్మధ్వంసకములు-అదియటుండనిండు-ఎద్దియెట్టు లైనను వీరందఱుఁ జిరకాలమునుండి వారికి సాధ్యమైనంతవఱకు నాంధ్రవ్యాకరణమునకు విరుద్ధము గానిభాషయం దే వ్యాసముల వ్రాయుచుండెడివారలు. జనులు వారివారివాసనల కనుగుణములగు పత్రికలఁ జదివి సంగతులు గ్రహించెడివారలు. కొలదికాలమునుండి పత్రికలలో మహాకవు లనఁదగినవారలును మహాపండితు లనఁదగినవారలును దేశప్రఖ్యాతులును వ్రాయువ్యాసములును-గ్రామ్యభాషతో నిండియుండుటవలన వ్రాసినవారిప్రసిద్ధిఁబట్టి యేమైనవిషయ ముండునేమో యని చదువ నుద్యమించుటతోడనే వొచ్చాయి, పోయాయి, పోర్సు యిట్టి యపభ్రంశముల నన్యభాషాపదములను జేర్చినందునఁ గర్ణకఠోరము లగునశ్రావ్యపదముల వినుటతోడనే నిరుత్సాహముచే నిరసింపవలసివచ్చుచున్నది. మనుజులు తమయిండ్లలో నున్నప్పుడే సామాన్యపు చినిఁగిపోయినట్టియు మాసిపోయినట్టియు వస్త్రముల వాడుకొనినను పదుగురిలోనికి వెళ్లవలసివచ్చినప్పుడు తమయుపపత్తికిఁ దగినవస్త్రముల నలంకారముల ధరించియే వెళ్లుచుందురు. రాజద్వారమున వానిస్థితి కనర్హము లైనవస్త్రముల ధరించి యధికారియొద్దికి వచ్చెనేని దన్నగౌరవపరిచిన ట్లాయధికారి యెంచును. ఇది లోకవ్యవహారము. నేఁటివఱకు నాంధ్రదేశమున నేమి యితరదేశములలో నేమి వారివారి యిండ్లలో వారియలవాటునుబట్టి యెట్టియపశబ్దములు గలభాషను వాడినను వారు గ్రంథములలోఁ గాని పత్రికలలోఁ గాని వ్రాయునప్పుడు తమకు సాధ్యము లైనసుశబ్దములలో వ్రాయుచుందురు. పద్యకావ్యమువలెనే గద్యకావ్యముకూడ భాషానియమబద్ధమై యుండుట న్యాయము. ఈన్యాయ మశ్రావ్యపదభూయిష్ఠము లగువ్యా

సములు వ్రాసిన లోకోత్తరు లగుకవులకుఁ గాని, పండితులకుఁ గాని, తెలియనివిషయములు కావు. పామరులప్రీతికై భాషానియమముల నుల్లంఘించుట విషాదకరము.

బాలసఖత్వ మకారణహాస స్త్రీషు వివాదో౽సజ్జనగోష్ఠీ
గర్దభయాన మసంస్కృతవాణీ షట్సు నరో లఘుతా ముపయాతి.

యను నభియుక్తోక్తి నైన గమనించి పండితులును, గవివరులును నిట్టియసంగతపుభాషను వ్యాసములం దుపయోగింపకుండుటకును, భాషాశుద్ధి లేనియిట్టివ్యాసములు బత్త్రికాధిపులు బ్రకటింపకుండుటకును బ్రార్థితులు. వీరలిటులే బ్రకటించుటకు మొదలిడి రేని

య ద్య దాచరతి శ్రేష్ఠ స్త త్త దేవేతరో జనః
స య త్ప్రమాణం కురుతే లోక స్త దనువర్తతే.

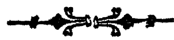
యనుశ్రీభగవద్గీతావచనప్రకారము నియామకాభావముచే భాష భిన్నభిన్న మై పోయెడిని.

ఇట్టిగ్రామ్యభాషాభూయిష్ఠవ్యాసములను బ్రాజ్ఞు లగుకవివరులను, బండితులును వ్రాయుచుండిరేని శుద్ధభాషకుఁదిలోదకపిండప్రదానములు సేసిన ట్లగును. దీనికి వ్యాసముల వ్రాసినవార లే ప్రవర్తకు లగుదురు. తన్మూల మగునపఖ్యాతికి, దురితమునకు వారే బాధ్యు లగుదురు. ఈసుప్రసిద్ధు లెట్టిభాషలో వ్రాసినను వారియశస్సునకుఁ గొఱంత లేకఁ బోవచ్చును. దీనివలన భావికాలమున సంభవింపఁబోయెడి యనర్థమునకు లోకాయతమతమునకు బృహస్పతివలె వీరుమార్గదర్శకు లగుదురు. నే నొకరిని దూషించుతలంపుతో నీవ్యాసము వ్రాయలేదు. సుహృద్భావముతో నిట్టివ్రాతలమూలమునఁ జెడియున్నజనుల నింకను జెడుపకుఁడని సవినయముగ విజ్ఞులఁ బ్రార్థించుచున్నవాఁడను. ప్రతిఖండనములతో నవసరము లేదు. గుణముండిన గ్రహింపవచ్చును. దోష ముండిన క్షమింపుఁడు.

గుణదోషౌబుధో గృహ్ణ న్నిందుక్ష్వేళా వివేశ్వరః
శిరసాశ్లాఘ్యతే పూర్వం పరం కంఠే నియచ్ఛతి.

యను శ్లోకార్థమును గమనింపఁ బ్రార్థితులు.

శ్రీరామోత్తరేతివృత్తము.

సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

కవితావాహిని ఉపజ్ఞానుకారానువాదభేదములచే మందాకినీ వాహినివలెఁ ద్రిపథగామినియై వరలుచున్నది. అందుపజ్ఞమన గవివరుని యపూర్వకావ్యనిర్మాణము. అనుకారమన నొకకవిచే వ్రాయఁబడిన కావ్యేతివృత్తమును దీసికొని యాభాషయందే కొలఁదిమార్పులతోఁ దిరుగ వ్రాయుట. అనువాదమన నొకభాషలోఁ జిత్రింపఁబడియున్న కావ్యవస్తువు వేఱొకభాషలోనికి నవతరింపఁజేయుట. ఇట ననుకారానువాదము లుభయములును నుపజ్ఞములోని యితివృత్తమునకుఁ గ్రొత్తమార్పులు చేర్పనగును.

కావ్యము లోకమున కస్తోకానందమును సమకూర్చునదిగా నుండవలయునన్న ఆపుస్తకమునందు స్తుత్యమగు కథావస్తువు విస్తరీకరింపఁబడి యుండవలయును. ఉత్తమశ్లోకజీవిత విలసితములగు కావ్యములు, ఏరూపముననున్నను, ఎన్నిసార్లువిన్నను తనివితీరదు. తిరుగ వినవలయునను నభిలాష యుదయించుచుండును.

పావనానురాగశోభితులగు నుత్తమదంపతులు నాయికానాయకులుగానున్న కావ్యములకుఁ గల కళ కళత్రవిరహితులగు బ్రహ్మచారిసన్న్యాసులు నేతలుగానున్న కబ్బములకబ్బదు. కావుననే ప్రసిద్ధగ్రంథమందారములన్నియు నాయికానాయకామూల్యజీవితసుమమంజరీసౌరభమంజులములై వెలయుచున్నవి.

అట్టిగ్రంథరాజములన్నిటను నగ్రగణ్యమగునది రామాయణకావ్యము. దీని నాసేతుశీతనగము స్త్రీపుంభేదము లేక భారతీయులెల్లరు గుంపులుగుంపులుగాఁగూడి వినుచు విరామములువీడి, అత్యాసక్తితోడను, అమితభక్తితోడను వినుచుండుట కాననగును. ఇందుకుఁగారణమేమి? ఇందుఁ గావ్యనాయకులగు సీతారాముల పావనజీవితములు సుధాతిమధురముగాఁ జిత్రింపఁబడి యుండుటయే.

మున్ను త్రేతాయుగమున శ్రీరామసమకాలీనుఁడగు వాల్మీకి మునిసింహుఁడు శ్రీమద్రామాయణకావ్యమును సకలమానవమనోహరముగా నిర్మించియుండెను. ఈకావ్యరాజము సప్తద్వీపసుందరమగు వసుంధరవలె సప్తకాండములతో నలరారుచున్నది. ఇందలి యుత్తరకాండేతివృత్తమును జేకొని, పలువురు కవివరులు అనుకారానువాదరూపములగు కావ్యరాజముల విరచించియున్నారు. ఆప్రబంధములయందు వెలయుచున్న సీతాపరిత్యాగరంగరమ్యతనుగూర్చి ప్రశంసింపనెంచి యీవిమర్శమును వ్రాయఁబూనితిని.

విమర్శమన నొకగ్రంథమును బఠించునపుడు చదువరికి గోచరమగు గుణదోషముల వ్యక్తీకరించుటకుఁ జేయుచర్చ కాని, వాదులాడ డీకొను రచ్చకాదు. కొందఱు విమర్శనమన నేదియో దురితకృత్యమని భావింతురు. మఱికొందఱు సాహసకార్యముగాఁ దలంతురు. ఇటులే పలువురు పలుతెఱంగుల నూహింతురు. ఈభావములన్నియు భ్రమలు కాని ప్రమలుకావు. సువర్ణభూషణములకు వర్ణమును గొనివచ్చునది శిలాశలాకాస్పర్శమే. కావ్యవర్ణనములకు లావణ్యమును దెచ్చునది సాహిత్యకలావిమర్శనమే. సందియము లేదు.

విమర్శనము విమర్శకుని ధీశక్తిని బురస్కరించుకొని గుణదోషపరిష్కారములఁ జేయుచుండును. ఈవిమర్శకార్యమునకెల్లరు నర్హులే. సకలకావ్యములు నర్హములే. అంతియకాని, ఇట్టివారు విమర్శకులుగా నుండఁదగినవా రనియు, నిట్టికావ్యములు విమర్శనీయములనియుఁ బ్రత్యేకముగా నొకవిభాగమును జూపెట్టు పట్టిక లేదు. మఱియు వ్యక్తుల రుచులను బట్టి విమర్శములు వివిధరూపములతో నుండును. భావనభూమి నుండి కవితావాహిని వివిధగతులఁబొర్లి వెల్లువగా వచ్చునట్లే యూహాకుహరమునుండి విమర్శప్రవాహము పొంగి పలుదారులఁ బరుగిడుచుండును.

విమర్శకుఁడు తమకిష్టుఁడైనచో వానివ్రాఁతలు బంగరుపూఁతలని మెచ్చుటయు, నాతఁ డనిష్టుడైనచో వానిచర్చలు రొచ్చుగుంటలని

నిందించుటయు సంకుచితహృదయలక్షణము. విమర్శకుని వ్యక్తిత్వ
మును బురస్కరించుకొనక యాతని విమర్శనామర్యాదనుబట్టి గుణాగుణ
నిర్ణయము చేయుట విశాలహృదయచిహ్నము.

నేఁటి యపూర్వమేధానిధులు కొందఱు విమర్శనములు మృదు
భావసుందరములై మంజులపదాలంకృతములై కుకథలఁ ద్రొక్కక
సన్మార్గముల సత్యనిర్ణయమునకుఁ బూనుకొనవలయునని నోరూర
శ్రీరంగనీతులఁ బలుకుచుందురు. కాని యావిద్యాసాగరులు కలముఁజేపట్టి
విమర్శకు గడఁగునపుడు మాత్రము పైపురాణవైరాగ్యమునుగంట సహా
జాసూయాంతరంగము పైకెగయఁ బలుకులవ్రాఁతలఁ గసిదీర దూరుచుందురు.

అట్టివారు లోకవంచకులగు వ్రాయసకాండ్రుకాని సత్యరతులగు
విలేఖకులుకారు. ధీరుఁడగు విమర్శకుఁడు ఆత్మబోధల నాధారముగాఁ
గైకొని, కావ్యమునందు గుణములఁ బ్రశంసించుటకును, లోపములఁ
బ్రదర్శించుటకును బూనుకొనునేకాని యీమోసపువ్యాసములఁగాంచి
కలము నిలుపఁగోరఁడు. నిజముగా సచ్చింతతోఁ గవివిమర్శకులఁ గనిపెట్టు
వారు బ్రహ్మణ్యులనఁదగుదురు.

నేఁడు వేదములు మొదలెంకిపాటలవఱకుఁగల వాఙ్మయసాగర
ముపై వనితములగు విమర్శతరంగములు చెలరేగుచుండుటలేదా? కృ
ష్ణద్వైపాయనమునివిరచితమగు భారతామ్నాయసంపుటము యొక్క పు
టలనూడఁబెఱికి, దానిపై నుఱికి వానినలుపుచు వదలఁగొట్టి వెల్లరం
గునుబట్టింపఁ బాటుపడెడి మేటిచదువరులెందరు లేరు? కావునఁ గావ్య
ముతోఁబాటు విమర్శయును, నీడవలె జంటగా నంటియుండును. ఇంతటి
తో నీవిమర్శప్రశంసను విశ్రమింపఁజేసి నేచెప్పఁదలంచినవిషయమును
వివరింతును.

భవభూతికవివరుఁడు వాల్మీకిమునీంద్రుఁడు సంస్కృతభాషలో విర
చించిన రామాయణోత్తరకాండములోని యేకదేశేతివృత్తమును జీవితము
నుగాఁజేకొని, నిజమేధాచాతుర్యసంపద మెఱయ హృదయంగమము
లగునపూర్వరంగములనందు సంధించి, సుందరరూపముతో నుత్తర

రామచరితరూపకమును నిర్మాణము చేసి యున్నాఁడు. ఈసువాగ్విభూతి విరచించిన యుత్తరరామచరితము లోకోత్తరాసాధారణపరిణామరమణీయమగు కరుణరసముతో నిండి హృదయాకర్షకమై వెలయుచున్నది. కావుననే "ఉత్తరే రామచరితే భవభూతిర్విశిష్యతే" అనెడి ఖ్యాతి సారస్వతసభోక్షితిని సార్వజనీన గౌరవము తోఁ బ్రతిధ్వనించుచున్నది.

పరిశీలించిచూచినచో నీశ్రీరామోత్తరచరితమంతటిలోను హృదయంగమములగు రంగములు రెండు. అందొకటి హృదయారవిందమును నానందామోదభరితమునుగాఁ జేయు సీతాపరిత్యాగరంగము. రెండవది స్వాంతమును సంతసాక్రాంతమునుగాఁ జేయు కుశలవయుగళమేళనరంగము. ఇఁక మిగిలినరంగములు వీని కంగములు.

ఇట్టి మనోహరములగు ఘట్టములరెంటను భవభూతిమహాశయుఁడు కుశలవమేళనరంగము నుత్తరచరితములో నతిమోహనముగాఁ జిత్రించియేలకో! సీతాపరిత్యాగరంగమును సూచించి విడచెనే కాని పైరంగమట్లు కర్ణపేయముగా వర్ణింపఁడాయె. భవభూతి యీరంగము నుగూడఁ జిత్రించియుండినచో నుత్తరరామచరితము మఱెంతటిహృద్యమైయుండెడిదో!

భవభూతిని వినా యితరులగు సంస్కృతాంధ్రకవివరులెల్లరు నీసీతావివాహఘట్టమును దమకావ్యములలో నతిమనోహరముగాఁ బ్రపంచించియున్నారు. ఈయుత్తరకథ కుపజ్ఞమగు నుత్తరకాండమునంనుకం బెఁ దదనుకారకావ్యముల నీకట్టు నతిరమ్యముగ వర్ణించిన కవిచంద్రు లిరువురు. వారిలో మొదటివాఁడు కాళిదాసమహాశయుఁడు. రెండవవాఁడు దిఙ్నాగమహాదయుఁడు. ఈకవిచంచరీకము లిరువురును వాల్మీకిభాస్కరునిచే వికసింపఁజేయఁబడిన యుత్తరకాండేతివృత్తారవిందమునందలి సీతాపరిత్యాగకథామధుమాధుర్యమును సంగ్రహించి, ఒకరు శ్రవ్యకావ్యపాత్రమునను, వేఱొకరు దృశ్యకావ్యభాజనమునను బూరించియున్నారు. రసవిదులగు సోదరులయానందమునకై ముందు వాల్మీకిసంయమీంద్రోపజ్ఞమగు నుత్తరకాండమునందు అస లీసీతాపరిత్యాగ

ఘట్ట మెట్టిమనోహరరూపముతోఁ జిత్రింపఁబడి యున్నదియో యా శ్లోకభావముల నిట వివరింతును.

అట గంగాతటమున లక్ష్మణుఁడు సీతకు శ్రీరామపరిత్యాగ వార్తను దెలిపినతోడనే యాభూజాత మూర్ఛితయై కొంతతడవునకుఁ దెలివినంది యిట్లు పలుకఁదొడగెను.

(1) "లక్ష్మణా! నాకుఁ బ్రత్యక్షమగుచున్న దుఃఖదేవతారూపమును జూడ నలువ నానొసట దుఃఖానుభవమును దీర్చి వ్రాసినట్లు విదితమగుచున్నది. (2) మున్ను పూర్వభవమున నే నెన్ని దురితములఁ జేసియుంటినో! ఎందఱిని దారదూరులనుగ నొనర్చియుంటినో! లేకున్న విశుద్ధచరితయగు సతికిఁ బతివియోగదుర్గతి యెట్లు సంప్రాప్తమగును? (3) మునిజనులనుమ నీ వొనర్చినతప్పేమి? మహాత్ముఁడగు శ్రీరాముఁడు నిన్నుఁ బరిత్యజింపఁగారణమేమి? అనెడి నుడులు పిడుగులవలెఁ జెవులఁబడినపుడు నే నేమని బదులు తెల్పుదును? (4) సుమిత్రానందనా! నాయందు సంరక్షణీయమగు మీరవివంశాంకుర తేజమే లేకున్న నీక్షణమున నాజీవితము నీపావనజాహ్నవీనీరములఁ లీనముల చేయుకుందునా? (5) వత్సా! మాయత్తలకందఱకు నే చేతులు జోడించి వినయముతో పాదవందనము లాచరించితి ననుము. ఆనృపాలునకుఁ గుశలము నివేదింపుము. (6) లక్ష్మణా! ఈసీత జనాపవాదములకుఁ గుందుచున్నది కాని శరీరవినాశమునకు బెగ్గడిల్లుటలేదు" అని మీరాయన్నకు విన్నవింపుము. (7) మఱియు సతికిఁ బతియే దైవము, బంధువు, గురువు నగుటచే సతి పతికీర్తికై ప్రాణములనుగూడ నర్పింప సంసిద్ధయై యుండును కాని వెను దీయదని యా రాజశిఖామణికి నచ్చఁజెప్పుము."

ఆర్యసోదరులారా! కంటిరా సీతావచనములయందలి వినయాభిమానవికాసముల సీతనుమించిన ధీరస్వాంతయగు పురంధ్రీలలామ యీపృథివీస్థలిని వేఱొకయామె కలదా? ఇంతటితో వాల్మీకిమునివరుని సూక్తులనిలిపి, వీని కనుకారములగు కాళిదాసకవిచంద్రుని మధురభాషితముల వివరింతును. ఈకవిపుంగవుఁడు రఘువంశమునందలి చతుర్దశసర్గములో నీసీతాపరిత్యాగమునిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

సౌమిత్త్రి యంతర్వత్నియగు శ్రీరామపత్నిని గంగదరిని జేర్చి దుస్సహపతిపరిత్యాగవార్త నెఱింగించి యిట్లు ప్రార్థించెను. (1) "మాతరో! పరాధీనజీవనుఁడగు నీరామానుజుఁడు తెలిపిన వాక్పారుష్యమును క్షమింపుము" (అని విషాదసమ్మగ్నుఁడై యున్న మఱఁదిని లేవనెత్తి సీతపలికిన వాత్సల్యోక్తు లెంత మృదుసుందరములై యొప్పుచున్నవియో పరికింపుఁడు (2) సీత-"సౌమ్యహృదయా! సుమిత్త్రాతనయా! నీ వినయసంపద కెంతయు సంతసించితిని. నీమెడ నా కాగ్రహ మెన్నఁడు కలుగనేఱదు. వత్సా! ఉపేంద్రుఁ డింద్రునికి బలె నీ వారాజేంద్రునకు విధేయుఁడవై చిరంజీవివి కమ్ము."

అనిపలికి పిమ్మట అత్తలకందఱకు విన్నవింపుమన్న వినయకందళితసందేశభాషితము లెట్లు సుధాస్యందములై వెలయుచున్నవియో గమనింపుఁడు. (3) "లక్ష్మణా! జ్యేష్ఠానుక్రమముగా మాయత్తగార లందఱకు నావినయాభివందనముల నందందఁ జేసి యిట్లు ప్రార్థించితి నని విన్నవింపుము. నాయందు వెలుగందు మీనందనసంతాన తేజము కీర్త్యానంద సుందరమై పరిఢిల్లునట్లు మానసముచేఁ దలంపు మనుము." (అనఁగా మీనందనునిచే నిందితచరితగాఁ దలంపఁబడి పరిత్యజింపఁబడిన యీవసుంధరానందనగర్భముకూడ హేయమేయని యోజించి యుపేక్షింపక, మనసున నాశీర్వదింపఁ బ్రార్థించితి ననుము. "మనస్సుచే" అనుటచే మీసన్నిధి నుండుకొని స్వయముగా దయాపూరితములగు గర్భసంరక్షణసంస్కారముల సాగింపఁజాలకున్నను మనస్సుచేతనైన రవికులకంద మానందరాజితమై తేజరిల్లునట్లు తలంపు మనుము)

ఇంక సీత శ్రీరామునకుఁ జేయుమన్న సూక్తులు సున్నితములై వెలయుచున్నవి. అచటి ప్రణయగాంభీర్యాభిమానసందేశవచనము లెట్లు మెప్పిరిగొని వెడలి యున్నవియోయాలింపుఁడు. (4) "రామానుజా! ఆకోసలసార్వభౌమునితో నిట్లు తెలుపుము. "మీకన్నులయెదుట వీతిహోత్రపవిత్ర యైన క్షమాపుత్త్రిని సామాన్య

జనాపవాదశ్రవణమాత్రమునఁ బరిత్యజించుట ప్రశంసార్హమగు మీ విద్యాసంపదకుఁ గాని, అత్యున్నతమగు మీ గోత్రగౌరవమునకుఁ గాని తగియున్నదియా? “అని ప్రశ్నించితి ననుము.” (5) మఱియు మఱఁదీ ! “మీ భాస్కరాన్వయాంకుర తేజమును సంరక్షింప వలసిన బాధ్యత నాయందు లేకున్న సుదుస్సహాపవాదానలదందహ్యమానములగు మలీమసప్రాణముల మేననిలుపఁగోరుదానను కాననుము” (అనఁగా సుఖముగాఁ జీవించుటకే కాక స్వేచ్ఛగా మరణించుటకుఁ గూడ మీ యన్నగారి యనురాగ మడ్డగుచున్నది సుమీ ! అని భావము) (6) నరపాలునకు వర్ణాశ్రమపరిపాలనమే ధర్మ మని మును మనువు శాసించియున్నాఁడు. కావున మీచే నడవికి వెడలింపఁబడి యటఁ దాపసవృత్తిని జీవితమును గడఁపనున్న యబలపైఁ దిరుగఁ గఠినశాసనములఁ బ్రసరింపఁజేయక యొక దీనతపస్వినిగాఁ దలంచి జాలిఁజూపు మనుము.” (7) రామానుజా! పొరఁబడి నుడువుచుంటిని. నిజముగా నీదుస్సహమగు నిరసనఖేదము దయాశీలుఁడగు శ్రీరామచంద్రుని వలనఁగలిగినది కాదు. ఇందులకు వేఱొండు కారణముగలదు. వినుము. మున్ను మీయన్న పట్టాభిషేకసమయానఁ జక్కగా సింగారించుకొని యొయ్యారముగ రామునితో సింహాసనమెక్కి మురియుచున్న రాజ్యరమను సరకుసేయక నన్ను వెంటనిడికొని సంతసముతోఁ గాంతారమున కేగుటచే నామెఁ గుపితయై శ్రీరామచంద్రుఁడు తనకు వశుడై యుండుటను గుర్తించి యీర్ష్యాసిరి మిన్న తానొంటరిగా నాసుందరాంగునితో సుఖియింపఁదలంచి నన్నాపదుచు మగనిచే నడవికి గెంటించినది. ఇది రహస్యము (అనఁగా మీయన్న చంచలమగు రాజ్యసంపదనే మహాభాగ్యముగా నెంచికొని యగ్నిసాక్షికముగాఁ బరిగ్రహించిన ధర్మపత్నిని దయావిరహితుఁడై పరిత్యజించెను. సౌమిత్రీ! కంటివా మీయింటిగొప్పతనమును. రాజ్యశ్రీమోహితులగు ఆకొమరులు నిజరాజ్యరమల రక్షింపఁగోరునట్లు స్వకాంతానురాగసంపదలఁ బాటింప నభిలషింపరుసుమా ! అని సోపా

లంభోక్తి) (8) మఱియు నిట్లనుము "మంగళాశయులగు మీరలీ దీను రాలియెడ నన్యాయ మాచరింతురని తలంపఁదగదు. కావున నీయసహ్య పరిభవదుఃఖమునకుఁ గారణము తన జన్మాంతరదురితరాశియే యని తలంచిన దనుము." (9) రాక్షసోపద్రవద్రుతపతికలగు తాపససతులకు మీకటాక్షముచే సంరక్షకమై తనరారిన యీక్షమాతనయ మీరలు సార్వభౌములై వెలయుచుండఁగనే యీయడదారుల దారులయందుఁజేరి యెట్లుజీవించి యుండగలదు ? అని వాపోవుచున్న దనుము. (10) మఱియు నో సుమిత్రాతనయా! "రాజచంద్రా! మీచే నిరసింపఁబడి యడవికి నెట్టఁబడిన యీనేలపట్టి యెట్టితపమాచరించిన భావిజననమునఁ గూడ మీరలే ప్రాణేశ్వరులగుదురో, తిరుగ నీకీతి వియోగఖేదము రానేఱదో, యట్టిమునివ్రత నువలంబించి రవిమండలనిహితనేత్రయై జీవితమును ముగింప సంసిద్ధయైయున్న దని నివేదింపుమన్న దనుము" సౌమిత్రి భూపుత్రిని విడచి వెడలిపోఁగానే యామెయిల్లాలు వినువారి యుల్ల ములు తల్లడిల్లునటుల విలపింపఁదొడంగెను. అపుడు ప్రకృతియంతయు విచారమగ్నమాయెను.

గీ. వృక్షములు పూల నెమళులు నృత్యములను
 లేడు లాస్యంపుదర్భల పీడియుండె
 నామెతో సమముగ దుఃఖమందియున్న
 వనమునందు నురోదనధ్వను లునిండె." (ఆదిపూడిసోమనాథరావుగారు)

పాఠకమహాశయులారా ! ఆలించితిరా ! ఈనిరుపమశీలలామధీరోదార భాషితముల. విపత్సమయమున ధీరతను ప్రకటించుటయే క్షత్త్రకుల జాతలగు వీరవనితల లక్షణము. ఈయది యీ భూజాతజీవితమునఁ జిన్ననాటనుండియు విదితమగుచున్నది. ఇంతటితోఁ గాళిదాసుభాషితము లఁజాలించి యుత్తరకాండములోని యీశోధానకమునకు రెండవయను కారమగు కుందమాలయందు దిఙ్నాగకవీంద్రుఁడు పొందుపఱచియున్న సీతాపరిత్యాగరంగమును ప్రకటింతును.

సీ. పరములు పరలును నారలు నేరమి
  నీరును నోరును నారసములు
నెరసులు విలునారి నేరుపు లున్నారు
  నేరేటిసంగఁ గన్నార మనఁగ
నేరేళ్లు నురుగులు నెరయంగఁ జల్లుట
  నేరక యన నివి న్నియు సవర్ణ
పరము సప్తదశరేఫలు పఱినొప్పుట
  నఱయంగ నెఱిదప్పి నఱిగొనె నన
నెఱియు నెఱసియు నెఱమంట నెఱకు లనఁగ
నుఱుముగా నుఱుమాడె ను నెఱసఱి యన
నెఱపు నెఱకూరె నుఱుపాడె సెఱపె ననఁగ
నీఱుపైఁ గవిసినవిప్పు నూఱుపదులు. ౩౦
గీ. నాఱువిఁచుట నెఱిలేక నూఱు టనఁగ
నీఱుగాఁ జేయు నెమ్మెలు నెఱప కనుట
నెఱపుగను నెఱివెంద్రుకల్ నెఱమొగ మన
నెఱబిరుసు నెఱవాదులు నెఱిచెడ కన. ౩౧
గీ. నెఱికె గట్టుట నిఱుపేద నెఱపు విడిచి
నెఱికె నెఱనారసము నాఱె నఱుజు పేను
అదిగొ నెఱత్రోవ నుఱుమువ్యో నన సవర్ణ
పరము ఱాలు ముప్పదియాఱు పవనతనయ. ౩౨
సీ. పరఁగనఁ బరువడి పరికింపఁ బురుడీడు
  పురుడు సూతక మగు పొరక యనఁగఁ
బరిమార్చిరి యన దెప్పర మిప్పుడు సనఁగఁ
  బొరిపొరి పరుసనఁ బొరిగొని రనఁ
బురపురఁ బొక్కంగఁ బొంపిరి పోరఁగాఁ
  బెరిఁగె వర్ధిలి యనఁ బెరుఁ గనంగఁ
బరిచను దెంచె నేర్పరి పెనుపరి పోరి
  పోరితం బనఁగను బొరలితి మనఁ

పరపుగలచోటఁ బరపులు పరుసములును
ఫేరు నామంబు పరుసంబు పోరచి యనఁ
బెరడనఁగ దొడ్డి పరి తేనెపెర యనంగఁ
బేరి నెయ్యనఁ బరిగొనెఁ బేరుర మన. ౩౩

గీ. పొరుగు చప్పరంబును బొరపొచ్చెము పురి
కొల్పు పోరామి పొరిగడుగు పిరిగొను ట
పొరయ సీపవర్ణోపరిఁ బొలుచు రేఫ
లెన్న నలువదిరెండయ్యె నిసజమంత్రి. ౩౪

సీ. పఱచెను వేగంబ పఱపెద పఱపిఱి
పఱివోయెఁ బఱచిన పాట్లనంగఁ
బిఱికితనమును నంపఱ పఱియ లనంగఁ
బఱిగొని పఱిమార్చెఁ బిఱుసని యనఁ
బఱిపఱిగాఁ జేయఁ బిఱుఁదనఁ జొచ్చెను
బెఱమూఁక పెఱచేతఁ బఱవనోపఁ
బిఱిఁదికిఁ బాఱె చూపఱ పఱిపోయెను
బెఱిగినచందంబు పిఱుఁదు లనంగఁ
బఱవక పఱచు పాఱించుఁ బఱుపు టనంగఁ
బాఱుఁడన విప్రుఁ డంబులు పాఱుటయును
బొఱక పుఱియలు తెప్పఱ పఱిపఱియలు
పెఱికెఁ గోఱలు పెంపఱు పొఱ యనంగ. ౩౫

గీ. పెఱిగె నట్లనఁ బిఱిపెడి పెఱికివచ్చెఁ
బఱపయి నపట్లఁ బఱవిరి పఱప ననగఁ
బఱిక గఱుపాఱెఁ జిక్కులుపఱచి రనంగఁ
బబరములుఱాలు గతిగతుల్ *పవనపుత్ర. ౩౬

సీ బూరుగు చెట్టగు బూరగ వాద్యంబు
భేరంబు బురుడయు భేరజములు
బరిగట్టు బారెఁడు బరవసంబును బారు
బారమ్ము లేసిరి బారివడియె

* గతిగతుల్ = ౪౪.

బూరెలు బోరలు బోరగిలంబడె
బోరని ప్రోసెను బూరటిల్లె
బురుజలు గజ్జెలు బెరసెను బీరమ్ము
బరిమైని బరులుబ్బె బురువు బరడు
బిరుదు బురబురఁ బొంగె నిబ్బరము నబ్బ
రంబునఁగ నివి యీబవర్గంబుపైని
సప్తవింశతిరేఫలు జరగునయ్యా
యాజిసుతసేవకవిధేయ యాంజనేయ. ౩౨

గీ. బిఱుసుమట్టించె బఱుసులు బిఱుసు లెందు
బిఱబిఱనఁ ద్రిప్పి వైచె దబ్బఱ లనంగ
బఱబఱన నీడ్చె బిఱుపోయెఁ బనియన నివి
బకరముల ఱాలు గిరిసంఖ్యఁ బరఁగె హనుమ. ౩౩

సీ. మురిసెను దొండ మామరదంతికిని నన
మొరపఱాలును దేంట్లు మొరసె ననఁగ
మారటమూర్తులు మేరలు దప్పిరి
మారిమసఁగుటను మోర లనఁగ
మురియలు తునుకలు మరియాద కుమ్మరి
మరిగించుకొనుట వేమా రనంగ
మరలుట మది మేర మెరమెర వసమరె
మురిపెంబు తామరల్ మురముర యన
మరు లుడుపుట మొరడు మారేళ్లు మిరియంబు
సుమ్మర యనఁగలై సొరిది నున్న
మపరరేఫ లౌను మఱి యెంచి చూడంగ
నిరువదియును నాల్గు హరకుమార. ౩౪

సీ. మఱి మేఘపుమెఱుఁగు మెఱచునో కో యని
మఱతుఱు మెఱుఁగెక్కి మొఱసి యింక
మాఱుటనోళ్లను మఱచి దిక్కులుసూచి
మఱతును నేనును మా ఱడుగుట

మఱి మొండె మనుటయు మఱ్ఱాఱు వేమాఱు
మెఱములువైచెను మొఱయిడి రవ
మొఱగుచు మఱచిన మఱువక మఱియును
మిఱుమిట్లు గొనియును మెఱయు మెఱసి
మీఱుమీఱియు మెఱములు మెఱుఁగు లనఁగ
మఱపు ముఱిమఱి చీకటి మఱఁగు మఱఁది
మఱలుఁ గ్రమ్మఱి పల్మఱు మాఱి యనఁగ
మాఱుమొగమును మఱపు నేమఱి యనంగ. ౪౦

గీ. మాఱుపడుటయు పెడమఱి మఱఁద లనఁగ
ఱకు మఱునాఁడు మిఱుచూపు మఱుఁపుగొనుట మొ
మయిమఱువులును మఱలేక మఱకు వనఁగ
మకరమున ఱాలు మునిగతుల్ *మారుతసుత. ౪౧

గీ. రేయి రిచ్చ రిత్త రేమొండ రెండన
రూఢి రేకు రాదు రూపు రమణ
రమ్ము రార రోఁజు రాగిల్లి రాచూలి
రచ్చ రాయిడియును రాలుటయును. ౪౨

గీ. రారు రాయంచ రాయుచు రాయుటయును
రక్కసియు రోయు రూపింప రంకె లనఁగ
రూపెదను రారీతి రుచి యనంగ
ముప్పదర్ణముల్ రేఫాది నొప్పు హనుమ. ౪౩

గీ. ఱేఁడు ఱెప్ప ఱాచు ఱివ్వన ఱంపిల్లు
ఱిక్క ఱెక్క ఱేసు ఱేపు ఱేవు
ఱవిక ఱట్టు ఱంకు ఱాఁగ ఱంకించుట
యనఁ బదేనుఱాదు లయ్యె హనుమ. ౪౪

సీ. వారించు వారికి వారకంబుగ విరుల్
వారక యుందు నెవ్వరికి నీకు
వరిపంట తలవరుల్ వరుస నార్వురు గాచి
వేరంబు వెరవున వెరసు లిడిరి

* మునిగతుల్ = ౪౭.

పరవుళ్లు విరవిర వారనిసేసల
విఱియంగఁ జల్లిరి విఱియుటయును
గాల్వురు నిరువురు కల్వురు నెవ్వరు
వీరల వఱటంబు వారువములు
పరుజు గట్టిరి యోవరి వారకు లన
వీర లన దేవ రన సాటి వేరి యనఁగ
వరుసనం గను నిన్ని వవర్ణపరము
రేఫ లివి యయ్యె ముప్పదిరెండు హానుమ. ౮౫

గీ. వఱలె ననఁగను వేడుక విఱిగె విల్లు
వెఱఁగుపడి యాజి విఱుగుట విఱిచె ననఁగ
వెఱమృగంబులు వెఱవెఱ వెఱచఱవఁగ
వఱడు గూసెను వేఱొక వెఱగుతోడ. ౮౬

గీ. వఱుతఁ ద్రోవఁగ విఱివిది వెఱచి వఱలి
వఱద యనఁగను నెండిన వఱుగనంగ
నమరు విఱిగాలి విఱిపొల్లు నన పవర్ణ
పరము ఱాలివి యిరువ దోపవనతనయ. ౮౭

గీ. సరకు సెరబడి సైరణ సరు లనంగ
సరకుసేయక సురిఁగిరి సొరిది యనఁగ
సురియ సోరనగండ్లను సూరె లనఁగ
సారెసారెన సొగటాల సారె లనఁగ. ౮౮

గీ. సిరి యనంగను లక్ష్మి యగా సేసి రనఁగ
సేసరుల నెక్కి తనసరి నేసి రనఁగ
సప్తదశ రేఫ లయ్యె సాక్షరము మీఁద
జానకిజానిచరణాబ్జచంచరీక. ౮౯

క. మును నన్నయభట్టాదులు
మునుకొని రేఫలు ఱకారములు కృతులం గూ
ర్చినపలుకు లేర్పఱించితి
ఘను లిఁక మఱిఁ గలిగెనేని గ్రైకొనఁగఁదగున్. ౯౦

నాటకలక్షణము

క. శ్రీయాంజనేయ విను మిఁక
నాయతనాటకము లక్షణాంచితగతులన్
మీాయున్నతకృపచేతను
ధీయుక్తిని దెలుఁగుగాఁగఁ దెలియ నొనర్తున్. ౧౧

క. చతురాగమజనితం బై
యతులార్థ్యయశస్స్వవర్యమై యభినయభూ
షితమై తగు నాట్యం బిది
క్షితి నెవ్వఁడు మెచ్చకుండుఁ గృతుల న్విన్నన్. ౧౨

క. ఆనాటకవిధములు పది
యానందుల కైదుసంధు లగు నంగములు
రైవనాల్గగు రామభట మ
హానాటకకావ్యకర్త హనుమా వినుమా. ౧౩

గీ. శాస్త్రవిద్యలు శిల్పప్రశస్తకళలు
విలసితాశుమధురచిత్రవిస్తరముల
కవితలును గావు జ్ఞానయోగములు గావు
నాటకమె సుమ్ము సర్వంబు నయవిదులకు. ౧౪

సీ. సంధు లైదును చతుష్షష్ట్యంగములు ధీర
నాయకబీజదల్ నవరసములు
వృత్తులు నాలుగుబీజాదు లైదును
నారంభముఖ్యపదాదు లైదు
సంస్కృతాద్యష్టభాషలకుఁ బ్రక్రియలును
భరతశాస్త్రములలోఁ బరఁగుగతుల
నాటకకావ్యంబునకు వలె విన్నియు
నానాటకమున కాఖ్యలు పది యగు
సూత్రధారులవిధములు పాత్రగతులు
నభినయంబులు సత్త్వము లరసి వీని
కెలమి లక్షణలక్ష్యముల్ తెలియువలను
నలమహానాటకముచేసినట్టిహనుమ. ౧౫

క. నాటకలక్షణగతు లివి
పాటిగఁ దెలియంగఁ బద్మభవునకు నైనన్
సూటిపడఁ దనఁగ నితరుల
మాటెంత తలంచిచూడ మారుతపుత్రా. ౧౬

క. తెలుఁగున నాటకలక్షణ
మిల నెవ్వరుఁ జేయలేదు పృషదశ్వసుతా
లలితమతి నీదుకృపచేఁ
దెలిసినయంతయు నొనర్తు దితిజధ్వంసీ. ౧౭

గీ. నాందితుదను మారిషినేని నటిని నేని
నలవిదూషకునేనిఁ దా నమరఁ జూచి
సూత్రధరుఁడు పిల్చినపిల్పు శోభితముగ
నాముఖం బండ్రు బుధులు శాస్త్రార్థసరణి. ౧౮

గీ. సూత్రధారుఁడు తను గవిసూరిసభను
నాయకునికావ్యమహిమంబు నాందివేళఁ
దగఁ బ్రశంస యొనర్చిన దానిపేరు
శాస్త్రవేత్తలు భువిఁ బ్రరోచనయటండ్రు.

సీ. తనరు వివక్షితార్థప్రతిపాదనో
క్తులజాడ గోప్యార్థగోపన మనఁ
గను బ్రకారార్థప్రకాశన మభినయ
రాగసమృద్ధియుఁ బ్రకట మగుచ
మత్కారకారిత్వ మతి యితివృత్తవి
స్తర మిది షట్ప్రయోజనము లిందు
నితివృత్త మనుదాన నెసఁగ సూచ్యాసూచ్య
ములు రెండు నందులోపలను సూచ్య
మనను దృశ్యమిత్రద్వయం బెనయఁ గలిగె
నయ్యు సూచ్యం బనెడుదాన నైదువరఁగె
నమరు విష్కంభచూళికాంకాస్యములును
వెలయునంకావతరణప్రవేశములన. ౧౯

గీ. అతిశయచతుర్విధాభినయములఁ గల్గి
సాత్త్వికాంగికపూర్వకసరణి మించి
నాట్య మమరు ధీరోదాత్తనాయకాద్య
వస్థల రసాశ్రయం బయి వచ్చి కృతుల. ౬౦

గీ. నృత్యమనఁగ భావాశ్రయా త్యుత్తమంబు
నృత్తమనఁగఁ దాళలయాశ్రితేప్సితంబు
వరఁగ నిందుల నాటకప్రక్రియోక్తి
నలర దశరూపకంబులఁ దెలియవలయు. ౬౧

గీ. క్రమత మధురోద్ధతప్రభేదములతోడ
లాస్యతాండవరూపలీలల వహించి
నాటకంబులకుఁ బ్రకృతి నాటుకొల్పు
నృత్యనృత్తశబ్దంబులు కృతులయందు. ౬౨

క. రీతిగ వస్తువు దగు ప్ర
ఖ్యాతోత్పాద్యములు మిశ్రమన నితిహాసో
ద్భూతకవికల్పితశుభ
యాతతరచనలను నాటకాదిఁ ద్రివిధమై. ౬౩

క. మొదలిటినాటకపద్యం
బది యార్వదిరెండుపదము లయినను బదునె
న్మిదియైన నెన్మిదైనను
బదురెండిట నైనఁ గూర్చఁబరఁగును సుకవుల్. ౬౪

గీ. ద్వీపసంఖ్యచేత వేణీసంహారంబు
పదము లెఱిఁగె నాందిపద్యములను
బరఁగెఁ బదము లినుల బాలరామాయణో
న్మత్తరాఘవాఖ్యనాటకముల. ౬౫

క. శరరసముని వసునవదశ
వరసంఖ్యలయంకములను వరుసను సుకవుల్
దొరకిన సంఖ్యను గూర్తురు
ధర నాటకకృతులయందుఁ దరుచరవీరా. ౬౬

౨౧౨. భిల్లీచందనన్యాయము.

ఈన్యాయము కూడ నొక శ్లోకమందు నిబద్ధమై యున్నది.

శ్లో. అతిపరిచయా దవజ్ఞా సంతతగమనా దనాదరో భవతి
మలయే భిల్లపురంధ్రీ చందనతరుకాష్ఠ మింధనం కురుతే.

అతిపరిచయమువలన నవమానము కల్గును. సంతతగమన మనాదరము బుట్టించును ఎట్లన మలయపర్వతమునకుఁ గిరాతి చందనపుఁ గట్టెలను వంటచెఱకుగాఁ జేయును.

౨౧౩. శకునిగ్రాహకగతిన్యాయము.

శకునిగ్రాహకుఁ డనఁగాఁ బిట్టలను బట్టువాఁడు. కాలిచప్పుడు కాకుండ మెల్లఁగాఁబోయి యురులు మొదలగు సాధనములచేఁ బట్టుకొనును. ఈరీతిగా యజ్ఞమునకుఁ బోవునపు డెవ్వరికిఁ దెలియకుండ రహస్యముగాఁ బోవుట.

౨౧౪. శలభన్యాయము.

శలభ మనఁగా మిడుత. ఇది మండుచుండెడు దీపముపైఁ బడి యాత్మనాశమునుగాంచును. కావ్యములయందుఁ దరచుగా నీవిషయము చెప్పఁబడును. కుమారసంభవము ౪-౨౦ లో "అహ మేత్య పతఙ్గవర్త్మనా పునరంకాశ్రయిణీ భవామి తే" అని చెప్పఁబడినది. ఈశలభము దీపకాంతిని జూచి ప్రేరితమై దాని నార్పివేయుటకుఁ బ్రయత్నించి దాని పైఁ బడు నని మేరుతుంగుఁడు వ్రాసెను.

"శ్లో. ఉజ్జ్వలగుణ మభ్యుదితం క్షుద్రో ద్రష్టుం న కథ మపి క్షమతే
దగ్ధ్వా తను మపి శలభో దీప్రం దీపార్చిషం హరతి."

౨౧౫. శాంతే కర్మణి బేతాళోదయః.

విఘ్ననివారణముకొఱకు శాంతికర్మ. కర్మ యంతయు చేయబడినను బేతాళోదయము తప్పలేదు. విఘ్ననివారకప్రయత్నము లన్నియు వ్యర్థమగుట యని యీన్యాయతాత్పర్యము ఈన్యాయము చిత్సుఖముని వ్రాసిన న్యాయమకరందమం దుదాహరింపఁబడినది.

"శ్లో. నను సోయం శాంతే కర్మణి వేతాళోదయ అభేదం
సాధయితుం ప్రవృత్తే న భేదస్తే ఉదాహృతత్వాత్."

౨౧౬. శాల్యాదివిషయస్య ముసలాదేః కరణస్య శ్యామాకేఽభిహతి ర్భవతి.

ధాన్యముదంపుచుండఁగా రోఁకటిపోటు చామలమీఁదఁబడినది. దీనికాంగ్లేయభాషలో "Aiming at a pigeon and killing a crow" అనునది సరిపోవును. ఈన్యాయము న్యాయవార్తికము ౮౬ పుటలో వ్రాయఁబడినది.

"శ్లో. కథం పున రన్యవిషయం కరణం అవిషయాం క్రియాం కరోతి
శాల్యాదివిషయస్య ముసలాదేః కరణస్య శ్యామాకే అభిహతిర్భవతి.

౨౧౭. శాస్త్రఫలం ప్రయోక్తరి.

వేదోక్తకర్మఫలము వైదికకర్మల నాచరించువానికిఁ జెందును. ఈ న్యాయము వేదాంతదేశికప్రణీత తత్త్వముక్తాకలాపము 2 వ సరము, 59 శ్లోకములో నున్నది. "అన్యశ్చే దన్యకర్మప్రజనితఫలభుక్ శాస్త్రవైయాకులీ స్యాత్" దీని కాయనయే యిట్లు వ్యాఖ్యానము చేసెను.

" అన్యస్య అన్యకృతకర్మఫలభోగే శాస్త్రఫలం ప్రయోక్త
రీతి వ్యవస్థాభంగాత్ శాస్త్రస్య వ్యాకులతా స్యాత్."

౨౧౮. శిరోవేష్టనేన నాసికాస్పర్శన్యాయము.

ముక్కును జూపు మనఁగాఁ జేయి తలచుట్టుఁ ద్రిప్పిచూపించుట. రఘునాథవర్మ దీనికే ద్రావిడప్రాణాయామన్యాయ మనినామాంతర మిడెను.

౨౧౯. శ్వఃకార్య మద్య కుర్వీత.

రేపు చేయవలసినపని నేదినమందే చేయును. ఇది శాంతిపర్వ మందున్నది.

"శ్లో॥ శ్వఃకార్య మద్య కుర్వీత పూర్వాహ్ణే చాపరాహ్ణికం
నహి ప్రతీక్షతే మృత్యుః కృతం వాస్య నవా కృతమ్."

౨౨౦. శ్వపుచ్ఛోన్నామనన్యాయము.

కుక్కతోఁక సరిగా నుండునట్లు చేయుట. అనఁగా నిష్ఫల మైన ప్రయత్నము. ఈన్యాయ ముపమితిభావప్రపంచకథయం దుదాహరింపఁబడినది.

"శ్లో॥ న చైవ శక్యతే కర్తుం స్రమో యత్నశతై రపి,
కోహి ఖేదశతే నాపి శ్వపుచ్ఛం నామయిష్యతి."

౨౨౧. శ్వలీఢ మివ పాయసం.

కుక్కముట్టుకొనినపాయసము. అపవిత్ర మై యందువలన నపరి గ్రాహ్య మైనవస్తువుం దెలియఁజేయును. ఇది సర్వదర్శనసంగ్రహమందు

"శ్లో॥ అపిప్రయత్న సమ్పన్నం కామే నోపహతం తపః
న తుష్టయే మహేశస్య శ్వలీఢమివ పాయసం."

అనియున్నది.

౨౨౨. శ్వాకర్ణేవా పుచ్ఛేవ చ్ఛిన్నే శ్వైవభవతి నాశ్వోనగర్దభః.

చెవిఁగాని, తోఁకఁగాని ఖండించినను శునకము శునకమే గాని గుఱ్ఱము గాడిదయు కానేరదు. ఈన్యాయమును బతంజలి "ఏకదేశవికృత మనన్యవత్" అనుకారిభావను వ్యాఖ్యానముఁ జేయుటలోఁ బేర్కొనెను. తంత్రవార్తికములోఁ గుమారిలభట్టు కూడ నీన్యాయముం జెప్పెను. "న హి గో ర్గడుసిజాతే విషాణే వా భగ్నే గోత్వం తిరోధీయతే."

౨౨౩. సర్వం బలవతః పథ్యం.

బలవంతుఁ డేమిచేసినను జెల్లును. గంగానాథఝా యనుపండితుఁడు "శక్తున కన్నికర్మలును ధర్మ్యములే" అని దీని కర్థముఁ జెప్పినాఁడు. ఈయర్థము భాగవతపురాణోక్తమైన యీాదిగువశ్లోకములనను సరించి యున్నది. భాగ 10-33. శ్లో 30, 31.

శ్లో. ధర్మవ్యతిక్రమో దృష్ట ఈశ్వరాణాం చ సాహసం
తేజీయసాం న దోషాయ వహ్నే స్సర్వభుజో యథా
నైత త్సమాచరే జ్జాతు మన సాపి హ్యనీశ్వరః
వినశ్య త్యాచర న్మౌఢ్యాత్ యథా రుద్రో ౽బ్ధిజం విషం.

౨౨౪. సోపానత్కై పాదే ద్వితీయా ముపానహం అశక్యత్వా న్నోపాదత్తే.

జోడుతొడిగిన కాలికి మఱియొకజోడు తొడుగఁబడదు. ఒకఁడు ఖండించినవిషయమునే మఱియొకఁడు చెప్పినచో నీన్యాయము వర్తించును. జైమిని ౧-౨-33. లో శబరస్వామి పూర్వపక్షిఖండించిన విషయమునే వాది తిరిగి చెప్పుట యని వ్రాసినాఁడు.

౨౨౫. స్వేదజనిమిత్తేన శాటకత్యాగన్యాయము.

ఈ న్యాయము కమితీభావప్రకాశమునం దిట్లు వ్రాయఁబడినది. "యతో హి మనఁతాప త్యాపిదుర్జన చక్షుర్దోషభయా దవివేకాదిభిః మంత్రిభి స్త్వ ద్యేతి ప్రఖ్యాపితా లోకేషు నైవ అకత్యాని అన్యజనా కల్పితయా గీయంతే సోయం స్వేదజనిమిత్తేన శాటకత్యాగన్యాయః" (కల్లలు కట్టిన వని కట్టకొనినశాటీని విడిచిపెట్టుట) దీనితో సరియైనది యూకాభియా కంథాత్యాగన్యాయము.

౨౨౬. హిరణ్యనిధిదృష్టాంతము.

భూమిలో హిరణ్యనిధి యున్న దని తెలియక దానిపైన నడచి పోవుచుందురు. అట్లే సర్వభూతాంతరాత్ముఁడై పరమేశ్వరుఁ డున్నను దెలియఁజాలక చేతనులు వానికొఱకుఁ బైనవెదకుదురు. ఇది ఛాందోగ్యోపనిషత్తు ౮-3-౨ లో నున్నది. "య ద్యపి హిరణ్యనిధిం నిహిత మక్షేత్రజ్ఞా ఉపర్యుపరి సఞ్చరన్తో న విన్దేయుః ఏవ మే వేమా స్సర్వాః ప్రజాః అహరహ ర్గచ్ఛన్త్య ఏవం బ్రహ్మలోకం నవిన్దన్తి అనృతేన హి ప్రత్యూఢాః''

౨౨౭. ఉత్పతితోపి హి చణకః శక్తః కిం భ్రాష్ట్రకం భఙ్క్తుమ్.

సెనగగింజ వేఁగి యెగిరిపడినను మూఁకుడును బగులఁగొట్టుటకు శక్తికలది యగునా? దుర్బలుఁడైనజనుఁడు బలవంతుఁడైనవానికి నేమి యు నపకారముఁ జేయనేఱఁ డని తాత్పర్యము.

౨౨౮. రాత్రౌ దీపశిఖాకాంతిః నభానా వుదితే సతి.

దీపకాంతి రాత్రియందే. సూర్యోదయముకాఁగా నది యకించిత్కరము. గుణవత్తరుని దగ్గఱ గుణహీనుఁడు ప్రకాశింపనేరఁడని దీని తాత్పర్యము.

౨౨౯. పిత్తం యది శర్కరయా శామ్యతి కోऽర్థః పటోలేన.

పైత్యము పంచదారచే శమించినయెడల చేఁదుపొట్లతో నేమి పని? అనఁగా స్వల్పయత్నముచేతనే కార్యము సిద్ధించుచున్నపుడు బహుప్రయత్నములు వ్యర్థ మని తాత్పర్యము. ఇచ్చటఁ బటోలశబ్దముచేఁ బటోలపత్రము గ్రహింపఁబడుచున్నది. "పటోలపత్రం పిత్తఘ్నం మూలం తస్య విరేచకం" చేఁదుపొట్లాకు పైత్యమును హరించుననియు దానివేరు విరేచనకారి యనియుఁ బ్రసిద్ధి.

౨౩౦. సూచీముఖన్యాయము.*

సూచీముఖ మనుపేరుగలయొకపక్షి ఒకయరణ్యమందు వానరములు చలికాలములోఁ జలిచేత వడఁకుచు నగ్నికణము లనుభ్రాంతిచేత గురువెందగింజలను బ్రోగుఁజేసి యూఁది చలికాఁగుచున్నవి. అపుడు సూచీముఖ మనుపక్షి వానివ్యర్థప్రయత్నముం జూచి "ఓమూర్ఖులారా! ఇది యగ్ని కాదు. దీనివలన శీతబాధ నివారింపఁబడదు. కావున నొకకొండగుహలోనికిఁ గాని గాలిలేని ప్రదేశమునకుఁ గాని పోయి యున్నయెడల నీశీతబాధానివారణ మగును." అని తఱచుగా వానరముల కుపదేశించెను. అందుపై నొకవృద్ధవానరము కోపముఁ దెచ్చుకొని దానిపైఁబడి ఱెక్కలుపట్టుకొని రాతిపైఁగొట్టి చంపివేసెను. కావున దుష్టుల కెపుడును మంచి నుపదేశింపరాదు.

౨౩౧. స్వజాతి ర్దురతిక్రమా.

(తనజాతి విడువ శక్యముకాదు.) ఇందుల కొకగాథ కలదు." ఒకనాఁ డొకముని గంగాజలమందు స్నానముచేయుచుండఁగా డేగముఖమునుండి జారిపోయినయెలుకపిల్ల యతనిచేతిలోఁ బడెను. అంతట నాముని దయార్ద్రహృదయుఁడై తనతపోబలముచే నామూషికము నొక

*చూ. ౧౦౯. న్యాయము. దీనికి దానికి నించుకవిషయభేదము కలదు.

కన్యకగాఁ జేసి సంతానములేని తనభార్య కిచ్చెను. ఆమె యీపుత్త్రికను గారాబముతోఁ బెంచుచుండఁగాఁ గాలక్రమమున వరార్హ మైనవయస్సుకలది యాయెను. అపుడాముని వాయుదేవుని సూర్యుని మేఘుని తపోబలముచే రప్పించి తనకన్యకకుఁ జూపి "పుత్త్రి! ఈముగ్గురిలో నీయిష్టము వచ్చినవానిని వరింపు మనెను. ఆమె వాయువు నతిచపలాత్మకుఁడని యు, అగ్నిని కృష్ణమార్గసంచారియనియు, సూర్యుని భ్రమణశీలుఁడనియు దోషము లెంచి వారిని బెండ్లియాడుట కిష్టపడలేదు. అపుడాముని యొకయెలుకను దీసికొనివచ్చి దీనిని బెండ్లియాడెదవా యని యడిగెను. అంతట నాకన్యక భగవంతుఁడా! నన్ను మరల మూషికముగాఁ జేసి దానికిఁ బెండ్లిఁ జేయుమని కోరెను. ["సూర్యం భర్తారముత్సృజ్య పర్జన్యం మారుతం తథా స్వజాతిం మూషికా ప్రాప్తా స్వజాతి ర్దురతిక్రమా.]

౨౩౨. శ్వశుష్కాస్థిన్యాయము.

కుక్క మాంసములేనిది యెండిపోయినది యగునొకయెముకను బట్టుకొనిపండ్లవెంటనెత్తురు వచ్చువఱకుఁగొరుకుచుండును. అట్లేనీచుఁడు ఫలము లేకపోయినను నిష్ఫలమైనవస్తువును బట్టుకొని విడువఁడు.

తే. గీ. మేడెపల్ల్యన్వవాయుఁడు మితవిదుండు
వేంకటేశుఁడు నేర్చినవిధముకొలఁది
లౌకికన్యాయసమితికి లఘువుగాను
వివరణము వ్రాసి ప్రకటించె విబుధు లలర.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు—ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీమహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు పిఠాపురము మహారాజావారు, పరిషద్యావజ్జీవాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు

కీ. శే. శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజావారు

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు-ఉయ్యూరు జమీందారువారు

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకసభావర్గము.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఎ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిడాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయుడుగారు, (కోశాధ్యక్షులు).

ఘండ్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ. ,,

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

కాశీభట్ల సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీమాన్ గోడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దర్భా వేంకటశివరామరాజుగారు బి. ఏ., బి. యల్.

జక్కి వేంకట్రామయ్యగారు

కేశవరపు రామరాజుగారు.

కోకా వేంకటసుబ్బారావునాయుడుగారు.

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు, శతావధాని.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు.

పిళ్ళారిసెట్టి రంగబ్రహ్మరావునాయుడుగారు

శ్రీసూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు.

—♦ ప్రథమభాగము. ♦—

ఇది బహువిధముల నాంధ్రనిఘంటువు లన్నింటికంటె మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనది. సంస్కృతపదములకుఁ, దెనుఁగుపదములకు వానిప్రయోగములకుఁ దడవికొననక్కఱలేదు. విద్యార్థులకుఁ గవులకు నీనిఘంటు వనేకవిధముల సమస్తసహాయమును జేయును.

సాదాప్రతి రు 5 లు. ఆర్టుపేపరు ప్రతి రు 7 లు.

రఘునాథరామాయణము.

ప్ర థ మ భా గ ము.

తంజావూరు రఘునాథభూపాలుఁడు రచించినదానిలోని కొంత భాగము ! ఈ భూపాలునికే చేమకూర వేంకటరాజకవి విజయవిలాసము సంకితముచేసినది. ఈ రాజకవి కవిత్వము మృదుమధురమైనది. కల్పన లతి మనోహరములు, పాఠకలోక మీతని ద్విపదనలచరిత్రమును, వాల్మీకి చరిత్రమును జదివియేయుందురు, కావున, మేము వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱ యుండదు. వెల రు. 0-8-0.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యదర్శులు, కాకినాడ.

Printed by N. Achutaramiah at the Cocanada Printing Works Cocanada and Published by K. Raghavacharyulu, Secretary, Telugu Academy, Cocanada.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౨౭ } బహుధాన్యనామసంవత్సరము. మార్గశిర—ఫాల్గుణములు. } సంచికలు ౫-౬.

కాకినాడ:

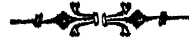
పరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోష్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు ౩-౦-౦.

విడిసంచిక, రు. ౦-౮-౦.

1938 డిశంబరు, 1939 జనవరి, ఫిబ్రవరి, మార్చి.

విషయసూచిక.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక.

కాకినాడ.

రెండునెలల కొకసారిప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౭ | బహుధాన్యనామసంవత్సరము. మార్గశిర—ఫాల్గునములు. | సంచిక. ౫-౬.

మిత్రస్మృతి.

మోచర్ల హనుమంతరావుగారు.

చ. కనికర మించుకంతయును గల్గను మృత్యువు తోడునీడవై
వెనుకొని యుండు మానవుని వెట్టియొకాని జగాన సుస్థిరం
బనుకొనరాదు దేనిని నహర్నిశముంబలె బ్రాణికోటికిన్
జననము మృత్యువుంగలుగు సాజముగా మహిం గాలనిర్మితిన్. 1

ఉ. ఆసలుపోవు జీవితమునందలి మోహము పోనెపోదు సం
త్రాసము మృత్యువన్న నది తప్పనిదైనను జీవధారికే
గాసియులేక యింటికి సుఖంబుగనేగి భుజించుచో ననా
యాసపు మృత్తిఁగాంచితిగదయ్య మహాత్ముఁడవీవు మిత్త్రమా ! 2

తే.గీ. అస్తమించెను సూర్యరా వస్తమించె
గ్రొత్తపల్లి కులాంభోధి కువలయాప్తుఁ
డాప్తబాంధవదారాసుతాళి వీడి
యాంధ్రలోకము బహుళ దుఃఖాబ్ధిముంచి. 3

చ. విమలయశోనిధాన యెటువీడఁగఁజాలితి ముప్పదేండ్లనుం
డి మనకుఁ గల్గు స్నేహలత నేఁడు నికృత్తమొనర్చి, యయ్యుమా
రమణ పదారవింద మకరందమునందలి మేఁటియాస న
శ్రమ మరణంబుఁ గాంచితివె శాశ్వత దివ్యసుఖాభిలాషివై 4

మ. తన దారింజనుగాని తానితరసందర్భంబులం బోని స
జ్జన మాన్యుండగు పుణ్యమూర్తి బహుభాషాజ్ఞానసంపన్నుఁ డె
వ్వనికిం గీడుఁ దలంపనట్టిఘనుఁ డాపద్బంధుఁ డీరీతివాఁ
డనుచున్ మిత్రముఁగూర్చి స్తోత్రమును జేయం జాల నే నిచ్చటన్.

క. హనుమత్సూర్యకవీశ్వరు
లనుపేరుఁ బుస్తకంబు లలరింతమటం
చును నీవు కొన్ని వ్రాసితి
వనఘా నీవలర వ్రాయనైతి నొకటియున్. 6

మ. నవలల్ నాటకరాజముల్ మఱిప్రబంధంబుల్ మహావ్యాసముల్
వివిధంబుల్ బలుపోకడల్గల వరబ్బీమున్నగాఁ గల్గు నా
త్న విదేశీయ కళానువాదములు గ్రంథంబుల్ వినిర్మించినాఁ
డవు గన్నాఁడవు కీర్తి నల్దిశలు నిండన్ సూర్యరాయాగ్రణీ ! 7

మ. కొడుకుం గోడలు లేరు దగ్గఱని నీకుంజింత లేకుండ న
ల్లుఁడునుం గూతురొకర్త భక్తిఁగను నాలున్ జెంత సేయుండ నో
క్కడుగుంగూడ మెదల్ప కొక్కనుడియే నాడంగ లేకుండ గ్ర
క్కున ప్రాణంబు హఠాత్తుగా విడిచి ముక్తింగంటివే మిత్రమా ! 8

చ. అఱువదివర్షము ల్కలియుగాయువటందురు నీకు సర్వదై
దరిగెఁ బ్రయోజకుండు సుతుఁ డన్నిట ధన్యుఁడవీవు కాలమె
వ్వరికిని నొక్కరీతి నిలువంబడ దుత్తమలోకముం దయా
పరుఁడగు నీశ్వరుండు సులభంబుగ నీకొసఁగున్ సుహృద్వరా. 9

తే.గీ. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు నందుఁజాల
కాలమునసుండి నిర్వాహకత్వమూని
చేసితివి సేవ, మృత్యువు చెంతకొక్క
గంటకే తెంచువఱకు, నొక్కగతినీవు. 10

తే.గీ. నిన్ను విడువంగ లేక మే మిన్నిగతులఁ
జింత వాపోవుచుంటి మేచింత లేక
పరమపదమార్గమును బట్టి యరుగు నీకు
శాంతి సుఖమిచ్చుఁగాత మీశ్వరుఁడు సఖుఁడ. 11

కవిత్వకళ.

— శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రిగారు, బందరు. —

పాశ్చాత్యులు చిత్రలేఖనము, విగ్రహరచన, కవిత్వము మొదలైన లలితకళ లనుకరణకళ లని పేరిడిరి. దీనికిఁ గారణము వానియం దనుకరణము ప్రాముఖ్యమగుటయే. సంస్కృతాలంకారికులు లలితకళలలో నొకటైన నాటకముఁగూర్చి చెప్పునపుడు "అవస్థానుకరణం నాట్య" మ్మని నిర్దేశించిరిగాని తక్కిన యే లలితకళకు ననుకరణ మాపాదించినట్లు లేదు. పాశ్చాత్యులలోఁ గొందఱు గానమునకుఁగూడ ననుకరణ మాపాదించిరి. కొందఱకిది నచ్చలేదు. కాని మిగిలిన లలితకళ లన్నిటికి ననుకరణత్వ మంగీకరించిరి.

అనుకరణము మానవస్వభావము. అది ప్రతిమానవునిహృదయమునందుఁ బాదుకొనియున్నది. ప్రకృతిని జిత్రకారుఁడు రమణీయమైన వర్ణములమూలమునను, విగ్రహరచకుఁడు మృత్తికమూలమునను, గాయకుఁడు మధురనాదముమూలమునను, కవి శబ్దసౌందర్యమూలమునను ననుకరించి దాని మహత్త్వమును గ్రహింతురు. విగ్రహరచకుఁ డొకస్థితియం దున్న యొకవ్యక్తినిమాత్ర మనుకరింపఁగలఁడు. చిత్రలేఖకుఁ డొకదృశ్యమునుమాత్రమే పటమునందనుకరింప సమర్థుఁడు. కాని కవి భిన్నములైన వివిధపాత్రలను దృశ్యముల నొక్కమాఱు ప్రదర్శింపఁగలఁడు. చిత్రకర్మవిగ్రహరచనలలో క్రియారూపమగు చలనము చూపుటమాత్రము సాధ్యముగాదు ఇది కవిత్వమున సాధ్యమగును. ఈకారణముచేతనే యాకళ వస్తువును సాక్షాత్కరింపఁ జేయును. అనుకరణము కవిత్వమునందు సాగినంతగ నితరకళలందు సాగదు. ఇట్టి విస్తృతియు, చైతన్యమును గలుగుటచేతనే కవిత్వము మిగిలినకళలకంటె శ్రేష్ఠమయ్యెను.

'రసాత్మకం వాక్యం కావ్య' మ్మని చెప్పునపుడు రసాత్మకత్వము శబ్దమునకంటె నర్థమున కెక్కువప్రాముఖ్యమని పండితులంద ఱంగీకరింతు

రు. కాన రసాత్మకమైన యర్థము లేక భావము కవిత్వమనఁబడును. ఆ భావమును వ్యక్తీకరించునది భాష. కానఁగవిత్వమునకుఁ బ్రాతిపదిక భావము. తిక్కనకాలమున వర్ణింపఁబడిన మానవమానసికవ్యాపారములు ప్రతికాలమువారు దమస్వానుభవములకు సరిగానుండుటను గ్రహించి యానందించుటచేతను, నితరదేశీయుల కావ్యములందలిభావముల మాటము చదివి మన యనుభవములకుఁగూడ సమన్వయించుకొని యానందింపఁగలిగి, యాభావములను భాగములను మనము మన భాషలోనికిఁ బరివర్తనము చేసికొనుచుండుటచేతను, మానవమానసిక ప్రవృత్తులు సర్వకాలములందు నొక్కవిధముగనే యుండుననుట నిశ్చయము. భాషభిన్నమైనను, భావములు విశ్వజనీనములగుటచేతను, గవిత్వ మాభావముల వ్యక్తీకరణమే యగుటచేతను, గవిత్వము విశ్వజనీన మని యొప్పుకొనవలసి వచ్చుచున్నది.

అరిస్టాటిలు తనవిమర్శనశాస్త్రమందు మూఁడు ప్రధానలక్షణములఁ దెలిపెను. ఒకటి,యితరలలిత కళలతోఁబాటు కవిత్వముయొక్క కర్తవ్య మనుకరణముగాని యుపదేశముగాదు. రెండు, కవిత్వమనుకరింపఁదగిన విషయము విశ్వజనీనమై యుండవలెఁగాని ప్రత్యేకవ్యక్తిగతము కాఁగూడదు. మూఁడు, కవిత్వోత్కృష్టతను బరీక్షించు ప్రయోజన మే మన నది శాశ్వతమైన యానందము సంఘమునకుఁ గూర్పవలెఁగాని కవికిమాత్రము గలుగఁజేసినఁ జాలదు.

కళలయం దనుకరణము మూలము నెంత సమీపించిన దాని యోగ్యతయంత పెరుఁగును. కాని సంపూర్ణముగ నేవస్తువునైన ననుకరించుట యేకళకైనను సాధ్యముకాదు. మఱియుఁ గళాకార్యమునకు సంపూర్ణానుకరణ మనావశ్యకము. ఎందు కనఁగా కళపని వస్తువును గుర్తించుటకుఁ గావలసిన ముఖ్యధర్మముల మనస్సునందుఁ బ్రతిబింబింపఁజేయుటయే గాని, దాని సూక్ష్మములైన వివిధాంగోపాంగముల జ్ఞానము మనమెదపున తికకించుటకాదు. కవి తన యింద్రియములకు గోచరించునట్లు ప్రపంచము

ననుకరించునుగాని, మూలమునకు నకలుసేయఁ జూడఁడు. మఱియుఁ గవిత్వము ప్రతిప్రాకృతిక వ్యాపారము ననుకరింపదు. ప్రపంచమునఁ గుత్సితవస్తువుల నేకములున్నవి. కవిత్వము వాని జోలికిపోదు. కనుకనే యేమహాకవియు నాహారాది శారీరక క్రియలను వర్ణింపఁడు. సంస్కృతాలంకార శాస్త్రములందుఁ గూడ వానిఁ జూపింపగూడ దను నిషేధముగలదు. లలితకళలు నైతికలక్షణములను, హృదయపూర్వకముగఁ జేయఁబడినకార్యములను మాత్రమే యనుకరించును, మానవజీవితమును,—శీలము, ఆవేశము, చేష్టలు—నింద్రియగోచరమగురీతిని గళయనుకరించును. అందుచే భూసీమ, మృగవృక్షపక్ష్యాదులు ముఖ్యానుకరణవిషయములు గావు. చర్యలకు రంగస్థలముగ నుండుటకై యివి బాహ్యప్రపంచమునఁ బ్రవేశపెట్టఁబడును. అనుకరణము రెండువిధములు. మొదటిది బహిరంగానుకరణము. ఇందు వస్తువుల బాహ్యరూప మనుకరింపఁబడును. రెండవది యంతరంగానుకరణము, ఇందుఁబాత్రల భావము లనుకరింపఁబడును. బహిరంగానుకరణముకంటె నంతరంగానుకరణముసేయు కళయే జనుల నెక్కువ యాకర్షించును. వస్తువుయొక్క యంతరంగమును జక్కఁగభావనచేసి యనుకరింపఁగల్గిన శిల్పిగల్గెనేని మనము సామాన్యముగ నావశ్యకములని తలఁచు బైటియంగములు గూడఁ గొన్ని నిరర్థకము లనిపించును. అట్టియంతరంగానుకరణము కష్టసాధ్యము.

ఇట్టి యనుకరణము విశ్వజనీనమైయుండవలయును గాని ప్రత్యేకవ్యక్తిగతమైయుండరాదు. ప్రపంచమందలి సకలమానవులమానసికవ్యాపారములు సర్వదేశకాలములం దేకముగనుండునని వెనుకఁ దెలిసికొంటిమి. కాననొకవిషయముఁగూర్చి ప్రపంచమునందు సకలమానవులకు నైక్యముగ నెట్టిభావముగలుగునో యది విశ్వజనీనము. నిర్దిష్టశీలముగల యొక పాత్ర యొకానొక పరిస్థితియందుఁ దదవసరముఁ బట్టి సందర్భోచితముగ నెట్లు మాట్లాడి ప్రవర్తించునో యది విశ్వజనీనమనఁబడును. నామధాగులైన పాత్రలుగల కవిత్వ మిట్టి విశ్వజనీనత్వమే లక్ష్యముగాఁ

గలది. కవి యొకానొక ప్రత్యేకవ్యక్తిగతవిషయమును గ్రహించి దానికి విశ్వజనీనతాముద్రనొసఁగును, కవిమూలమునందున్నది కొంత, యుండ వచ్చునది కొంత, యుండవలసినది కొంత చూచి యూహించి విశ్వజనీన ముగ నుండున ట్లనుకరించును. ఇదియే కళాధర్మము. సర్వజనులు విశ్వజ నీనముగ ననుభవించి భావించునొకదృశ్యము నెవఁడు చిత్రించునో వాఁడే నిపుణుఁడైన మహాశిల్పి. అతఁడే కళయొక్క మూలమునంత సమగ్రము గా నెఱిఁగినవాఁడు. ప్రకృతియొక్క విచిత్రరహస్యముల గ్రహించుట కెట్టిపద్ధతుల నవలంబింపవలెనో యతనికే తెలియును.

ఒకకథయొక్క సంఘటన పరంపరనొకటి తరువాత నొకటి యెట్లు జరిగెనో యట్లు కాలక్రమముగ 'జాబితా' వలెఁ జెప్పుట కవిత్వముకాదు. ఇది చరిత్రపని. చరిత్ర ప్రత్యేకవిషయములగుఱించి చెప్పును. కవిత్వము విశ్వజనీనవిషయములఁ గూర్చి చెప్పును. చరిత్రయందుఁ గాలక్రమము నను సరించి చెప్పఁబడిన సంఘటనలు కార్యక్రమముగ నుండునట్లు, నొకసం ఘటనమునకు మఱియొకసంఘటనమునకుఁ గలసంబంధమును కార్యకా రణరూపమునఁ గలిపి యాసంఘటనలను విశ్వజనీనములైన సత్యములు గనుండునట్లు కవిత్వము మార్చును. భూతకార్యము నున్న దున్నట్లు చెప్పు ట కవికర్తవ్యము కాదు. తదవసరపరిస్థితులంబట్టి యెట్లుజరుగునో, మఱియు నెట్లుజరుగసాధ్యమో చెప్పుటయే కవిపని. సంఘటనలమార్చి చెప్పకపో యినచోఁ గవిత్వమునకు గౌరవము లేదు; మార్చిచెప్పినచోఁజరిత్రకు గౌ రవము లేదు. చరిత్రకారుఁడును గవియు గద్యపద్యములందు వ్రాయుటచే భిన్నులుగారు. శ్రీయుత చి. వీరభద్రరావుగారియాంధ్రులచరిత్రను బద్య రూపముగ రచించినను నది చరిత్రయేయనిపించుకొనును. కానఁగవిత్వము చరిత్రకంటె నెక్కువయుత్తమమును దాత్త్వికమునైనవస్తువుగలది. చరిత్రల యందుఁ బురాణములయందు నక్కడక్కడఁ గొన్ని రసవంతములైన యు త్కృష్టసంఘటనలుండును. కవి వానినేరి యాదర్శప్రాయముగఁ జేయును.

అద్యతనకాలమున వెలువడుచున్న భావకవిత్వ మనుపేరుగల ఖండకావ్యము లుద్రేకపూరితములయ్యు సర్వజనాదరణపాత్రముకాకపోవుటకుఁ గారణ మందలి భావములు విశ్వజనీనములు కాకపోవుటయే. అందుఁగవులు దమసొంతగోడును జెప్పుకొనుచుఁ దమప్రత్యేకవ్యక్తిగత భావములనే వెలువరించిరిగాని, తమభావములకు నితరులభావములతోఁ గలసంబంధమును విచారించి వానిని విశ్వజనీనముగఁ జేయరైరి, కవిభావములు వేఱును పాఠకజనుల భావములు వేఱునైనవి. అందుచే జనులు వారిభావములతో సహృదయత్వము నెఱపి, వారికవిత్వ మర్థముచేసికొనఁ జాలరైరి. కవిత్వమున విశ్వజనీనత్వమునకుంగల స్థానమిది.

ఇట్టివిశ్వజనీనత్వమునకు సాధారణాగత్యధర్మముల ననుసరించి యేదిసాధ్యమో యది ముఖ్యలక్షణమై యుండవలయును. కళలయందు సాధ్యమైన యసాధారణవిషయముకంటె నసాధ్యమైన సాధారణవిషయమునే గ్రహింపవలెను. సాధారణమనఁగ సామాన్యమనికాదు. సామాన్యమనఁగఁ గొందఱియందుండునది, సాధారణమనఁగ లోకమునందంతట నుండఁదగినది. కావ్యమున నసాధ్యవిషయముకంటె నసాధారణవిషయమెక్కువదోషమైనది. ఇక్కడనే కవిత్వమునకు శాస్త్రమునకు భేదము గలడు.

శాస్త్రకవిత్వములు రెండును బ్రకృతిని బరిశోధించి సత్యమును దెలువరించుటకే ప్రయత్నించును. కాని భిన్నలక్షణముగల సత్యమును భిన్నమార్గముల వ్యక్తీకరించును. శాస్త్రము సత్యసంఘటనమును, కవిత్వము సత్యభావమును దెలుపును. శాస్త్రము భౌతికప్రకృతియందలి యథార్థవస్తువులఁ గూర్చి యున్నదున్నట్లు చెప్పును. శాస్త్రము విభజనమూలమునను, గవిత్వమనుకరణ మూలమునను దమపనిని సాధించును. కవి ప్రకృతిని రసమయదృష్టితోను, శాస్త్రజ్ఞుఁడు పదార్థపరిజ్ఞానదృష్టితోను జూచును. శాస్త్రము విజ్ఞానమును, గవిత్వమానందమును గలుగఁజేయును. శాస్త్రమున కాధారము బుద్ధి. కవిత్వమున కాధారము

స్వానుభూతి. శాస్త్రమున కుత్పత్తి స్థానము మెదడు. కవిత్వమున కుత్పత్తిస్థానము హృదయము. శాస్త్రముయొక్క రాజ్యము సత్యము. కవిత్వముయొక్క రాజ్యము సౌందర్యము. శాస్త్రము భౌతికసత్యమును గవిత్వము నిగూఢసత్యమును దెలుపును. శాస్త్రజ్ఞుఁడు వస్తువుల రూపములు, గుణములు, నిర్మాణవిధము, సంబంధము మొదలైనవానిఁగూర్చి పరీక్షించి, వానిని వివిధజాతులుగ విభాగించి, యవి యేపరిణామధర్మమునను సరించి యుత్పన్నమగుటకుఁ గారణమయ్యెనో పరిశోధించి, కొన్నిప్రయోగములమూలమునఁ దనపూర్వాభిప్రాయమును బునఃపరీక్ష చేసి నిశ్చయించును. ఈవిధముగ శాస్త్రము ప్రకృతియొక్క భౌతికరూపమునందలి యొక్కొక్క వస్తువును బరిశోధించి, వివిధవస్తువుల నొక్క సాధారణధర్మము క్రిందికిఁ దెచ్చి, చివరకుఁ బ్రపంచమునఁ జెదరిన నానావస్తువులం దంతర్భూతమైనది యొకటేయని విశ్వమున కైక్యమునాపాదించును. ఈవిధమున శాస్త్రము ప్రత్యేకత్వమునందు విశ్వజనీనత్వముఁ గనిపెట్టుటకుఁ బ్రయత్నించును. ప్రత్యేకత్వమూలమున విశ్వజనీనత్వమును వ్యక్తీకరించుట కవిత్వముయొక్కలక్ష్యము. కొలని యందలి పూవును జూపి యొకసామాన్యమానవు నడిగిన నది, 'పద్మ' మని చెప్పును. శాస్త్రజ్ఞుఁడది యే జాతి పుష్పమో తెలుపును.

కవి దానినే "సరోవరసుందరి" యని యనువదించును. ఇట్లనుటచే నాసుమముయొక్క సౌందర్య సౌకుమార్యము లవగతమగును. మఱియొక కవి దానినే తేజోకుసుమమని వ్యక్తీకరించును. శాస్త్రజ్ఞుఁ డా పుష్పమునే దళములు, కాడ, కర్ణిక మొదలైన యవయవవిభాగముసేసి, దాని యుత్పత్తివృద్ధిక్షయములఁ దెల్పును. ఈవిధమున శాస్త్రకవిత్వములు రెండును సత్యమునే వెల్లార్చును. కాని మన మాశించునది శాస్త్రజ్ఞుని చేతియందు విభజింపఁబడిన పుష్పముకాదు. కవి పద్మపుఱేకు లుత్తరింపఁ బడుటఁ జూచినచో విలపించును. అట్లు సేయుట కాతని చేతు లాడవు. కవికే కాదు, మన హృదయముగూడ నట్టిచర్యలకు సమ్మతింపదు. కాన

కవిత్వసత్యముసకు మనకు నెక్కువసన్నిహితసంబంధము; శాస్త్రసత్యము దూరము. ఇట్లు శాస్త్రము వస్తువులయొక్క పుట్టుక, తత్వము, జాతి, చరిత్ర మొదలైనవానితోఁ గూడుకొనిన సక్రమహేతుపూర్వకవ్యాఖ్యాసము సేయుచు. ఇంతే. శాస్త్రజ్ఞుని ప్రజ్ఞయు, దృష్టియు దీనికి దాటి పోలేవు. ఇట్టి విజ్ఞానముగలిగినతరువాత మనకుఁ బ్రకృతికిఁగల సంబంధ మెట్టిదో శాస్త్ర మెంతమాత్రము దెలుపఁజాలదు. ప్రపంచములో సామాన్యముగా మానవులందఱకుఁ బ్రకృతియందలివస్తువుల శాస్త్రవిషయకవిజ్ఞానమం దభిరుచియు నాదరణమును బహుస్వల్పము. కాని ప్రకృతికి మానవునకుఁగల సంబంధము ననుభవపూర్వకముగ గ్రహింపనెంచెదరు. శాస్త్ర మీయర్థమునఁ బ్రయోజనకారి కాదు. అందుకొఱకుఁ గవిత్వము నుపాసింపవలసినదే.

కవిత్వము ప్రకృతికి మనకుఁగల సంబంధమును, ప్రకృతిని మనము చూచురీతిని మన యోజనోద్రేకములపరముస, మస భావానుభవములకుఁ దాఁకునట్లు మానవజీవితమును వ్యాఖ్యానప్రాయముగ ననువదించును. ఇట్టి రచనగల కవిత్వము మానవుల భావోద్రేకముల నుద్బోధించు శక్తిగలిగి యున్నది. ఈశక్తియే దీని విశిష్టలక్షణము. ప్రకృతియొక్క రసావిష్టభాగములందే యుద్భవమంది యాదిక్కునుండియే కవిత్వము వ్యాఖ్యానముసేయుచు మనల నుద్రిక్తులఁజేయును. కవిత్వము ప్రకృతియందలి సౌందర్యరహస్యముల వెలార్చును. ఇవి ప్రపంచమునందంతట వ్యాపించి నిత్యము ప్రదర్శింపఁబడియున్నవి. అందఱు చూడవచ్చును. మనముగూడ ప్రకృతిలో నొక భాగమగుటచే మసలోఁగూడ నాసౌందర్యరహస్యము లున్నవి. కనుక నాగుణములమూలముననే ప్రకృతియందలి సౌందర్యరహస్యముల గుర్తింపనవకాశము గలుగుచున్నది. ప్రతిమానవుని హృదయమునందొక రసమయకోశమున్నది. కాని యనేకులం దది నిత్యవ్యవహారమందలి యనేకేతరాభిరుచులవలన నణఁచివేయఁబడుచుండుటచే క్షీణించి క్రమముగా మాటుపడుచున్నది. అందుచే

బహుస్వల్పసంఖ్యాకులు తప్ప మిగిలినమానవులందఱు నాసౌందర్యరహస్యముల నల్పవిషయములుగ నెంచి నిరసనభావముతోఁ జూతురు. కాన నది యందఱకుఁ గనఁబడుట లేదు. చూచినదికూడ వెంటనే వారు మఱచిపోవుదురు. ఇందుచే మానవులనేకు లాసౌందర్యరహస్యముల నేత్రములుండియుఁ జూడలేరు. చెవులుండియు వినఁజాలరు. హృదయముండియు భావింపలేకుందురు. కానఁ గవికిఁ బ్రకృతియందిట్టి యుపేక్షాభావముండదు. అతఁడు ప్రకృతిభౌతికస్వరూపము నడుగునదాగియున్న పవిత్రమైన దేవరహస్యమును దనసూక్ష్మదృష్టితోఁ జూడఁ బ్రయత్నించును. ఇట్టిశక్తి యతనికిఁ బ్రత్యేకముగ దైవముచే నొసఁగఁబడును. కొన్నిరసావిష్టసమయములందుఁ బ్రకృతి తనగుణముల విశేషశక్తితో బహుస్పష్టముగఁ గనఁబడుచును. అపుడు మనహృదయములుసూర్యోదయమునకుఁబద్మములు వికసించునట్లు వికసించి, మేఘోదయమున నృత్యమాడు నెమలివలె దేహము పులకరింప మనము తన్మయత్వమును బ్రహ్మానందమును బొందుదుము. అంతవఱకే మన బులుపు. ఆ యానందమును మాటలతో వ్యక్తీకరింపలేక కాళ్లుసేతులు నటునిటు త్రిప్పుదుము. మాటపెనఁగి రాదు. బలవంతముగా మాట్లాడఁ బ్రయత్నించినచో నత్తివచ్చును. ఇది మనస్థితి. కవిస్థితివేఱు. కవి ప్రకృతియిచ్చిన యా యరుదైన యవకాశమును గౌరవాదరణలతో గ్రహించి, యానందాశ్చర్యములతోఁగూడిన యొక యావేశానుభవముచే తన్మయత్వమునుబొంది, చంద్రునిగాంచిన సముద్రమువలెఁబొంగును. ఇది వానిలోనున్న తమోగుణమువలన నుద్భవించును. ఇట్టియుద్వేగము పాలుపొంగినట్లు కవిహృదయమునఁ బొంగిననేగాని కవిత్వ మున్నతపదమునొందఁజాలదు. ఆ యుద్రిక్తభావము కంఠగతమై పొర్లఁజూచును. వెంటనే యాభావమును వ్యక్తీకరింపఁ జూచినచో నది సంస్కారశూన్యమైయుండును. కాన సత్కవి తన యుద్రేకమును గొంచెమాపుకొని దైవదత్తమగు సూక్ష్మదృష్టివలనఁ బ్రకృతిసౌందర్యరహస్యముల స్పష్టముగఁ బొడగాంచి యవగతముచేసికొనును. ఉద్రేం

గిత జ్ఞానముగల సూక్ష్మదృష్టి కవికి,ఋషికివలెఁ దనయందుఁగల సత్వగుణమువలనఁ గలుగును. అందుచేతనే 'నానృషిఃకవిః' "నానృషిఃకురుతేకావ్య' మ్మనిరి. పిమ్మట తనభావనాబలముచే నతఁడు దానిననుకరించుచు వ్యాఖ్యాన ప్రాయముగ వ్యక్తీకరించును. ఆభావముల వ్యక్తీకరించుటకై కవికి సృష్టించుశక్తి యుండవలయును. స్రష్టశక్తిచేతనే యతడు కవిబ్రహ్మయనఁ బడుచున్నాఁడు. కవి కిట్టి సృష్టిసమయమున బ్రహ్మకువలె రజోగుణముండును. సృష్టి రజోగుణమువలననేసాధ్యము. అట్టిరజోగుణమువలననే కవి బ్రహ్మయగుచున్నాఁడు. ఈవిధముగఁ గవిమనకుఁ బ్రకృతికి నడుమనిలిచి మనకనులుదెఱచి, మనచిత్తముల నుద్బోధించి, మనల నాప్రకృతిరహస్యముల కభిముఖులఁజేసి, మనముచూడలేనివస్తువుల మనభావనతోఁ జూపునట్లు, మనకునచ్చునట్లనువదించును. ప్రతిమానవునియందు నాప్రకృతిలక్షణములును, రసమయకోశమును గొంతగానైన నుండును గాన మనము సన్మతించి కవిపొందిన యావేశానందములనే పొందుదుము. ఈవిధముగ మనముగూడ ప్రకృతిసౌందర్యానుభవమునందుఁ బాల్గొనునట్లు కవులుసేయుచున్నారు. ఇది కవిత్వముయొక్క శక్తి. ఇట్టికవిత్వములేనియెడల మనము బ్రకృతిరహస్య మెఱుఁగనియంధులమగుదుము. కవిత్వము పాఠకులమనస్సులకు సంస్కారము గలుగఁజేసి ప్రకృతి నభినందించుశక్తినొసఁగుచున్నది. ఇది విశ్వజనీనమైన సత్యమునకుఁ బ్రియమును బ్రత్యక్షమునైన స్వరూపమునిచ్చును. ఇందలి విశ్వజనీనత్వము నిరాకారమైన భావముగాక సజీవప్రక్రియగల యాకారముగలది. కవిత్వమందుఁగల యిట్టియుద్రేకశక్తి శాస్త్రమందుఁగాని, చరిత్రమందుఁగాని లేదు.

వ్యాకరణశాస్త్రప్రశంస.

ఉభయభాషాప్రవీణ మల్లాది సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు.

మఱియు భాషాభివృద్ధినిఁబట్టి వ్యాకరణశాస్త్ర గ్రంథ సంఖ్యాభివృద్ధియనియు నదికారణముగ వెనుకటి వ్యాకరణగ్రంథములనేపట్టుకొని వ్రేలాడక క్రొత్తవ్యాకరణ గ్రంథములను వ్రాసికొనవచ్చుననియు నీగ్రంథములవలన మహాకవి ప్రయోగముల ననేకములను సాధువులుగఁ జేయవచ్చుననియుఁ గొందఱు చెప్పుచున్నారు. అనఁగాఁ గొన్నిపదములు మాత్రమే యాకాలమున నుండినవనియు వానికి మాత్రమే యప్పటివారు శాసనములను వ్రాయఁగా నాతరువాతికాలమునఁ బెఱిఁగిన పదములకుఁ దరువాతివారు నియమముల నేర్పఱచిరనియు నట్లుకానిచో శాకటాయన ప్రభృతుల శాసనముల సమగ్రముగఁ గూర్పఁబడనేలయనియు వైయాకరణులు పాణిని కాత్యాయన పతంజలులయం దుత్తరోత్తర ప్రామాణ్యముంచుటకుఁ గారణముకూడఁ బాణినికంటెఁ గాత్యాయనుఁడు నాయనకంటెఁ బతంజలియుఁ గ్రొత్తక్రొత్త శబ్దముల సాధుత్వము నంగీకరించు శాసనముల నిర్మించుటయే యనియు నాకారణమునఁ గ్రొత్తవ్యాకరణ గ్రంథములను వ్రాసికొనినచోఁ దప్పులేదనియు నందులకుమహాప్రయోజనము మహాకవిప్రయోగసాధుత్వసంపాదన మనియు భాషకు నెప్పుడు పెఱుఁగుటయను స్వభావము గలిగినను నాస్వభావ ప్రవాహమును వ్యాకరణ మనుపర్వతప్రాయసేతురచనచే నరికట్టఁ జూచుట యాప్రవాహముయొక్క జీవాంశమునకు భంగముకలిగింపఁ జూచుటయే యనియు వారితాత్పర్యము.

ఆయంశములు చర్చింపఁదగినవి.

లక్షణకర్తలు మొదట లక్షణములను వ్రాయునపుడు కొన్నిపదముల విషయముననే తమచూపును బ్రసరింపఁజేయుట సత్యము. అది

కారణముగఁ బైయంశములను నిర్ణయించుట మాత్రము నిజముగ నాభాషకు నపభ్రంశత్వ లక్షణసంపూర్ణద్రోహమునంటింపఁదలంచుటయే. ఏలయన మునిత్రయమునందుఁ దరువాతి వైయాకరణులకు నుత్తరోత్తర ప్రామాణ్యబుద్ధిగలుగుటకుఁ గారణము వారు క్రొత్తక్రొత్త శబ్దముల సాధుత్వము సంపాదింపఁ బూనుటకాదు. అట్లయినచోఁ బతంజలి మహర్షి "గావీ"ఇత్యాదిపదముల నపభ్రంశముల క్రింద ననఁగ గ్రామ్యముల క్రిందఁ జేర్పనేల? వానికిఁగూడ నేదోయొక శాసనము వ్రాసినచోఁ గాదని యడ్డుపెట్టువారెవరు? కొన్ని పదములు వర్ణాగమ, వర్ణవ్యత్యయ, వర్ణ వికృతి, వర్ణనాశముల, సంధి రూపాంతరత్వమొందుటయు నద్దాని మూలమున భాషకొంచెము పెరుగుటయు విరుద్ధముకాదు. భాషాంతర సంపర్కము భాషాభివృద్ధికిఁ బ్రధానకారణము కాదని యామాట నెత్తనైతి.అట్టివర్ణాగమాదులనొందిన కొన్ని పదములను మాత్రము సాధువులనుజేసి గ్రహించుటయు నామార్పేగల కొన్ని పదములను విడుచుటయును బతంజలిమహర్షి యేమి హేతువుఁదలఁచి చేసెనో తెలియకున్నది. పాణినిమునియు"లోపశ్శాకల్యస్య"యను మొదలగు మున్యంతరమతాంగీకారము నేల చేయవలసివచ్చెనో ? మతాంతరాంగీకారముచేయు నతఁడు ప్రామాణికుఁడైననే చేయునుగాని క్రొత్తవానికి సాధుత్వముచేయఁబూను నతఁడు మతాంతరము నంగీకరింపఁడుగదా. కనుక నతనియుద్దేశ్యముకూడ నేమైయుండునో? నాయభిప్రాయము శిక్షితాశిక్షితవిద్యుల వ్యవహారస్థములగుటచేతనే యాపదములట్లు వైయాకరణాదృత్యనాదృతుల నందినవని (అనగా శిక్షితభాషుల పరస్పరవ్యవహారమున మెలఁగు పదముల నాదరించుటయు నశిక్షితభాషుల పరస్పరవ్యవహారమునమెలఁగు పదముల నాదరింపమియు వైయాకరణులపనియని తాత్పర్యము. శిక్షితభాషులనఁగ శుశ్రూషాపూర్వకవిద్యాగ్రహీతలు. అశిక్షితభాషులనఁగ శ్రవణమాత్రోపలబ్ధమాత్రాదివ్యవహారస్థపదవ్యావహారికులు.) అట్లు కానిచో నాపదములు చేసినపాపమేమి? అవియు వర్ణలోపాదుల నందినవో

కదా. కనుక వ్యాకరణము వ్రాసినపిమ్మటఁ గ్రొత్తగవచ్చిన శబ్దములకు సాధుత్వసంపాదనము మునిత్రయమువారు చేయఁబూనను లేదు. ఆకారణమున వారియందుఁ బ్రామాణ్యబుద్ధి గలుగను లేదని తేలుచున్నదికదా.

మఱియుఁ బాణినిమహర్షి పూర్వాచార్యుల శాసనములయందు లాఘవగౌరవాదులను బర్యాలోచనచేసి తాను వారికంటె నధికలక్ష్యదర్శిగావున నంతకన్న లాఘవసమగ్రతలు కలుఁగ వలెనని సూత్రరచనకుఁ గడంగుటయేకారణముగ నాయనయందు నాయన యెంతశక్తిగలవాఁడైన మఱపనునది జంతుసహజాతముగనుకఁగొన్నిపదముల విషయము మఱువఁగా నాయనకంటె నధికతర లక్ష్యదర్శియగు కాత్యాయనుఁడు వార్తికములను గొన్నింటిని వ్రాయుట కారణముగ నాయనయందు నాయనయుఁ గొన్నిమఱచుటచే నంతకంటె నధికతమలక్ష్యదర్శియగు పతంజలి ముని యాసూత్రవార్తికముల యావశ్యకతా నావశ్యకతలను విమర్శించి యందలి లోటుపాటులను సవరించి కొన్నిటఁ గ్రొత్తభాష్యేష్టులను నిర్మించి లఘుత్వసమగ్రతలను గనఁబఱచినందున నాయనయందు నుత్తరాభివృద్ధిగ సర్వవైయాకరణులకుఁ బ్రామాణ్యబుద్ధి యేర్పడినదేగాని శాసననిర్మాతలైనంతమాత్రమునఁ గలుగలేదు. కనుకనే "లుపియుక్తవద్వ్యక్తివచనే" ఇత్యాదులను బాణినిమహర్షి కాదనుట సంగతము లేకపోలేదు. మఱియు సర్వపదజ్ఞానము సర్వేశ్వరునిదిగాని యెంతయోగులైన మనుష్యులుగాన వీరిదిగాదను కారణముచే వీరికిఁగూడ మఱపు మొదలైన ప్రాకృతజనసహజధర్మముల నాపాదించినందులకు మన్నింతురుగాక. కనుక శాకటాయనాదిప్రథమ వైయాకరణులు కొన్నిపదముల విషయము మఱచియుందురనిన నొకదోషముకాదు. ఆకారణమున భాషాభివృద్ధినిబట్టి వ్యాకరణగ్రంథాభివృద్ధియని నిర్ధారణయుండఁగూడదు. భాషాభివృద్ధి జనసంఘాభివృద్ధినిబట్టి యేర్పడవలసినదేకాని తీరికూర్చుండిన యొకద్దిద్దఱివలన నగునదిగాదని "లోకాచ్చలౌకికా"యను భాష్యమును

బట్టి తెలియుచున్నదిగదా. అట్లే భాష యెవరిచేతను వికారమునొందిం పను బడదని "సిద్ధా"యనుపదమువలనఁ దెలియుచున్నది. అనఁగా లక్షణ కర్తలు భాషను మాఱుపలేరని తాత్పర్యము. అట్టి జనసంఘము తనకు వ్యవహారములో నెంతయవసరమో యంతకంటె నొకపదమునైన నధిక ముగ భాషలోనికిఁ జొరనీదు. అట్లు చొరనిచ్చుట స్వభావవిరుద్ధము. అట్లయినచో నీప్రపంచములోనిభాషలలో వ్యవహారమునకు నవసర మగు పదములకంటెఁ జాల యధికముగఁ గలవుగదా? యవి యెట్లు వచ్చినవని ప్రశ్న రాకపోదు. అందులకు నొకజనసంఘమువ్యవహారము నకుఁ జాలినంతభాష పెఱిగినకాలమున నాభాషలోఁ గూర్పఁబడిన వా క్యాదుల భాషమార్పుచెందక యట్లేయుండును. వ్యవహరింపఁబడు భాష లోఁగాలముగడచినకొలఁదిఁ బ్రయోక్తల యభ్యాసపాటవాది లోపము ల ననుసరించి వర్ణలోపాదులు గలిగి పదములు మాఱుచుండును. ఇట్లు మాఱినభాషలోని పదములును బైవాక్యాదులలోని పదములును(కొన్ని మార్పు లధికమగువఱకు) నేక భాషలోనివిగఁ బరిగణింపఁబడును. ఆకా రణముచేఁ బ్రపంచభాషలలో నవసరమునకుమించిన పదజాలము కనఁ బడుచున్నదని లఘుసమాధానము. అప్పటి శిక్షితజనవ్యవహారస్థపద ముల వాక్యపద్యాదులలోఁ గూర్చి వాని నానియమములతోఁ బాటు వల్లె వేసి భద్రపఱచువారు పండితులు. అందుముఖ్యముగ వైయాకరణులు. ఆపనిసాధారణులకు సాధ్యముకాదు. కనుక వ్యాకరణమును వ్రాయుట చే భాషాప్రవాహ మఱికట్టఁ బడినదను మాట మిగులఁ బొరపాటని స్పష్టము కదా. గీర్వాణవాణీగంగాప్రవాహము ప్రథమదంపతి హిమ శైలములనుండి బయలువెడలిన కొలఁదిదూరముమాత్రమే యనఘ వాహిత స్వరూపము గలిగి పిదప గమనవేగస్థలవిశేషపతనప్రభృతు లచేఁ గ్రమకలుషత్వమునందుచుండ నాస్థితినిగాపాడుటకై మహర్షులు తమతమసమయానువర్తులై సంస్కారవస్త్రమున వడియఁబోయ సమా కట్టి సూత్రనిర్మాణమునకుఁ బూనుకొనిరనిన సమంజసమని తోఁచెడిని.

ఆ ప్రవాహ మడ్డంకులేకుండ నడచుచుండుటచే నానావర్ణములు నానా గుణములుగలదగుచుండుటయు నసంభావ్యముగాదు. అంతియకాని యెవ రు నా ప్రవాహ మఱికట్టఁజూడలేదు. అనఁగా నాపనిసంఘమునకుఁ గాక యొక రిద్దఱిముగ్గురకు సాధ్యము గాదనియు, సంఘమట్టిపనికిఁ బూనకొన దనియుఁ దాత్పర్యము. అట్టి గీర్వాణభాషాప్రవాహముయొక్క వికృతి రూపములే ప్రాకృతాదిభాషాప్రవాహములనినచో, లోపమేమి ? ప్రాచీన తమములైన చరిత్రలను సూచించు వైదికలౌకికసంస్కృతభాషలు కతి పయదేశభాషాసాధారణములుగఁ బ్రత్యక్షముగఁ గనఁబడుచుండఁ గేవల మానుమానిక మాతృభాషాంతరకల్పన మెందులకుఁ జేయవలసివచ్చె నో ? తెలియకున్నది. అది యీభాషాకుటుంబములోని భాషలకు, నీగీర్వాణభాషయే మూలమనినఁ దమభాషలకు న్యూనత వాటిల్లునని తలంచువారికల్పనమై యుండనోపును. లేనిచో నట్టి యభూతకల్పన మెం దులకు ? ప్రాచీనవాఙ్మయమే యీభాషాప్రాచీనతను వ్యక్తపఱచును గదా ? చిరకాలము క్రిందటి వృత్తము నూహించుట యందమేకాని నిర్ధ రించుట సాహసము కాకపోదు. మఱి యొకవిశేషమేమనఁగాఁ జిరకాలము క్రిందట వ్యవహారములోనుండి నట్టియుఁ దమకాలమున సాధారణజన విస్మృతములగునట్టి యీభాషాపదములను బండితులు ప్రాచీనకాలగ్రథి తతద్భాషావాక్యములయందు నామ్రేడించివాఙ్మయములయందుఁ గూర్చు వారై యున్నందునఁ దమతరువాతి వాఙ్మయరచయితలకుఁ గావలసినన్ని పదములను సంగ్రహించియుంచిరని వారియందు మనము సంపూర్ణము గఁ గృతజ్ఞతగలిగి ప్రవర్తింపవలెను గాని వారుభాషాజీవములను దీసివేసి రనుట చాల యక్రమము. అట్టివాక్యములలోని నియమములను గనుగొని వెల్లడించువారు వైయాకరణులు. వారు భాషాప్రవాహ మఱికట్టఁజూచి రోసంరక్షింపఁజూచిరో చదువరు లీతూరి గ్రహింతురు గాక. వారు సౌల భ్య ప్రధానప్రక్రియాప్రదర్శకులగుటయేకారణముగ వారియందు మిగి లినభాషాదివేత్తలకందఱకు నట్టిగౌరవ మంకురించెను గాని క్రొత్త క్రొత్త

పదములకు సంస్కారము కల్పించుటచేతఁ గాదు. ఇందులకుఁ బ్రమాణము "శక్తిగ్రహంవ్యాకరణోపమానే" త్యాది గ్రంథమే కనుకఁ గ్రొత్తవ్యాకరణములను వ్రాయఁబూనుటయాభాషకు నసంస్కృతత్వము నందింపఁ బూనుటయేకదా. అట్టి యీవ్యాకరణశాస్త్రము ప్రకృతవిజ్ఞానశాస్త్రమువలెనాకాలమునఁ గనుగొనఁబడి వృద్ధిపొందింపఁబడినది. విజ్ఞానశాస్త్రముప్రళయమువఱకుస్థిరములైన పంచమహాభూతములగుణక్రియల నాశ్రయించి బయలువెడలినది. వ్యాకరణశాస్త్రమో నిమిత్తకారణజన్యమైన శబ్దము నాశ్రయించి యుత్పన్నమైనదని యాభేదముమాత్ర మొప్పవలెను. ఆనిమిత్తకారణములు క్షణికములును అనేకవిధములును గాన వానివలనఁ గలుగునొక్కొక్క శబ్దమును బహువిధత్వమును నచిరస్థాయిత్వమునొందినది. ఆశబ్దములలో నేకవిధానుపూర్వికి ప్రతిశబ్దము కొంతకాలమైనను గొందఱిచేతనయిన నొక యభిప్రాయము బోధింపవలె నను నుద్దేశ్యముతోఁ బలుకఁ బడును గాన నాకాలమం దాకొందఱిచేతఁ బలుకఁబడు నాశబ్దములలోనే యేవిశేషములను శిక్షితవిద్యులగువారు గ్రహింపఁగలిగిరో యాయావిశేషములనే యొకచోఁ జేర్చినచో నదియే వ్యాకరణమనిచెప్పఁబడును. ఆవిశేషముల నన్నిటి నొకస్థలమునకుఁ బ్రోగుచేయుటకు సాధనసామగ్రి యధికముగ నవసరము. దానికి మఱపు మొదలగు ప్రతిబంధకములు దప్పనే తప్పవు. కనుకఁ బూర్వవైయాకరణులు లక్షణములను వ్రాయక విడిచినపదములు వ్యాకరణము వ్రాసిన పిమ్మటఁ గ్రొత్తఁగ భాషలోనికిఁ జేరినవేయని యనరాదు గదా. అవి మఱచుటచే మిగిలినవియే. వ్యాకరణము వ్రాసినపిమ్మట భాషపెఱుగఁగా వచ్చినపదములే యని పట్టుదలతో వాదించువారి నడుగుచున్నాను. అట్లయినచో మొదటివాఁడు వ్రాసినగ్రంథమును రెండవవాఁడును వానిది మూఁడవవాఁడును జూచి యుండి గదా క్రొత్తవానిని వ్రాయబూనుకొనవలయును ? అట్లయినచో వైదికప్రయోగముల మాట యటుండనిచ్చి లౌకికసంస్కృతశబ్దములలోనే శబ్దమువిషయమై యేరెండవవారు లక్షణమును వ్రాయనక్కఱలేదు కదా. క్రొత్తవాని విషయమైనచో నవసరము. అట్లు జరుగవలసియుండఁగ

వ్రాసినవానికే మఱలవ్రాయుట; యుంసుక్రొత్తవాని విషయమంతగ లేకుండుట మొదలగు సంశయములమాటకు బదులేమని వచింతురు ? ఆలక్షణకర్తలు భిన్నభిన్నదేశస్థులై యుండి యెవరికి వారుస్వతంత్రముగను సంపూర్ణముగ నానాటిభాష కుండిన కట్టుబాట్లనువ్రాయఁబూనుటవలన వచ్చిన పౌనరుక్త్యముగాని భాష పెఱుఁగుచుండఁ దమతమకాలములలోని ప్రయోగవిశేషములకెల్ల వ్రాయఁబూనుట కారణముగనైన పౌనరుక్త్యము కాదని నాయభిప్రాయము. ఒక్కమునిత్రయమువారును యాస్కాచార్యుఁడును దక్క తక్కిన ప్రాచీన వైయాకరణులు పరస్పరమతముల నుగ్గడించుట కాని ఖండించుటగాని చేసియున్నట్లుచెప్పికొనఁ గానైన వినియుంటిమా ? అనఁగాఁ గ్రొత్తక్రొత్త శబ్దములసాధుత్వసంపాదనము వైయాకరణాభిమతమైనచో నెందైన. బూర్వవైయాకరణుల కృతుల యందొకరినొకరు తెలిసికొని యున్నట్లుగాని వైయాకరణాభిమతమగు నర్థమాత్రాలాఘవము నపేక్షించి క్రొత్తసూత్రముల నిర్మాణమునకుఁ బూనుకొనినట్లుగానిసూచన లేవియైనఁ గనఁబడుచున్నవా ? యని యభిప్రాయము. ఆయభిప్రాయమే యున్నయెడల నొకచోనైన నట్టిది వ్యక్తముకాదా ? కనుక భాష పెఱుగుచుండ నా యాకాలములందు నాయావైయాకరణులు వ్యాకరణకరణమునకుఁబూనుకొనిరనుట సయుక్తికమునున్యాయమును గాదు.

అందుచేఁ గ్రొత్తఁగా నిప్పుడు మహాకవిప్రయోగసాధుత్వమునకై వ్యాకరణమును వ్రాయఁబూనుట పైనఁజెప్పిన యసంస్కృతత్వాపాదనమునకే కాని ప్రయోజనమునకుఁ గాదు. జనులవ్యవహారమున కెంత భాష యవసరమో యంతయుఁ బెఱిగినపిమ్మట నప్పటి యాభాషకుండిన కట్టుబాట్లు క్రమముగా సామాన్యజనులవ్యవహారములో సడలుచుండ ననఁగా నపభ్రంశత్వముపొందుచుండ నప్పటి వ్యాకర్తలు తమతమ యనుభవములో నున్న యాభాషయొక్క యాకట్టుబాట్లను గ్రోడీకరించిరనియే నిర్ధారణచేయవలసియున్నది. అప్పటి భాషాపరిస్థితులను దెలుపుటకే యన్ని వ్యాకరణగ్రంథములు బయలుదేరినవి. పాణినికాత్యాయనపతంజలులు సంపూర్ణముగ నాపనిని నెరవేర్చినందునఁ దరువాతిమునీశ్వరులు

మఱల నాపనికిఁ బూనుకొందురే? బోపదేవాద్యర్వాచీన వైయాకరణులన్యోక్త క్రొత్తక్రొత్త శబ్దముల సాధుత్వసంపాదకశాసనములు ప్రామాణికములైన యెడల వృత్తికారుని "యంగగాత్రకంఠేభ్యో వక్తవ్య"మ్మను వార్త్తికముమాత్రము ప్రామాణికము కాకపోవునా? ప్రాచీనకాలమునుండియు భాషలో మెలగుచుండి వైయాకరణులదృష్టిని బడని ప్రయోగవిశేషములవిషయమై క్రొత్తశాసనము వ్రాసినను రమణీయముగాని సర్వజ్ఞుఁడైన ఋషియొక్క "అసంయోగోపధాత్" అను నిషేధవాక్యము ప్రత్యక్షముగఁ గప్పడుచుండ వ్యాఖ్యాతలు సవరింపకయుండ నట్లు చెప్పుటవృత్తికారునిది సాహసము కాకపోదు. మఱియుఁ బాత్రవిశేషానుకరణేతరస్థలములఁ గవికిని లక్షణకర్తకును భేదమేమి? అనఁగాఁ బ్రవృత్తినిమిత్తము వేఱు కాదని కాదు. భాషాస్వరూపనిర్ధారణలో భేదమేమని యభిప్రాయము. లక్షణకర్త యాప్రయోగము నట్లనుశాసించుటకు లక్ష్యజ్ఞానములేనివాఁడా? కవికిమాత్రము పూర్వకాలికప్రయోగపరిజ్ఞాన మవసరముకాదా? పూర్వకాలికప్రయోగములును బరకాలికప్రయోగములు నేకొంతకాలమునకో కాక యెల్లప్పుడు వాడుకభాషలో నిమిడి యుండవుగదా. పూర్వకాలికప్రయోగము లంతరించుచుండఁ బరకాలికప్రయోగములు తలయెత్తుచుండును. కనుకనే ఋగ్వేదములోఁ గనంబడు ప్రయోగవిశేషములుతరువాతివేదములలోఁ గనంబడకున్నవి. అట్లే సర్వకాలములయందు నాయుభయమునకు సమానాధికరణ్యము సంభవింపదు. అట్లగుటచే వేనినో కొన్నింటిని వీడుట గ్రహించుట జనసంఘమునకు స్వాభావికమని తెలియుచున్నది. అట్టి సంఘసంబంధియగు భాషలో నొకానొకకాలపు గృహీతవిద్యులభాషకు మాత్రమే వ్యాకరణము గనుఁగొనఁబడినది. కాన నట్టిభాషలోనికి నగృహీతవిద్యుల యపప్రయోగములు చాలవఱకుఁ జొరఁబడవు. కావ్యాదిగ్రంథములుగూడగృహీతవిద్యులభాషలో వ్రాయఁబడుచున్నందున నాయుభయమునకు నవినాభావసంబంధ మేర్పడినది. కనుకఁ గవియుఁ బూర్వప్రయోగపరిజ్ఞానము కలిగియే యుండవలయును. లక్షణకర్తయుఁ దనలక్షణము సర్వత్ర తల్లక్ష్యప్రవర్తియగునో కాదో

విమర్శించి యుండవలెను. బాగుగా నాలోచించినచో నిద్దఱును బ్రయోగపరిజ్ఞాతలే. ఇద్దఱకు స్వేచ్ఛ లేదు. ఇద్దఱ ప్రయోగశాసనములు తరువాతివారిచే నామోదింపఁ దగినవియే. కవి భాషలోని కట్టుబాట్లు వీడిపోకుండ రమ్యమగు పదగుంభనములచే భాష నలంకరించుచుండును. లక్షణకర్త యాయాకవ్యభిప్రేతార్థ మెట్లు కలిగియున్నదో విమర్శించి యాభాషలో స్వతస్సిద్ధముగానున్న కట్టుబాట్లమూలమునఁ గలుగుచున్న దనివానిని నిరూపణము చేయుచుండును. లక్షణకర్తకుఁ బ్రయోగవిస్మృతి క్వాచిత్కముగ సంభవింపను సంభవించును. కవికి రసాదినిరూపణభారమున బ్రయోగప్రచ్యుతి యెచ్చోనైనఁ గలిఁగినను గలుగును. కనుకఁ బ్రయోగవిస్మృతి యుభయసాధారణమే కాని యనుకరణేతరస్థలములలోని శాసనవిరుద్ధప్రయోగములపట్లఁ గవిది మాత్రము కొంచెము పొరపాటు. అప్పు డతనికి నవి సంభవింప వీలయినది. (అనఁగారాకమానవు) కనుకనే పండితులు "నిరంకుశాఃకవయః"యని మన్నించిరి. ప్రసిద్ధప్రయోగవిరుద్ధశాసనము లెప్పుడును లక్షణకర్త చేయఁడు. ఆతఁడు చేసినశాసనములో కప్పుడతివ్యాప్త్యవ్యాప్తిదోషగ్రస్తములు కానోవును గాని యసంభవదోషగ్రస్తము లెన్నటికిఁ గానోవు. అతివ్యాప్తిగాని యవ్యాప్తిగాని సంభవించినయెడల వ్యాఖ్యాతలు సవరించుచునేయున్నారు. లక్షణకర్తదృష్టిని బడని యనుకృతేతర ప్రయోగము కవి ప్రయోగించినచో నది యందఱకు శిరమున నుంచుకొనఁ దగినదియే. కనుకనే "శాస్త్రప్రయోగవచసో శ్శాస్త్రం బలవ దుచ్యతే, అనిష్పన్నే పదే తేన ప్రయోగాశ్రయణం హిత"మ్మనుకారిక యుత్పన్నమైనది. సామర్థ్యము గలిఁగినదని యీకారికకు ననార్థకల్పనము చేయరాదు. లక్షణకర్త భాషానియమముల నెట్లు మాఱుపఁజాలఁడో యట్లే కవియు శక్తుఁడు గాఁడు. ఆసామర్థ్య మొక్క జనసంఘమునకే కలదు. కనుకఁ "బ్రయోగైకశరణావైయాకరణా" యను నార్యోక్తికి నొక్కొక్క కవిప్రయోగము ననుసరించి వైయాకరణుఁడు తనలక్షణమును సవరించుకొనవలసినదని తాత్పర్యముగాదు. అట్లే యయినచో నావ్యాకరణముతో నెవరికిని బని యుండదుగదా. భాష

యంతయు శ్లోక కావ్యములలోనే నిమిడియుండలేదు. ధర్మవైద్యాది శాస్త్రములుగూడ భాషాస్థానములే. అందుచే భాషా సంరక్షణము కవికంటె లక్షణకర్తకు వేయి రెట్లధికముగ నున్నది. పైగాఁ గావ్యములలో భాషలోని పదములన్నిఁటిని సమానముగ నైనఁ బ్రయోగింప వీలుగాదు. అనేకపదముల కుండిన నియమము లన్నియుఁ గావ్యములలో నుపయోగింపను రావు. ఉదాహరణము "వా పుంసి పద్మం నళిన"మ్మనుకోశము పద్మశబ్దమునకుఁ బుంలింగతను గూడ ననుశాసించుచుండ నాలంకారికులు కావ్యములలో నాపదము నా లింగముగ వాడఁ గూడ దనుచున్నారు. ఇట్లే కొన్ని పదములనుగూడ నిషేధించుచున్నారు. కాబట్టి కావ్యములలోఁ గవికి నంతగ స్వేచ్ఛ లేదు. కవికిఁ గవిసమయమను నింకొక బలమైన నియమమును గలదు. అట్టి కవి లక్షణకర్తకు విధేయుఁడయియే యుండవలయు నని స్పష్టపడుచున్నదిగదా. అయితే "ప్రయోగైకశరణా" వైయాకరణాయను నార్యోక్తికి నర్థమేమని మీరడుగవచ్చును. దానికిక్రిందిది సమాధానము. వ్యాకరణశాస్త్రమొకప్పుడున్న భాషలోని కట్టుబాట్ల నాధారము చేసికొని యుత్పన్నమైనదిగాన నప్పటిప్రయోగవిశేషములే యావైయాకరణులకు దిక్కు నఁగాఁ దరువాతి ప్రయోగముల సాధుత్వాసాధుత్వములు విషయనిర్ణాయకసాధనములని, వానినే యొకచోఁ జేర్చినవారు వైయాకరణులని చెప్పఁబడుచున్నారు. కనుకఁ గవియనువానిచుట్టు, లక్షణకర్త తిరుగవలసినవాఁడు గాఁడుగదా ? మఱొక్క విషయమేమనఁగ నాంధ్రభాషకు సంస్కృతమునకువలెఁ బ్రాచీనకాలికప్రయోగసాధుతాపరవ్యాకరణశాస్త్రము పూర్వము కనుఁగొనఁబడి యుండనందున దానియిప్పటి యీ వ్యాకరణము, పూర్వకవి ప్రయోగప్రమాణకము కానోపును. అట్లు సంస్కృతమున కవసరముకాదు. ఆకారణముచే నాభాషలోఁ గవిప్రయోగములకై వైయాకరణుఁడు తన లక్షణమును సవరింపవలసిన యగత్యము గలవాఁడు గాఁడు. దాని కాస్థితి గతించి పోయినది. తెనుఁగునను బూర్వకవి ప్రయోగమును లక్షణకర్త మఱచి విడిచిన యెడల దానివిషయము

మాత్రము లక్షణములో సవరింప నవసరముగాని యన్నింటివిషయమునఁ గాదు. కారణము తాత్కాలిక ప్రయోగపర లక్షణమునే తాత్కాలికప్రయోగపరముఁ జేయుట న్యాయముకాకపోవుటయే. కనుకఁ బేరుమోగిన మహాకవుల వచనరచనలను గాక యితరములను జూచి లక్షణమును దిద్దుకొమ్మనుట యసంగతముకదా. క్రొత్తపదములకు వ్యాకరణము వ్రాయనెంచినయెడలఁ బూర్వవ్యాకరణముతో సంబంధము లేకుండ వ్రాసికొనినచో నంతతప్పు లేదుకాని దానివలన నంతగ నుపయోగము కలుఁగదని యిదివఱలో నేమనవిచేసియున్నాను. దీక్షితులవారు కవులపై నెంత గౌరవముగలవారో యీక్రిందివిషయమునుబట్టి నిర్ణయింపనగును. ఆయాకవికులతిలకమగు కాళిదాసుని "విమాననా సుభ్రు కుతః పితుర్గృహే" యను వచనము ప్రత్యక్షముగఁ గనఁబడుచుండ నెక్కడనో యున్న భట్టికావ్యములోనిదగు "హాపితః క్వాసి హే సుభ్రు" వనువచనమును దీసి "ప్రమాద ఏవాయమితిబహవ"యని నిందించి యుండిరి. భట్టివ్రాసిన గ్రంథము కావ్యమైనను వ్యాకరణప్రధానకముగాన దానినే పట్టి యామాట యనగలిగిరేకాని రసప్రధానకములైన కావ్యములనుబట్టి యావంతమాటనైన నెచ్చోనైన ననియుండిరా? ఆయనచే సాధారణపాణినీయులై యాకరణులకుఁ గుమారని యెన్ని కవిప్రయోగములు పాణినీయమునకు సరిపడునట్లు సమర్థింపఁబడలేదు? ఎట్టిత్రోవయు లేనిచో "నిరంకుశాః కవయ"యని వదలివేసిరే కాని శాస్త్రజ్ఞుని నిందించినట్లు కవిని నిందించి యుండిరా? అయితే పైభట్టిప్రయోగము ననుకరణముగా గ్రహించి యొకరు సమర్థించియే యుండిరి. సమర్థింపవలసివచ్చినచోఁ బ్రసిద్ధమైన యార్ష శాస్త్రమునందే సమర్థింపవలెఁ గాని క్రొత్తక్రొత్త శాసనములవలన నాపని సాధ్యముకాకపోవునా? అట్లున్నచో నేప్రయోగము తప్పున వచ్చును? ఋషులయందు సర్వజ్ఞత్వాదిధర్మముల నాపాదించినవారు వారి యెంతకౌశలమును బరిశీలించియుండిరో గదా! భారతభూమి సజీవమై యున్నయెడల వారివిజ్ఞానమయుదర్శనమువలననే కాని యిప్పటి మనవలనఁ గాదని యభిమానము వదలి చెప్పవలసియుండును. లేనిచో

నేదేశమం దైన నేకాలమం దైన నాప్రకారము కొన్నివేలేండ్లు సర్వకళలతో సర్వసమర్థతలతో సర్వసంపదలతో దయాసత్యశౌచాదిసర్వధర్మములతోఁ గూడిన జను లనేకులున్నట్లు కని విని యుంటిమా? కనుక వానినిఁ గాదని యన్యుని నాసింహాసనముపై నెక్కించుట కృతఘ్నతలోనికిఁ జేరునేమో యని నాకు భయము. ఒక్కయితివృత్తముఁ బఠింపుఁడు యాజ్ఞవల్క్యమహాముని వైశంపాయనుఁడను గురువునాతిని శబ్దమయములగు వేదముల నగ్నికణరూపమున వెడల నుమిసెననియు నావేదములు భూమిపైఁ బడి నశింపకుండ నావేదాధిదేవత లగ్నికణములను బ్రమింగఁగల తిత్తిరిపక్షులై గ్రహించె ననియు నున్నదిగదా! ఇంతశబ్దము తేజోరూపమును బొందెనను నది సాధారణులకు గోచరించు విషయమేనా? వినువారు నమ్మియుందురా? ఇప్పుడు రేడియోయంత్రములో జరుగుచున్నది ప్రత్యక్షమగుచున్నది యేమి? ఈయంత్రములోని యీయంశమును గన్నులారఁ గనుఁగొన్నవారు వెనుకటియితివృత్తము నెఱిఁగియున్నచో నేమైపోదురో! పాశ్చాత్యవిద్యలలోఁ బరిపూర్ణులై మనవిద్యయందుఁ బ్రవేశముగల మనదేశీయులగు పెద్దపెద్దలు ఇప్పటిసర్వవిజ్ఞానము వెనుకటివిజ్ఞానలేశముతో సరిగాదని యుద్ఘోషించుచుండఁ బండితులే వారినట్లు క్రిందుఁజేయ యత్నించుట యన్యాయముగదా! కనుక బోపదేవాదులు మనకంటె సర్వజ్ఞులని చెప్పఁబడినను మహర్షులముందఱ చెప్పఁదగినవారు కారు. "పణినాపత్యాదులు" పాణినీయమునకుఁ గుదురనిచో "నిరంకుశాః కవయః" యని మన్నించుటే యుచితము. ఇట్లెన్నివేలు లేవు? కవి పొరపడిచెప్పిన యంశములనటుండనిచ్చి కావలెనని ప్రత్యేకముగఁ జెప్పిన యంశములమాట కేమి బదులు? చూడుఁడు. "పప పతామి హాహా భభ భూతలే" మొదలగు ప్రయోగములనుబట్టికూడ లక్షణమును సవరింప నవసరమేనా? అట్లయినచోఁ బాణినీయమునే వదలివేయుట మంచి దనుఁడు. పతంజలి మహర్షి "యస్మిన్ దశసహస్రాణి పుత్రే జాతే గవాందదౌ బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రియాఖ్యేభ్యః సోయ ముఞ్ఛేన జీవతి" యను కవిప్రయోగ

ము నుదహరించుటలోను "ఛన్దోభఙ్గవయఃకుర్వన్తి" యనిగౌరవముతో వదలివేయుటలోను తాత్పర్యము, కవిప్రయోగము, పాణినీయలక్షణముకు దూరముగా నుండవలెననియా? కేవలమును వారప్రయోగము లనే యుదహరింపఁదలచినచోఁ బామరప్రయోగము లెన్నివేలు లేవు? వారియుద్దేశ్యము కవి పామరుఁడనిగాని ప్రామాణికుఁడనిగాని కాదు. కవి కట్టిస్వాతంత్ర్య మవసరము. కొన్నిటఁ బొరపాటులును సంభవించును. కనుకఁ గవిప్రయోగము ననుసరించి లక్షణమును సవరింపఁజూచుట తమకుఁ బాండిత్యమునందలి యవిశ్వాసముగాని వేరొండు గాదు. మఱియుఁ గవి, యొకలక్షణమునే కానుకదా ప్రపంచపరిస్థితులనే దిగనాడుచున్నాఁడు, లేదా తాఱుమాఱుచేయుచున్నాఁడు. మహానదియందుఁ దామరలా! లతాభృంగములకు దాంపత్య సంబంధమా! మేఘపర్వతములకు స్నేహబాంధవ్యమా! యీయాము న్నగు నెన్నియంశములఁ జూపవలెను. కనుకనే కవిని బ్రహ్మ యని, కవిభారతిని భారతియని, యామెకావ్యనిర్మాణమును నియమరహితమై నవరసరుచిరమైన సృష్టియని, యాలంకారికశిరోమణి మమ్మటభట్టాచార్యుఁడు స్తుతించి యున్నాఁడు. కనుకఁ గవి కొన్ని నియమములచే బద్ధుఁడైనఁగొన్నిట సర్వాతీతప్రజ్ఞుఁడై యుండు కారణమున నాతనిప్రయోగము తప్పనుటకు నేరికిని శక్యముకాదు. అతని ప్రయోగమును బట్టి లక్షణమును దిద్దను నీతిగాదు. అతఁడు కావలసినచోట లక్షణకర్త. మఱి యొకచోట నుస్మర్త్తుఁడు; వేరొండుచోటఁ బ్రబుద్ధుఁడు. ఇట్లు పలుతావులఁ బలువురవుటచేత నాతని కొక నియమము లేదు; లేకపోను లేదు. కనుకఁ గవిప్రయోగమునననుసరించి లక్షణమనునది యవిచారక్షమమని నాయూహ. సంస్కృతభాషలోఁ గావ్యములుగాకయనేకగ్రంథములుదాహరణమునకులభించును గాన లక్షణవేత్తప్రయోగములకై తడుములాడఁబనిలేదు. తెనుఁగుభాషలో నట్టికావ్యేతరగ్రంథములు లేనందున నివియే వేమన్న చెప్పినదే వేదమన్నట్లు శిరసావహింపఁదగినవి. కాని వెనుకఁ జెప్పిన ట్లనుకరణమునందును లక్షణముతోఁ బనిఁబెట్టుకొనరాదు

శ్రీరామోత్తరేతివృత్తము.

సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

ఉన్నత సాహితీ సారకోవిదుఁడగు నీదిజ్ఞాగ కవిశిఖామణికవిత యసదృశభావకలాలలితమై వెలయుచున్నది. నిజముగా సాహిత్యవిద్యకు వన్నెను గొనివచ్చునవి కవికాలాదులు కావు. మనోహరమగు ధ్వనిలాలిత్యములే. అందువలననే సరససాహితీసంపన్నులగు ప్రాజ్ఞులు ప్రాగ్రొత్తల గణింపక వ్యంగ్యభంగీతరంగితములగు ధ్వనిసంపదలనే కవితాకాంతకు జీవితసౌభాగ్యచిహ్నములనుగా నెన్నుచున్నారు. కుందమాలయందలి సీతాలక్ష్మణ సంభాషణముల వెలయుచున్న భావకలావైభవముల నిటఁ బ్రకటింతును.

లక్ష్మణుఁడు, శ్రీరాముఁడు సీతతోఁ దెలుపుమన్న పరిత్యాగకారణమును వివరించుట.

(1) "ఓపూతచరితా! సీతా! నీవు కులగౌరవాదులచే నాకుఁ దగిన సతివనియు, అత్యంతానువ్రతవనియు, పావనోదారగుణశోభితవనియు, సుఖదుఃఖముల నెడబాటు లేని ప్రేయసి వనియు, బాగుగా నెఱుంగుదును. కేవలజనాపవాదదోషనివారణమునకై నిన్నుఁ బరిత్యజింపవలసి వచ్చినది కాని, నీవు దుశ్శీల వని భావించి కాదు." ఇది యాపూజ్యపాదుని సందేశము.

(2) సీత:—ఏమీ! జనాపవాదమా! సౌమిత్రీ! నాయెడ నేవిధమైనఁ జెడు నుడులు వెలువడెనా?

(3) లక్ష్మణుడు:—లోకవంద్యవగునీయెడ నపవాద మెన్నఁ దగునా? మహర్షుల ముంగట, లోకపాలుర సమ్ముఖమున, దాశరథి ముందు, నాకండ్ల యెదుట నగ్నిప్రవేశ మొనర్చి పూతచరితవుగాఁ బ్రత్యక్షమై యుంటివి. కాని లోకము నిరంకుశముకదా!

(4) సీత:—కట్టా ! ఇట్టి నింద్యావస్థలో నీజనకరాజపుత్త్రి గర్భవతిగాకున్న వెంటనే జీవితమును త్యజింపకుండునా ?

(5) లక్ష్మణ:—అమ్మా ! త్వరపడకుము. మాయన్న వేఱొక సంగతినిఁ గూడ నీకుఁ జెల్పుమన్నాఁడు.

(6) సీత:—దాని స్వరూప మెట్టిది ?

(7) లక్ష్మణ:—తల్లీ ! వినుము శాంతముగా "దేవి నీవు నామానస సరసిజమున నిలచియుండు గృహలక్ష్మివి. కలలోఁ గన్పట్టు ప్రాణేశ్వరివి. కాంతాంతరానురాగవిరహితుఁడ నగు నాకు జన్మముల నీబొమ్మయే పొందమ్మగా నుండఁగలదని నమ్ముము."

(8) సీత:—సౌమిత్త్రీ! ఆకౌసల్యానందనుని యనురాగ సుందరములగు సందేశవచనము లాలించుటచే నామానసము నలమియున్న పరిత్యాగఖేదతిమిర మంతయుఁ దొలఁగి పోయినది. సౌమిత్త్రీ ? స్వప్రాణేశుఁడు అన్యాసక్తచిత్తుఁడగుచో మానినులకుఁ గలుగు దుఃఖము మఱే యితరకారణములవలనను గలుగనేఱదు సుమీ !

(9) లక్ష్మణుఁడు:—మాతరో ! నాసోదరునకు నివేదింప నర్హమగు ప్రతిసందేశ మేదియైనఁ గలదా ?

(10) సీత:—మృదుభాషీ ! ఈయవస్థలో నాజనరంజకునకుఁ బంపఁజేయఁజాలు సందేశ మేమి యుండును ? అయినను వినుము. మొదట మాయత్త లందఱకును నాకుఁ బ్రతినిధిగా నిలిచి వందనముల సమర్పించి యిట్లు మనవిచేయుము. "శ్వాపదసంఘసంకులమగు విపినాంతరమున నాథునిచే విడువఁబడి యెట్టి సహాయమును లేక యొంటరిగా నున్న ఈపేదబాలగు కోడలిని వాత్సల్యముతో దీవింపు మనుము.

(11) లక్ష్మణ:—జననీ ! తప్పక నీవినయోక్తుల మాతల్లులకుఁ దెలుపుదును. కాని సతీమణీ ! మాయన్నకు విన్నవింపనగు పలుకులఁ దెలుపకుంటివదేల ?

(12) సీత:—ఆనిశాచరనిశితశాసకునకు నేనేమని సందేశ మంపుదాన ! కాని యిట్లు విన్నవింపుము. మందభాగ్యయగు కామినిపైఁ దలపుచే శ్రేయస్కరములగు ప్రజామోదకార్యముల నిర్లక్ష్యము సేయ వలదనుము. పురుషార్థసాధనమగు శరీరసంరక్షణమున జాగరూకులై యుండుఁ డనుము. రామానుజా ! నా యీమాటలయందు రాజనింద గానవచ్చుచున్నదియా ?

(13) లక్ష్మణ:—దేవి ! ఈమాత్రమనుటకును నీకధికారము లేదా ?

(14) సీత:—మఱియు నాకోసలరాజుతో "తపోవనసహవాసిని యగు క్షమాజాత వినతయై యిట్లు నివేదించిన దనుము. నే గుణహీను రాలనై నను, చిరపరిచిత ననికాని, దిక్కుమాలినదాన ననికాని, తుదకు సీత నని కాని, భావించి స్మృతిమాత్రముననైన దయఁ జూపు మంటి ననుము."

(15) లక్ష్మణ:—విదేహరాజపుత్రీ! గాయముపైఁ గారపుపొడి పడినట్లు భావగర్భితములగు నీయీవినయోక్తులు ఆదయామయుని చెవినిఁ బడినతోడనే లోరవులుచున్న సంతాపాగ్ని భగ్గు మనక మానదు.

(16) సీత:—ధర్మజ్ఞా ! మీయన్న నన్ను వినా యితరకామినుల గలలోఁ గూడ స్మరించువాఁడు కాకుండుటచే నీవ యావసుమతీశునకు వలయు నుపచారములఁ జేయుచుండవలయును. ఏమఱి యుండరాదు సుమా !

(17) లక్ష్మణ:—అమ్మా ! ఇవి నీయుదారహృదయమునకు సాటియగు మాటలు.

(18) సీత. పుత్రకా ! ప్రియుంవదలగు నాచెలికత్తియ లందఱ నూరడింపుము. ఈమందభాగినిని సర్వదా స్మరించుచుండుము. (అని రోదనము చేయును.)

(19) లక్ష్మణః:—(దుస్సహవేదనతో) కటకటా! పూత చరితయగు సీతామాతను జేతులార నీభాగీరథీతీరమున విడచుటకును, ఈసాధ్వీమణి యొనర్చు హృదయవిదారకములగు పరిదేవనములఁ జెవులార వినుటకును, మున్నట రణరంగమున ననాయాసముగాఁ బ్రాణములఁ బాసిన నన్ను సమీరకుమారుఁడు సంజీవిఁ బోసి బ్రతికించెను. నే నానాఁడు హనుమానుఁడు నిండు నేస్తముతో నను జీవింపఁ జేసెనని తలంచితినే కాని పగఁ బూని యిట్లేడ్పించుటకుఁ గాను బ్రతికించెనని భావింపఁ జాలనైతిని. (నలుదిక్కులు పరికించి) కట్టా! ఈయడవిలేడియలు మైథిలీవిలాపముల నాలించి గఱికమేతను మాని విలపించుచున్నవి. ఈరాయంచలు పరితాపపరవశలై రోదనములఁ జేయుచున్నవి. ఈవనమయూరములు నృత్యమును జాలించి జాలిఁ జెందియున్నవి. ఈప్రాణులు తిర్యగ్జాతిసంభవంబులైనను ప్రశంసనీయములే. కాని కోసల మానవులు మాత్ర మెంతమాత్రమును స్మరింపఁ దగినవారు కారు.

చం. హరిణములేడ్చెడున్ దొరఁగనశ్రులు పచ్చికమేయ మానుచున్,
గరుణముగాఁ గటావిలపనం బొనరించెడు రాజహంసముల్
మఱి విరమించు నృత్యమును మానిని గాంచి మయూరవారముల్
బెదిమను లాతి జంతువులె మేలొకయించుక గారు మానవుల్.

శ్రీవడ్డాది సుబ్బారాయకవిగారి యాంధ్రకుందమాల:—

నిజముగా భక్తాగ్రేసరుఁడగు సుమిత్రానందనుఁడు సీతాపరిత్యాగ సమయమునఁ జెందిన దుఃఖ మెంత దుర్భరముగా నుండెనో కుందమాల యందు దిఙ్నాగకవి హృదయంగమముగఁ జిత్రించి యున్నాఁడు. ఈవిదేహనృపాలబాల కోసలరాజేంద్రుని మందిరమునఁ గాలువెట్టినది మొదలు నేఁడీపరిత్యాగసమయము వఱకు నొక్కరీతిని హృదయపూర్వకములగు భక్తిగౌరవములతోఁ దనయునివలెను, దాసునివలె, నాయిల్లాలి కడ మెలంగిన లక్ష్మణునకు, సతీలలామయగు నిలాతనయ నడవిపాల్సేయుటలో నాతని గుండె యెట్లు ఛిన్నమాయెనో యూహింపఁదరమా?

సీత మఱది పరదేవితముల నాలించి సూర్యాస్తమయమగుటను గుర్తించి యిట్లు ప్రబోధించెను.

(20) సీత:—లక్ష్మణా! అస్తమయసమయ మాసన్న మగుచున్నది. మనుష్యసంచారభూము లిటకుఁ జాల దవ్వుగానున్నయవి. పిట్టలునికిపట్టుల కెగిరిపోవుచున్నవి. క్రూరజంతుసంతతుల కంఠస్వనములు చెలరేఁగుచున్నవి. కావున వత్సా! ఇక నిట జాగుసేయక నస్వీడి యయోధ్యకు వేగముగా వెడలిపొమ్ము.

సోదరీసోదరులారా! కంటిరా! దిఙ్నాగకవీంద్రుఁ డెంత మనోహరముగ నీ సీతాపరిత్యాగరంగమును జిత్రించియున్నవాఁడో. ఇట్టి ఘనకావ్యరసపూరములు కావా భారతీయమానసరాజీవముల జీవకళావిలసితములనుగాఁ జేయఁజాలినవి? చదువవలెనన్న నిట్టి పావనోదారభావసుందరములగు కావ్యములఁ జదువవలయును గాని, నీరసవిషయనిలయములగు కవనములు కావు. మృద్వీకఫలముల కుండు మాధుర్యము మృత్తికాగుళికలకు సమకూరునా? పుత్తడి పుత్తడియే, యిత్తడి యిత్తడియే.

(21) లక్ష్మణ:—(చేతులు జోడించి) తల్లీ! శ్రీరామపత్నీ! ఇవి నా తుదివందనములు. వీనిని సావధానముగా గ్రహింపుము.

(22) సీత:—వత్సా! సిద్ధముగా నున్నాను.

(23) లక్ష్మణ:—మాతరో! దైవసముఁడగు మా యన్నయాజ్ఞకు మాఱు పలుకనేఱక నిను దోడ్కొనివచ్చి ఈ నిర్జనారణ్యభూమిని బరిత్యజించిన నా యీ ప్రథమాపరాధమును క్షమింపఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

(24) సీత:—కుమారా! పూజ్యులగు మీ యన్నగారి యానలెట్టివైనను మాఱాడక నన్నుఁ గొనివచ్చి కానలో విడిచిన నీ యోగ్యతను గాంచి యానందింతునే కాని యెంతమాత్ర మలుకఁ జెంది నిను నిందించుదానను గాను.

ఆ పావనోక్తుల నాలించి లక్ష్మణుఁడు సీతకుఁ బ్రదక్షిణ మొనర్చి దశదిశలఁ బరికించి యిట్లు ప్రార్థింపఁ దొడఁగెను.

(25) లక్ష్మణః:—ఓ లోకపాలకులారా! ఈ గర్భగుర్వి స్వర్గమువఱకు స్వేచ్ఛగా రథసంచార మొనర్చు దశరథసార్వభౌముని యనుంగు కోడలు. రాక్షసానీకముల నరకమునకుఁ బారద్రోలిన శ్రీరామచంద్రుని ధర్మపత్ని. నాచే నీయడవి నేకాకినిగా విడువఁబడినది. కావున దయామయులగు మీ రెల్లరును రక్షింపుఁడు.

ఉ. దీనతఁ గేలుమోడ్చి వనదేవతలార! నమస్కరించెదన్;
వీనుల నొగ్గి నాదయిన విన్నపముం గృప నాలకింపుఁ డీ;
మానిని నిద్రనున్న విషమస్థితి నున్నఁ బ్రమాద మొందినన్
హాని ఘటిల్లకుండను దయామతి నేమఱ కోముఁడీ యనున్.

చ. సకియలు వాఁకలార!; బలుసాములు దిక్పతులార! మాతరో
యకలుషజాహ్నవీతటిని! యన్నలు కొండల తేఁటులార! చే
రిక మిము లక్ష్మణుం డిదె మదిన్ మదిఁ బ్రార్థనసేయు, రాజపు
త్త్రికఁ గనిపెట్టుఁడీ; కనికరింపుఁడి; కావుఁడి పోయివచ్చెదన్.

(వ। సు। కవి)

కుందమాలయందలి ఈ సీతాపరిత్యాగరంగము నెన్నిసారులు పఠించినను తనివి తీరకున్నది. అందుచే నీరంగము నింతవిరివిగాఁ బ్రకటించి యుంటిని.

ఇంతటితో నీ సంస్కృతానుకార కావ్య వర్ణిత భావ వివరణముల నిలిపి ఆంధ్రానువాదకావ్యములం దీ సీతాపరిత్యాగఘట్ట మెట్టి ప్రతిభతోఁ జిత్రింపఁబడి యుండెనో ప్రకటింతును. ఉత్తరకాండకథ నాంధ్రములోని కనువాద మొనర్చిన కవులు ముఖ్యముగా ముగ్గురు. 1. తిక్కన సోమయాజి, 2. కంకంటి పాపరాజు, 3. వావిలికొలను సుబ్బారావు గార్లు. ఈ ముగ్గురును సీతాపరిత్యాగ ఘట్టమును దమకృతులలో మనోహారముగాఁ జిత్రించియున్నారు.

అంతఁ గంకంటివారిచే విరచింపఁబడిన యుత్తరరామాయణములోని కరుణరసభరితములగు సీతాలక్ష్మణసంవాదనాదతరంగములు చెవికిసోకినఁ గాఱుఱాబొమ్మల కన్నులనుండి కూడ దుఃఖవారిపూరము లవిరతముగ నొలుకఁ దొడఁగును. "అపిగ్రావారోదిత్యపిదళతివజ్రస్య హృదయ"మ్మను భవభూతిసూక్తి సత్యమని తోఁచును. పాపరాజ కవివరుఁ డుత్తరకాండదధిని మథించి సమకూర్చిన ఆంధ్రానువాద నవనీతము నాస్వాదింపఁ జేసెదను.

వేల్పుచేటి యీవలిగట్టునఁ దన్ను డింపి శిరమువంచి కన్నీటిబొట్టులు బొటబొట గట్టుపై రాల వెలవెలఁబాఱి మాటాడనేఱక నిలిచియున్న మఱఁదిని జూచి బెగడంది యాజనకనందిని యన్న తొలిపలుకులు.

ఉ. విన్నతనంబు మించెఁ బురి వెల్వడినప్పటినుండి నీ మొగం
బున్న తెఱంగుఁ గాంచి దిగులొందుచు నుందు నిదేమొ యంచు మీ
యన్నకుఁ దత్సహోదరుల కాప్తులకున్ శుభమే కదన్న నీ
కన్నుల నేల నశ్రువులు గ్రమ్మెడిఁ దెల్పు గదన్న లక్ష్మణా!

ఉ. మానసికవ్యథల్ రుజలు మాన్పఁగ నోపిన పుణ్యరాశి గం
గానదిఁ జేరి యుండియు గస్తిపడన్ దగునయ్య వేడ్కతో నుత
నీ నది దాటి తాపసులయింతులఁ గన్గొని భూషణావళుల్
కానుకలిచ్చి దీవనలు గైకొని వత్తము రమ్ము చెచ్చెరన్.

అని యా యమాయకురాలగు నిలాతనయ పలుక సుమిత్రానందనుఁడు మూఁగవానివలె మాటాడక యా ప్రజావతిని గంగయావలియొడ్డునఁ జేర్చి యతిప్రయత్నముచే నశ్రుపాతము నరికట్టుచు పెదవు లదుర నేల నవలోకించుచు నిలిచియున్న రామానుజుని ముఖవైవర్ణ్యము నాసారసాక్షి పరికించి భీతహృదయయై మఱఁదితో నాడిన యావలి జాలి మాటల నాలింపుఁడు.

చం. పరసతు లెల్లఁ దల్లులుగ భావనసేయుదు వెల్లవేళలం
బరధనమన్న హాలహాలభంగిగఁ జూతువు బొంక వెన్నఁడున్

బరుషములాడ వెవ్వరిని బ్రాహ్మణభక్తియు రామసేవయున్
దిరమగు నీకుఁ దండ్రి జననందితకృత్యము లెవ్వి యిమ్మెడన్.

కం. మన్ననఁ దొలంగి నిను మిాయన్న నిరాకరణచేసి యాడెనొ నీ కా
యన్నపయి భక్తి దొలఁగెనొ కన్నాయమ నేమిమైనఁ గాఱించితివో

కం. గురునింద యాచరించితొ పరదూషణ చేసితివొ కృపారహితుఁడవై
శరణన్న వారిఁ ద్రోచితొ యరులకు వెన్నిచ్చి వేగ యరుదెంచితివో.

శా. సౌమిత్రీ! భయమయ్యెడిన్ నుతువు మాత్మా దేవిజామాత యా
శ్రీమత్పద్మదళాక్షుఁ డావికులక్షీరాబ్ధిపూర్ణేందుఁ డా
హేమత్మాథరధీరుఁ డాయసుపమత్తేభేంద్రహార్యక్షుఁ డా
శ్యామాంగప్రభుఁ డామహాప్రభుఁడు లెస్సై యున్నవాఁడే పురిన్.

ఈ పద్యరత్నము విన్నిర్మల ప్రణయముగ్ధయగు ముద్దియ నిజజీవితేశుఁ డా పన్నుఁడై యున్నవాఁడేమో యను వేగిరపాటుతో నాథుని కుశలమును దెలిసికొన నాపుల నేరీతిని ప్రశ్నించునో యాసీటును జాటుచున్నది. ఈ కుశలప్రశ్నము నాలించి లక్ష్మణుఁ డెట్టకేలకు మనసుఁ జిక్కఁబట్టి మెల్లగా నిదినె కన్నయాన నెఱింగించుట.

ఉ. ఇంతకుఁ బూనివచ్చి వచియింపక పోదునె విన్ము తల్లి! దు
శ్చింతులు దైత్యుచేఁబడిన సీతను గ్రమ్మఱ నేలుచున్నవాఁ
డెంతవిమోహి రాముఁడని యెగ్గులు పల్కిన నాలకించి భూ
కాంతుఁడు నిందఁ జెంది నినుఁగానలలోపల డించి రమ్మనెన్.

ఉ. అంచిత వామలూరు జననాంతర భూముల నిన్ను డించి ర
మ్మంచు రఘూద్వహుం డనిచె నక్కట యెక్కడ నిల్చి యెట్లు వే
గించెద వమ్మ! యెవ్వరు సఖీజను లయ్యెద రమ్మ! యేమి యూ
హించి దినంబు లింకఁ గ్రమియించెద వమ్మ! పతివ్రతామణీ!

ఉ నీవిమలప్రభావమును నీవినయాదికసద్గుణంబులున్
దేవుఁ డెఱింగియుండియును నిందలకున్ బయిలోడి యోజగ

త్పావని ! నీవుగోరిన నెపంబున నిచ్చటి కంపినాఁడు గా
కీవిరహాబ్ధి నేకరణి నీదఁగలాఁ డతఁ డింకమీఁదటన్.

సీత యీ యసహ్యమగు లోకాపవాదమును, దుస్సహమగు శ్రీరామపరిత్యాగమును విని యాపలుకుల నమ్మఁజాలక సౌమిత్రిని బ్రశ్నించుట.

చ. కళవళ మంది తెల్పితివొ కాక పరాకునఁ దప్పవింటివో
కలనయినన్ రఘూద్వహుఁడు కానలలో ననుఁ ద్రోయఁ బంచునే
తెలిసి గణింపు లక్ష్మణ ! మతిభ్రమ మైనదొ హా ! సహింపు మి
ప్పలుకు లెఱుంగకంటి వెతఁ బాటిలె నీకొక భ్రాంతి యున్నదే.

చ. పతి మతి నెంచెనేమొ తనుఁ బాసి యశోకవనంబులోపలన్
బ్రతుకదె పెక్కునాళ్లనుచుఁ గ్రమ్మఱఁ దాఁ జనుదెంచి శత్రునిన్
హతునిగఁ జేయు నేలు నను నాసగదా బ్రదికించె నాఁటి కా
గతి నిఁక నేమి యాసఁగొని కాయము నిల్పుదుఁ దెల్పు లక్ష్మణా !

చ. ఎఱుఁగని మూఢు లాడుకొను నెగ్గులకున్ భయమంది యప్పుడే
కఱకు మనంబుతో విభుఁడు కాననసీమకుఁ బంచెఁ గాక య
త్తెఱఁ గొకసారి నన్బిలిచి తెల్పి మనోవ్యథతీర్చి నిన్ను నే
మఱి నని బంపఁడయ్యె నభిమానము గూర్చియు నెంచుఁ బోయెనో.

అని యిట్లా సీతామతల్లి తల్లడిల్లి తిరుగ నాభూరమణప్రణయ సమీరణప్రసరణము నిజజీవితమును రక్షింపఁ జేయ నిట్లు పలికెను.

శా. ఆకర్ణాయతనేత్రమై మణిమయోద్యత్కుండలద్వంద్వశో
భాకీర్ణాంచిత గల్లమై సురదనంబై సుందరభ్రూయుతం
బై కమ్రస్మితచంద్రికావిలసితంబై యొప్పు శ్రీరాముమో
మాకాయంబునఁ జూచు భాగ్య మిఁక లేదేమో సుమిత్రాత్మజా !

చ. వనముల కేలవచ్చితివి వల్లభుని న్బెడఁబాసి యొంటిగా
నని మునిపత్ను లెల్ల గుమిగూడి యడుగన్ ధృతిమాలి వారి కే

మని వివరింతు నింత విపదంబుధి నేకరణిం దరింతు నే
యనువున నీ ప్రతిక్షణమహాయుగముల్ క్రమియింతు లక్ష్మణా !

సీ. అన్నలక్ష్మణ ! యింక నాలస్యమేటికిఁ
జను మయోధ్యాపురంబునకు నీవు
మువ్వురత్తలకును మ్రొక్కితినని తెల్పు
మఱటి బాంధుల నెల్ల నడిగితి నను
మతికృపాళునకు రామావనీంద్రునకు నా
మ్రొక్కుగా నతిభక్తి మ్రొక్కు మీవు
తనయాజ్ఞఁ దలఁ దాల్చి జననింద తనుఁజెంద
నీక కానలఁ జరియింతు నను

తే. భూజనుల బాంధవుల లెస్స ప్రోవుమనుము
తలప నాకేమగడయును దానె యనుము
భావ మెప్పుడుఁ దనమూర్తిఁ బాయదనుము
నెమ్మ యొకయింత నామీఁద నిల్పు మనుము.

తే. పోయిరమ్ము శుభంబులు బొందు నిన్ను
నన్ను మఱవక యుండుమా యన్న యనుచు
గన్నుగవ నశ్రుధారలు గ్రమ్ముకొనఁగ
నన్నెలంతుక దీనయై యడలుచున్న.

లక్ష్మణుఁడు హృదయవిదారకములగు నాయిల్లాలిజాలిపలుకుల నాలించి మనసు చెదర నెట్టకేలకు దిట్టయై పలికెను.

క. చనఁ గాళ్లురాక చన కికఁ
జనదని ధేనువునుఁ బాయఁజాలని వత్సం
బునుఁ బోలి జాలిఁగొని యో
జననీ ! జననాథుఁ గొలువఁ జనుదు నె యనుచున్.

ఉ. అల్లన మ్రొక్కి కాళ్లు వడఁకాడఁ బ్రదక్షిణ మాచరించి మే
నెల్లఁ జలింప హాహారుమని యేడ్చుచుఁ బెద్దయెలుంగుతోడ మా

తల్లిని డించి పోయెదను దాపసకామినులార ! కూర్మి సం
ధిల్లఁగఁ బ్రోవరే యనుచు దీనత లక్ష్మణుఁ డేగె నయ్యెడన్.

అప్డు డాకోసలనృపాలకాంత తల్లడ మందుచు లక్ష్మణుఁడు మరలి తనకడకు వచ్చుచున్నాఁడేమో యనునాసతో నాతని రథమువైపు చూపులఁ బ్రసరింపఁ జేయుటను, పాపరాజకవీంద్రుఁ డతిమనోహరముగ వర్ణించియున్నాఁడు.

తే. రమణి మఱికొంతదాఁకను రథముఁ జూచుఁ
దరుణి మఱికొంతసేపు కేతనముఁ జూచు
గాంత మఱిమీఁద రథపరాగంబుఁ జూచుఁ
బడఁతి మఱియంతటను వట్టిబయలు చూచు.

రామానుజుఁ డేగినపిదప నా శ్రీరామకాంత యెదను భావించిన తలపులలాలిత్య మెంత మనోహరముగా వర్ణింపఁబడినదియో పరికింపుఁడు.

సీ. ఒడిమీఁద నిడికొని యురముపైఁ జేర్చుట
చేరిక కది కడసారి యేమొ
చెక్కుఁ జెమ్మట చేలచెరఁగునఁ దుడుచుట
చెలిమికి నది తుదిచీటి యేమొ
పుక్కిటితావి కప్పురపీడె మిచ్చుట
యనురాగమున కది యవధి యేమొ
కోరిన వరి కిచ్చుకొనుటది కరుణా
ప్రబంధమునకు ఫలగ్రంథమేమొ
తే. మోము మోమునఁ గదియించి ముద్దుగొనుట
యదియె మోహంపుఁ బనికిఁ దీరుదల యేమొ
యెల నగవుదేరఁ జూచి లోపలి కనుచుట
మేలు-చిన్నెల కది తొలిమేర యేమొ.

ఘనాశయులారా! వైదేహీవదనారవిందమునుండి వెలువడిన యీ భాసురానురాగసౌరభసుందరములగు ప్రణయగేయములు వీనుల సోకినఁ గంటఁ దడివెట్టని ప్రాణి యుండునా? నిర్మల ప్రణయపాశబద్ధలగు సతీమణులు నిజప్రాణవల్లభుల యెడఁబాటున నెన్నిరీతులఁ దల్లడమందుదురో? యెన్నివిధములఁ బలవరింతురో యాజాడలన్నియు నిటఁ బాపరాజ కవిచంద్రునిచేఁ జక్కగా వ్యక్తీకరింపఁబడినవి.

సోదరీసోదరులారా! కంటిరా? మనకంకంటివారి యకుంఠితకావ్యనిర్మాణనైపుణ్యమును? మనసుఁ గరఁగించు భావలాలిత్యనిర్మితికే కవిత యనుపేరు. జీవితలతను జిగిరింపఁజేయురసమునకే యమృతమనిపేరు. ఇంతటితోఁ గంకంటివారి కవితామృతస్రవంతిని నిలిపి, ఆంధ్రకవిత్వరంగమున సన్నుతి కెక్కిన తిక్కనసోమయాజి నిర్వచనోత్తరరామాయణాకల్పకరమువైపు మనసు మరల్తము.

అట సీత లక్ష్మణుని ముఖవైఖరిని గాంచి ప్రశ్నించుట.

ఉ. కారణమేమి నన్ను దశకంఠకులాంతకుఁ డెగ్గువల్కెనో
నేరమి గల్గెనో యకట నిక్కము నా కెఱిఁగింపు మెట్టి దు
ర్వారమహోవ్యథన్ బొరయువాఁడవు కావు వివేకవిస్ఫురతా
చారుఁడ వైన నీవని విశాలవిలోచన గారవించినన్.

రామానుజుని దీనపరిదేవనోక్తులు.

ఉ. ఇత్తెఱఁ గాచరించుటకు నే నిది యేటికి నియ్యకొంటి నీ
యుత్తమురాలి నోఁచలుక నోపగవచ్చునె యంచు నెండియుం
జిత్తముఁ గూడఁదెచ్చికొని చెప్పక పోదని నిర్ణయించి డ
గ్గుత్తిక వెట్టి లక్ష్మణుఁడు కోమలిఁ జూచుచు నశ్రులొల్కఁగన్.

ఈపద్యరాజము సాధుజనులకు దుస్సహదుర్వార్త నాలింగింప వలసివచ్చినపుడు సజ్జనచిత్తమెట్లు వ్యాకులాయత్తమై యుట్టూతలూగు వివరించుచున్నయది. లక్ష్మణుఁడు సీతకు శ్రీరామసందేశ మందిచ్చిన యాసతీమణికిఁ గలిగిన యలజడుల నీరీతిని గవివరుఁడు వర్ణించి

క. పలుకుడిగి పెదవ్రొద్దా
　కులదృష్టి వజుండిం జూచుఁ గొండొక నవ్వున్
　దలయూచు ముక్కుపై నం
　గుళి మిడు వెఱగంది వగలకుం గొలు విచ్చున్.

సీత తన్నడవిని డించిరమ్మనిన శ్రీరాముని నిందింపక తనకర్మమును నిందించుకొనుట.

సీ. అఖిలధర్మస్థితి నపచారి యంమనే
　　　　యావనంబునఁ దప మాచరించెఁ
　గరుణాసముద్రుఁడు గాఁడంమనే యట్టి
　　　　యపరాధి కృతకవాయసముఁ గాచె
　నాశ్రితరక్షమై నర్థిలేఁడంమనే
　　　　పగతుతమ్ముని రాజ్యపదవి నిల్పెఁ
　బాటించి నన్ను సంభావింపఁ డంమనే
　　　　నాకుఁగా నెన్ని యత్నములొ చేసెఁ
తే. బతి జనించినకొలెను బరహితైక
　లోలమతి యొడల్ సిదిమినఁ బాలు వచ్చు
　నాతఁ డిది కార్యమని నిశ్చయంబుచేత
　నాదుభాగ్యంబ యొండొక వేయునేల.

సీత తనవారికి సందేశమంపుట.

చ. అతులితపుణ్యమూర్తులగు నత్తలకెల్లను నేను భక్తి మ్రొ
　క్కితి నెఱిగింపు సూర్యకులకేతువునా విలసిల్లు రాము సం
　తతిభరియించి యున్నయది దానికి శోభనమందఁ గచ్ఛప
　స్థితినయినం దలంపు దయ సేయుఁడు మీరని యప్పగింపుమీ.
క. జనపతికి నింక నేనే
　మని చెప్పిన నేమియగును నది గడచనె నై

ననుం నూసువోక వెండియు
ననియెద నొకమాట రఘువరానుజ సీతోన్.

చ. తనమదినొక్క యుమ్మలిక దక్కిన మంచిది దానిఁ బాపఁగా
నని తలపోసి చేయుపని కక్కట యేనును లోనుగానె నా
కు నెఱుగఁజెప్పి పొమ్మనుటకుం దగ నే మొగమోటలేక మ
న్ననయెడనైన రాజులమనంబులు గ్రిప్పఁగఁ బల్మి గల్గునే.

ఉ. మేనికి సంతసంతఁ బడ మిక్కిలి కాఱియఁబెట్టి నొంపఁగాఁ
బూనితి నోర్వకున్న నది వోపునె యట్లు జరించువారలున్
మానములేక యీ తులువమాటలు నాదెస నాడ దుస్సహం
బైనది దీని మానుపు నుపాయము చొప్పడ దేమి సేయుదున్.

*ఇంతటితో తిక్కనమఖి కవితావైఖరిని ముగించి వావిలకొలను సుబ్బారావుగారి యుత్తరకాండములోని సీతావివాసఘట్టము నుదహరింతును. లక్ష్మణుఁడు సీతకు శ్రీరామశాసనమును విశదీకరించుట.

ఉ. తల్లి వచింతు నేమనుచు దారుణవార్తలు పట్టణంబులం
బల్లెల నిన్నుఁగూర్చి జనవర్గము పల్కుట తాను గొల్వులో
నెల్లరుఁ జెప్పగా విని మహీంద్రుఁడు దుఃఖముపేర్మి హృద్గతం
బెల్ల వచించి నాకుఁ దనయింటికి నేగెఁ బతివ్రతామణీ !.

ఈదుర్వార్తను విని సీత పరితపించుట.

ఉ. ఏటికిఁ బుణ్యశీలుఁడు నరేంద్రుఁడు రామవిభుండు నివ్వనీ
వాటికిఁ బంచె నిన్ను నటువంటి యసత్కృతి యేమి చేసితో
బోటి యటంచు నన్ను మునిపుంగవు లాడఁగ నేమి పల్కుదున్
బాటి దొఱంగి నావిభునిపై నెటు చెప్పుదు నిర్దయత్వమున్.

అని పరితపించి సీత తనవారికి సందేశముల నందఁజేయుట.

---

* తిక్కన యిక్కడ సీతనోటనాడించినమాటలనీటు సాటిలేని ఘాటును బడి పరిగిడినది !

క. నామాటుగ భూపతికిని సౌమిత్త్రి మ్రొక్కి వ్రాలి చరణంబులమీ
సేమంబు నడిగెననుమీ యామ్మాటని జెప్పు వన్న యత్తలకెల్లన్.

ఉ. పౌరుల రిత్తనిందలకుఁ బాల్పడకుండెడునట్లు, ధారుణీ
భారము బూను మంచనుచు; భార్యకుఁ బ్రాణవిభుండె దైవతం
బారగఁ జుట్టమున్ గుఱుపునాటను బ్రాణము కంటె మిన్నగా
సారసనేత్ర భర్త కెలసంబులు దీర్చుటె యుక్త మెప్పుడున్.

క. అని నాసంగ్రహవాక్యం
బును జెప్పుము బతికి నింకెఁ బుఁకిం బొమ్మా
కనుమీ నను గర్భము చి
హ్నమును దాల్చినదాన నెట్టి యలజడి గలిగెన్.

ఇంతటితో వావిలకొలనువారి కవితను ముగించి రామ నారాయణకవులు విరచించిన కుశలవపట్టాభిషేకనాటకములో నీసీతా పరిత్యాగరంగమునందలి కొన్నిపద్యముల నుదహరింతును.

సీత శ్రీరామపరిత్యాగవార్తను విని లక్ష్మణునితో నన్నమాటలు.

చ. వనమున మున్ గురంగమును బట్టఁగ బోయెడు కాలమందు
జనకజఁ జూచుచుండవలె జాగ్రత్తతో నని యేగినట్టి య
మ్మనుకులవర్ధనుండె యనుమానము బూనక కాననాళిలో
నను విడనాడి రమ్మనియెనా నిజుఁ దెల్పు సుమిత్త్రపుత్త్రకా.

ఉ. ఇంతకు రామభూపతి యహీనగుణాఢ్యుఁడు లోకనిందకై
కాంతను నన్ను వీడి త్రిజగంబులయందునఁ బ్రాఁచున్న భా
స్వంతుకులప్రసిద్ధికిని భంగము జేకుఱకుండఁ జేసె నా
కంతియ చాలు నీవు వగపొందిన లాభము లేదు లక్ష్మణా.

ఇంతటితో నీకుశలవపట్టాభిషేకమును ముగించి పండిత కె. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిచే విరచింపఁబడిన లవకుశనాటకమున సీతాపరిత్యాగరంగ మెట్లు కరుణరసోచితముగాఁ జిత్రింపబడినదియో వివరింతును.

సీత శ్రీరాముఁడు తన్ను విడనాడె నన్న సంగతిని దెలిసికొని మనసార దాశరథినిఁ దలంచి యిట్లు పలికెను.

సీ. చిన్ననాటనుగోలె నిన్ను దైవముగాఁగ
 నెన్నియుండిన భక్తి నెన్నవలదె
అలరావణుని బాధ లన్ని నే నోర్చినీ
 కొఱకునై మనుట యింతరయవలదె
బంధుల రాజ్యంబుఁ బాసి నే నీవెంట
 కానకు వచ్చుట కాంచ వలదె
అనదయే దీనయే యబల గర్భిణి యంచు
 ననుఁబ్రోవ సత్కృప కనఁగవలదె

గీ. మనసు ఱాయియె నీకు నోమనుజపాల
భువననుతనామ రవికులాంభోధిసోమ
దానవవిరామ సత్కృపాధారసీమ
రమ్యగుణధామ శ్రీరామ రామరామ.

సీత సౌమిత్రితోఁ దనవారి సందఱి నడిగితినని తెల్పుమనుట

సీ. అరయ కౌసల్యాదియత్తల నడిగినా
 వందనంబుల నీవు పలుకు మన్న
భరతశత్రుఘ్నుల కఱయ నాకడసారి
 దీవనలను నీవు తెలుపు మన్న
మారామచంద్రుతో మరణవేళను దన్ను
 నడిగితి నని నీవు నుడువు మన్న
ఇఁకనైన నపకీర్తి యేమియు లేక తా
 హాయిగ నిద్రింపు మనఁగదన్న

గీ. తన్ను దైవంబుగా నమ్మి యున్న కాంత
కకట ప్రతిఫలం బిదియె యంచనఁగదన్న

తనదు నుపకృతి మఱువకం చనఁగదన్న
మహిని నీజానకిని నింక మఱువ కన్న.

ఇంతటితో నుపంకిత భాషితముల ముగించి శ్రీ బులుసు వెంకట సుబ్బారావు బి. ఏ. బి. ఎల్ గారు రచించిన కోసలసామ్రాజ్యనాటకమున లక్ష్మణుఁడు భరతునితోఁ దాను సీతను విడనాడిన దుఃఖవార్తనుఁదెల్పు రంగము హృద్యముగాఁ జిత్రింపఁబడి యున్నది. దాని నిటఁ బ్రకటింతును.

లక్ష్మణ :—సంతతబాష్పధార యూపరమపావని పట్టుపైఁటను బూర్తిగాఁ దడిపి వేసియుండెను.

భరతు:—ఈలోకము మేలుకొఱకు దుఃఖముల నెల్లఁ దానె యనుభవించుచున్నది గదా.

లక్ష్మణ:—నిశ్చయము ... "నాకంటికొనలనుండి వేఁడికన్నీటి నిఁక నీపుడమిపైఁ బడనీయను. అది యార్యపుత్త్రున కమంగళావహము. పరిత్యజింపఁబడినను నీసీతకు శ్రీరామచంద్రుఁడే పతి, గతి, ప్రాణము దైవము అనిచెప్పుము. పూజ్యులగు నాయత్తలకు నమస్కారములను, మఱదులకు దీవనలను జెప్పుము. నాపై దయగలదేని యీ సీతను మఱచి పొండని యందఱ వేడుకొనుచుంటి ననిచెప్పుము. లక్ష్మణా! రథముపై రాజధానికి మఱలుము. మఱియు మీయన్నగారికిఁ దోడ్పడుము." అని చెప్పుచుండగా నాహృదయము ద్రవమైపోయినది. నాదేహము ముచ్చెమటలు పోయుచు నించుక వడఁక జొచ్చెను. కనులవెంట నూఱక కన్నీరు ధారగా రాఁజొచ్చెను. అది కేవలము విచారమనియుఁ దోపదాయె. నాశిరస్సు భక్తిచే నమ్రమాయె. చూపు లామె పాదపద్మములపై నిలచినవి. చేతులు నమస్కరించుచుండెను.

భరతు:—ఆహా! ఏమి యాభావపారిశుద్ధ్యము! నిష్కళంకప్రేమ! నిర్మలభక్తి! సీతా! నీవు ధన్యవు. కాదు. నీజన్మచే నీలోకము ధన్యమైనది. సతీత్వమున కాదర్శము నీభూమియందు నిలుపుటకై, యవతరించితివి.

పాఠకమహాశయులారా! యీరీతిగాఁ బైనఁ బేర్కొనఁబడిన సంస్కృతాంధ్రకవివరులెల్లరును సీతాపరిత్యాగఘట్టమును మనోహరముగాఁ జిత్రించి యుండ భవభూతిమహాశయుఁ డారంగము సంగతిఁ దననాటకమున సంఘటింపకుండుటకుఁ గారణ మేమియో తెలియకున్నది. మఱియు నుత్తరరామచరితమునందలి యంతర్నాటకమునఁ గూడఁ బరిత్యాగసమయమున సీతాలక్ష్మణసంభాషణరంగముఁ జేర్పఁడయ్యె. ఆయంతర్నాటకము సీత ప్రసవవేదనచే గంగలోఁ బడుట మొదలుకొని చిత్రింపఁబడినది. "ఏకోరసః కరుణఏవ" అనిగర్జించిన కవిసింహుఁడు కరుణరసపోషకమగు నీసీతాపరిత్యాగరంగమును విడచుటకుఁ గారణముఁ గానవచ్చుటలేదు.

ఇట భవభూతివిరచితమగు నుత్తరరామచరితము నందలి యితివృత్తవిన్యాసమును గూర్చి కొంతచర్చింపఁ దలంచితిని. కావున సోదరులాదరభావముతోఁ దిలకింపఁ గోరుచున్నాను.

మగఁడు మగువ మనుగడ చెడె నను నెపమున విమలచరితయగు సతి నడవికిఁ బో నడచినపుడు దురంతచింతాసాగరమునఁబడి యడలుచున్న యాతరుణీమణి కాతరుణమున కరుణరసభరితమగు నిజరమణప్రణయసందేశవాణి తరణియై తనరారు ననుటకు సందేహములేదు. కావుననే దిఙ్నాగకవీంద్రుఁడు కుందమాలలో సీతాజీవితమును గాపాడఁగోరి శ్రీరామప్రణయసందేశమును లక్ష్మణునిచే నందఁజేసి యున్నాఁడు. ఇటఁ జిత్రింపఁబడిన లక్ష్మణసంభాషణములు ప్రకరణౌచిత్యమున కెంతయు సహకారములుగాఁ దనరారుచున్నవి.

భవభూతి యట్టి యనుకూలానురాగవార్త నందిచ్చి సీత ప్రాణముల నిలువఁబెట్టఁ బ్రయత్నింపఁడాయె. నిక్కముగా శ్రీరాముఁనకు సీతపైఁ జెక్కుచెదరని మక్కువ యెదలోఁ బదిలముగా నున్న నాఁడు ప్రజాపవాద కలంకాపనోదననిపుణుఁడగు నాభూరమణుఁడు రహస్యముగా నిజప్రణయినికి నిష్కలంకానురాగసుందరములగు సందేశ

ముల నందఁజేయక, యశనిపాతములవలె హృదయదారకములగు కేవల పరుషపరిత్యాగోక్తులఁ దెలుప సాహసించునా?

దారుణమగు పరిత్యాగవార్త కర్ణపుటములఁ బడినతోడనే హృదయము విదీర్ణమై సీత యంతమొందునేమోయను సంశయసమయమునఁ బ్రాణేశుని ప్రణయసందేశము అమృతధారవలె కడనంటియున్న జీవితకళ నుద్దీపింపఁజేయు ననుటకు సందియము లేదు. భవభూతి వెంటనే యట్టి యమూల్యసందేశము నందియ్యక సీత సుతులఁ బ్రసవించిన పంద్రెండేండ్లకు సీతారామసమావేశరంగమును సృష్టించి యట్టి శ్రీరామునకు సీతపైగల ఘనానురాగసంపదను రామునినోటఁ బ్రకటింపఁ జేసియున్నాఁడు.

నిజముగా నీరంగ మిట సీతాజీవితసంరక్షణార్థము చిత్రింపఁబడి యుండలేదు. మఱేమన దుస్సహసీతావియోగముచేఁ గృశీభూతుఁడై యున్న శ్రీరాముఁడు పంచవటీదర్శనముచే ద్విగుణీకృతావేదనుఁడై మడయునేమోయను భయమున సీతాకరస్పర్శసంభాషణముల సమకూర్చి యాకోసలనృపాలునకుఁ బ్రాణభయము రాకుండఁ గాపాడుటకు రచింపఁబడినది. ఈసంగతి యుత్తరరామచరితతృతీయాంకమున నడచిన మురళాతమసాప్రసంగముచే సువిదితమగుచున్నది. పరికింపుఁడు.

మురళా:—సఖి! తమసే! జానాస్యేవ యథా వధూపరిత్యాగప్రభృతి

శ్లో. అనిర్భిన్నో గభీరత్వా దంతర్గూఢ ఘనవ్యథః
పుటపాకప్రతీకాశో రామస్య కరుణోరసః.

తేన రామభద్రేణ వధూసహవాసవిస్రంభసాక్షిణః ప్రదేశా దష్టవ్యాః ...... అతః పదేపదే మహాంతి ప్రమాదస్థానాని శంకనీయాని.

తమసా:—ఉచితమేవ దాక్షిణ్యం స్నేహస్య ......

(ఉత్తరరామచరితము)

ఈపై భాగమునకు శ్రీ జయంతివారియాంధ్రానువాదము.

మురళ—సఖీ తమసా! వధూపరిత్యాగము మొదలుకొని

గీ. అతిగభీరమగుట నగపడదు పైకిఁ
గాని లోనమిగులఁ గసలుచుండు
గుతగుతమనుచు నుడుకు పుటపాకముగతి,
గురుతరమగు రాముకరుణారసము.

రామభద్రుఁ డిపుడు మరల నిటకు వచ్చి పూర్వపరిచితములైన పంచవటీవనప్రదేశములఁ జూడనైయున్నవాఁడు అందువలన మాటి మాటికి మహాప్రమాదములు గలుగవచ్చును......

తమస:—స్నేహమునకు దాక్షిణ్య ముచితమే......

ఈప్రసంగముచే రాముని ప్రాణములఁ గాపాడ సీతను రాముని కడకుఁ దోడ్కొని వచ్చినట్లు విదితమగుచున్నది.

ఉత్తరరామచరితమునఁ దృతీయాంకమునందలి శుద్ధవిష్కంభము వింతమార్గమున నడచినది. కారణమేమన ధీరోదాత్తుఁడగు పురుష సింహుఁడు కాంతావియోగముచే నంత మొందుస్థితికి రాఁగలఁడని తలఁచి యా యాపద నివారింప నెంచిన కవిశేఖరుఁడు బేలయగా యబల, పైగా నెలలునిండిన చూలాలు, కేవలపతివియోగచింతనే కాక దుస్సహాజనాప వాదఖేదమునఁ గూడ మడయుట తప్పదని తలంచి యావిపత్తునుండి యామూర్తిను గాపాడఁ దగు రంగమును సంఘటింపవలదా? అట్లొనర్పక మేరుధరాధరధీరుఁడగు రాముని జీవితమును గాపాడఁ దలంచుట వింత కాదా?

మఱియొక వింత. సీత శ్రీరామునితోఁ దనకు గంగాతీరమునందలి మునిపల్లెల దర్శింపఁ గుతూహలము కలదని నివేదింప నాదాశరథి వైదేహిమనోరథము నీడేర్చు నెపమున నామెను గంగాతీరమునందలి వాల్మీకాశ్రమముచెంత విడచిరమ్మని తమ్మునితోఁ దెలిపెను. సౌమిత్రియు నన్న యాజ్ఞానుసారము సుకుమారియగు జనకకుమారినిఁ దోడ్కొనిపోయి ప్రాచేతసాశ్రమమునకు సమీపముగా గంగయొడ్డున దిగవిడిచి తిరిగి వచ్చి యావార్తను శ్రీరామునకు నివేదించి యుండెను.

ఇట్టుల నిజప్రేయసి తపసిపల్లెపొంత గంగదరిని విడువఁబడెనని యెఱింగి యుండుటచే శ్రీరాముఁ డింతగాఁ జింతఁజెందవలసిన యగత్యము కానరాదు. కావున రఘుపతిఁ డింతటి వంతలపాలగుటకుఁ గారణమేమి? గర్భవతియగు నుర్వీసుత విడువఁబడిన యడవి క్రూరమృగభయంకరారణ్యానియు కాదే! అదియొక యహింసాసుందరమగు శాంతపావనతపోవనభూమియే! అందుచే భవభూతికవివరుఁడు వర్ణించినంతటి శ్రీరామ దుఃఖావిర్భావమునకుఁ దగినకారణము కానరాకున్నయది.

పరిశీలింపఁ గోసలసార్వభౌముఁ డగు శ్రీరాముఁడు, భవభూతికవివరుఁడు చిత్రించినంతటి దురంతచింతలకు లోనగు బేల కాఁడు. మేరునగధీరుఁడగు పురుషసింహుఁడు. ఈసంగతి నిక్రిందిఘట్టములు ధ్రువముచేయుచున్నయవి. బాలరామాయణమున నారదుఁడు శ్రీరాముని గుణముల నిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు "సముద్ర ఇవ గాంభీర్యే ధైర్యేణ హిమవానివ" అనగా రాముఁడు గాంభీర్యమున సముద్రమునకును ధైర్యమున ధరాధరనాథునకును నెన యని భావము. "ధైర్యంబునను హిమధరణీధరము సాటి వీర్యసమున్నతి విష్ణునిభుఁడు. (భాస్కరరామాయణము)

పట్టాభిషేకసమయమున దశరథరాజేంద్రుఁడు ప్రజలకు శ్రీరామ గుణముల నిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు

శా. ధీరోదారుఁడు నిర్వికారుఁడు జగద్వీరుండు సౌజన్యవి
స్తారుం డుత్తమశీలుఁ డర్థకులవిస్తారుండు శూరుండు గం
భీరుం డిద్ధవిచారసారుఁ డగుటన్ బెంపార విశ్వంభరా
భారం బెల్ల భరింప రాఘవు మహాభాగున్ నియోగించెదన్.

(భాస్కరుఁడు)

కౌసల్య శ్రీరాము నెడఁబాసి యుండఁజాలక ప్రార్థేయపూర్వకముగా నిట్లు బ్రతిమాలికొనెను.

శ్లో. కథంహి ధేను స్స్వంవత్సం గచ్ఛంతం నానుగచ్ఛతి
అహం త్వా నుగమిష్యామి యత్ర పుత్త్ర గమిష్యసి.

శ్లో. యది త్వం యాస్యసి వనం త్యక్త్వా మాం శోకలాలసాం
అహం ప్రాయ మిహాశిష్యే నహి శక్ష్యామి జీవితుం (వాల్మీకి)

చ. పొలుపున నిండు జందురుని బోలిన నీసుముఖారవిందమున్
సులలిత రీతినొక్కనిముసంబును జూడక యుండనేఱ నే
తలపున జీవముల్ నిలుపదాళుదురా? పదునాల్గువర్షముల్
చెలువరి నిన్నుఁ జూడకయె చిన్ని కుమారక! దీనురాలనై.

క. నే నింట నేడ్చుచుండగఁ
గానలకున్ నీవుపోవఁ గాంక్షించెదవే
నేనొల్లను జీవింపగ
బూనుదుఁ బ్రాయోపవేశమున్ నాతనయా. (వావిలికొలనువారు)

చ. అనఘవిచార యేను గురు నట్లనె ధర్మసుహృద్విశేషతం
దనరిన పూజకుం దగిన దానను మద్వచనంబు నెమ్మనం
బున నిరసించి దుఃఖరసపూరితభూరిగభీరవార్ధిలో
నను బడఁ ద్రోసి నీకుఁదగునా? యిటు కాననసీమ కేగగన్.
(గోపీనాథ)

ఇట్లు తల్లడిల్లుచున్న ముదసలితల్లి జాలిపలుకులు చెవినిఁ బడిన తోడనే గుండె నీరై యింట నిలిచిపోవలసిన సమయమున రాముఁడు ధీరుఁడగుటనే తల్లిమాటను పాటింపక యడవికి వెడలెను. అట్టి ధీరావతంసుఁడు కావుననే యీసమయమున కౌసల్యామందిరమున కేగు రాముని వాల్మీకి యిట్లు ప్రశంసించియున్నాఁడు. "మాతు స్సమీపం ధీరాత్మా ప్రవివేశ మహాయశాః" ధీరస్వాంతుఁడగు రాముఁడు తల్లికడ కేగెనని భావము.

మఱియు దనవియోగమునకుఁ దాళఁజాలక ఖిన్నులై యున్న కౌసల్యాలక్ష్మణులకు ధైర్యము నుగ్గడించిన ధర్మవీరుఁడు. కనుఁడు "స మాతరంచైవ విసంజ్ఞకల్పాం ఆర్తం చ సౌమిత్రి మభిప్రతప్తం, ధర్మే స్థితో ధర్మ్యమువాచ వాక్యం యథా సపవార్హత్తి తత్ర వక్తుం" (వాల్మీకి)

క. నిర్మలమతి దల్లికి నిటు శర్మంబుగఁ బలికి రామచంద్రుండు శశ్వ
ద్ధర్మవిదగ్రేసరుఁడును ధర్మభృదగ్రేసరుండు దమ్మునకనియెన్.
(వావిలికొలనువారు)

ధైర్యంబున జింతాదివిక్రృతులు వదనంబునన్ దోఁపనీక మనంబున
నడంచుచు నిట్లనియె" (గోపీనాథ) ఇటుల కౌసల్యాలక్ష్మణుల కరుణ
భాషితములకు వశుఁడు కానంతటి దిట్ట.

శ్రీరాముఁడు, తనజనకుఁడు తన్ను వీడియుండనేఱక వాపోవు
చున్నపుడు ఇట్లు ధైర్యమును హెచ్చరించి యున్నాడు.

"అపగచ్ఛతు తే దుఃఖం మాభూ ర్బాష్పపరిప్లుతః
న హి క్షుభ్యతి దుర్ధర్షః సముద్రః సరితాంపతిః."　　(వాల్మీకి)

క. మనమున శోకము విడుపుము,
కనులకు బాష్పములు నింపఁగా వలవదు మే
దినిలోఁ దటినీవల్లభుఁ
డినకులవర యెన్నడైన నింకునె జెపుమా.　　(గోపీనాథ)

ఇట్టి ధీరాగ్రేసరుఁడు ఇంత దూరము పోనేల. ఉత్తరరామచరిత
ములో శ్రీరాముఁడే యిట్లు తన్ను గూర్చి ప్రకటించుకొని యున్నవాఁడు.

శ్లో. స్నేహం దయాం చ సౌఖ్యం చ యది వా జానకీ మపి
ఆరాధనాయ లోకస్య ముంచతో నాస్తి మే వ్యథా.　(భవభూతి)

కం. లోకారాధనమునకై శోకంబనుమాటలేక సుఖమును దయ న
స్తోకస్నేహమునైనను, జ్యోకాంతాతనయనైనఁ జయ్యన విడుతున్.
(జయంతివారు)

అని యిట్లు శ్రీరాముని నోట దీమసపుమాటలఁ బలికించిన
భవభూతి యాఘీరుని కంటినుండియే యవిరతాశ్రుధారల నొలికించుట
పాడియా?

మఱి యొక సంగతి. శ్రీరాముఁడు తనకాంత వాల్మీకి తపోవనము
చెంతఁ జేరి నిర్భయముగా నుండునని గట్టి నమ్మిక కలవాఁడగుటచేతనే

లక్ష్మణుఁడు సీతను గంగదరిని విడచి వచ్చిన పిదప నిజసతిగతి యేమా యెనో యని వ్యాకుల మంది ఆపె యెక్కడ నెట్లున్నదియో తెలిసికొనుటకు దూతను బంపఁడాయె. అట్టి దృఢవిశ్వాసమే లేకున్న మున్నరణ్యావాస సమయమున సీతకై కుంజపుంజములును, గుట్టమిట్టలును, కందరమందిరములును, కోనలోయలును, లోనుగాఁగల తావులెల్లఁ దమ్మునితోఁ గలయఁ దిరిగిన రాముఁ డిట్లుపేక్షించి యుండఁగలఁడా ?

శ్రీరాముఁడు సీతక్షేమమును దెలిసికొనుటకై దూతను బంపిన సంగతి ప్రజలకుఁ దెలిసి "ఈకోసలనృపాలుఁడు మాటమాత్రమునకు సీతను విడచెనే కాని విరాగుఁడై యాపెను బరిత్యజింపలేఁడు"అని తలంతురను జంకుచేఁ దటస్థముగా నుండె నందమా ! అట్లనుట సరిపడదు. ఏమందురా ! ఆత్మసములును సర్వదా తన్నుఁ గనిపెట్టుకొనియుండు వారును ధీశాలురునగు లక్ష్మణాదిసోదరులకుఁ గూడఁ దెలియరాకుండ రహస్యముగా లోకవార్తలఁ గొనివచ్చు దుర్ముఖాదిగూఢచారులు తనకడ నుండిరే. వారిలో నొక్కనిపుణునిఁ బంపి సీతస్థితిగతులఁ దెలిసికొన సాఁగునే.

ఎట్టి కట్టుదిట్టమగు రహస్యమును గూడఁ బ్రజలు కనిపెట్టఁగల ధీమంతు లందురా ! అట్లగుచో నిపు డాతఁ డడవినిఁ బడి యెడ లెఱుంగక యాపుడమితనయకై తల్లడిల్లిన సంగతిని మాత్రము కనిపెట్టఁ జాలకుందురా ? కావున శ్రీరాముఁడు ధీరుఁడగుటను, సీతస్థితిగతుల నూహింపఁజాలిన ధీశాలియగుటను, నిజకాంత క్షేమమును దెలిసికొన వేగిరపడఁడాయె నని యూహించుటయే సమంజసము.

మున్ను బంచవటిని సీత యపహృతయైనప్పుడన్ననో, హింస్రారణ్యజంతుసంతతులతోడను క్రూరాతిక్రూరములగు క్రవ్యాదసందోహములతోడను నిండి యడుగడుగునకు నాపదల కాలవాలమైన భీకరారణ్యమున శిరీషకుసుమపేశలగాత్రియగు జనకక్ష్మాపాలపుత్త్రిక యెట్టి యిక్కట్టునకు లోనాయెనో యని తల్లడమంది "అపి గ్రావా రోదిత్యపి దళతి వజ్రస్య హృదయ" మ్మని భవభూతి తెలిపినరీతిని రాలుకరఁగునట్లును, రవలు పగులునట్లును శ్రీరాముఁడు విలపించెననుట సమంజసము.

కాని యటువలె నిట విలపింపఁ దగిన యాపద సీతకు సంప్రాప్త మై యుండునని తలంప వలను పడదు. "పురా కిల వాల్మీకితపోవనోప కంఠే సంత్యజ్య ప్రతినివృత్తే లక్ష్మణే" అను నుత్తరరామచరిత తృతీ యాంకమునందలి తమసావచనముచే సీత వాల్మీకిమునీంద్రుని తపోవ నోపకంఠమున నున్న సంగతి విదితమగుచున్నది కదా? అందుచే నెందు లకు మునుపటికంటె నింత మిన్నగాఁ గన్నీటిధారలు కాలువలై ప్రవ హింపవలసివచ్చె.

అరణ్యకాండమున దండకాటవిని జానకిని గోల్పోయి ఖిన్నుఁడై యున్న సీతాకాంతుని యవస్థకును, ఉత్తరకాండమున వైదేహినిఁబరిత్య జించి విచారించుచున్న కోసల జనపతి యవస్థకును హస్తిమశకాంతర మున్నయది. అచటిస్థితి జానకీరమణునకు సీత దుర్జ్ఞేయమగుటచేఁ బ్రబల విలాపకారణమాయెను. ఇచటి దాశరథికి భూసుతయునికి యవగతమగు టచే సహ్యావేదనాహేతుకమై యున్నది.

మఱి యొక విషయము. భవభూతి, సీత దుస్సహమగు ప్రసవవే దనకుఁ దాళఁ జాలక గంగాజలముల నుఱికె ననియు, ఆనీటిపాటువలన నిరువురు కొడుకులు పుట్టినట్లును, గంగాపృథ్వులాశిశువ్రలతో సీతను బాతాళమునకుఁ గొంపోయినట్లును, పిమ్మట నాకూనలు స్తన్యముల విడచినతోడనే గంగాదేవి వాల్మీకాశ్రమమునకుఁ దోడ్కొని వచ్చి యాశిశు వులఁ బ్రాచేతసుని వశమొనర్చినట్లును, కథను జిత్రించియున్నాఁడు. పరి కింప నీరంగ మస్వాభావికముగఁ జూపట్టుచున్నది.

ఉత్తరకాండాది గ్రంథములయం దంతటను సీత వాల్మీకాశ్రమ ములోఁ బ్రసవించినట్లును తపసిముత్తైదువ లాపెకుఁ బురుడు బోసినట్లు ను వర్ణింపఁబడి యున్నది. భవభూతి సహజమగు నిట్టి ప్రసవవృత్తాంత మును ద్రోసిపుచ్చి, చిత్రించిన ప్రసవప్రశంస యంత సొంపుగాఁ గాన

వచ్చుట లేదనవచ్చును. మఱియు నీవిరుద్ధప్రసవరంగము లేకున్న నాట కేతివృత్తమున కెట్టికొఱంతయు రానేఱదు.

ఇదియునుం గాక సీత తాను ప్రసవించువఱకు మేనఁ బ్రాణముల నిలిపియుంతును గాని మఱెట్టి సాహసకార్యము నొనరింపనని పలికియున్నది. కనుఁడు "న ఖల్వద్యైవ సౌమిత్రే జీవితం జాహ్నవీజలే, త్యజేయం రాజవంశస్తు భర్తుర్మే పరిహాస్యతే." (ఉత్తరకాండము.) సౌమిత్రీ! రాజవంశము నిర్లక్ష్యముసేయఁ దగినదైనచో గంగానీరమున జీవితమును విడువకుందునా?

"స్యాద్రక్షణీయం యదిమే న తేజస్త్వదీయ మంతర్గత మంతరాయః"
(రఘువంశము) అంతర్గుప్తమైయున్న తేజము రక్షణీయము. అట్టి యంతరాయమే లేకున్న.

"కిన్ను ఖలు తస్యైవ నిరనుక్రోశస్య సమాన ఏవ ప్రసవః ప్రేక్షితవ్య ఇతి వచనీయకంటకోపనీతం జీవితం పరిరక్షామి" (కుందమాల)

ఏమిచేతును! నిర్దయాత్ముఁడగు నారాజునకు సమానమగు ప్రసవము పాలింపఁదగి-దగుటచే లోకాపవాదదూషితమగు జీవితమును రక్షించుచున్నాను.

ఇట్లు పైగ్రంథములన్నియు సీత తనయందు సంరక్షణీయమగు సూర్యవంశసంతానతేజము లేకున్న నీయసహ్యదుఃఖసమయమునఁ బ్రాణములఁ బరిత్యజింపకుందునా? అని లక్ష్మణునితోఁ బలికినట్లును, ఆరీతినే ప్రాణముల దేహమున నిలిపి వాల్మీకితపోవనమున శిశువులఁ బ్రసవించినట్లును బోధించుచున్నవి.

వేఱొక సంగతి. భవభూతి యుత్తరరామచరితమున సీతగంగలోఁ గవలలఁ గనినట్లును గంగావసుంధరలు శిశువులతో సీతను రసాతలమునకుఁ దోడ్కొనిపోయి సీతనొక్కతెను నట విడచి, శిశువులు పాలువిడచినతోడనే వాల్మీకియొద్దకుఁ గొనివచ్చి యాతనివశ మొనర్చినట్లును కథను జిత్రించియున్నాఁడు. పరికింప నీకథానకవిన్యాసము ప్రకృతివిరుద్ధముగాఁ

జూపట్టుచున్నయది. ఎక్కడనైనఁ బుత్త్రప్రేమవశంవదయగు మాత నందనులతోఁ గలసియుండఁ గోరునుగాని గొడ్రాలివలె నిర్దయాత్మయై విడియుండ సాహసించునా? పదిరెండేండ్ల దనుక మందహాససుందరములగు నిజనందనవదనారవిందముల నవలోకింపక యుండఁగలదా? ఇట్లు జననీనందనుల విడదీయుటచేఁ జేకూరువస్తురమ్యత యేదియో కానరాదు. కావున నితరకవివరులు వర్ణించినరీతిని సీత మునిపల్లెనుఁ బుత్త్రులఁ బ్రసవించి యాబాలుర ముగ్ధభాషితములను వీనులార వినుచు వారి మురిపెంపుచేతలఁ గనులారఁ గాంచుచుఁ దనకు వాటిల్లిన పతిపరిత్యాగదుఃఖమును గొంత మఱపొంది యున్న దనుటయే సంగతము.

భవభూతికవివరుఁడు, ధీరోదారుఁడగు రాముఁడు సీతాపరిత్యాగస్థానకోవిదుఁడగుటచే సహ్యావిచారుఁడుగాఁ జిత్రింపఁదగియుండ దుస్తరదుఃఖసాగరమగ్నునిగాఁ జిత్రించుటయు, ధీరాతిధీరుఁడగు నావీరుఁడు సీతావియోగఖేదాతిశయముచేఁ బ్రాణములఁ బాయునేమో యని సీత నాతని కడకుఁ గొనివచ్చుటయు, మునిపల్లెను దాపసకాంతలచెంత సుతులఁ బ్రసవించిన జానకి, జాహ్నవీజలములఁ గవలలఁ గనెనని వ్రాయుటయు, స్వతనయముఖారవిందములఁ బరికింపక సీత పాతాళమునఁ బదిరెండేండ్లొంటరిగా నిలచియుండెనని చిత్రించుటయు, సుప్రసిద్ధ కవివరప్రబంధములయందలి యితివృత్తమునకు భిన్నముగా నుండుటయేకాక ప్రకరణానుకూలమగు సహజసౌందర్యమును గూడఁ బోషింపఁజాలకున్నవని నాభావము.

ఈనావిమర్శనమునందలి చర్చలన్నియు వివిదిషతో వ్రాయఁబడినవి కాని విజిగీషతోఁ జిత్రింపఁబడి యుండలేదు. కావున సహృదయులగు సాహిత్యకోవిదులు సోదరభావముతో నాసంశయముల సవరింపఁ బ్రార్థితులు. ఊరక కాలముఁ గడుపుటకంటె సారస్వతచర్చలతో సమయమును జరపుట శ్రేయస్కరమని పెద్దలు బోధించియున్నారు.

ఓంతత్సత్.

వాల్మీకివిరచితమగు నుత్తరకాండమునందలి సీతాపరిత్యాగ రంగమున వర్ణింపఁబడిన మూలశ్లోకములు. (సర్గ ౪౭)

(1) మామికేయం తనుర్నూనం సృష్టా దుఃఖాయ లక్ష్మణ !
ధాత్రా యస్యా స్తథా మేద్య దుఃఖమూర్తిః ప్రదృశ్యతే ౩

(2) కింను పాపం కృతం పూర్వం కో వా దారై ర్వియోజితః
యాహం శుద్ధసమాచారా త్యక్తా నృపతినా సతీ. ౪

(3) కిం ను వక్ష్యామి మునిషు కర్మ వా ఽసత్కృతం చ కిం
కస్మిన్వా కారణే త్యక్తా రాఘవేణ మహాత్మనా. ౬

(4) న ఖల్వద్యైవ సౌమిత్రే జీవితం జాహ్నవీజలే
త్యజేయం రాజవంశస్తు భర్తు ర్మే పరిహాస్యతే. ౭

(5) శ్వశ్రూణా మవిశేషేణ ప్రాంజలిః ప్రగ్రహేణచ
శిరసా వంద్య చరణౌ కుశలం బ్రూహి పార్థివం. ౧౦

(6) అహం తు నానుశోచామి స్వశరీరం నరర్షభ
యథాపవాదం పౌరాణాం తథైవ రఘునందన. ౧౩

(7) పతి ర్హి దైవతం నార్యాః పతి ర్బంధుః పతి ర్గురుః
ప్రాణై రపి ప్రియం తస్మాత్ భర్తుః కార్యం విశేషతః. ౧౬

కాళిదాసవిరచితమగు రఘువంశములోని సీతాపరిత్యాగఘట్టము నందలి మూలశ్లోకములు. (సర్గ-౧౪)

(1) నిఘ్నస్య మే భర్తృనిదేశరౌక్ష్యం
దేవి క్షమ స్వేతి బభూవ నమ్రః॥ ౫౭

(2) సీతా త ముత్థాప్య జగాద వాక్యం
ప్రీతాస్మి తే వత్స చిరాయ జీవ
బిడౌజసా విష్ణు రివాగ్రజేన
భ్రాత్రా యదిత్థం పరవానసి త్వం. ౫౮

(3) శ్వశ్రూజనం సర్వ మనుక్రమేణ
విజ్ఞాపయేః ప్రాపితమత్ప్రణామః

ప్రజానిషేకం మయి వర్తమానం
సూనో రనుధ్యాయత చేతసేతి. ౬౦

(4) వాచ్య స్త్వయా మద్వచనా త్స రాజా
వహ్నౌ విశుద్ధామపి యత్సమక్షం
మాం లోకవాద శ్రవణా దహాసీః
శ్రుతస్య కిం తత్సదృశం కులస్య. ౬౧

(5) కిం వా త వాత్యంతవియోగమోఘే
కుర్యా ముపేక్షాం హతజీవితే స్మిన్
స్యాదక్షణీయం యది మే న తేజ
స్త్వదీయ మంతర్గత మంతరాయః. ౬౨

(6) నృపస్య వర్ణాశ్రమపాలనం యత్
స ఏవ ధర్మో మనునా ప్రణీతః
నిర్వాసితా ప్యేవ మత స్త్వయాహం
తపస్విసామాన్య మవేక్షణీయా. ౬౭

(7) ఉపస్థితాం పూర్వ మపాస్య లక్ష్మీం
వనం మయా సార్థ మసి ప్రపన్నః
త్వ య్యాస్పదం ప్రాప్య త యాతిరోషాత్
సోఢాస్మి న త్వద్భవనే వసంతీ. ౬౩

(8) కల్యాణబుద్ధే రథ వా తవాయం న
కామచారో మయి శంకనీయః
మమైవ జన్మాంతరపాతకానాం
విపాకవిస్ఫూర్జథు రప్రసహ్యః. ౬౪

(9) నిశాచరోపప్లుతభర్తృకాణాం
తపస్వినీనాం భవతః ప్రసాదాత్
భూత్వా శరణ్యా శరణార్థ మన్యం
కథం ప్రపత్స్యే త్వయి దీప్యమానే. ౬౫

(10) సాహంతపసూర్యనివిష్టదృష్టి ౬౬
ర్ధ్వం ప్రసూతే శ్చరితుం యతిష్యే

(11) శ్లో. నృత్యం మయూరాః కుసుమాని వృక్షా
దర్భా నుపాత్తాన్ విజహు ర్హరిణ్యః
తస్యాః ప్రపన్నే సమదుఃఖభావం
అత్యంత మాసీ ద్రుదితం వనేపి. ౬౭

దిఙ్నాగవిరచితమగు కుందమాలనాటకములోని మూలభాగము

1. శ్లో. తుల్యాన్వయే త్యనుగుణేతి గుణోన్నతేతి
దుఃఖే సుఖేచ సుచిరం సహవాసినీతి
జానామి కేవల మహం జనవాదభీత్యా
సీతే' త్యజామి భవతీం నతు భావదోషాత్ ।

అయ మార్యస్యసందేశః ॥

2. సీతా—కథం జనాపవాదభయేనేతి! కిమపి వచనీయంమేఽస్తి ?

3. లక్ష్మణ—కీదృశ మార్యాయా వచనీయం.
శ్లో. ఋషీణాం లోకపాలానా మార్యస్య మమ చాగ్రతః
అగ్నౌ శుద్ధిం గతా దేవీకిం తు లోకో నిరంకుశః.

4. సీతా—కిం ను ఖలు తస్యైవ నిరనుక్రోశస్య సమాన ఏవప్రసవః ప్రేక్షితవ్య ఇతి వచనీయకంటకోపహితం జీవితం పరిరక్షామి.

5. లక్ష్మణ—అనుగృహీతోఽస్మి. ఇద మార్యేణ సందిష్టం.

6. సీతా—కిం ను ఖలు భవిష్యతి ?

7. లక్ష్మణ. శ్లో. త్వం దేవి చిత్తనిహితా గృహదేవతా మే
స్వప్నాగతా శయనమధ్యసఖీ త్వ మేవ
దారాంతరాహరణనిస్పృహమానసస్య
యాగే తవ ప్రతికృతి ర్మమ ధర్మపత్నీ.

8. సీతా—ఏవం సందిశ తార్యపుత్రేణ పరిత్యాగదుఃఖం మయి నిరవశేష మపనీతం, న హి తథాన్యాసక్తాయాః పత్యు, స్త్రీజనస్య దుఃఖముత్పాదయతి యథా న్యాసక్తః

(9) లక్ష్మణః:—కః ప్రతిసందేశః ?

(10) సీతా:—ఏవం గతేపి ప్రతిసందేశః! శ్వశ్రూణాం పున ర్మమ వచనాత్ పాదవందనం కృత్వా విజ్ఞాపయ, ఏవ మహం నీరక్షా శ్వాపదసమాకీర్ణే వనే ప్రతివసంతీ సర్వథా హృదయే నార్యాభి రను గృహీతవ్యేతి.

(11) లక్ష్మణః:—ప్రతిగృహీ తేయ మాజ్ఞా. ఆర్యస్య న కించి త్సందిష్టం.

(12) సీతా—తథా నిష్ఠురో నామ సంవిశ్యతే. తథా మమ వచనాత్తం జనం విజ్ఞాపయ:—మందభాగినీ మనుశోచన్ వర్ణాశ్రమప రిపాలన మభిఘ్న న్నాత్మానం న బాధయ, సద్గర్భే స్వశరీరే సావధానో భవేతి వత్స. లక్ష్మణ ! కిముపాలభే మహారాజం ?

(13) లక్ష్మణః:—కిమేతావత్యపిన ప్రభవతి దేవీ ?

(14) సీతా:—ఏవమపిమద్వచనాత్ సవిజ్ఞాపయితవ్యః 'సాతపో వనవాసినీ సర్వథా సీమంతనిహితేనాంజలినా నివేదయతి యద్యహం నిర్గుణా చిరపరిచితేతివా, అనాథేతివా, సీతేతివా, స్మరణమాత్రకేనా ప్యనుగృహీతవ్యేతి.

(15) లక్ష్మణః:—ఇమంసందేశమాకర్ణ్య ఋతే త్వార మివాహితం దశా మసహ్యం శోకస్య వ్యక్త మార్యో గమిష్యతి.

(16) సీతా:—అతిమహితేపి స్వమండలే కథం తేసంతి స్త్రియో దుఃఖసహాయాః ? సాంప్రతం మయా వినా త్వ య్యేకే నైష చింత యితవ్యః. త్వం భ్రాతుః శరీరే సావధానో భవ.

(17) లక్ష్మణః:—అనురూప మేతన్మహానుభావతాయాః.

(18) సీతా:—సమాశ్వాసయితవ్యా ప్రియంవదా మమ ప్రియ సఖ్యాః; స్మర్తవ్యా సర్వకాల మియం మందభాగినీ. (ఇతి రోదితి)

(19) లక్ష్మణః:—(సోద్వేగం)

శ్లో. ఆర్యాం స్వహస్తేన వనే విమోక్తుం శ్రోతుంచతస్యాఃపరిదేవితాని ।
సుఖేన లంకాసమరే హతం మామ జీవయ న్మారుతి రాత్తవైరః

(దిశోవిలోక్య) శ్లో. ఏతే రుదంతి హరిణా హరితం విముచ్య
హంసాశ్చ శోకవిధురాః కరుణం రుదంతి
నృత్తం త్యజంతి శిఖినోపి విలోక్య దేవీం
తిర్యగ్గతా వర మమీ న పరం మనుష్యాః.

(20) సీతా:—వత్స లక్ష్మణ ! ఆసన్నాస్తమయః సూర్యః దూరేచేతో మనుష్యసంపాతః. ఉడ్డీనాః పక్షిణః. సంచరంతి శ్వాపదాః. గచ్ఛ న యుక్తం పరిలంబితుం.

(21) లక్ష్మణః:—(అంజలిం బద్ధ్వా) సర్వపశ్చి మోయం లక్ష్మణస్య ప్రణామాంజలిః తత్సావధానం పరిగృహ్యతాం.

(22) సీతా:—నిత్యావహితా ఖల్వహం

(23) లక్ష్మణః:—శ్లో. జ్యేష్ఠస్య భ్రాతురాదేశాదాసీయ విజనేవనే
పరిత్యక్తాసి దేవిత్వం దోషమేకం క్షమస్వమే.

(24) సీతా:—జ్యేష్ఠస్యవచనానువర్తీ త్వ మితి సంతోషకాలే కోదోష ఆశంక్యతే.

(25) లక్ష్మణః:—(దిశో ఽవలోక్య) భో భో లోకపాలాః శ్రుణ్వంతు భవంతః

శ్లో. ఏషా వధూ ర్దశరథస్య మహారథస్య
రామాహ్వయస్య గృహిణీ మధుసూదనస్య
నిర్వాసితా పతిగృహా ద్విజనే వనేస్మి
న్నేకాకినీ వసతి రక్షత రక్షతైనామ్.

శ్లో. ఏషోంజలి ర్విరచితో వనదేవతానాం
విజ్ఞాపనాం క్షణ మిమా మవధారయంతు
సుప్తా ప్రమాదవశగా విషమస్థితా వా
యత్నా దియం భగవతీభి రవేక్షణీయా.

శ్లో. సఖ్యో౽ద్యఃస్వామినోలోకపాలాః మాతర్గంగే భ్రాతరః శైలరాజాః
భూయోభూయోయాచతేలక్ష్మణో౽ఽయంయత్నాద్రక్ష్యారాజపుత్రీ గతో౽హం. (అంక-౧ పు6-13)

ప్రేమచంద్.

కొమాండూరి శఠకోపాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ. బి. యల్.
కాకినాడ.

సాధారణముగ రాజులు సేనానులు మతకర్తలు మున్నగువారలే మహాపురుషులుగఁ బరిగణింపఁబడుట సంప్రదాయము; కాని యేవృత్తిలోనివారైనను మహాపురుషులు కావచ్చును. సేనానులు శాంతినెలకొల్పుదురు. రాజులు ప్రజలఁ బాలించి రక్షింతురు. మహాశిల్పులు దేశీయభౌతికసంపదను వృద్ధిచేయుదురు. మత ప్రవర్తకులు నాధ్యాత్మికక్షేమము గల్గింతురు. ఇట్లే మహాకవులును లోకకళ్యాణకారులగువీరలే! జనుల జ్ఞానమును నీతిని వృద్ధిఁజేసి, గ్రంథరూపమున దానిని మహానిధిగఁ దరతరములవారి కందఁజేయువారు మహాపురుషులే! కనుకనే వేదద్రష్టలగు వసిష్ఠ విశ్వామిత్రాదులను, ఇతిహాసరచయితలగు వ్యాస వాల్మీకులను, ప్రబంధకావ్యనిర్మాతలగు కాళిదాసాదులను గూడ, గౌరవించుట సంప్రదాయమైయున్నది.

సంస్కృతివృద్ధికి వాఙ్మయాభివృద్ధి ముఖ్య చిహ్నము. పూర్వగౌరవముతోఁ దృప్తినొందక, మానవలోకమం దుచిత స్థానమును బొందఁదలంతుమేని, మనము నున్నతవాఙ్మయమును సృజింపవలెను. పూర్వకవు లప్పటివాడుకభాషలగు సంస్కృతప్రాకృతములందు, ఆయాసంఘావశ్యకతకుఁ దగిన గ్రంథముల రచించిరి. మన సంస్కృతి సనాతనమని ప్రసిద్ధి; అనఁగా నది ప్రవాహనిత్యతవంటిదని భావింపవలెను. మనదేశభాషలందిప్పు డేర్పడు వాఙ్మయము పరిణామవశమగు నీనాటి సంఘావశ్యకతలకుఁ దగినదిగనే యుండవలెను.

ఇప్పటి మనదేశభాషలన్నిటిలోను హిందీ హిందుస్థాని ప్రధానమైనది. నేటి హిందీ, మరాటీ, బంగాళీ మొదలగుభాషలు పూర్వపుసంస్కృతప్రాకృత భాషల సంతతిలోనివే. వీనిలో హిందీ కేంద్రస్థానమందున్నది.

తక్కిన యార్యభాషల కది సన్నిహితము. అది మనదేశీయులలో నధిక సంఖ్యాకులకు మాతృభాష. ఆంధ్రముతోను హిందీకిఁ జాల సంబంధము న్నది. కనుక హిందీకిఁ బ్రాముఖ్యము హెచ్చుట సహజము. అట్టి హిందీ లోని యాధునిక లేఖకులలో ముఖ్యుఁడగు 'ప్రేమచంద' జీవితము నుండి మనము జ్ఞానానందములఁ బొందవచ్చును.

ప్రాచ్యలోకమున హిందూ బౌద్ధ ముస్లిముధర్మముల వారి కందఱి కిని దీర్థస్థలమగు కాశీనగరికి సమీపమందున్న 'మఠవా' అను కుగ్రామ ములో 'ప్రేమచంద్' 1880 వ సం॥న జనించెను. ఆతని మొదటి పేరు ధనపతిరాయ్. వీరికుటుంబస్థితి సామాన్యమైనది.

అక్కడఁ బూర్వార్జితమగు జరాయితీభూమి వీరి కుండెను. కాని యది కేవలము స్వల్పము. అతని శైశవమునందే, తండ్రి ప్రభుత్వపు తపాలుశాఖలో నొక చిన్నయుద్యోగమును సంపాదించుకొని స్వగ్రా మము వీడి, జీవితార్థము 'గోరఖ్ పురము' చేరెను. ఇది హిమాలయపా దములయొద్దనున్నది. బాలుఁడగు ధనపతి యచ్చటి యద్భుతప్రకృతి సౌందర్యమును గ్రోలుచుండెను. హిమాలయము భౌతికముగ సత్యున్న తము, అతిగంభీరము. కాళిదాసాది పూర్వకవుల గ్రంథములలోను మన ప్రాచీన సంస్కృతిలోను గూడ నీగిరిరాజుస్థాన మట్టిదే. ఋషులకువలె మన ధనపతికి నా దృశ్యము పవిత్రభావములఁ గల్గించెను.

అతనికి బాల్యమందే కష్టములు గలిగెను. అతని యెనిమిదవ యేఁ టనే తల్లి కాలధర్మమునొందెను. సవతితల్లి యేర్పడెను. ఇంక నాఱేండ్ల లోఁ దండ్రియు మరణించెను. అప్పటి కాతఁడు కాశీలో 'హైస్కూలు' లో నాంగ్లవిద్య నేర్చుచుండెను. ఆబాలునికీస్థితిలోఁ గుటుంబభారము పైఁబడెను. కష్టముల నెదుర్కొనుటవలననే కదా నరుని ఘనత తేటఁబడు ట: "హేమ్నః సంలక్ష్యతే హ్యగ్నౌ విశుద్ధి శ్శ్యామికాపి వా". ధనపతి నిర్ధనుఁడైనను సౌమ్యుఁడు,ధీరుఁడు,మానధనుఁడు. సవతితల్లిని, సవతితమ్ము ని బోషించు భారము గూడఁ దనపైఁ బెట్టుకొని, శ్రీమంతులయిండ్లకుఁ

ప్రతిదినము నచ్చోటి కరిగి, వారిబాలురకుఁ జదువుచెప్పుచును, ఇతరవిధముల నెట్లో వారాణసిలోఁ దనకుటుంబపోషణకును, ఆంగ్లపాఠశాలలోఁ దన విద్యాభ్యాసమునకును పలయు ధన మాత్రఁ డార్జించుచుండెను. అతఁడు సహజముగ దృఢదేహి కాఁడు; కాని యెట్లో శ్రమకోర్చి ప్రతిదినము పాఠములఁ జెప్పి ద్రవ్యమార్జించుటకై మైళ్ళకొలఁది నడచు చుండెడి వాఁడు. తనసహజాభినివేశముచే నాతఁ డెట్లో కొంతవఱకు విద్యాభ్యాసముఁ బూర్తిచేసికొనెను. ఆతని ప్రజ్ఞను గమనించి, ప్రభుత్వము వారాతనికి విద్యాశాఖలోనుద్యోగమిచ్చిరి. పాఠశాలల "సూపర్వైజరు"గ నతఁడు గొన్నియేండ్లు పనిఁజేసెను; అట్లుద్యోగ మందుండియే, స్వయంకృషితో నున్నతవిద్య నభ్యసించి, 'ఇంటరు' లోను, పట్టపరీక్షలోను కృతార్థుఁ డాయెను. అంతట సర్కారువారి యుద్యోగమున నున్నత స్థానము లభించెను. గోరఖ్‌పురమున సర్కారువారి యున్నతపాఠశాల కధ్యక్షుఁడై, అతఁడు తరువాత 'ఇన్స్పెక్టరు' ఆయెను. ఈలోపల సాహిత్యరచనలవలన నాతనికి విద్వాంసులలోఁ బ్రఖ్యాతివచ్చెను.

ఈస్థితిలో జర్మనుయుద్ధానంతరమున లోకమంతటితోఁ బాటుమన దేశ మందు నశాంతి గల్గెను. రాజకీయరంగము కలుషితమై 1919 లోఁ బ్రభుత్వమునకును బ్రజానాయకులకును సంఘర్షమారంభమాయెను. చాలమంది ధీమంతు లప్పు డుద్రిక్తులైరి. దేశక్షేమపరాయణు లందఱు ప్రభుత్వోద్యోగములను, న్యాయవాదిత్వమును, పాఠశాలలను వదలి ప్రజల హక్కులకై త్యాగముచూపవలెనని గాంధిమహాత్ముఁడు ప్రచారము చేసెను. ఈ 'అసహకార' సిద్ధాంతపు ఝంఝామారుత మందప్పు డెందఱో ప్రాజ్ఞులు మగ్నులైరి. ధనపతియు నట్లాకృష్టుఁడై, ప్రభుత్వోద్యోగమును వీడి, త్యాగియై, రాజకీయ రంగమున కుఱికెను. 1921 లో మఱికొందఱితోఁ బాటాతఁడును కారాగార యాత్రఁ జేసివచ్చెను. అప్పటినుండియు నతఁడు తనజీవిత మంతయును ద్రవ్యార్జనకుఁ గాక ప్రజాసేవకే వినియోగింప నిశ్చయించుకొనెను.

దీనులబాధల గమనించి యాతఁడు ప్రేమమయుఁ డాయెను. ఆసమయమందే యాతనిపేరు మాఱి పోవుట చిత్రము. అప్పు డతఁడు తఱచు హిందీపత్రికలలోఁ గథలను వ్యాసములను బ్రచురించుచుండెను; కాని సౌమ్యుఁడు వినమ్రుఁడు నగు ధనపతి యాపత్రికలలోఁ దనపేరు నుదాహరింపనీయలేదు. అవి 'ప్రేమచందు' అనునతఁడు వ్రాసినట్లే యాపత్రికలలోఁ గనఁబడుచుండెను. ఈప్రేమచం దెవ్వరో చాలయేండ్లవఱకుఁ బాఠకులకుఁ దెలియదు. ఆరచనల కద్భుతమగు ప్రసిద్ధిమాత్రము గల్గెను. అవి ప్రేమచందురచనలనియే వాడుక దేశమంతటను వ్యాపించెను. ధనపతిరాయలే ప్రేమచందను గ్రంథకర్త యని తరువాత వెల్లడియైనది. కాని, ఈలోఁగా నా మాఱుపేరునకే హెచ్చు ప్రసిద్ధి గల్గినందున, వ్యక్తియెవరో తెలిసిన మీఁదటను, ఆయననందఱును 'ప్రేమచందు' అనియే వ్యవహరింపసాగిరి; మొదటిపేరు జనులదృష్టినుండి పోయినది. ఈరీతిగా 'ధనపతి' స్వభావములోను, ఆచరణలోను, లోకుల వ్యవహారములోను గూడ, 'ప్రేమచందు'ఁడై పోవుట సంభవించినది.

కారాగారమునుండి వచ్చినతోడనే ప్రేమచందు క్రొత్తగాఁ దన వృత్తిని నిర్ణయించుకొనవలసివచ్చెను. అసహాయోద్యమము తీవ్రముగా నుండినప్పు డాయాప్రాంతములందలి పాఠశాలలఁ జాలమంది విద్యార్థులు వీడి బయటకు వచ్చిరి. అందుఁ గొందఱు మఱల ప్రభుత్వపాఠశాలల లోఁజేరలేదు; కాని వారికి విద్యాకాంక్ష యుండెను. అట్టివారి విద్యాభివృద్ధికై యా యాప్రాంతములం దప్పుడు కొన్ని జాతీయపాఠశాలలు స్థాపింపఁబడినవి. ప్రేమచం దట్టివానిలో నుపాధ్యాయుఁడుగఁ బనిచేయ నిశ్చయించెను. సంయుక్త ప్రాంతపుఁ గాన్పురములో మార్వాడీ మహావిద్యాలయమను జాతీయ పాఠశాలలోఁ గొంత కాలము ప్రేమచందు ప్రధానోపాధ్యాయుఁడై యుండెను. ఇంతలో వారాణసిలో కాశీవిద్యాపీఠమను పేర నొక జాతీయకళాశాల స్థాపింపఁబడినది. తరువాతఁ బ్రేమచం దీసంస్థలోఁజాలకాలము బోధకుఁడై బాలురకు జాతీయవిద్యను బాగుగ నేర్పెను.

కాని యాయన తనకాలమునంతను సాధ్యమైనంతవఱకు సాహిత్యరచనకే వినియోగించుచుండెను. తరువాత ప్రేమచందు లక్నోనగరిలో స్థాపితమైన 'మాధురి' అను హిందీమాసపత్రికకు సంపాదకుఁడై యయిదాఱేండ్లాపత్రికను నడపెను. ఆయన యాజమాన్య మందాపత్రిక హిందీ మాసపత్రిక లన్నిటిలో నగ్రగణ్యమని పేరుఁగాంచెను. తత్కాలపు సమస్యలఁగూర్చి యాయన చేయుచుండిన విమర్శలును టిప్పణులు నాయాసాంఘికార్థికాది సమస్యలఁగూర్చి, రాజకీయసిద్ధాంతముల గూర్చియు నాతని పరిజ్ఞానమును స్ఫుటముఁజేయుచుండెను. ప్రచురణార్థమై వచ్చు వ్యాసములందును, కథలందును, ఏవి గణ్యములో యేకథకులు ప్రజ్ఞావంతులో, ఆయన చక్కఁగఁగనిపెట్టి, వారికిఁ దగు సూచనలఁ జేయుచు, ప్రతిభావంతులగు యువకలేఖకులకు బ్రోత్సాహ మిచ్చుచుండెను. ఉన్నతభావములతోను సవిమర్శమగు చర్చలతోను సరళమగు నవ్యవాఙ్మయమును నవ్యమార్గమున సృజించుచు నాయన యువకులకు మార్గదర్శకుఁ డాయెను.

తరువాత, ప్రేమచందు కాశీనగరముకుమరలివచ్చి, యాపురమందు స్వతంత్రముగఁ దానే పత్రికలను స్థాపించెను. ఈవాఙ్మయమును సకాలమునఁ బ్రచురించుచుండుటకై యాయన కాశిలో 'సరస్వతీప్రెస్' అనుపేరనొకపెద్దముద్రణాలయమును దానేస్థాపించి దానిలో, జైనేంద్రకుమార్ వంటి ధీమంతులగు యువకుల గ్రంథములను బ్రచురించుచు, వారికిఁ దోడ్పడెను; తాను 'జాగరణ్' అను వారపత్రికను నడపుచునందు వాఙ్మయసమస్యలనే గాక సామయికవిషయములన్నిటిని గూర్చియుఁ జర్చించుచుండెను. లోకానుభవముఁ దెల్పుసూచనలును శాస్త్రపరిజ్ఞానముఁ దెల్పువ్యాసములును విమర్శలును నాతని లేఖినినుండి వెలువడుచుండెను. సంఘక్షేమకరమగు విషయములన్నిటినిఁ గూర్చియు నానాయార్థిక రాజకీయాదిసమస్యలఁగూర్చియు నాయన యుదారాభిప్రాయములు జనులకు నవ్యాభిరుచిఁగల్గించి, వారియాదరములకుఁ బాత్రమై

యుండెను. ఆయన 'హంస' అనుమాసపత్త్రికనుగూడ నడపెను. ఇది కేవలము వాఙ్మయమును సంస్కృతిని బ్రోత్సహించుటకుద్దేశింపఁబడినది. ఈపత్త్రికకును ద్వరలోనే గొప్ప ప్రసిద్ధి గల్గినది. ఈపత్త్రికల ముద్రణ సౌకర్యమునకై పెట్టిన 'సరస్వతీప్రెస్' అను నచ్చుకూటమునకు సంచారకుఁడై, ప్రేమచందు దాని యార్థిక నిర్వాహపు భారమునుగూడ వహించెను.

ప్రేమచందు స్వతంత్రముగఁ జాలకథలను నవలలను బత్త్రికాముఖమునఁ బ్రచురించెను. అవి జనాదర మొందిన తరువాత గ్రంథరూపముగను బ్రచురింపఁ బడినవి. అయినను, వానివలన విశేషముగ ద్రవ్యాదాయము లేకుండెను. సాహిత్యమే తనకు వృత్తి యైనను, ద్రవ్యాకర్షణకై రచనలఁ జేయుట యాతనకెంతమాత్రమును సమ్మతము కాదు. మనదేశభాషలందు విశిష్టగ్రంథముల రచించిన సుప్రసిద్ధులకును గూడ వాఙ్మయసేవ జీవికాధారమగుటలేదు. సాధారణముగా, మనసాహిత్యవర్ధకు లందఱును బీదవారు. ఈస్థితి మిక్కిలి శోచనీయము. ఇది మనదేశభాష లన్నిటికిని వర్తించును. లక్ష్మీసరస్వతులమధ్య సాహచర్యమును, సహవాసమునుండదు. కనుక నీయిద్దఱి యనుగ్రహము నేకకాలమందు లభింపకుండుట సహజమేయని, మనవారు సమాధానపడుచుందురు. కాని యీ నైరాశ్యస్థితి సహజము కాదనియు నిరుత్సాహకరమనియు గ్రహించుట యవసరము. పూర్వము మనరాజులు పండితులను గవులను మిక్కిలి యాదరించుచు, వారు కుటుంబపోషణకై బాధపడనక్కఱలేకుండఁ జేయుచుండిరి. కనుకఁ గవులును సాహిత్యాభిలాషులును స్వేచ్ఛారముగఁ దమబుద్ధిని గాలమును దదేకదీక్షతో జ్ఞానాభివృద్ధికే వినియోగింపఁగల్గిరి. కాని, యిప్పటిస్థితిలో బ్రజలే వాఙ్మయము నాదరింపవలెను. ఇంగ్లండువంటి పాశ్చాత్యదేశములలో 'బెర్నర్డుషా', 'వెల్సు' మొదలగు విద్వాంసులెందఱో సాహిత్యసేవను బత్త్రికాసంపాదనము మాత్రమే జీవనాధారముగఁ జేసికొని, ప్రజాదరణవలననే లక్షాధికారులును గోటీశ్వరు

లునైనారు. రాజకీయపరిస్థితినిబట్టి యాంగ్లవాఙ్మయమున కున్నంత వ్యాప్తియు నాదరణమును మనదేశభాషల వాఙ్మయమున కుండుట యసంభవము. మనదేశము ప్రస్తుతము దారిద్ర్యయుతము. అయినను, మన దేశీయులలో నాంగ్ల విద్యాధికులకు స్వభాషలోని యాధునిక వాఙ్మయముపై శ్రద్ధలేదు; తక్కిన వారు చాలవఱ కజ్ఞానులు; వారికి గ్రంథములఁ జదువు నలవాటేతక్కువ. గ్రంథప్రకాశకులును ప్రేమచందునకు న్యాయమగు ద్రవ్యసహాయముఁజేయక, చాలవఱకు స్వలాభమే చూచుకొని, తామే శ్రీమంతులైరి. కుటుంబపోషణయుఁ బత్రికానిర్వహణమును గష్టమైనవి. తుదకతఁడు బొంబాయిఁ జేరి యక్కడఁ నొక సినిమాసంఘమువారికిఁ గథలవ్రాసి సరిఁజేయు నుద్యోగమును స్వీకరించెను. అది యాయనకు నార్థికముగ లాభకారిగ నుండెను. కాని, యావృత్తి తన ప్రకృతికిని సాహిత్యప్రేమకును ననుగుణముగాలేదు. కనుక నాయన త్వరలోనే తనపత్రికానిర్వహణకార్యమునకు వచ్చెను. మనభారతీయభాషలలో నానావాఙ్మయములమధ్య నానాప్రాంతీయ సంస్కృతులమధ్యను గొన్నివిభేదములేర్పడినవి. అందువలనఁ బ్రాంతీయ భావములకుఁ బ్రాముఖ్యముగల్గి, చిరకాలాగతమగు జాతీయసంస్కృతికిని, ఐక్యభావమునకును భంగముకలుగ వచ్చెను. కనుకఁ బరస్పర సమీకరణమును సానుభూతియును గల్గించుట యవసరమని భావించి, 1934 సం॥లో గాంధిమహాత్ముఁడును మఱికొందఱు నందుకొఱకై భారతీయసాహిత్యపరిషత్తును స్థాపించిరి.

ఈకార్యములోఁ బ్రేమచందు శ్రద్ధవహించి, యుత్సాహముతో నాకార్యక్రమమును సాగించుటకుఁ దోడ్పడెను. ఆపరిషత్తునకుఁ బ్రారంభమునుండి కార్యదర్శిగ నుండుచు, ప్రేమచందు తన 'హంస' పత్రికను బొంబాయికి మార్చి, దానిని భారతీయసాహిత్యపరిషత్తునకు ముఖపత్రముగఁ జేసెను. అప్పటినుండి యాయన మనసంస్కృతిసమన్వయమునకు సంబంధించినవి, పరస్పరసహాయము గల్గించునవియు నగు ననేకవ్యాస

ముల నాపత్త్రికలోఁ బ్రచురించెను; మఱియు బంగాళీ, గుజరాతీ, ఆంధ్రము, అఱవము, మొదలగు నాయాదేశభాషలందలి మాదిరి రచనల నాయాప్రాంతీయ విశేషములను బ్రత్యేకాచారములను దెల్పు వ్యాసములను హిందీలో హంసపత్త్రికాముఖమునఁ బ్రచురించెను. 1935 సం॥ డిసెంబరులో భారతీయసాహిత్యపరిషత్తు వార్షికోత్సవమును హిందీపట్టప్రదానోత్సవమును మద్రాసునగరమందు జరిగెను. అప్పుడాయన హిందీసభ కధ్యక్షుఁడై, మద్రాసులో నారెండు సభల కార్యక్రమములోను బాల్గొని, వానిని జయప్రదముగ జరిగించెను.

హిందీలో వాఙ్మయమునకు నవ్యతను బ్రగతిని గల్గించుట కాతఁడే ముదంజ వేసి యితరులకు దారిఁజూపెను. ఇట్లన్నివిధములను బ్రేమచందు వాఙ్మయసేవ జేయుచుండఁగా, 1936 సం॥లో నాయన వ్యాధిగ్రస్తుఁడై, అక్టోబరులోఁ గాలముఁ జేసెను. ఆయన మరణముచే హిందీవాఙ్మయమునకే గాక, భారతీయసంస్కృతివర్ధనమునకును గొప్ప లోటు గల్గినది. ప్రేమచందున కిద్దఱు చిన్నకొమాళ్ళు, ఒక కొమార్తెయు, మిగిలిరి. ఆయనభార్యయగు శివరాణీదేవి గొప్పవిదుషి; ఆమెచక్కని కథలను, ఆఖ్యాయికలను రచించుచున్నది. ఆమెయే యిప్పుడు హిందీలోఁదనభర్తస్థాపించిన 'హంస'పత్త్రికను కాశీనుండి నడుపుచున్నది.

ప్రేమచందు సాహిత్యరచనలఁ గొన్నివిశేషముల గమనింతము. బాల్యమునుండి సాహిత్యప్రియుఁడై, అతఁడు తనకు దొరకిన యాఖ్యాయికలను గథలను విద్యార్థిదశలో నుత్సాహముతోఁ జదువుచుండెను. ఆయనప్రభుత్వోద్యోగములో నున్నప్పుడే కాన్పురమునుండి యుర్దూలో వెలువడు 'జమానా' అను మాసపత్త్రికకుఁ గథలను వ్యాసములను వ్రాసి, 'నవాబ్‌రాయి' యను మాఱుపేరుతో బ్రచురించుచుండెను. వెంటనే యాయన కుర్దూలేఖకులలో గొప్ప పేరు వచ్చెను. ఆయన చిన్నికథ లాహ్లాదకరములై పాఠకు లందఱిదృష్టి నాకర్షించెను. అంత నతఁడు యుర్దూలోనే కొన్నినవల (=ఆఖ్యాయిక)లనుగూడ వ్రాసి ప్రచురించెను.

ఆయనప్రజ్ఞ వెంటనే వెల్లడియైనది. ఆర్యావర్తపు హిందువులు ముస్లిములుగూడ నుర్దూలో నట్టిస్వతంత్రమగు చక్కని వాఙ్మయము రచించుచున్నందుల కాయన నభినందించిరి; హిందీరచనల వ్రాయు తరువాతకాలములో నాయన తనగ్రంథముల నుర్దూలోనికి తర్జుమా చేయుచుండెను; అప్పుడప్పు డుర్దూలో వివిధవిషయములఁ గూర్చి ప్రతిభాయుతమగుఁ జర్చతో వ్యాసములు వ్రాసెను. ఆయన మహాపురుషుల జీవితచరిత్ర నొకదానిని గూడ వ్రాసి ప్రచురించెను. ఉర్దూవచనవాఙ్మయమున కాయన చేసిన యమూల్యసేవవలన మనదేశపు ముస్లిముల కాయనపై మహాగౌరవము గల్గినది. అట్టిమధురములై నీతిబోధకములగు రచనలను ముస్లిములలో నెవ్వరును వ్రాయలేదని కొందఱు ప్రామాణికుల యభిప్రాయము.

ఈస్థితిలో మనదేశపు వాతావరణము మాఱినది. దేశమంతటను జాతీయభావమును దేశమంతటికిని హిందీ సామాన్యభాషగా నుండఁదగునను భావమును, వ్యాపించినవి. అందువలన నప్పటినుండి ప్రేమచందు మనస్సు హిందీవైపునకుఁ దిరిగినది.

ఈ సందర్భమున సూక్ష్మముగ హిందీయుర్దూల సంబంధమును గమనింతము. ఈరెండునుభిన్నభాషలని కొందఱు వ్యవహరింతురు. కాని భాషాశాస్త్రప్రకార మీభావము తప్పు. సర్వనామములు, క్రియలు, దైనికజీవితములో వాడఁబడు పదములును జాలవఱకు వ్యాకరణమును నీరెంటిలో నొకేరీతిగ నున్నవి. భాష కివియే స్కంధముల వంటివి. కనుక 'హిందీ' 'ఉర్దు' రెండు నొకే భాషయని యెంచక తప్పదు. కాని యుర్దూకుఁ బారసీలిపినే వాడుటయు హిందీకి దేవనాగరిలిపినే వాడుటయు సంప్రదాయమైనది. ఇందుకుఁదోడు, ఉత్తరహిందూ దేశమందు హిందూముస్లిముల యాయా సాంఘిక ప్రముఖుల మధ్యఁ దఱచుగఁ గలఁత లుండుచున్నవి. కనుక ముస్లింప్రముఖు లుర్దూలిపినే యభిమానించుచు, వాఙ్మయములోఁ బారసీ యరబ్బీపదములను హెచ్చుగ వాడుచున్నారు. ఇట్లే హిందువులలో హెచ్చుమంది యిప్పుడు విశేషముగ సం

్కృతపదములను నాగరిలిపిని వాడుదురు. ఈరీతిగా వాఙ్మయరంగమందు హిందీ యుర్దూల మధ్య నానాటికి విభేద మేర్పడు చున్నది. ఇది యచ్చ తెలుఁగు పొత్తములకును సంస్కృతపదభరితమగు ప్రబంధములకును మధ్యనుండు విభేదమువంటిది. ముస్లిమురాజుల పరిపాలనలో హిందువు లుర్దూను రాజభాషగ నెంచి, దానిలో వాఙ్మయమును రచించు చుండిరి. ఆర్యావర్తములోఁ బశ్చిమప్రాంతములోను నైజాం సంస్థానము లోను నేటికి నట్లే జరుగుచున్నది. బ్రిటిషు ప్రభుత్వమును మనదేశమందు హిందీకన్న నుర్దూకే యెక్కువ ప్రోత్సాహ మిచ్చుచున్నారు. కౌమార దశలోఁ బ్రేమచందు 'నబాబ్ రాయి' అనుపేర నుర్దూ కవిశేఖరుఁడని పేరొందెను. ఆయనకుఁ బారసీలోను బ్రావీణ్యము కలదు. ఆయన నందఱును 'మున్షీ ప్రేమచంద'నియే పిల్చుచుండిరి.

ఈస్థితిలో హిందీయే హెచ్చుమంది కాదరపాత్రమను కారణమున నాయన హిందీలోరచనల నారంభించెను. హిందీలోని ధార్మిక వాఙ్మయము ప్రాచీనము, ప్రశస్తము. మన యాంధ్రములోవలె 19 వ శతాబ్ది వఱకుఁ బద్యప్రబంధములకే హిందీలోను బ్రాముఖ్య ముండెను. వచన రచనలున్నను, అవిక్లిష్టశైలిలో నుండెను.

ఈ శతాబ్దారంభమందుఁ దెలుఁగులో శ్రీవీరేశలింగం, లక్ష్మీ నరసింహంగార్లవలె హిందీలోను మహావీరప్రసాద్ ద్వివేదియును బ్రేమ చందును సులభవచనశైలికి నవ్యరచనకు మార్గదర్శకులైరి. సాహిత్యము ను ముఖస్థముఁ జేయు పూర్వకాలమందుఁ బద్యరచన లుండుట సహజము. కాని యచ్చుకూటములును సామాన్యులలో విద్యాసక్తియు, విజ్ఞాన వికాసమును, వృద్ధియైన యీకాలమందు సులభమగు గద్యగ్రంథములే యధికోపయోగులు; కనుక గద్యమందే ప్రేమచందు తన ముఖ్యరచనల వ్రాసెను. చిన్నికథలను నవలలను వ్రాయుటలో నతఁడు సిద్ధహస్తుఁడు. ఇది వాఙ్మయములోఁ గ్రొత్తపద్ధతి. ఇయ్యది పాశ్చాత్యులనుండి యను కరణ మని చాలమంది భావము.

ఈకాలమందు ఆఖ్యానరచనల కన్ని దేశముల వాఙ్మయమందును గొప్ప ప్రాముఖ్యమున్నది. ప్రేమచందు కథలకును నవలలకును కొందఱి పాశ్చాత్యకథకులరచనలతో—ముఖ్యముగా గోర్కీ, తుర్గనోవు మున్నగు రష్యను లేఖకుల కథలతో—జాల పోలికయున్నది. కాని, పూర్వకాలమందు ప్రాచ్యవాఙ్మయమందును కథలు లేకపోలేదు. మహాభారతాదులందలి యుపాఖ్యానములు పంచతంత్రము, బృహత్కథ, కథాసరిత్సాగరము, దశకుమారచరిత్రము, భేతాళపంచవింశతి మొదలగు వానిలో నెన్నియో చిన్నకథలు చేరియున్నవి. కాని, యవి విడిగా నుండక హారములో ముత్యములవలె నొక ప్రధానగాధ యను సూత్రమున గ్రుచ్చఁబడి యున్నవి. ఇట్లే కాదంబరి, కర్పూరమంజరి మొదలగు నాఖ్యాయికలును ప్రాచీనవాఙ్మయమందుండినవి. కాని, యాధునికభావముల కనుగుణముగను బాశ్చాత్య వాఙ్మయసంపర్కమునను మన సాహిత్యమందును బరిణామము గల్గినది. ప్రేమచందు హిందీలో రమారమి నాలుగు వందల చిన్నకథలును యిరువదినవలలను వ్రాసెను; అవి చాలవఱకుఁ బ్రచురితములైనవి. కథాగుచ్ఛములు కొన్ని గ్రంథములుగ వెలువడినవి. వీనిలో ముఖ్యమైనవి నవనిధి, సప్తసరోజ్, ప్రేమద్వాదశి, ప్రేమపచ్చీసి, మానసరోవర్ (రెండు భాగములు.)

ఈ రచనలలోఁ బ్రేమచందు కళాశక్తి యద్భుతమని గోచరమగును. ఈకథలు మిక్కిలిమనోరంజకములు, ఉత్సాహకరములు, హృదయవికాసకరములు; ప్రేమచందుకథలను నవలలను జదువనారంభించువారు వానిని బూర్తిగఁ జదువక నిలుపలేరు. వానిలో నన్నిరకముల విషయములు నుండును. ఈకథలచే నతని లోకజ్ఞానమును జీవితానుభవములును తెలియవచ్చును. అందుఁ గొన్ని 'సౌతేలీ మా' (=సవతితల్లి), 'బడేఘర్ కీ బేటీ' (=పెద్దయింటిపిల్ల) మొదలైనవి కుటుంబసంబంధులు; కొన్ని 'పంచపరమేశ్వర్, బాంక్ కా దివాలా' వంటివి సాంఘికములు, ఆర్థికములు. ఇందు కొన్ని యాత్మానుభవమునకు సంబం

ధించినవి, కొన్ని చారిత్రకములు, కొన్ని రాజకీయములు నున్నవి. నవలలలోను, ప్రతిజ్ఞా, సేవాసదన్, వంటివి సాంఘికములు; ప్రేమాశ్రమ్ కర్మభూమి, కొంతవఱకు నార్థికములు; 'రంగభూమి' వంటివి ముఖ్యముగా రాజకీయములు. ఆయన 'షేక్ చిలీకీ కహానియా, ఆజాద్ కథా' అను ననువాదగ్రంథముల గూడ వ్రాసెను. ఇవి మృదువగు హాస్యరసముతో నిండినవి. కాని స్వతంత్ర గ్రంథములవలననే యాయనకు మహాప్రసిద్ధిగల్గినది.

'సేవాసదన్' లో నతఁడు మన హిందూసంఘమందలి వివిధలోపములను యుక్తితోఁ జిత్రించి, వాటి నివృత్తికై సంఘసేవాతత్పరతను బ్రోత్సహించెను. తరువాత 1910 లో రచించిన 'ప్రేమాశ్రమ్'లో సహజముగ రాజకీయభావములకు బ్రాముఖ్యము గల్గినది. కొంద ఱుద్యోగుల వలన సామాన్యజనులకుఁ గల్గు బాధలు, కర్షకజనుల పరాధీనస్థితి, యు నిందుఁ జక్కగాఁ జిత్రింపఁబడినవి. ఇది 600 పుటల నవల. దీనితరువాతవ్రాసిన 'రంగభూమి' యింతకన్నను బెద్దది. దీనిలోఁదాత్త్విక చర్చకు, ఆర్థికపరిణామమునకు, సామ్యవాద సిద్ధాంతములకును బ్రాముఖ్యమీయఁబడినది. దీనితరువాత వచ్చిన'కర్మభూమి'లో సత్యాగ్రహదృశ్యములఁ జిత్రించి; యాయన నిర్మాణకార్యక్రమపు టాధిక్యమునుగూడ సూచించినాఁడు. పంచములను గ్రామ్యలోకము నుద్ధరించుట యవసరమనియుఁ జాల చోటులఁ గనపరుచఁబడినది. ఆయన తుదనువ్రాసిన 'గోదాన' నవల గ్రామ్యజీవితపుఁబ్రస్తుతస్థితిని, అందలిలోపములను, సాంఘికవిభేదములను పునర్నిర్మాణపు టావశ్యకతను దానివిధములనుఁ జక్కగా సూచించుచున్నది.

'కళ కళనిమిత్తమే' Art for Art's Sake అను సిద్ధాంతమాయన కిష్టముకాదు. కళను జీవితమునకును సంఘక్షేమమునకునే వినియోగించవలెను (Art for Life's Sake; Art for Society's sake) అనియే 'యాయన యుద్దేశము. ప్రేమచందు రచనలలోను

శృంగారరసము లేకపోలేదు. కాని యది మృదువై నీతియుక్తమై హృద్యమైయుండును. వర్ణనలలో నాయన భౌతికసౌందర్యము కన్న నాంతరిక సౌందర్యమునకే ప్రాధాన్యమిచ్చెను. మంగళప్రదమైనదే సుందరమని యాయనభావము. ప్రకృతిసౌందర్యమును, ముఖ్యముగ గ్రామములందలి నిసర్గదృశ్యములను, ఆయన మనోహరముగ వర్ణించెను. సంఘమందలి గుణదోషములన్నిటిని యథాస్థితిగఁ జిత్రించుటయే పాశ్చాత్యుల ముఖ్య పద్ధతి. షేక్స్పియరువంటి కవీశ్వరులును యథాస్థితిని జిత్రించుటలోనే ప్రజ్ఞావంతులై ఘనతగడించిరి. కాని ప్రాచ్యాదర్శ మట్టిది కాదు. మానవ లోకమునకు నీతియే ముఖ్యాధారము. జీవితమున కాదర్శముండవలెను. వ్యక్తియభివృద్ధి స్వత్వసంపాదనమునేగాక, లోకక్షేమమును, ఆత్మానుభవములునే మానవుని జీవితోద్దేశములుగ నుండవలెనని (మనఋషులవలె) ప్రేమచందును భావించెను. ప్రేమచందుపాత్రలలో చాల వివిధత గలదు. లోకమందలి యన్నివర్గముల యన్నిరకముల వ్యక్తులును, ఆతని గ్రంథములలో నేదోయొక దానిలోఁ గాన్పింతురు. ఆయాపాత్రలలో నాయా సన్నివేశములందుఁ గల్గుమానసికపరిణామమును జిత్రించుటలో నాయన రవీంద్ర మహాకవితో సమానముగఁ బ్రజ్ఞను బ్రదర్శించినాఁడు. ఆయన మనోవిశ్లేషణచాతుర్య మద్భుతము.

పాశ్చాత్యానుకరణమువలన మనదేశభాషలలో నిప్పుడువెలువడు కథలలోను సంఘపుఁబ్రస్తుతస్థితిని జిత్రించుటే లేఖకులకృత్యముగ భావింపఁబడుచున్నది. అందును, శృంగారప్రధానములు, ఉద్రేకకరములు, వక్రవికార రూపములు, అపసవ్యసంఘటనమయములునగు దృశ్యములకే యిప్పటి రచనలలోఁ బ్రాముఖ్య మీయఁబడుచున్నది. పాఠకలోక మిట్టి రచనలకే ప్రోత్సాహ మిచ్చుచున్నదందురు. ఇదినిజమైనచో, మనసంఘపు టభిరుచి వికృతమై శోచనీయస్థితిలో నున్నదని యెంచవలసివచ్చును.

ఈలోప మాంధ్రమందే గాక యభివృద్ధమని యెంచఁబడు వంగవాఙ్మయములోను గలదు. హిందీసాహిత్యమునకు నిట్టి యపఖ్యాతి

యున్నది. అట్టిరచనలే జనతాదరమును బొందుచున్నవని సదుద్దేశయుతులగు లేఖకులును నెంచి, తాము నట్టిసాహిత్యమునే సృజించుచున్నారు. ఈయార్థిక దుర్దశలోఁగవులు-ముఖ్యముగ నార్థికబాధచేఁ బీడితులగువారట్లుచేయుట కొంతవఱకుసహజము. పాఠకులును దొరికిన వాఙ్మయమును జదువుచుందురు. ఇందుఁగొంతయన్యోన్యాశ్రయదోషమున్నది. కాని, సంఘస్థితిని జిత్రించి పాఠకుల కానందమిచ్చుటేగాక, సవ్యమగు సాహిత్యాభిరుచి గల్గించి, ఆర్థికముగను సాంఘికముగను, రాజకీయముగను గూడ సంఘము నున్నతస్థితికిఁ దెచ్చుబాధ్యత లేఖకులకుఁ గలదని ప్రేమచందు గుర్తించెను. ఆయనరచనలలోఁ గేవలము వినోదమేగాక నున్నతాదర్శములు, సంఘలోపముల సంస్కరణావశ్యకతయుఁ గూడ, ద్యోతితమగుచుండును. ఆయనవందలకొలదికథలువ్రాసినను,ప్రతికథలోనుయేదో మహోద్దేశమును నైతికదృష్టియు సూచితములగును. కాని యాయన నవలలలోఁగూడ నివి ప్రత్యక్షముగ నుండవు; కేవలము గాంభీర్యముతో నైతికవర్తనముభావ్యమని స్ఫురింపఁజేయునుగాని యాహ్లాదమున కాటంకము గల్గదు. ఇదియే ప్రేమచందు కథాశక్తిలోని ముఖ్యవిశేషము.

ప్రేమచందు విశాలహృదయుఁడు; ఆయనప్రవర్తన యాదర్శరూపము. ఆయన సవతితల్లిని దనజననిగనేజూచుకొని, ఆమెను దనయింటనే పెట్టుకొని పోషించెను; కనుక నామెయు జననివలె సంచరించెను. తన ప్రథమభార్య తన్నుద్యజించినను, ఎట్టి తగుపును లేకుండ (తా నార్థికముగఁ గష్టపడుచుండినను), ఆయన యామె యావజ్జీవమును బ్రత్యేకపోషణ జరిగించెను. సాంఘిక సమస్యలలో నాయన యుదారభావుఁడు, ఒకబాలవితంతువును ద్వితీయభార్యగఁ జేసికొనెను. ఆమె యాయన ప్రోత్సాహమున విద్యావతియై, వాఙ్మయకృషిలో నాయనకు సహాయకురాలైనది. ప్రేమచందు ముఖ్యనవలలన్నిటిలోనుగూడ నుదారమగు జాతీయభావము సూచితమగును. ఆయన గొప్పజాతీయకవి. ఆయనజీవితప్రవృత్తిని బట్టి యది సహజమే. ఇటీవలమనదేశమందు'ప్రొగ్రెసివ్రైటర్స

అసోసియేషన్' (=ప్రగతిశీలలేఖక సంఘము) యనుపేర సాహితికుల సంఘమొకటి యేర్పడినది. ప్రేమచందందలి ప్రముఖసభ్యుఁడు. 1936 లో లక్నోలో నీసంఘపువార్షికసభ ప్రేమచందుని యధ్యక్షతనే జరిగినది. దేశమునకుఁ బునోభివృద్ధిఁ గల్గించిఁ బునర్నిర్మాణమునకు దోడ్పడు సాహిత్యమునే నిర్మించుట యీసంఘాశయము.

ప్రేమచందు కేవలము దీనదయాళుఁడని కొందఱికిఁ దెలియదు. భారతదేశమునకుఁ బల్లెటూళ్ళేప్రాణము. గ్రామములందలి బీదజనుల కష్టములను బాధలను వారియాశలను, వారియార్థికస్థితిని, యథా తథముగఁ బ్రేమచందు చక్కగవర్ణించెను. ముఖ్యముగ, 'ప్రేమాశ్రమ' లోను 'గోదాన'లోను బీదలబాధలును, సాంఘికలోపములును గన్నులఁ గట్టినట్లు చిత్రింపఁబడినవి. ఈవిషయమున, శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ గారి 'మాలపల్లి' యాయన నవలలతోఁ గొంతపోలియున్నది. ప్రేమచందు సామ్యవాది. కనుక, కర్షకులను గార్మికుల నెట్లైన నుద్ధరింపవలెనను తీవ్రోద్దేశము పాఠకులకు జనించునట్లు యాయన కథావిషయముల నేర్పరుచుకొని, తనవస్తునిర్మాణశక్తిని దదనుకూలముగనే వినియోగించెను. ఆయన నవలల ముఖ్యపాత్రలును దఱచు కర్షకులో లేక త్యాగులగు సంఘసేవకులోయగుట సహజము. కాని, కొందఱు పుంజీపతులును జమీందారులును ద్యాగవీరులై, తమసంపత్తును రయితుల యుద్ధరణకునుబ్రజాక్షేమముకును వినియోగించినట్లాయన చిత్రించుట విశేషము. ప్రేమచందు సిద్ధాంతరీత్యా సామ్యవాదియైనను, ఆచరణలో సమన్వయవాది; గాంధిశిష్యుఁడుగనుక కథలలో హింసాతత్వమును, స్పర్ధను, సాంఘికవైరమును నిరసించును; అహింసను, సాంఘికమైత్రిని, దేశభక్తిని, విశ్వప్రేమను ప్రోత్సహించి, తనలేఖిని నందుకే వినియోగించెను. ఆయన వందలకొలది కథలను చాల నవలలను వ్రాసినను, ప్రతికథలోనువచ్చు పాత్రలలోఁ బ్రత్యేకత కలదు. ప్రతికథలోను నేదో యొక యాశయము నైతికోద్దేశము కాంతాసమ్మితముగ నిమిడియుండును. ఈవిశాలవిశ్వము

దుఁ గలవైవిధ్య మాయనరచనలలోఁ బ్రతిబింబితము. కొన్నికథలనుబట్టి యాయన యథాస్థితివాది (realist) యని తోఁచినను, మొత్తముమీఁద నాయన యాదర్శవాది (idealist) యని యెంచవలెను. ఈరెండు పద్ధతుల సమన్వయ మాయన గ్రంథముల ప్రత్యేక విశేషము. ప్రేమచందు శైలి యాకర్షకము; సంభాషణలో నాయన పాత్రోచితభాషనే వాడెను. భాషమిక్కిలిసరళము, కాని యోజోవంతము,రంజకము;ద్రాక్షాపాకము. ఆయన రచనలలో లోకోక్తులను జాతీయములను హెచ్చుగా వాడును. అవి చదువుట కానందకరమై, భావగాంభీర్యము గల్గియుండును. ఆయన నవలలలోఁగొన్ని చాలపెద్దవి. 'రంగభూమి' వేయిపుటలుగలది. కాని, అట్టి గ్రంథములలోను వాగాడంబర మెక్కడనులేదు; ఆయనరచనలలో వ్యర్థపదములు లేవు. మొత్తముమీఁద నాకర్షకమై యుజ్వల మయ్యు సులభమై సుబోధమగు నవ్యశైలి నాతఁడు సృజించినాఁడు. అతఁడు కథారచనలో మనదేశీయు లందఱిలో నగ్రగణ్యుఁడు. ప్రేమచందు కథలలోఁ గొన్ని యాంధ్రములోనికిని దక్షిన మనదేశభాషలలోనికి ననువదింపఁబడినవి; కొన్నిజపానీ, ఆంగ్లము, జర్మను,లలోను ప్రచురితములైనవి. ఆయన సిద్ధాంతములను శైలి ననుసరించి, యిటీవల కొందఱు లేఖకులు హిందీలో నుద్బోధకము వైజ్ఞానికము ప్రజాక్షేమకరము రంజకమునగు చక్కనివచనవాఙ్మయమును సృజించుచున్నారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ప్రచురణము. ౪౧.

శ్రీరస్తు.

లౌకికన్యాయవివరణము.

విజయనగరము మహారాజావారి సంస్కృతకళాశాలాపండితులు

శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారిచే

రచింపఁబడినది.

పరిషత్పత్త్రికనుండి పునర్ముద్రితము.

కాకినాడ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది.

కాకినాడముద్రాక్షరశాల

1939.

వెల 8 అణాలు.

పీ ఠి క.

లౌకికన్యాయము లనఁగా లోకధర్మములు లోకవ్యవహారములు సూచించెడి సంగ్రహవాక్యములు. ఇట్టి వాక్యము లనేకములు సంస్కృతవాఙ్మయమునం దచ్చటచ్చట సందర్భోచితముగా నిక్షిప్తములై యున్నవి. వానిలోఁ గొన్నింటిని దీసి జేకబ్ (Col G. A. Jacob) అను నాంగ్లేయపండితుఁ డాంగ్లభాషావివరణముతోఁ గూడ "లౌకికన్యాయాంజలి" యనుపేరఁ బ్రకటించెను. ఈవిషయములు గలదే "భువనేశదత్త లౌకికసాహస్రి" యను వేఱొక గ్రంథముకూడఁ గలదు. ఈరెండుగ్రంథములను జక్కఁగాఁ బరిశీలించి యందలి న్యాయములఁ గొన్నింటి గ్రహించి యాంధ్రుల కుపయుక్తమగున ట్లాంధ్రభాషావివరణము సహితముగా శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు ప్రకటించినారు. ఈన్యాయములు సంభాషణ యందేమి, గ్రంథరచన యందేమి, సందర్భోచితముగాఁ బ్రయోగించినచో మిగుల రమ్యముగ నుండును. ఈగ్రంథమును బ్రకటించి యాచార్యులవా రాంధ్రలోకమున కుపకృతి చేసినవారైరి. వీరు సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ బండితులు. మొన్న మొన్నటి వఱకును, శ్రీవిజయనగరమహారాజా కళాశాలలో సంస్కృతపండితులుగా నుండి పనిచేసిరి. తెలుఁగులో భీష్మచరిత్ర మొదలగు కొన్ని పద్యగ్రంథములు రచించిరి. వీరి కాంగ్లేయభాషా ప్రావీణ్యము కూడఁ గలదు. విద్యావ్యాసంగమునందు వీరికి నాస్థ మెండు.

ముక్తీశ్వరము,
10-11-38.

జ. రామయ్య.

లౌకిక న్యాయవివరణము.

అకారాదిసూచిక.

వ. అవి యెట్లనఁగా.

సీ. ఐదంకములచేత నలరి మాళవికావం
                    చనమను నాటకం బొనరి యుండు
నాఱంకములచేత నల వేణిసంహార
                    మనియెడు నాటకం బతిశయిల్లు
నేడంకములచేత నెసఁగి శాకుంతల
                    మనియెడు నాటకం బమరె భువిని
నెన్మిదంకములచే నెన్నఁగఁ బొల్పొందె
                    నలవిజయంబను నాటకంబు
వెలయఁ దొమ్మిదంకములఁ దేవీపరిణ † య
మనెడు నాటకం బెంతయు నంద మొందె
మఱియు బదియంకములచేత మారుతసుత
నడచె బాలరామాయణ నాటకంబు

గీ. అరయ నారంభ బీజముల్ యత్న బిందు
లొనరఁ బ్రాప్త్యాశయుఁ బతాకయు నియతాప్తి
నల ప్రకరి ఫలాగమ కార్యములువరుసను
సంధి సంధికి రెండేసి జరిగివచ్చు.

వ. ఇంక గుణాదివృత్తలక్షణం బెట్టి దనిన.

గీ. జగతి శ్లేష ప్రసాదముల్ సమత మధుర
త సుకుమార తార్థవ్య క్త్యుదారతలును
మఱియు నోజసు కాంతి సమాధు లివియుఁ
బది గుణంబులు కవితకుఁ బ్రాణములును.

రీతులు:—

గీ. తనరు దశగుణములను వైదర్భి, గౌడి
యగును గాంతి నోజసునను, దిగియు మధుర

---

†మూలమున 'దేవి పరికాయ' అని కలదు. 'ఇదిఁ దేవీపరిణయ' అని యుండఁదగును. 'దేవీపరిణయము'—(తొమ్మిదియంకములు) అనురూపకమొకటి శారదాతనయుని 'భావప్రకాశము'న నుదాహరింపఁబడెను. [చూ. 223, 237 పు.]

త సుకుమారతఁ బాంచాలి యొసఁగి యుండు
లాటి యీరెంటి సామగ్రి సూటి మెఱయు.

వృత్తులు:—

గీ. భారతియు సాత్వతియు నారభటియుఁ గైశి
కియు ననంగను వృత్తు లీక్రియవి నాల్గు
కలవు వైదర్భి పాంచాలి గౌడి లాటి
యనఁగ రీతిచతుష్కంబు దనరుఁ గృతుల.

క. ఆవృత్తులు నొకటొకటను
భావింపఁగ నాలుగేసి ప్రభవించి పదా
ర్థావర్తిలు సంగంబుల
తో వివరింపంగ సత్కృతులలో నిరతిన్.

సీ. భారతి ప్రహసనభాణప్రరోచనా
ముఖవిధు లనుసంగములను దలిర్చు
సాత్వతి సల్లాప సాంఘాత్య పరివర్త
కోత్థాపకంబుల నొనరి యుండు
నారభటి యవపాతాఖ్య వస్తూత్థాన
సంక్షిప్త సంఫేట సంజ్ఞఁ బరఁగు
కైశికి దగు నర్మగర్భ నర్మస్ఫోట
నర్మ నర్మస్ఫింజ నవ్యగతుల
సంస్కృతము ప్రాకృతంబును శౌరసేని
పరఁగుఁ బైశాచియును నపభ్రంశికంబు
మాగధియు చూళికోక్తియు మఱియు దేశ్య
మనఁగ నివి యష్టభాషల కాహ్వయములు.

సీ. ఘన ముఖ ప్రతిముఖ గర్భ విమర్శ ని
ర్వహణాఖ్య సంధులు వరుస నైదు
తగు బీజ బిందు పతాకా ప్రకరులు కా
ర్యమన నైదవ్యే నర్థప్రకృతులు

ఆరంభ యత్నముల్ ప్రాప్త్యాశ నియతాప్తి
వర ఫలాగమ మీా యవస్థ లైదు
లీల విష్కంభ చూళికలు నంకాస్య మం
కావతార ప్రవేశాఖ్య లైదు
సూచనార్థాన్వితములు వస్తు వను పేరి
యందుఁ బ్రఖ్యాత ముత్పాద్య మనఁగ మిశ్ర
మనఁగ నివి మూఁటి సంఖ్యను నలరి యుండు
నాటకంబులయందు వానరకులేంద్ర.

వ. ఇది నాటకసంజ్ఞాప్రకరణం బయ్యె నింక దశవిధనాటకసంధిషం
చక చతుష్షష్ట్యంగాభిధాన లక్షణంబు లెట్టి వనిన.

సీ. నాటకము ప్రకరణము భాణము ప్రహస
నము డిమ వ్యాయోగ సమవకార
ములు వీథియును నంకమును మఱి యీాహామృ
గముఁ గూడి దశరూపకంబు లిన్ని
నాటకంబను పేరఁ బాటిల్లు నిందుకు
సంధులు గల వైదు సరవితోడ
ముఖసంధియును బ్రతిముఖసంధియును గర్భ
సంధియును విమర్శసంధి మఱియు
వెలయు నుపసంహృతంబన వినఁగఁ దనరు
నఱువదియు నాల్గు నంగంబు లగుచు నుండు
భానుసంఖ్యను బద్మాఁటఁ బంకజాప్త
సంఖ్య పద్మాఁట మనుసంఖ్య జరగు వరుస.

వ. అంగంబులకు నామంబు లెట్టివనిన.

సీ. వరుస నుపక్షేప పరికరములు పరి
న్యాసంబును విలోభనమును యుక్తి
దగుఁ బ్రాప్తియును సమాధానంబు సంవిధా
న పరిభావనలు ననంగ నవల

బెరయు నుద్భేదన భేదకరణములు
హరిసంఖ్య ముఖసంధి కంగములగు
సవిలాసము పరిసర్ప విధూత శమన న
ర్మములు నర్మద్యుతి ప్రగమనములు
నన విరోధన పర్యుపాసనలు వజ్ర
మనఁగఁ బుష్పం బనఁగ నుపన్యాస మనఁగ
వర్ణసంహారమన నివి వహ్ని చంద్ర
సంఖ్య నంగముల్ ప్రతిముఖ సంధి కయ్యె.

సీ. ప్రజలు నభూతాహరణ మార్గ రూప క్ర
మము నుదాహరణంబు క్రమము సంగ్ర
హానుమానంబులు నల తోటకము నధి
బలము నుద్వేగ సంభ్రమముల ఫల
సాక్షేప మనునివియంగముల్ పండ్రెండు
గర్భసంధికి నాటకములయందు
సరవిఁ దో నపవాద సంఫేట విద్రవ
ద్రవ శక్తులు ద్యుతియు నవ్వల ప్ర
సంగమును ఛలన వ్యవసాయములు వి
రోధనంబును మీఁదఁ బ్రరోచన విచ
లనము లాదాన మివి యెన్నఁగను ద్రయోద
శము విమర్శసంధికి నంగసమితి యయ్యె.

సీ. తనరు సంధియు విరోధ గ్రథనములు ని
ర్ణయమును బరిభాషణము ప్రసాద
మానంద సమయంబు లట కృతి యనఁగను
నాభాషయు ననంగ నోల మఱియు
నుపగూహ పూర్వభా వోపసంహార ప్ర
శస్తు లిన్నియు మను సంఖ్య నిర్వ

హణ సంధి కంగంబు లగు నైదు సంధులం
దలి చతుష్షష్ట్యంగము లిటు లెసఁగె
నింను కవయువవృత్తి కెరఁగ వలయు
లలిత నాటక లక్షణ లక్ష్యములను
సమర భాష సంఖ్యావంతులైన కవులు
గళితదివసేంద్ర హరి కుల జలధి చంద్ర.

వ. ఇంక దశరూపనాటకభేదంబు లెట్లనిన మొదలి నాటకంబునందుఁ బ్రఖ్యాతమితివృత్తంబును, ధీరోదాత్తనాయకుండును, శృంగారవీర రసంబులు రసంబులు నగు, రెండవ ప్రకరణంబను నాటకమునం దుత్పాద్యమితివృత్తంబును ధీరశాంతనాయకుండును శృంగారరస ప్రాధాన్యంబునునగు, మూఁడవ భాణంబను నాటకంబునం దుత్పాద్యమితివృత్తంబును, ధూర్త విటనాయకుండును, శృంగారవీరరస సూచనమాత్రంబు నగు, నాల్గవ ప్రహసనం బను నాటకంబు నందుఁ గల్ప్య మితివృత్తంబును, బాషండప్రభృతులు నాయకులును, హాస్యరస ప్రాధాన్యంబు నగు, నేనవ డిమంబను నాటకంబునందుఁ బ్రఖ్యాత మితివృత్తంబును, దేవగంధర్వ రాక్షస పిశాచాదులు ధీరోద్ధత నాయకులు పదియార్గురునునై యుండు రౌద్రరసప్రాధాన్యంబును నగు, నాఱవ యది యగు వ్యాయోగంబను నాటకంబు నందుఁ బ్రఖ్యాత మితివృత్తంబును, ధీరోద్ధత నాయకుండును, వీర రసప్రాధాన్యంబును నై యుండు, నేడవయది యగు సమవకారం బను నాటకంబునందుఁ గల్పిత మితివృత్తంబును, దేవాసురాదులు పన్నిద్దఱు నాయకులును, వీరరసప్రాధాన్యంబును నై యుండు, నెని మిదవ వీథియను నాటకంబునందుఁ గల్పిత మితివృత్తంబును, ధీరోద్ధతనాయకుండును, శృంగారరససూచనామాత్రంబునై యుండుఁ దొమ్మిదవ యంకమను నాటకంబునందుఁ బ్రఖ్యాతమితివృత్తం బును ప్రాకృతజననాయకుండును, గరుణరసప్రాధాన్యంబునునై

యుండును, ఐదియవది యైన యీహామృగంబను నాటకంబందు మిశ్రమితి వృత్తంబును, ధీరోదాత్తనాయకుండును, శృంగారరసప్రాధాన్యంబునునై యుండు, నిన్నియు దశరూపనాటకభేదంబులై ప్రవర్తిల్లు, నిది స్పష్టీకృతములు సాంగంబుగఁ దెలియవలయు.

దశవిధరూపనాటకలక్షణము:—

సీ. వెలయంగ శృంగార వీర రసంబుల
రెంటిలో నొక రసం బంటి యుండ
నొనర నాయకుఁ డు ధీరోదాత్తుఁడుగ నితి
వృత్తముల్ ప్రఖ్యాత విధము పఱఁగఁ
బంచసంధులతోడఁ బ్రబలు సంగములుగా
భారతీవృత్తిసంపదయుఁ గలుగ
విద్వజ్జనోక్తుల విశదమై కనుపట్టు
మేటియా మొదలిటి నాటకంబు
స్థిరత రేతివృత్తోత్పాద్య ధీరశాంత
నాయకం బయ్యె శేషంబు నాటకమున
కెల్ల యట్లన రచియింప నెసఁగు ప్రకర
ణాఖ్య రెండవనాటకం బనిలతనయ.

సీ. శౌర్య సౌభాగ్య సంస్తవముల భారతీ
వృత్తియు శృంగారవీరరసము
లితివృత్త ముత్పాద్య వింపొంద నిపుణోక్తి
గల విట నేతృ సంకలిత ఘటన
ముఖముచు నిర్వాహముచు నను సంధులు
రెండుచు ధూర్తచారిత్రవర్ణ
నముచు నేకాంకమై నలువొందు భాణము
మూఁడవ నాటకంబుగఁ దలిర్చు
నాల్గవది యైన ప్రహసన నాటకంబు
వరుస గంభ్యంగ లాస్యాంగ వర్ణనముల

నెట్ల భాణంబున నడచు నట్ల నడచు
హాస్యరసము ప్రధానమై యాంజనేయ.

మఱియు.

పాషండ విప్రాది పటు చేట చేటి వి
టాకుల వేష భా షాతిహాస్య
సూక్తుల షండ కంచుకి తాపసౌఘ కా
ముక వయో వేష ప్రముఖ గతులను
మహిత వీథ్యంక సమాకీర్ణ ధూర్త సం
కులములచేతను వెలయు శుద్ధ
వైకృత సంకీర్ణ వరసంజ్ఞలఁ ద్రివిధ
మై తత్ప్రహసనంబు రీతి మెఱయు.
నతులదశరూపకోక్తిచేఁ గృతుల యందు
విశద నాటక కావ్యార్థవిదులు మెచ్చఁ
బవనతనుజాత లక్ష్మణప్రాణదాత
యనిశసంశ్రితజనగేయ యాంజనేయ.

సీ. సంధుల నవమర్శ సంధి యొక్కటి మాని
వృత్తులఁ గైశికి వృత్తి విడిచి
శృంగార హాస్య రాహిత్య రౌద్రాదుల
నాలు గంకముల గంధర్వ దేవ
భూత యక్షాసుర ప్రేత పిశాచ ప
న్నగులు పదార్గురు నాయకులుగ
నింద్రజాల రణార్త చంద్రగ్రహణములు
మొదలైన చర్య లిం పొదవఁ బన్ని
కడమ సామగ్రి నాటక గతి నమర్చి
యమరు వస్తు ప్రసిద్ధాప్తి నది డిమ మన

నైదవది యమ్యో దశరూప కాములందు
భవ్యతరమహానాటక కావ్యకర్త.

సీ. ఖ్యాతేతివృత్తంబు గర్భావమర్శరా
హిత్యంబు డిమవద్రసేడితంబు
యుద్ధసంఘటనంబు నుద్ధతనాయకం
బును నది వ్యాయోగ మనగఁ బఱఁగె
నవమర్శవర్జితంబైన సంధులు నాట
కాఖ్యంబు నట్లన యీాముఖంబు
నమరాసురాదినాయకులు పృథక్ఫలుల్
రవిసంఖ్య వీరాదిరసములును త్ర
యాంక వస్తు స్వభావ దైవాది కృతము
లమరకథరిత్రియామము లొక్కయామ
మర్థయామము వరుస సంకత్రియాప్తి
సమవకారంబు దగు సప్తసంఖ్య హనుమ.

సీ. శృంగారరసము కైశికివృత్తి భాణవ
దంగంబు లుద్ఘాత్యకాదులయిన
యంగముల్ పదుమూఁట నగును సువీథియ
న్నాటకం బెన్నగ నాగసంఖ్య
రసము కరుణముగఁ బ్రఖ్యాత మితివృత్త
మును శ్రీవిలాసంబు మొనసె యుంపు
వాగ్యుద్ధమును భాణవ త్సంధివృత్త్యాంగ
ములు నాయకులు ప్రాకృతనరులుగను
జాలఁ దగును నుత్సృష్టాంక సంజ్ఞ మెఱసి
యంక మనియెడి నాటకం బలరుఁ గృతులఁ
బ్రోది గనుపట్టు మఱి తొమ్మి దోది యగుచుఁ
రామ హిత కార్య శౌర్య సంగ్రామ ధుర్య.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు—ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీమహారాజా రావు వేంకటమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు పిఠాపురము మహారాజావారు, పరిషదధ్యక్షులు.
కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు
కీ. శే. శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజావారు

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు–ఉయ్యూరు జమీందారువారు

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకసభావర్గము.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.
వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయుడుగారు, (కోశాధ్యక్షులు).
పెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ. ,,
చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.
సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు,
శ్రీమాన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు ఎం ఏ., ఎల్. టి.
వర్ఘా వేంకటశివరామరాసుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.
అళక్కి వేంకట్రామయ్యగారు.
కేళవరపు కామరాజుగారు.
లోకా వేంకటసుబ్బారావునాయుడుగారు.
ఒలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు, శతావధాని.
మానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు.
శ్యామరిసెట్టి రంగబ్రహ్మరావునాయుడుగారు.

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

—♦ ప్రథమభాగము. ♦—

ఇది బహువిధముల నాంధ్రనిఘంటువు లన్నింటికంటె మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనది. సంస్కృతపదములకుఁ, దెనుఁగుపదములకు వానిప్రయోగములకుఁ దడవికొననక్కఱలేదు. విద్యార్థులకుఁ గవులకు నీనిఘంటువ వనేకవిధముల సమస్తసహాయమును జేయును.

సాదాప్రతి రు 5 లు. ఆర్టుపేపరు ప్రతి రు 7 లు.

రఘునాథరామాయణము.

ప్ర థ మ భా గ ము.

తంజావూరు రఘునాథభూపాలుఁడు రచించినదానిలోని కొంత భాగము ! ఈ భూపాలునికే చేమకూర వేంకటరాజకవి విజయవిలాసము నంకితముచేసినది. ఈ రాజకవి కవిత్వము మృదుమధురమైనది. కల్పన లతి మనోహరములు, పాఠకలోక మీతని ద్విపదనలచరిత్రమును, వాల్మీకి చరిత్రమును జదివియేయుందురు, కావున, మేము వేఱుగాఁ జెప్పనక్కఱ యుండదు.

వెల రు. 0-8-0.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్కార్యదర్శులు, కాకినాడ.